

MASARYKOVA UNIVERZITA

PEDAGOGICKÁ FAKULTA

Katedra historie

**M U N I
P E D**

**Historie obce Paseky nad Jizerou
v letech 1918–1948**

Diplomová práce

Brno 2025

Vedoucí práce: Mgr. et Mgr. Jana Vlčková Musilová, Ph.D.

Autor práce: Bc. Šimon Veselý

Anotace

Práce se zabývá historií české podhorské obce Paseky nad Jizerou, která leží v západních Krkonoších. Časově je práce vymezena roky 1918 až 1948. Důraz je kladen na jednotlivé podstatné události v dějinách obce, které jsou zasazeny do kontextu mikroregionálního i národního dění téže doby. Dále je podrobně sledován vývoj školství, církevní správy, obecní správy, spolkové činnosti a podnikání v obci.

Klíčová slova

Paseky nad Jizerou, Krkonoše, Podkrkonoší, regionální dějiny, 20. století, první republika, druhá světová válka, Sudety, třetí republika, komunismus

Annotation

The thesis deals with the history of the Czech foothill village of Paseky nad Jizerou, located in the western Krkonoše Mountains. The study is chronologically defined by the years 1918 to 1948. Emphasis is placed on significant events in the history of the village, which are contextualized within both micro-regional and national developments of the same period. Additionally, the thesis closely examines the development of education, church administration, municipal governance, association activities, and entrepreneurship in the village.

Keywords

Regional history, 20th century, The First Republic 1918-1938, Second World War, Sudetenland, The Third Republic 1945-1948, communism

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracoval samostatně, s využitím pouze citovaných pramenů, dalších informací a zdrojů v souladu s Disciplinárním řádem pro studenty Pedagogické fakulty Masarykovy univerzity a se zákonem č. 121/2000 Sb., o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon), ve znění pozdějších předpisů.

V Brně dne 12. dubna 2025

Šimon Veselý

Poděkování

Rád bych předně poděkoval vedoucí práce paní Mgr. et Mgr. Janě Vlčkové Musilové, Ph.D. za odborné vedení magisterské diplomové práce a za velkou energii a trpělivost, kterou mi při tom věnovala. Velký dík patří také třem osloveným narátorům paní Vlastě Nesvadbové, paní Marii Štěpánkové a panu Luboši Waldmannovi, kteří se mnou byli ochotní vést rozhovory a jejichž vzpomínky přispěly k ucelení některých poznatků v předkládané práci. V neposlední řadě děkuji Andree Bariakové, ředitelce Památníku zapadlých vlastenců v Pasekách nad Jizerou a Martině Housové, pracovníci Státního okresního archivu v Semilech za odborné konzultace při vyhledávání archivního materiálu.

Obsah

ÚVOD	7
1. CHARAKTER OBCE A STRUČNÉ DĚJINY PŘED ROKEM 1918	12
2. SOUČÁSTÍ ČESKOSLOVENSKÉ REPUBLIKY (1918-1938)	16
2.1 VZNIK REPUBLIKY V PODKRKONOŠÍ	16
2.2 HOSPODÁŘSKÝ VÝVOJ VE 20. A 30. LETECH	24
2.3 OBECNÍ SAMOSPRÁVA A ÚZEMNÍ PŘÍSLUŠNOST OBCE	33
2.4 CÍRKEVNÍ ZÁLEŽITOSTI	40
2.4.1 Odklon od katolické církve	40
2.4.2 Katolická správa v obci	44
2.5 ŠKOLSTVÍ	46
2.6 SPOLKOVÁ ČINNOST	51
2.6.1 Spolky hasičské	52
2.6.2 Spolky kulturní a vlastenecké	58
2.6.3 Další spolky (družstva, odborářské organizace a jiné spolky)	64
2.7 PODNIKÁNÍ	68
2.8 BĚŽNÝ ŽIVOT V DOBĚ PRVNÍ REPUBLIKY	78
2.9 ČESKO-NĚMECKÉ VZTAHY A JEJICH VÝVOJ DO ROKU 1937	87
3. CESTA K OKUPACI A OBDOBÍ OKUPACE (1938-1945)	95
3.1 BEZPEČNOSTNÍ OPATŘENÍ V OKOLÍ OBCE	95
3.2 UDÁLOSTI ROKU 1938 (LEDEN AŽ ZÁŘÍ)	100
3.3 ZÁBOR PASEK A NÁSLEDNÝ VÝVOJ	109
3.4 ŠKOLSKÉ A CÍRKEVNÍ ZÁLEŽITOSTI V DOBĚ OKUPACE	121
3.5 MIGRACE OBYVATEL	128
3.6 ILEGÁLNÍ ČINNOST V OBCI A JEJÍ TRESTÁNÍ	132
3.7 O VOJENSKÉ VÝROBĚ A NUCENÉ PRÁCI	137
3.8 BĚŽNÝ ŽIVOT ZA VÁLKY	143
3.9 KONEC VÁLKY	148
4. POVÁLEČNÉ OBDOBÍ (1945-1948)	157
4.1 DOBA NÁVRATŮ I ZMĚN	157
4.2 VYHNÁNÍ NĚMCŮ, TRESTÁNÍ KOLABORANTŮ A DALŠÍ VLNA EMIGRACE	168
4.3 KONFISKACE, ZNÁRODNĚNÍ A PODNIKÁNÍ DO KONCE ROKU 1948	180
4.4 BĚŽNÝ ŽIVOT PO VÁLCE	187
5. O MÍSTNÍCH DOMOVNÍCH NÁZVECH	196
ZÁVĚR	208
SEZNAM ZKRATEK	210
POUŽITÉ PRAMENY	212
ARCHIVNÍ PRAMENY	212
PRAMENY ČERPANÉ V ELEKTRONICKÉ PODOBĚ	216
POUŽITÁ LITERATURA	219
LITERATURA	219
ELEKTRONICKÉ ZDROJE	233
PŘÍLOHY	236

Úvod

„Tahle Zdeňka, ta bydlela taky v Pasekách, pak v Rokytnici, a nakonec šla s manželem na Moravu. A ona, když mě volává, tak vždycky říká: „Nejkrásnější ze všech těch jsou Paseky. Krásný pohled je na hory.“ No, ona to je pravda, když svítí slunce a tam je ten sníh.“¹

Těmito slovy ukončila své vzpomínání na život v rodné vsi dnes osmdesáti osmiletá pamětnice. Jaký ale byl vývoj malebné horské vsi na úpatí nejvyšších českých hor, která je dnes chalupářským centrem a oblíbenou lyžařskou destinací? Jak se zde žilo místním horalům ještě před necelým stoletím a jak se vyrovnávali nejen s těžkým životem na horách, ale i s velkými dějinnými událostmi 20. století?

Předkládaná práce je věnovaná podhorské obci Paseky nad Jizerou, která se nachází na pomezí Jizerských hor a Krkonoš, v současnosti v blízkosti česko-polské hranice. Časový rámec práce zahrnuje období let 1918–1948, během něhož obec prošla zásadními proměnami, které jsou dodnes na charakteru mikroregionu patrné.

Cílem práce je zmapovat vývoj obce v co nejrozsáhlejším tematickém spektru s ohledem na širší historický kontext. Druhým cílem je představit důležité dějinné události nadregionálního rozměru a vztáhnout jejich dopad na obec Paseky nad Jizerou a její obyvatele.

Očekávám, že mou velkou výhodou při psaní diplomové práce o historii obce Paseky nad Jizerou v letech 1918 až 1948 bude poměrně rozsáhlá znalost starších dějin obce, z které mohu vycházet. Tomuto tématu jsem se totiž věnoval ve své bakalářské práci z roku 2022 *Historie obce Paseky nad Jizerou do roku 1918*.² Na jednu stranu si přitom uvědomuji, že mám již určitou zkušenost s danou problematikou, ale zároveň vím, že tato práce musí být ve více ohledech vyspělejší a objevnější.

Dosavadní publikované poznatky o vymezeném tématu jsou značně roztráštěné. Mnozí autoři se v odborné literatuře zabývali Pasekami nad Jizerou v letech 1918–1948, avšak většinou se soustředili na dílčí tematické okruhy v rámci podhorské vsi nebo na širší regionální souvislosti, v nichž byla obec zmíněna pouze okrajově. Ucelenější pohled na vývoj obce nabízí stálá expozice Památníku zapadlých vlastenců v Pasekách

¹ NESVADBOVÁ, Vlasta, obyvatelka Pasek nad Jizerou [ústní sdělení]. Paseky nad Jizerou čp. 272, 12. ledna 2025.

² VESELÝ, Šimon. *Historie obce Paseky nad Jizerou do roku 1918*. Brno, 2022. Bakalářská práce. Masarykova univerzita, Pedagogická fakulta, Vedoucí práce Mgr. Petr Sedláček, Ph.D.

nad Jizerou, která však sleduje historii obce spíše populárně-naučnou formou a nezhledňuje ji v širším historickém kontextu.

Autorem starších odborných prací byl folklorista Jaromír Jech. Ten se zabíral hlavně starší historií Pasek nad Jizerou v souvislosti s rodem místních houslařů Metelků. Také ale sesbíral vzpomínky paseckých dělníků o práci v největší pasecké továrně ve 20. století, z nichž vycházím.³

Na jeho práci navázala literární historička Eva Koudelková, která se věnovala paseckému lidovému vypravěči Františku Karlu Pacholíkovvi, jehož texty upravila a vydala ve čtyřsvazkové knižní sérii. Citace Pacholíkových textů je nutné považovat spíše za pramen, protože jsou názorově a citově zabarvené, zároveň ale fakticky poměrně přesné.⁴

V neposlední řadě je důležité zmínit nářeční výzkum dialektoložky Jarmily Bachmannové. Ta v rámci terénního výzkumu v Podkrkonoší a v Krkonoších pořídila velké množství výpovědí pamětníků, které se často vztahovaly k obci Paseky nad Jizerou.⁵

Avšak hlavními zdroji pro tuto diplomovou práci jsou archiválie ze Státního okresního archivu v Semilech a z archivu Památníku zapadlých vlastenců v Pasekách nad Jizerou. Dále využiji materiály ze Státního okresního archivu v Jablonci nad Nisou, z Archivu Vlastivědného muzea pro Vysoké nad Jizerou a okolí a z Archivu Biskupství litoměřického. Pokud to bude možné, některé informace o národních a mezinárodních událostech budu čerpat též z primárních pramenů.

Co se zmíněných pramenů týče, velmi podstatným zdrojem informací pro tuto diplomovou práci jsou nejen prameny úředního původu, ale rovněž archiválie osobní povahy zapsané paseckými občany.⁶ Díky většímu množství obsahově souvislých

³ METELKA, Věnceslav, JECH, Jaromír a BOUDA, Cyril. *Ze života zapadlého vlastence*. Praha: Vyšehrad, 1982.

METELKA, Věnceslav a JECH, Jaromír. *Kde na jabloních harmoniky rostou: dokumenty ze života písmácké a houslařské rodiny Věnceslava Metelky*. Hradec Králové: M&V, 2008.

JECH, Jaromír. *100 let papírny v Pasekách nad Jizerou*, Paseky nad Jizerou: Literární spolupráce Jaromír Jech, 1983.

⁴ PACHOLÍK, František Karel. *Poudačky a vhačky*. Liberec: Nakladatelství Bor, 2011.

PACHOLÍK, František Karel. *Drobečky z pobejteck*. Liberec: Nakladatelství Bor, 2015.

PACHOLÍK, František Karel. *Všelijaký poudání*. Liberec: Nakladatelství Bor, 2020.

PACHOLÍK, František Karel. *Prášanky a přitrefuňky*. Liberec: Nakladatelství Bor, 2023.

⁵ BACHMANNOVÁ, Jarmila. *Co my toho prožili: Vyprávěnky z Podkrkonoší I*. Liberec: Nakladatelství Bor, 2012.

⁶ Nejbohatším zdrojem informací byly kroniky, z nichž byla při výzkumu nejvíce využita obecní kronika psaná od roku 1923. Za zavedení kroniky bylo možné vděčit zákonu o pamětních knihách obecních, který stanovoval, že v každé obci Československa musí být vedena obecní kronika, a to nejpozději od roku 1922.

pramenů ze stejné doby je možné jednotlivá sdělení porovnat, vzájemně doplnit a případně rozklíčovat zkreslený nebo chybný popis událostí. Dalším zdrojem je regionální periodikum Pasecké čtení, jehož hlavním přispěvatelem byl „Pasečák“ Josef Waldmann, jenž vycházel kromě písemných pramenů také z rozhovorů, které udělal s dalšími obyvateli Pasek. V tomto případě je nutné zohlednit fakt, že J. Waldmann nepsal odborné historické texty, takže je nezbytné k obsahu periodika přistupovat kriticky.

Vedle konvenčního čerpání informací z písemných pramenů jsem se rozhodl využít také metodu orální historie. Za tímto účelem jsem provedl rozhovory s pamětníky, které jsem připravil podle metodiky Miroslava Vaňka.⁷ Při výběru respondentů jsem se řídil doporučeními Andrey Bariakové, ředitelky paseckého muzea, a nakonec jsem oslovil tři narátory různého věku. Tento výběr mi umožnil získat perspektivu jak osoby v produktivním věku, u níž je menší pravděpodobnost zkreslení vzpomínek, tak i respondentky, která přímo zažila druhou světovou válku. Strukturu rozhovorů jsem založil na konceptu „životního příběhu“, jenž kombinuje nepřerušované vyprávění pamětníka s následným doplňujícím interview.

Uvědomuji si, že orální historie přináší řadu úskalí, například subjektivní zkreslení vzpomínek vyplývající z osobního pohledu pamětníka, ale také nepřesnosti či chyby způsobené časovým odstupem od popisovaných událostí. Proto jsem se rozhodl informace získané touto metodou využít pouze jako doplňkový zdroj, který pomůže dotvořit celkový historický obraz obce.⁸

Velmi důležité byly také kroniky farní a školní, bez nichž by některé kapitoly nemohly vůbec vzniknout. Co se týče pamětí paseckých osadníků, existují tři naprosto zásadní prameny, které pochází z období první poloviny 20. století. Prvním byly zápisy lidového vypravěče Františka Karla Pacholíka, kterého pro veřejnost prvně objevily spisovatelky Amálie Kutinová a Marie Kubátová. Ve 21. století se soubornému vydání jeho vzpomínek a vyprávěnek věnovala Eva Koudelková. Z jejich prací bylo vycházeno.

Méně známý pramen představuje kronika sepsaná Drahoslavem Waldmannem. Citace útržků z knihy bylo možné slyšet snad jedině ve filmu *Mír jejich duším* z roku 2004.

Posledním takto rozsáhlým zdrojem je pamětní kniha Františka Patočky, která byla zajímavá hlavně pro zpracování událostí z roku 1938.

Viz *Nařízení č. 211/1921 Sb., kterým se provádí zákon o pamětních knihách obecních*. Sbírka zákonů a nařízení státu československého 1921, 51, s. 478.

⁷ VANĚK, Miroslav. *Orální historie: metodické a "technické" postupy*. Olomouc: Univerzita Palackého, 2003, s. 7-11.

⁸ Rozhovory, které jsem vedl a zpracoval pro účely práce, se neobešly bez problémů. První komplikace nastaly už při kontaktování respondentů, kdy se mi hned v prvním případě stalo, že jsem byl s žádostí o rozhovor odmítnut. Když jsem dotyčnou osobu oslovil, představil sebe a svou práci, bylo mi sděleno, že o spolupráci nemá zájem. V dalších případech jsem již byl úspěšnější a schůzky se mi podařilo domluvit. Při samotných nahrávaních společných setkání s respondenty jsem ale zjistil, že je opravdu náročné udržet dopředu zvolenou koncepci. Pouze v případě jednoho rozhovoru proběhl hovor formou „životního příběhu“ respondenta, tedy monologu a následného dialogu. V případě druhého rozhovoru, jsme se dohodli s respondentkou (hlavně z důvodu jejího pokročilého věku) vést rozhovor od začátku formou interview. U třetího narátora byl problém s tím, že mnou zkoumanou dobu sám nezažil, takže mohl poskytnout informace

Mám záměr z výše uvedených zdrojů přímo citovat. Citace však nebudou doslovné, protože je budu přepisovat do spisovné podoby současné češtiny.

Po kompoziční stránce je práce rozdělena do pěti hlavních kapitol, přičemž druhá až čtvrtá část představují její jádro, v němž by měly být splněny výše stanovené cíle.

První kapitola, *Charakter obce a stručné dějiny před rokem 1918*, poskytuje základní přehled o Pasekách nad Jizerou a jejich historickém vývoji do konce první světové války.

Následující nejrozsáhlejší kapitola celé práce *Součástí Československé republiky (1918-1938)* shrnuje vývoj hospodářství, samosprávy, stavební činnosti, školství, migrace a náboženského, kulturního a běžného života v Pasekách nad Jizerou ve vymezených letech. Kromě toho věnuji hned v první podkapitole pozornost speciálně roku 1918, kdy vznik československého státu významně ovlivnil region. Kapitulu uzavírá oddíl *Česko-německé vztahy a jejich vývoj do roku 1937*, který předznamenává události konce 30. let, jež jsou popsány v další kapitole *Cesta k okupaci a období okupace*.

Tato kapitola se soustřeďuje na dramatické změny let 1938–1945. Pozornost je upřena jednak na klíčové události roku 1938, kdy byly Paseky nad Jizerou připojeny k třetí říši, jednak na ilegální odbojovou činnost, rozsah válečné výroby a nucené pracovní nasazení. Dále je analyzováno, jaký vliv měly nové politické pořádky na fungování obecní samosprávy, škol, kostela a v neposlední řadě na chod každodenního života. Avšak sociálně-ekonomickému a společenskému vývoji nemohla být věnovaná přílišná pozornost, jelikož dostupné prameny z tohoto období poskytují pouze omezené informace.

Ve čtvrté části *Poválečné období (1945-1948)* by se měl čtenář mít možnost seznámit především s tím, jak se Pasečtí vypořádali s následky okupace a války. Klíčovými tématy jsou poválečný odsun Němců, trestání kolaborantů a konfiskace jejich movitých i nemovitých majetků. Dále je v kapitole vykreslena postupná proměna politického uspořádání v Československu a s tím související postupná socializace československého státu s ohledem na bezprostřední dopady na obec do roku 1948.

Poslední kapitola práce *O místních domovních názvech* se věnuje jedinečnému fenoménu pomístních označení budov v Pasekách nad Jizerou. Prakticky každá budova

pouze zprostředkovaně. Ukázalo se však, že jeho otec vedl velmi podrobnou kroniku, kterou jsem po vzájemné dohodě mohl prozkoumat a čerpat z ní v této práci. Celkově tak hodnotím mnou vedené rozhovory po obsahové stránce jako úspěšné. Naopak na dodržování vybrané metodologie bude nutné ještě zapracovat.

zde měla své vlastní jméno. Kapitola se proto zaměřuje na zkoumání možné příčiny existence tohoto neobvyklého jevu a na původ vybraných oikonym. Součástí práce je také pokus o sestavení seznamu všech známých a používaných označení ve 20. až 40. letech 20. století.

1. Charakter obce a stručné dějiny před rokem 1918

Tato kapitola stručně představuje vesnici Paseky nad Jizerou, její geografické a demografické souvislosti a ve zkratce její historii do roku 1918, což je podstatné pro pochopení následného vývoje, jenž byl hlavním tématem této práce.

Pohraniční obec Paseky nad Jizerou (původně jen Paseky) je ves podhorského až horského charakteru, která se nalézá na svazích prudce se zvedajících od řeky Jizery na rozhraní Jizerských hor a Krkonoš. Do roku 1945 se jednalo o nejseverněji položenou českou obec v Jizerském dolu na pravém břehu říčního toku, protože dále na sever žili převážně už jen obyvatelé německé národnosti. Rozsáhlá obec (přes 1 279 hektarů) je rozdělena na tři hlavní části – Makov, Hořensko a Havírnu. Kromě nich se občas v některých zdrojích samostatně uvádějí Zabyly, Za Vrškem, Vysrkvov, Lomnička a Suchá, což jsou ale spíše pomístní označení pro menší skupinky domků. Důležitým místem je také centrum samotné obce zvané Ve Městě nebo U Kostela, které leží ve snahu mezi Makovem a Hořenskem. Většinu katastru obce vždy tvořil les, který místní na některých místech vykáceli a na vyčištěných pasekách postavili roubené chalupy a založili malá hospodářství. Odtud pravděpodobně pochází název obce.⁹

Jednotlivé usedlosti byly pospojovány cestami, z nichž nejdůležitější vždy byly Planýrka, vedoucí z Makova do Havírny a dále na Zabyly, a Buďárka, po které se bylo možné dostat z Hořenska přes centrum obce až do Makova k řece Jizeře. Méně zaužívaný název nese třetí cesta, která byla pravděpodobně jednou z nejstarších v obci – Hutnická cesta. Ta vede od Čermákových rovní, tedy od Sklenařic, do Hořeních Pasek k domu čp. 20 Na Pičmonce.¹⁰

Sousedními obcemi jsou Sklenařice, Rejdice, Příchovice a Rokytnice nad Jizerou. Žádný z domů náležících k těmto okolním obcím však přímo nesousedí s paseckými staveními. Ve většině případů odděluje jednotlivá obydlí lesní porost. Paseky tak byly vždy přirozeně izolované od okolního světa. Výjimkou je část města Rokytnice nad Jizerou zvaná Vilémov, která přes řeku přímo sousedí s Havírnou.

Nedochovala se informace o tom, kdy přesně byla obec Paseky založena, ani která část obce je nejstarší. První osídlení v Hořensku a Makově mohlo vznikat už v souvislosti

⁹ Památník Zapadlých vlastenců v Pasekách nad Jizerou. Bez signatury, Obecní kronika vedená od r. 1923, s. 4.

¹⁰ WALDMANN, Josef. *Hutnická cesta*. Pasecké čtení 2004, 2, s. 9.

se sklářskými hutěmi v nedalekých Sklenařicích v 15. století.¹¹ Tomu by napovídala název cesty vedoucí od Sklenařic do Hořenska – Hutnická cesta. Zároveň byly na kraji katastru obce (u Makovského potoka) v blízkosti domu čp. 174 nalezeny střepy z nádob s glazurou, které se podobaly nálezům ze Sklenařic. Navíc nedaleké stavení čp. 95 nese dlouhodobě příznačné označení U Sklenářů.¹² Rovněž historie Havířny sahala do dávnějších časů. První lidé se kolem Havířenského potoka usazovali nejspíše v souvislosti s dolováním v sousední Rokytnici nad Jizerou v 17. století. Havíři se pokoušeli hledat drahé kovy i v Havířně, a to na několika místech, což dokládají dodnes patrné pozůstatky štol.¹³

První písemná zmínka, která posloužila jako doklad o stálém osídlení oblasti, pochází z roku 1607 a týká se Makova.¹⁴ První zápis o obci s názvem Paseky je až z roku 1658.¹⁵ O tomto starším období dějin obce se nedochovaly žádné podrobnější písemné prameny. Zásadním zlomem byl rok 1789, kdy byl dostavěn dodnes stojící kostel svatého Václava a místní duchovní začali vést farní kroniku – nejstarší souvislý pramen o dějinách vsi.¹⁶ Další výrazný posun přišel za necelé dva roky – od roku 1791 se v Pasekách nad Jizerou začalo pravidelně vyučovat.¹⁷

V 19. století už byly osídleny všechny výše popsané části obce. Osadníci zde žili v obtížných podmínkách, které vyplývaly z náročného přírodního prostředí. Jílovitá půda, horský terén a dlouhé zimy zapříčinily, že malá zemědělská produkce vystačila jen pro osadníky samotné. Chudé obyvatelstvo si tak muselo přivydělávat jiným způsobem.¹⁸ Na přelomu 18. a 19. století bylo mezi místními rozšířené domácí zpracování lnu, které přetrvalo až do 40. let 19. století, kdy se v českých zemích rozšířila levná bavlna ze zahraničí a po lnu nebyla poptávka. Následovalo těžké období, kdy místní trpěli ekonomickými problémy.¹⁹ Od druhé poloviny 19. století však začaly v Krkonoších

¹¹ Sklářská huť. *Národní památkový ústav* [online]. [cit. 2025-04-06]. Dostupné z: <https://pamatkovykatalog.cz/sklarska-hut-14941959>

¹² BURGERT, Ladislav. *O sklářích*. Pasecké čtení 2005, 2, s. 4.

¹³ PILOUS, Vlastimil. *Havířenské dolování – Historie a příčiny největšího důlního neštěstí v Krkonoších*. Krkonoše – Jizerské hory 2019, 12, s. 39-40.

¹⁴ Státní oblastní archiv Litoměřice (dále jen SOA Litoměřice) - Státní okresní archiv Děčín, f. Velkostatek Navarov, inv. č. 17, sign. OS Železný Brod 3383, Pozemková kniha Navarov, s. 4.

¹⁵ SOA Litoměřice, f. Sbírka matrik Severočeského kraje, inv. č. 1599, sign. L33/1, Držkov, matrika N (1651-1669), s. 30.

¹⁶ SOA Litoměřice – Státní okresní archiv Semily (dále jen SOkA Semily), f. Farní úřad Paseky nad Jizerou 1789-1961 (dále jen FÚ Paseky nad Jizerou), inv. č. nezprac., sign. 374, Pamětní kniha lokálie pasecké. T. I. 1822-1895, s. 3

¹⁷ SOA Litoměřice – SOkA Semily, f. Obecná škola Paseky nad Jizerou 1823-1943 (dále jen Obecná škola Paseky nad Jizerou), inv. č. nezprac., sign. 337, Pamětník pro sskolu Paseckau, s. 3.

¹⁸ Památník Zapadlých vlastenců v Pasekách nad Jizerou. Obecní kronika vedená od r. 1923, s. 7.

¹⁹ BURGERT, Ladislav. *K historii rozhledny „Štěpánka“*. Pasecké čtení 2007, 1, s. 7.

přibývat (především textilní a sklářské) továrny. To se týkalo i okolí Pasek nad Jizerou, a místní tak našli nový zdroj obživy, což se projevilo i v růstu počtu stálých obyvatel (v roce 1869 byl zaznamenán historicky nejvyšší počet Paseckých – 1 710 lidí).²⁰

V průběhu 19. století se staly Paseky jedním z „rodišť“ české houslařské výroby a také se zde šířilo české vlastenecké cítění. Ústřední vliv na to měl především písmák a vlastenec Věnceslav Metelka (nar. 17. září 1807), rodák ze Sklenářic, který v Pasekách žil v letech 1831-1867. Pomocný učitel, hudebník, herec a písmák vedl deníky, v nichž psal o každodenních událostech. Zápisy, plné českých vlasteneckých názorů i kritiky poměrů v habsburské monarchii, oslovily českého spisovatele Karla Václava Raise. Ten je využil jako námět pro knihu *Zapadlí vlastenci* z roku 1892, v níž byly Paseky přejmenovány na Pozdětín.²¹ Literární dílo slavilo velký čtenářský úspěch a krkonošská obec se rychle proslavila. Pasečtí Češi se proto již od přelomu 19. a 20. století k tomuto odkazu hlásili a české vlastenectví tím ve vsi získávalo na síle.²²

První léta 20. století se proto nesla především v duchu rozvoje českého spolkového a kulturního života. Potřeba takových aktivit souvisela také s tím, že v podhorské vesnici žila nepočtená německá menšina, která však vlastnila většinu místních závodů, takže měli Němci na chod obce značný vliv.²³

V této době získala ves i svůj dnešní název Paseky nad Jizerou, k čemuž oficiálně došlo 20. července 1916, kdy bylo pojmenování změněno z dříve úředně užívaného označení Paseky.²⁴

Souvislý vývoj narušila první světová válka. Do ní bylo nuceno odejít 313 paseckých mužů, z kterých se 54 už nevrátilo.²⁵ V letech 1914-1918 proto chyběla na polích i v továrnách pracovní síla. Větším problémem však byl nedostatek základních potřeb k životu (především potravin), kterým Pasečtí hlavně v letech 1916-1918 trpěli, jak vzpomínal pasecký rodák František Patočka:

„Masa začínalo býti málo, mnoho dobytka se spotřebovalo pro vojsko. Potravinové lístky vydávané státem, začaly v lednu 1916. Říkalo se tomu „improvizace“. A stále, jak válka trvala, příděly pomalu byly menší a menší. Nejhorší to bylo v 1917.

²⁰ Památník Zapadlých vlastenců v Pasekách nad Jizerou. Obecní kronika vedená od r. 1923, s. 4.

²¹ JECH, Jaromír a KOUDELKOVÁ, Eva. *Vlastenec, který nezapadl: Dvě století Věnceslava Metelky*. Liberec: Nakladatelství Bor, 2017, s. 77.

²² Soukromá sbírka. Bez signatury, Kniha pamětní farní osady Pasek n/Jiz od r. 1895: II. díl. s. 151.

²³ Památník zapadlých vlastenců v Pasekách nad Jizerou. Obecní kronika vedená od r. 1923, s. 19.

²⁴ *Ordinariátní list Litoměřické biskupské diecéze. 1916-1920*. Litoměřice: Knihtiskárna Union, 1920, s. 203.

²⁵ SOA Litoměřice – SOkA Semily, f. ZDŠ Paseky n. J. (1893) 1953-1979 (dále jen ZDŠ Paseky n. J.), sign. 339, Třetí kniha pamětní obecné školy v Pasekách od roku 1893, s. 193-199.

*Lístky dávali, ale často jsme za ně nedostali nic. Tak lidé se starali sami, jezdili „do kraje“, k sedlákům pro pšenici a brambory. Četníci jim to na nádraží zase zabavovali, to byly veliké scény.“*²⁶

Pasečtí byli válečnou dobou poznamenáni. O to více se zřejmě těšili z nových politických poměrů, protože po roce 1918 se Paseky nad Jizerou staly součástí nového státního útvaru – Československé republiky.

²⁶ Památník zapadlých vlastenců v Pasekách nad Jizerou. Paměti a zápisky Františka Patočky: Dolní Rokytnice nad Jizerou, čp. 146, s. 3.

2. Součástí Československé republiky (1918-1938)

Předkládaná kapitola *Součástí Československé republiky (1918-1938)* je nejrozsáhlejší částí práce. Je to dáno tím, že v rámci celé diplomové práce zkoumající třicetileté období (1918-1948) byly Paseky po dvacet let součástí první republiky, respektive politického systému Československé republiky (dále jen ČSR) v letech 1918-1938. Oddíl je rámován dvěma podkapitolami, z nichž první *Vznik republiky v Podkrkonoší* shrnuje události podzimu 1918, kdy se formoval československý stát, a poslední *Česko-německé vztahy a jejich vývoj do roku 1937* se zabývá problematikou střetávání české a německé národnosti v Krkonoších, která předznamenala další vývoj v roce 1938.

Dále byla tato část práce rozdělena do dalších tematických podkapitol nazvaných podle zkoumaného odvětví. Největší pozornost byla věnována vývoji hospodářství, obecní samosprávy, školství, podnikání a náboženského, spolkové a běžného života. V podkapitole *Spolková činnost*, konkrétně v části *Spolky hasičské*, byla zkoumána také otázka (ne)samostatnosti části obce Havírna.

2.1 Vznik republiky v Podkrkonoší

Před rokem 1918 byla obec Paseky nad Jizerou součástí Rakouska-Uherska, mnohonárodnostní monarchie, které vládl rod Habsburků. Pro lepší pochopení vývoje událostí v Pasekách nad Jizerou v roce 1918 bylo vhodné nejdříve analyzovat vztah Paseckých k této vládě. Jak bylo nastíněno v úvodní kapitole, pasecká obec, kterou tvořili z drtivé většiny česky hovořící osadníci, měla k českému vlastenectví dlouhodobě blízko, což však nemuselo znamenat, že by většina obyvatel nesouhlasila s aktuální vládní garniturou. V tomto ohledu bylo zajímavé sledovat vztah paseckého učitelstva a duchovenstva k tehdejšímu vládnoucímu rodu, respektive proměnu těchto vztahů na stránkách kronik v průběhu první světové války.

V zápisech z roku 1914 bylo možné číst v paseckých kronikách silně citově zabarvené zprávy o úspěšném atentátu na následníka rakousko-uherského trůnu arcivévodu Františka Ferdinanda d'Este, který byl spáchán 28. června roku 1914 v Srbsku.²⁷ Toto zapsal tehdejší pasecký kněz Václav Holub:

„(...) *Všechny slavnosti byly odloženy, lid lkal, a přitom nejen litoval tak náhlého skonu nadějného následníka, ale spolu ovšem se otvírala otázka: Jak pak to snese náš*

²⁷ VINEN, Richard. *Evropa dvacátého století*. Praha: Vyšehrad, 2007, s. 54.

staříčský 84letý císař? (...) tento vznešený kmet na trůně jako starozákonní Job vše snášel s hrdinnou odevzdaností (...).“²⁸

V podobném duchu se nesl zápis ve školní kronice, kde kronikář zanesl informace o vyvěšování černých praporů a o smuteční bohoslužbě za zemřelého následníka trůnu, která se konala 3. července. Jednalo se o velkou událost, na které se sešli nejen Pasečtí v čele se starostou Nesvadbou, ale i všechny děti z pasecké školy a mnoho lidí z okolí.²⁹

Na tyto zdroje bylo nutné pohlížet kriticky, jelikož se jednalo o úřední prameny, a nikoliv spisy soukromé povahy. Kronikáři si museli uvědomovat, že přestože oficiálně předběžná cenzura v Rakousko-uherské monarchii neexistovala již od roku 1848, stále fakticky fungovala cenzura následná, která měla za cíl jasně stanovit hranice volné produkce.³⁰ Jednalo se především o tematickou cenzuru, která se vztahovala na periodika i knihy. Obzvláště mohla být trestána nevhodná vyjádření o císaři a jeho rodině.³¹ Bylo tedy možné, že výše zmíněné zápisy nemusely vypovídat o skutečném mínění jejich autorů.

Na druhou stranu nutno dodat, že usmrcený arcivévoda byl mezi Čechy mimořádně populární už jen proto, že jeho manželka Sofie byla Češka³² a sám arcivévoda v Čechách, hlavně na zámku Konopiště, rád pobýval.³³

Pro porovnání k výše uvedeným zápisům faráře a učitele byla dohledatelná stejná informace v pasecké hasičské kronice (psané od roku 1888), která je také podrobná a někdy citově zabarvená. Zde byly pouze stroze shrnuty informace o atentátu.³⁴ Rozdíly v zápisech byly patrné. To by mohlo částečně odpovídat obecné tendenci v tehdejších českých zemích, která je popsána v druhém dílu jedné z nejpopulárnějších současných publikací o českých dějinách *Dějiny zemí koruny české*:

*„Obzvláště agilní při organizování projevů loajality k armádě a trůnu bylo kromě byrokracie učitelstvo, nezřídka však k nim při bohoslužbách vybízelo duchovenstvo nejružnějších vyznání.“*³⁵

²⁸ Kniha pamětní farní osady Pasek n/Jiz od r. 1895: II. díl. s. 53.

²⁹ SOA Litoměřice – SOkA Semily, f. ZDŠ Paseky n. J., sign. 339, s. 168.

³⁰ WÖGERBAUER, Michael, et al. *V obecném zájmu: cenzura a sociální regulace literatury v moderní české kultuře 1749-2014: Svazek 1*. Praha: Academia, 2015, s. 48-49.

³¹ Tamtéž, s. 479-480.

³² PERNES, Jiří. *Život plný nepřátel, aneb, Dramatický život a tragická smrt následníka trůnu Františka Ferdinanda d'Este*. Praha: Iris, 1994, s. 114.

³³ GALANDAUER, Jan. *František Ferdinand d'Este: následník trůnu*. Praha: Paseka, 2000, s. 201-203.

³⁴ Památník zapadlých vlastenců v Pasekách nad Jizerou. Bez signatury, Pamětní kniha sboru dobrovolných hasičů v Pasekách n. Jiz. s. 105.

³⁵ BĚLINA, Pavel, HALADA, Jaroslav, HRBEK, Jaroslav, et al. *Dějiny zemí Koruny české II: Od nástupu osvěcenství po naši dobu*. Praha: Paseka, 2021, s. 178.

Každopádně, v prvních letech 20. století nebylo možné jasně rozklíčovat názor většinového obyvatelstva na habsburskou nadvládu. To se změnilo v letech 1914-1918. V průběhu první světové války, kdy se životní podmínky obyvatelstva v (nejen) horském pohraničí dramaticky zhoršovaly, začal chladnout i vztah běžných lidí k vládnoucí dynastii Habsburků.

Zároveň se v posledním roce války mezi Čechy mluvilo o tom, že československý zahraniční odboj pracuje na vzniku samostatného státu a že na frontě bojují českoslovenští legionáři proti rakouskému mocnářství. To potvrdila i pasecká hasičská kronika, která se k legionářským činům nadšeně hlásila, a to ještě před koncem války.³⁶ Otázkou samozřejmě bylo, kdy byl zápis do kroniky zanesen. Pro ale hovořil také fakt, že na stranu legionářů bojujících proti Rakousku-Uhersku přeběhlo za první světové války 15 vojáků z Pasek.³⁷

Nejvýznamnějším projevem rostoucího nesouhlasu s válkou a s habsburskou nadvládou v Pasekách byla svatováclavská pouť, která se konala v osadě každoročně při příležitosti svátku svatého Václava, patrona Pasek, 28. září. Tohoto dne roku 1918 se do obce sjely zástupy Čechů z okolních vesnic a měst, což bylo běžným jevem při konání takové slávy. Ve farní kronice byla zmíněna přítomnost pěti kněží a také pěveckého sboru z Jablonce nad Jizerou.³⁸ Pravidelně konanou událost učinil jedinečnou tehdejší pasecký farář Václav Holub, který při této příležitosti přednesl protirakouskou řeč k přítomným. Zde je její úryvek, který celkovou myšlenku dobře vystihuje:

*„Milostivý, dopřej zkoušenému lidu svému trvalého míru, lepšího – šťastnějšího života ve svobodné československé vlasti.“*³⁹

Z výše uvedeného je patrné, že v porovnání s dřívějšími vyjádřeními se Holubův názor na habsburskou rodinu jako nedílnou součást vládního aparátu v českých zemích buď změnil nebo, což bylo pravděpodobnější, začal farář upřímněji prezentovat své názory. Přípravenou řeč přednesenou na pouti duchovní následně přepsal i do farní kroniky.

Příklon k druhé variantě by byl logičtější i z toho důvodu, že sám farář byl v pramenech popisován jako velký český vlastenec, kterým měl být už před válkou.

³⁶ Památník zapadlých vlastenců v Pasekách nad Jizerou. Pamětní kniha sboru dobrovolných hasičů v Pasekách n. Jiz. s. 113.

³⁷ VONDRÁČKOVÁ, Daniela. *Legionáři: rodáci, občané a obyvatelé okresu Semily*. Semily: Okresní úřad, 2002, s. 130-131.

³⁸ Kniha pamětní farní osady Pasek n/Jiz od r. 1895: II. díl. s. 122-123.

³⁹ Tamtéž, s. 123.

Před svým působením v Krkonoších od roku 1899 prosazoval zájmy Čechů na Mostecku, kde se spolupodílel na zakládání českých škol a sokolského spolku.⁴⁰

Čin paseckého faráře Václava Holuba ze dne 28. září 1918 doložil mimo jiné i úryvek spisu četnictva z konce války. V hlášení bylo uvedeno, že dotyčný má být vyšetřován z důvodu podněcování k protivládnímu smýšlení.⁴¹ Žádné další kroky ze strany policie však nenastaly, protože už během dalšího měsíce došlo v českých zemích k převratným událostem.

Když se do Prahy dne 28. října dostaly informace o tom, že rakouský ministr zahraničí Gyula Andrassy přijal podmínky příměří od amerického prezidenta Woodrowa Wilsona, vyložili si Pražané zprávu (Andrassyho nótu) nepřesně jako přiznání kapitulace Rakouska-Uherska. Členové českého národního výboru, později známi jako „muži 28. října“, začali ihned pracovat na převzetí správy vznikající ČSR od rakouských úřadů.⁴² Současně s tím propukly v Praze demonstrace a oslavy, na kterých byl přítomen i pasecký duchovní Václav Holub, jenž zde složil slib československého katolického duchovenstva v Obecním domě.⁴³ Své zážitky z toho dne popsal v pasecké farní kronice takto:

„(...) Ulice přeplněny, noviny šly na dračku. (...) Česká mládež, jako ptactvo z hnízda vylétla, praporečky ozdobené, v tisících naplnila Václavské náměstí, zpěvy průvodů – celé spousty. Lid plakal, smál se, objímal druh druhá. Vojíní z čepic ihned odstraňovali rakouské a císařské emblémy. Důstojníci s prostými vojíny ruku v ruce táhli ulicemi a čistili Prahu od cizáctví.“⁴⁴

Na nečekané říjnové události v Praze Vídeň nereagovala, což fakticky znamenalo potvrzení nezávislosti.⁴⁵ S takovým vývojem událostí však nesouhlasili čeští Němci.

Tenze mezi česky a německy hovořícím obyvatelstvem na území Čech a Moravy v rámci monarchie postupně eskalovala od přelomu 19. a 20. století. Vrcholem sporů bylo období konce první světové války, kdy obě národnostní skupiny argumentovaly právem

⁴⁰ MENCL, Václav, ed. *Památník věrnému českému srdci: K jubileu čtyřicetiletého kněžství vlasteneckého kněze Václava Holuba: rodáka ze Spál. Poříčí, faráře v Praze – Liboci 1898-10.VII.-1938.* Blatná: Kroužek přátel za redakce Václava E. Mencla, 1938, s. 12-13.

⁴¹ SOA Litoměřice – SokA Semily, f. Okresní úřad Jilemnice: Presidiální spisy 1895-1942 (dále jen OÚ Jilemnice: Presidiální spisy), kart. 10, Pres. 1918/949b.

⁴² Mezi „muže 28. října“ patřili Alois Rašín, Antonín Švehla, František Soukup, Jiří Stříbrný a Vavro Šrobár.

Viz OLIVOVÁ, Věra. *Manipulace s dějinami první republiky*. Praha: Eva-Milan Nevole, 2001, s. 36.

⁴³ MENCL, V., ed. *Památník*. s. 13.

⁴⁴ Kniha pamětní farní osady Pasek n/Jiz od r. 1895: II. díl. s. 125.

⁴⁵ JAKEŠOVÁ, Miroslava, KVAČEK Robert, NAVRÁTIL, Jaromír. *Dějiny Československa II. 1648-1918*. Praha: SPN, 1990, s. 534.

na sebeurčení národů.⁴⁶ Německá menšina se koncentrovala především v pohraničních oblastech, celkově žilo v českých zemích na tři miliony Němců.⁴⁷ V okolí Pasek nad Jizerou byla města s většinovým podílem německy hovořících obyvatel, ať už se jednalo o sousední Rokytnici nad Jizerou (Rochlitz and der Iser) nebo nedaleký Harrachov (Harrachsdorf).⁴⁸ Koneckonců obec Paseky nad Jizerou byla nejsevernější výspou česky hovořícího obyvatelstva na pravém břehu řeky Jizery a zároveň byla pohraniční obcí.⁴⁹

Když byla 6. ledna 1918 vydána Tříkrálová deklarace, začali Němci žijící v Čechách uvažovat o vlastní koncepci územního uspořádání v českých pohraničních oblastech se silnou německou menšinou. Myšlenka na vytvoření provincie Německé Čechy (Deutschböhmen) existovala už před válkou, ale až v roce 1918 začala nabývat reálné podoby. Hlavním zastáncem byl rytíř a poslanec říšské rady Rudolf Logman von Auen.

Hned poté, co došlo 28. října 1918 k událostem v Praze, reagovali němečtí poslanci z Čech dne 29. října 1918 ve Vídni vyhlášením provincie Německé Čechy.⁵⁰ Jednalo se o pohraniční území západních a severních Čech, kde byla silná koncentrace německy hovořícího obyvatelstva. Prvním zemským hejtmanem byl určen Rafael Pacher, který byl však po pár dnech nahrazen Rudolfem Logmanem, a za hlavní město provincie byl označen Liberec (Reichenberg).⁵¹ Prvotním a hlavním požadavkem bylo setrvání provincie v Republice Německé Rakousko nebo připojení se k Velkoněmecku, státu spojujícího německy hovořící obyvatelstvo, který však nebyl utvořen.⁵²

Následujícího dne 30. října 1918 vznikla v podobném duchu na Moravě a ve Slezsku provincie Sudetsko (Sudetenland).⁵³ O několik dní později 3. listopadu 1918

⁴⁶ KÁRNÍK, Zdeněk. *České země v éře První republiky (1918-1938), Díl první: Vznik, budování a zlatá léta republiky (1918-1929)*. Praha: Libri, 2000, s. 38.

⁴⁷ JAKUBEC, Pavel a PAŽOUT, Jaroslav. *Vznik Československa a provincie Deutschböhmen*. Praha: Scriptorium, 2019, s. 121.

⁴⁸ *Podrobný seznam míst zemí rakouských: zpracován na základě výsledků sčítání lidu ze dne 31. prosince 1910, IX: Čechy*. Vídeň: C.k. dvorní a státní tiskárny, 1916, s. 130

⁴⁹ Památník Zapadlých vlastenců v Pasekách nad Jizerou. Obecní kronika vedená od r. 1923, s. 3.

⁵⁰ MOMMSEN, Hans. *První světová válka a vztahy mezi Čechy, Slováky a Němci*. Brno: Matice moravská, 2000, s. 125.

⁵¹ JAKUBEC, P. a PAŽOUT, J. *Vznik*. s. 123.

⁵² Mezi rakouskou veřejností sílila podpora myšlenky Velkoněmecka, tedy připojení Německého Rakouska, a potažmo i dalších území, k Německu. Podobný názor sdílela i část rakouské generality, která byla připravena využít vojenské síly. Svou roli v této zásadní otázce sehrál císař Karel, který tento názor nesdílel a jeho hlavním cílem bylo, aby se jednotlivé státy odtrhly od bývalého Rakouska-Uherska v poklidu.

Viz MERTOŮVÁ, Kateřina. *Německý nacionalismus a fašismus na Chomutovsku: dokumenty z let 1932-1945*. Praha: TEPS, 1990, s. 5.

JAKUBEC, P. a PAŽOUT, J. *Vznik*. s. 31-32.

⁵³ PEROUTKA, Ferdinand. *Budování státu 1-2*. Praha: Academia, 2003, s. 104.

byl dále vyhlášeno ustavení provincií Německá jižní Morava (Deutschsüdmähren) na jižní Moravě a Šumavská župa (Böhmerwaldgau) v jihozápadních Čechách.⁵⁴

V bezprostředním ohrožení se tak ocitly i do té doby oslavující české Paseky nad Jizerou, protože se nacházely přímo na území Deutschböhmen. Díky dochovaným memoárům paseckého rodáka Miloslava Štěpánka (narozeného roku 1908) z domu čp. 262 máme jedinečný důkaz o činnosti v obci:

„V roce 1918 vznikla Československá republika, a i zdejší jednota dostává – jako pohraniční obec – vojenské pušky k ochraně státu a hranic proti bouřícím se německým obcím.“⁵⁵

Zbraně dostali členové paseckého Sokola, spolku, který za války přerušil svoji činnost, ale v roce 1918 byl rychle obnoven.⁵⁶ V útržcích sokolské kroniky je dohledatelné, že Pasečtí se zbraněmi cvičili dvakrát týdně. K případné obraně před nepřítelem jim byla přidělena ochrana mostu vedoucího z Kořenova do Harrachova na hranici s Německem.⁵⁷ Hlavním nebezpečím byly oddíly utvořené německé domobrany, takzvaný Volkswehr.⁵⁸ Tento útvar o síle 59 mužů vznikl v sousední Rokytnici nad Jizerou a z Liberce mu bylo přiděleno 60 starších pušek s náboji. Hrozil tak reálný střet mezi českou domobranou z Pasek a německou domobranou z Rokytnice.⁵⁹

Nakonec však nebylo v Pasekách zbraní potřeba. Výše zmíněné provincie spolu nespolupracovaly, chyběla koordinace i realistický politický plán. Po neúspěšných jednáních mezi Národním výborem československým a výše zmíněným hejtmanem Rudolfem Logmanem a následně jeho zástupcem Josefem Seligerem došlo

⁵⁴ KÁRNÍK, Zdeněk. *Malé dějiny československé (1867-1939)*. Praha: Dokořán, 2008, s. 48.

⁵⁵ Památník Zapadlých vlastenců v Pasekách nad Jizerou. Bez signatury, SOKOL v Pasekách nad Jizerou, s. 2.

⁵⁶ Přidělené pušky byly zadovky staršího typu na jeden náboj od firmy Werndl, které byly ve výzbroji rakouské armády již od roku 1867.

Viz SKRAMOUŠSKÝ, Jan. *Pušky rakousko-uherské branné moci*. Historie a vojenství: Časopis Historického ústavu Armády ČR 2014, 4, s. 108

⁵⁷ SOA Litoměřice – SOKA Semily, f. Sokol – Župa krkonošská Semily 1883–2001 (dále jen Sokol – Župa krkonošská Semily), inv. č. 135, sign. 6.61, kart. 20, Paseky nad Jizerou 1896-1946, kronika Tělocvičná jednota „Sokol“ Paseky n. Jiz., s. 10-11.

⁵⁸ POLÁČKOVÁ, Andrea. *První republika 1918-1938: dějiny, osobnosti, denní život*. Brno: Extra Publishing, s.r.o., 2018, s. 40.

⁵⁹ JUŘENA, Jan. *Soumrak nad českým Podkrkonoším: Německá okupace Novopacka a Jilemnicka v roce 1938*. Dvůr Králové nad Labem: FORTprint, 2013, s. 29.

československé vedení k rozhodnutí obsadit pohraniční oblasti vojensky.⁶⁰ Rozhodnutí Čechoslováků odsouhlasily v prosinci 1918 a v lednu 1919 vítězné státy Dohody.⁶¹

Úspěšná intervence se v Podkrkonoší a v Krkonoších odehrála bez větších konfliktů v průběhu listopadu a prosince. Liberec, hlavní město Deutschböhmen, bylo obsazeno 12. prosince 1918.⁶² Logmanova vláda uprchla do Vídně, odkud se dále snažila neúspěšně vyvíjet nátlak.⁶³

V průběhu prosince 1918 kapitulovala i obecní samospráva Rokytnice nad Jizerou a rokytnický Volkswehr. K převzetí moci v Rokytnici, která ležela v těsném sousedství Pasek, došlo 21. ledna 1919, když do ní dorazili českoslovenští vojáci.⁶⁴ Na přelomu let 1918 a 1919 tak bylo celé historické území severních Čech pod kontrolou Československa.

Paniku mezi obyvateli Pasek nad Jizerou vyvolala poplašná zpráva z 16. června 1919, která ohlašovala počínající německý útok na české Krkonoše. Důvěryhodnost této zprávy dodala legionářská posádka v nedaleké Rokytnici, kde českoslovenští vojáci vyhlásili pohotovost. Pasecký Sokol zorganizoval noční hlídky a byl připraven nouzový plán v případě německé ofenzivy. V takovém případě mělo dojít k zatčení paseckých Němců, kteří by byli vzati jako rukojmí. Nakonec se zpráva nepotvrdila a bezpečnostní opatření byla zrušena.⁶⁵

Postupně se začali do Pasek nad Jizerou navracet vojáci z války. Celkem se vrátilo 259 mužů.⁶⁶ S nimi se do obce navrátil i běžný život.

Nadšení ze vzniku nového státního útvaru a zřízení, ve kterém se Paseky nad Jizerou ocitly, bylo mezi místními Čechy evidentní. Důkazem toho byla ochota chudého obyvatelstva v letech 1918 a 1919 finančně podpořit Československo. Jedním z prvních problémů, který totiž musela nově ustanovená československá vláda řešit, byla otázka financí. Československo mělo značné výdaje okamžitě po svém vzniku, které souvisely jednak s organizováním nové struktury státního aparátu a také s dluhy, které souvisely s činnostmi legionářů za světové války. Další výdaje představovala část dluhů převzatých

⁶⁰ BRÜGEL, Johann Wolfgang, DVOŘÁČEK, Petr, PREČAN, Vilém, KURAL, Václav. *Češi a Němci 1918-1938*. Praha: Academia, 2006, s. 112-116.

⁶¹ BERAN, Ladislav Josef a SCHWARZ, Josef. *Odepřená integrace: systémová analýza sudetoněmecké politiky v Československé republice 1918-1938*. Praha: Pulchra, 2009, s. 79-80.

⁶² KÁRNÍK, Z. *České země*. s. 42.

⁶³ SLÁDEK, Milan. *Němci v Čechách: německá menšina v českých zemích a Československu 1848-1946*. Praha: Pragma, 2002, s. 27.

⁶⁴ PICHLER, Hans. *Stará vlast Rokytnice v Krkonoších*. Přeložila Klára ANTOŠOVÁ. Rokytnice nad Jizerou: město Rokytnice nad Jizerou, 2021, s. 354.

⁶⁵ Kniha pamětní farní osady Pasek n/Jiz od r. 1895: II. díl. s. 133.

⁶⁶ SOA Litoměřice – SOkA Semily, f. ZDŠ Paseky n. J., sign. 339, s. 193-199.

po Rakousku-Uhersku. K vyřešení tohoto schodku v rozpočtu měly sloužit půjčky organizované státem.⁶⁷ V rámci první půjčky z listopadu 1918, známé jako Půjčka národní svobody, bylo v Pasekách nad Jizerou upsáno 33 100 korun, z toho stát přijal 22 300 korun.⁶⁸ Později v roce 1919 představila československá vláda valutovou půjčku a také zorganizovala dobrovolnou sbírku na zlatý poklad po vzoru sbírek na Národní divadlo.⁶⁹ V Pasekách na valutovou půjčku Pasečtí odevzdali celkem 23 kilogramů zlata a 73 kilogramů stříbra. Co se sbírky na poklad týče, přispěli pasečtí vlastenci 55 gramy zlata a 2 100 gramy stříbra. Dochovala se i fotografie celé sbírky, která je k nahlédnutí na konci práce.⁷⁰

Kromě toho se pasecká veřejnost hlásila k ČSR i jiným způsobem. Podobně jako tomu bylo v dalších oblastech mladé republiky, i v Pasekách nad Jizerou proběhlo zasazení stromu svobody.⁷¹ Stalo se tak dne 4. května 1919. Slavnost se konala za přítomnosti obecního zastupitelstva, obecních spolků a žáků paseckých škol. Lípa byla zasazena poblíž hostince tehdejšího starosty Augustina Soukupa.⁷² Pěvecký sbor paseckého Sokola zazpíval píseň *Ktož jsou boží bojovníci* a také obě části národní hymny.⁷³ Slavnost skončila předčasně kvůli špatnému počasí.⁷⁴

Nálada v obci však nebyla jen pozitivní, protože se pasecká společnost musela vyrovnat také s předchozím náročným obdobím. V letech 1914-1918 zemřelo následkem

⁶⁷ PÍŠA, Rudolf. *Státní půjčka aneb Něco za něco*. Věstník MCP 2011, 10, s. 3.

⁶⁸ Památník zapadlých vlastenců v Pasekách nad Jizerou. Obecní kronika vedená od r. 1923, s. 12.

⁶⁹ MOTL, Stanislav. *Kam zmizel zlatý poklad republiky: o tom, jak jsme museli spojencům platit zlatem za to, že naši vojáci mohli po jejich boku umírat ve válce proti Hitlerovi*. Praha: Rybka Publishers, 2003, s. 17.

⁷⁰ Památník Zapadlých vlastenců v Pasekách nad Jizerou. Obecní kronika vedená od r. 1923, s. 12.

⁷¹ V letech 1918-1919 vznikla na území tehdejší Československa nová tradice – sázení lip na paměť vzniku Československé republiky. S tradicí se pokračovalo i v dalších letech, typicky na kulatá výročí vzniku státu. V letech 1958, 1978 a 1988 byla výsadba menší, protože komunistický režim nechtěl demokratické Československo připomínat.

Viz RUDL, Aleš a MACHAR, Ivo. *Významné stromy České republiky*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2021, s. 19-20.

⁷² SOA Litoměřice – SOkA Semily, f. ZDŠ Paseky n. J., sign. 339, s. 202-203.

⁷³ *Ktož jsou boží bojovníci* je vojenská husitská píseň první písemně doložená v Jistebnickém kancionálu z 15. století. Text písně obsahuje informace o organizaci husitského vojska a pokyny k vedení boje – bylo tak možné ho považovat za bojový pokřik. Ve 20. století symbolizovala píseň v ČSR československou samostatnost.

Československá státní hymna měla dvě části – první *Kde domov můj* byla písni původně upravenou pro divadelní frašku *Fidlovačka*, jež měla premiéru roku 1834 ve Stavovském divadle. Autorem textu byl dramatik Josef Kajetán Tyl a o její zhudebnění se zasloužil hudebník František Škroup. Druhou část *Nad Tatrou sa blýská* zapsal do finální podoby v roce 1844 Janko Matúška, přičemž vycházel z lidové písně. Obě části byly spontánně zpívány v zahraničí legionáři a také na Staroměstském náměstí 28. října, nebylo proto divu, že se obě písně staly státní hymnou.

Viz MACEK, Petr. *Slovník české hudební kultury*. Praha: Editio Supraphon, 1997, s. 479.

SAK, Robert, et al. *Kde domov můj, státní hymna v proměnách doby*. Praha: Úřad vlády ČR, 1998, s. 39.

⁷⁴ SOA Litoměřice – SOkA Semily, f. Obecná škola Paseky nad Jizerou, sign. 340, Pamětní kniha školy v Havírně, s. 11.

bojů 54 mužů a další byli válečnými událostmi nadosmrti poznamenáni. Asi nejvýrazněji obec reagovala na tyto pocity osadníků v letech 1923 a 1924.

Díky iniciativě člena paseckého Sokola Bedřicha Metelky bylo v roce 1923 rozhodnuto, že bude v centru obce vystavěn pomník zemřelým, kteří padli během první světové války. Za tímto účelem se rozhodl osadník Pavel Sajdl darovat místo pro výstavbu pomníků – svůj pozemek před hostincem Augustina Soukupa, kde již rostla památná lípa svobody. Pozemek daroval za symbolických 100 korun.⁷⁵ Na stavbu pomníku se mezi Paseckými konaly dobrovolné finanční sbírky, na kterých se v roce 1923 vybralo necelých 5000 korun.⁷⁶ Ve shánění finančních prostředků se pokračovalo i v roce 1924.⁷⁷ Skulpturu z bílého mramoru vysochal sochař Václav Blažek z Jičína. Celková cena pomníku se nakonec vyšplhala na 11 000 korun. Podstavec pro pomník vystavěli pasečtí osadníci svépomocí.⁷⁸

17. srpna 1924 byla zorganizována oslava věnovaná padlým z první světové války. Hlavním bodem programu bylo odhalení nově zbudovaného pietního místa ve středu obce. Přestože nebylo možné nalézt zmínku o množství zúčastněných, díky dochované fotografii je evidentní, že dorazilo mnoho lidí z okolí. Proslovů se ujali starosta obce A. Soukup a řídící učitel J. Bělka. Na akci hrála vojenská kapela z Liberce.⁷⁹

Takových pomníků za účelem uctění památky padlých vzniklo v mladé republice mnoho, což bylo pochopitelné, protože údajně během první světové války padlo odhadem na 300 000 Čechů.⁸⁰

2.2 Hospodářský vývoj ve 20. a 30. letech

Přestože většinově přijali pasečtí Češi politické změny v roce 1918 s nadšením, první poválečná léta byla náročná. V mladé republice byly vysoké ceny potravin a základních potřeb, které v kombinaci s rostoucí inflací představovaly zásadní problémy pro všechny místní. Takto na dobu vzpomínal pasecký farář:

⁷⁵ SOA Litoměřice – SOkA Semily, f. Archiv obce Paseky nad Jizerou 1828-1945 (1953) (dále jen AO Paseky nad Jizerou), inv. č. 29, sign. 2.2.1, kart. 1, Obecní pozemky, č. 1834/24.

⁷⁶ Památník Zapadlých vlastenců v Pasekách nad Jizerou. Obecní kronika vedená od r. 1923, s. 19.

⁷⁷ SOA Litoměřice – SOkA Semily, f. AO Paseky nad Jizerou, inv. č. 28, sign. 1.5.3, kart. 1, Obecní protokoly a vyhlášky, Protokol ze dne 19.11.1924.

⁷⁸ Památník Zapadlých vlastenců v Pasekách nad Jizerou. Obecní kronika vedená od r. 1923, s. 22.

⁷⁹ WALDMANN, Josef. *Před 80 lety byl odhalen pomník padlým občanům ve světové válce 1914-1918*. Pasecké čtení 2004, 2, s. 8.

⁸⁰ Demografický obraz zemí Koruny české za první světové války v publikaci ČSÚ. *Český statistický úřad* [online]. [cit. 2025-04-07]. Dostupné z: <https://csu.gov.cz/demograficky-obraz-zemi-koruny-ceske-za-prvni-svetove-valky-v-publikaci-csu>

*„Za peníze nemožno ničeho koupiti. Obuv, látky v ceně stoupají do závratné výše. Pár obyčejných botek, které před válkou 10 korun stály, stojí 200 korun, tedy 20x zdraženo. (...) K tomu velký nedostatek topiva.“*⁸¹

Uhlí představovalo v Pasekách nedostatkové zboží po celou dobu první republiky. Takto na dobu vzpomínala bývalá žákyně místní školy:

*„Já chodila do Pasek do školy a pamatuju, že do školy jsme musili nosit polínka, aby bylo čím topit, abychom se vůbec mohli učit. Ono nebylo ani uhlí.“*⁸²

Paseckým nepřálo štěstí ani ohledně počasí, protože zima na přelomu let 1919 a 1920 začala nečekaně brzy, když sníh napadl již v říjnu. Množství bílé pokrývky bylo takové, jaké žádný z tehdejších pamětníků nepamatoval. Pro představu, naměřená výška sněhu u fary dosahovala (na podzim) hodnoty 150 centimetrů.⁸³

O neutěšeném stavu v podhorské obci v roce 1919 vcelku přesně vypovídal příchod nového duchovního Václava Drahoty. Když administrátor dorazil na paseckou faru, byla jeho největším problémem otázka stravy. V místních hostincích ho odmítli s tím, že na jídlo byl zaveden přidělový systém. Jídlo, které V. Drahota od místních nakonec dostal, dle jeho vlastních slov nebylo dobré a celou situaci v kronice pak administrátor popsal jako nepříjemnou, protože trpěl hladem.⁸⁴

Hospodářskou situaci obce musel negativně ovlivňovat také nedostatek práceschopných mužů, kteří se vraceli z fronty postupně až do roku 1921.⁸⁵ Hned ve stejném roce byla navíc část mužského osazenstva Pasek opět povolána do zbraně, když byla 24. října 1921 vyhlášena částečná mobilizace v reakci na dění v sousedním Maďarsku. Maďarsko si neustále nárokovalo některá území ČSR, která považovalo

⁸¹ Kniha pamětní farní osady Pasek n/Jiz od r. 1895: II. díl. s. 139.

⁸² BACHMANNOVÁ, J. *Co my toho prožili.* s. 102.

⁸³ Kniha pamětní farní osady Pasek n/Jiz od r. 1895: II. díl. s. 139.

⁸⁴ Tamtéž, s. 139.

⁸⁵ Památník zapadlých vlastenců v Pasekách nad Jizerou. Pamětní kniha sboru dobrovolných hasičů v Pasekách n. Jiz. s. 128.

za svá.⁸⁶ Díky mobilizaci však maďarské vedení ustoupilo a situace se uklidnila. 26. listopadu 1921 tak mohlo ČSR demobilizovat.⁸⁷

Situace se však měla postupně zlepšit. Zásadním zlomem v nepříznivém vývoji československé ekonomiky byla měnová reforma z roku 1919, kterou byla zavedena nová měna.⁸⁸ Díky ní a dalším faktorům se v průběhu 20. let podařilo situaci stabilizovat a spolu s tím došlo ke zlepšení života běžných obyvatel.

Dalším pozitivním krokem byly volby do Národního shromáždění uspořádané dne 18. dubna 1920 a do senátu 25. dubna 1920, což posílilo legitimitu samostatného československého demokratického státu.⁸⁹ V rámci prvních parlamentních voleb spadaly Paseky nad Jizerou pod mladoboleslavský volební okrsek. Bližší informace o tom, jak pasecké obyvatelstvo volilo, se však nedochovaly.

Ale opravdu první velkou regionální událostí, která ovlivnila nejen hospodářský vývoj, nýbrž i běžný život paseckých domkařů, byla elektrifikace, která se na popud starosty Augustina Soukupa začala připravovat v roce 1922.⁹⁰ Za tímto účelem bylo

⁸⁶ Po roce 1918 mělo Československo s Maďarskem komplikované vztahy, jelikož Maďarsko si nadále nárokovalo území Horních Uher, tedy dnešního Slovenska a Podkarpatské Rusi (které se v rámci poválečného uspořádání staly součástí ČSR). Napětí vyvrcholilo v roce 1919, kdy Maďarská republika rad zahájila vojenskou ofenzivu proti Československu. Avšak po počátečním úspěchu nakonec československé a rumunské jednotky donutili Maďary ustoupit. Následoval pád Maďarské republiky rad a Maďarsko se pod tlakem mezinárodního společenství muselo smířit s výsledky Pařížské mírové konference (1919–1920). V roce 1920 se k moci dostal Miklós Horthy, který se stal regentem Maďarska, čímž země fakticky zůstala monarchií bez panovníka. Téhož roku podepsalo Maďarsko Trianonskou smlouvu, která výrazně omezila jeho území i vojenskou sílu. M. Horthy ale tyto podmínky tajně obcházel a podporoval skryté vojenské přípravy.

Obavy sousedních států z maďarské agrese vedly k vytvoření Malé dohody (1921) – vojenského a politického spojení mezi Československem, Královstvím Srbů, Chorvatů a Slovinců (Jugoslávií) a Rumunskem. Tento pakt měl zabránit případným pokusům Maďarska o znovudobytí ztracených území a také nedovolit restauraci Habsburků na trůn. Strach se ukázal jako opodstatněný, protože v roce 1921 došlo ke dvěma pokusům o bývalého císaře Karla I. na maďarský trůn. Druhý pokus na podzim 1921 byl vážnější – Karel získal podporu části maďarské armády a pokusil se převzít moc v Budapešti. Československá vláda vnímala tuto snahu jako ohrožení stability střední Evropy, neboť restaurace Habsburků by mohla zpochybnit legitimitu Československa.

Československo proto vyhlásilo částečnou mobilizaci armády, čímž dalo jasně najevo svůj odpor proti Karlovu návratu. Nakonec však rozhodující roli sehrál sám M. Horthy, který odmítl Karlovu restauraci a zajistil jeho internaci. Pod mezinárodním tlakem byl Karel poslán do exilu na portugalský ostrov Madeira, kde v roce 1922 zemřel.

Viz KYVAL, Tomáš. Před sto lety, 24. října 1921, Československo mobilizovalo. *Vojenský historický ústav Praha* [online]. 2021 [cit. 2025-03-25]. Dostupné z: <https://www.vhu.cz/pred-sto-lety-24-rijna-1921-ceskoslovensko-mobilizovalo/>

⁸⁷ Památník Zapadlých vlastenců v Pasekách nad Jizerou. Obecní kronika vedená od r. 1923, s. 15.

⁸⁸ VENCOVSKÝ, František. *Měnová politika v české historii*. Praha: Česká národní banka, 2001, s. 33.

⁸⁹ POPÁLENÝ, Peter. *Cesta k volbám 1920 a jejich dopad na vnitropolitickou situaci ČSR*. In: DRAŠAROVÁ, Eva (ed.). *Paginae Historiae: Sborník národního archivu: Od krize ke krizi*.

Československo a Evropa 1918–1922. Praha: Národní archiv, 2022, 1, s. 174.

⁹⁰ Elektrifikace českých zemí probíhala nesystematicky už od konce 19. století. Po roce 1918 však bylo o systematickém zavádění elektřiny v ČSR. V roce 1919 byl v Národním shromáždění republiky Československé schválen zákon O státní podpoře při zahájení soustavné elektrizace, který byl základem

zřízeno elektrárenské družstvo.⁹¹ Výstavby elektrické sítě se ujala firma Neklíček a Běchovský z Jaroměře⁹² a stavět začala na konci srpna 1922. Elektrický proud se zaváděl jak pro podniky v obci, tak pro jednotlivé usedlosti. Kolaudace „elektrovodu“ spojující Paseky nad Jizerou s Vysokým nad Jizerou proběhla v létě následujícího roku 1923.⁹³ Ve stejném roce byl elektrický proud doveden i do Havírný. Takto zavzpomínal na událost Josef Adámek:

*„Kopali ty trubky, a když to nakonec zapojili tak jsme s velkou slávou svítili ve všech místnostech. Pořád dokola jsme to obcházeli. My jsme byli první, kde se svítilo.“*⁹⁴

V roce 1925 pak byla elektrická síť rozšířena o elektrovod mezi Pasekami, Rejdicemi a Dolní Rokytnicí.⁹⁵

Společně s elektrifikací byla do obce v roce 1922 zavedena i telefonní linka. V obecní kronice se píše o složitých jednáních mezi obecním úřadem a úřady v Jilemnici. Celkově stálo zavedení linky do budovy pošty (čp. 262) 13 500 korun. Dále byly telefonní dráty nataženy na obecní úřad, k Františku Bártlovi (čp. 199) a k Hynku Jónovi (čp. 80).

Po překonání prvotních obtíží byla 20. léta 20. století pro celou ČSR dobou stabilního hospodářského a ekonomického růstu. Až na občasné problémy spojené s výkyvy počasí nemusela obec řešit zásadnější komplikace.

Zmínku si zasloužily dvě největší svízele tohoto druhu. 12. listopadu 1925 zasáhla obec mohutná vichřice, která v ranních hodinách vyvrátila řadu stromů. Také spadly některé sloupy elektrického vedení. O rozsahu škod v lesním terénu vypovídalo rozhodnutí obecní samosprávy nechat celý obecní les vykácet a začít sázet nový.⁹⁶

pro budování rozsáhle energetické sítě, která byla úspěšně vytvářena ve 20. a 30. letech. Do roku 1937 bylo v Čechách elektrifikováno necelých 60 % obcí, v celém Československu bylo číslo o něco nižší, úspěšně bylo k elektrické síti připojeno necelých 56 % měst a vesnic. Elektrizace ČSR byla největším vysoce odborným celostátním dlouhodobým projektem, který byl v meziválečné době proveden.

Viz MIKEŠ, Jan. *Elektrifikace Československa do roku 1938*. Praha, 2016. Disertační práce. Univerzita Karlova v Praze, Filozofická fakulta, Ústav hospodářských a sociálních dějin. Vedoucí práce Prof. PhDr. Marcela Efmertová, CSc., s. 5, 17, 26, 328.

⁹¹ Památník zapadlých vlastenců v Pasekách nad Jizerou. Obecní kronika vedená od r. 1923, s. 16.

⁹² *Katalog Hospodářsko-průmyslové výstavy severovýchodních Čech v Jaroměři pořádané okresními odbočkami Zemědělské jednoty, ... a Obchodní, živnostenskou a průmyslovou ústřednou v Hradci Králové ve dnech 3. července až 2. srpna 1926*. Jaroměř: Výstavní výbor, 1926, s. 99.

⁹³ SOA Litoměřice – Soka Semily, f. Okresní zastupitelstvo Vysoké nad Jizerou 1877-1928, inv. č. 118, sign. 11/32, kart. 7, Pošta, elektrifikace.

⁹⁴ Josef Adámek měl na mysli dům čp. 255, kde vedl jeho otec Josef Adámek koloniál.

Viz. ADÁMEK, Josef a WALDMANN, Josef. *Pan Adámek z Havírný (Pokračování rozhovoru s nejstarším paseckým občanem)*. Pasecké čtení 2003, 3, s. 7.

⁹⁵ SOA Litoměřice – Soka Semily, f. AO Paseky nad Jizerou, inv. č. 51, sign. 3.7.3, kart. 2, Elektrifikace, č. 645.

⁹⁶ Památník Zapadlých vlastenců v Pasekách nad Jizerou. Obecní kronika vedená od r. 1923, s. 28.

K druhé kalamitě došlo v květnu 1928. V Havírně byly v důsledku rozvodnění řeky Jizery poškozeny opěrné zdi, které zapíraly konstrukci mostu vedoucího z Havírný do Vilémova. Síla povodně musela být veliká, protože dle spisů byla konstrukce poškozena (na havírenské straně Jizery) v délce 15 metrů.⁹⁷

Dobré hospodářské, ekonomické a pracovní podmínky se dramaticky změnilo po roce 1929. Klíčovým momentem byl krach na newyorské burze 24. října 1929, který odstartoval světovou hospodářskou krizi. Příčinou bylo masové investování do akcií, často na úvěr od bank, které ochotně poskytovaly rizikové půjčky. Hodnota akcií však přestala odpovídat reálné výkonnosti firem. V již zmíněný „černý čtvrtek“ zasáhla Wall Street panika a velké množství akcionářů chtělo akcie prodat. Nebyla po nich však poptávka, a došlo tak ke znehodnocení cenných papírů a následnému propadu burzy.⁹⁸ Dalšími důvody celosvětové krize byla agrární krize (od roku 1927), která souvisela s nadprodukcí zemědělských produktů a jejich znehodnocením, a také zvyšující se deflační tlaky v některých zemích (těch, které si půjčovaly od USA a Francie).⁹⁹

Krize se rychle projevila v bankovním sektoru, průmyslu i zemědělství. Mnoho podniků zkrachovalo, což vedlo k masovému propouštění. Ve Spojených státech dosáhla nezaměstnanost až 25 % (v průmyslu dokonce 37 %). Z Ameriky se krize rozšířila do Evropy, přičemž nejvíce zasáhla Německo, které bylo závislé na amerických půjčkách. Jakmile USA začaly svůj kapitál stahovat, propadlo se německé hospodářství do hluboké krize, provázené vysokou nezaměstnaností a hyperinflací.¹⁰⁰

Československo nepocítilo dopady celosvětového krachu okamžitě. Jak bylo zapsáno v pasecké kronice, ještě v roce 1929 přetrvávala dobrá situace, kdy si sice tehdejší kronikář Václav Petříček stěžoval na špatnou úrodu způsobenou tuhými mrazy (až – 41 °C), ale jinak zapsal, že mzdy v továrnách jsou stabilní a stejně tak ceny potravin a základních potřeb.¹⁰¹

Avšak na počátku 30. let propukla již recese naplno, což se v ČSR projevilo nejdříve v zemědělství a následně v lehkém a těžkém průmyslu.¹⁰² Zásadně se na míře

⁹⁷ SOA Litoměřice – SOKA Semily, f. AO Paseky nad Jizerou, inv. č. 40, sign. 3.1.5, kart. 2, Živelní pohromy.

⁹⁸ RÁKOSNÍK, Jakub a NOHA, Jiří. *Kapitalismus na kolenou: dopad hospodářské krize na evropskou společnost v letech 1929-1934*. Praha: Auditorium, 2012, s. 32-35.

⁹⁹ RÁKOSNÍK, Jakub. *Milníky moderních českých dějin: krize konsenzu a legitimacy v letech 1848-1989*. Praha: Argo, 2018, s. 146.

¹⁰⁰ RÁKOSNÍK, J. a NOHA, J. *Kapitalismus*. s. 53-54, 138.

¹⁰¹ Památník Zapadlých vlastenců v Pasekách nad Jizerou. Obecní kronika vedená od r. 1923, s. 41.

¹⁰² ŠAROCHOVÁ, Gabriela. *České země v evropských dějinách: Od roku 1918*. Litomyšl: Paseka, 2006, s. 66.

celého problému podepsalo to, že se československá ekonomika dlouhodobě soustřeďovala na zahraniční export, po kterém najednou nebyla poptávka. Nejvíce trpěly pohraniční oblasti Sudet, včetně Krkonoš a Jizerských hor, kde byl těžce zasažen textilní a sklářský průmysl.¹⁰³ Místní podniky byly proto nucené snížit náklady a ve velkém propouštět zaměstnance nebo jim snižovat mzdy. Podobně jako jinde nastala i v ČSR vysoká nezaměstnanost, přibýlo stávek a demonstrací a radikalizovala se společnost.¹⁰⁴

Československá vláda se celou situací snažila řešit zavedením cílených opatření (po vzoru USA), které byly popsány v dokumentu *Opatření Československa proti hospodářské tísní*, který byl adresován Společnosti národů, ale nebyl nikdy odeslán.¹⁰⁵ Ve skutečnosti však tyto zásahy do ekonomiky nebyly systematické a někdy si i odporovaly, proto byla jejich úspěšnost jen dílčí.¹⁰⁶ Krize vyvrcholila v letech 1932-33 a pokračovala v některých sektorech až do roku 1935. Díky cíleným zásahům státu a obrodě průmyslu (také díky zbrojení) se situace začala v druhé půli 30. let zlepšovat. Přesto ČSR jako jedna z mála zemí Evropy nedokázala do roku 1939 dosáhnout hospodářských výsledků z 20. let.¹⁰⁷

V Pasekách nad Jizerou se počátek těžkého období nesl v duchu přírodních kalamit, které ves zasáhly v roce 1930. Nejdříve 4. června silné deště s krupobitím poničily horní část Havírny, kde přivaly vody strhly většinu zoraných políček ze svahu a části místních cest. Ještě hůře se však na celé oblasti podepsaly vichřice a sněhové bouře v říjnu, listopadu a prosinci.¹⁰⁸ Na paseckém katastru byly postiženy především zalesněné svahy hory Mechovice, kde došlo k rozsáhlým polomům až na 65 % území. Také byly strženy elektrické sloupy a od zimy 1930 do jara 1931 proto nefungovala v paseckých usedlostech elektřina.

¹⁰³ LACINA, Vlastislav a PÁTEK, Jaroslav. *Dějiny hospodářství českých zemí od počátku industrializace do současnosti, Sv. 3: Období první Československé republiky a německé okupace 1918-1945*. Praha: Karolinum, 1995, s. 85.

¹⁰⁴ SEKANINA, Milan. *Kdy nám bylo nejhůře?: hospodářská krize 30. let 20. století v Československu a některá její východiska*. Praha: Libri, 2004, s. 59.

¹⁰⁵ Archiv ministerstva zahraničních věcí (dále jen AMZV), f. II. sekce – politická 1918-1938, kart. 660A, *Opatření Československa proti hospodářské tísní*.

¹⁰⁶ KUBŮ, Eduard a ŠOUŠA, Jiří. *Fenomén hospodářské krize v českých zemích 19. až počátku 21. století: Cyklický vývoj ekonomiky v procesu gradující globalizace*. Pelhřimov: Filozofická fakulta Ostravské univerzity v Ostravě a Nová tiskárna Pelhřimov, 2015, s. 362-363.

¹⁰⁷ ŠAROCHOVÁ, G. *České země*. s. 66.

¹⁰⁸ Celonárodní rozsah měly především sněhové bouře z 26. a 27. října. Velké množství sněhu doprovázené větrem napadlo kromě Krkonoš také na většině dalších pohraničních hor ČSR. V Krkonoších byl poničen velký rozsah lesů a následná čištění a kultivace trvaly až do roku 1931. Viz RENNEROVÁ, Eva. *90 let od ničivé vichřice z října roku 1930*. Krkonoše – Jizerské hory 2020, 12, s. 24-25.

Ve stejném roce začaly Paseky pociťovat následky silící krize. Bez práce se ocitlo do konce roku na 60 osob a další lidé se museli vzpamatovat z klesajících mezd. Dle pasecké kroniky se mělo nejhůře dařit těm, kteří pracovali v textilním průmyslu.¹⁰⁹ V dalším roce byla situace ještě horší, když přišli o práci všichni dělníci z přádelního podniku Josefa Riedla v nedalekém Kořenově, jenž zkrachoval.¹¹⁰ Také byla prakticky nulová poptávka po navlékání korál, který do té doby představoval doplňkový přívýdělek pro zdejší chalupníky.

Obec se snažila postiženým lidem pomoci – a to především zadáním stavebních zakázek, aby se mohli místní muži zaměstnat na stavbách. Obecnímu úřadu se podařilo prosadit rekonstrukci místních škol a komunikací. Zastupitelstvo také navrhlo výstavbu nové cesty, což ale neprošlo u vyšších úřadů, takže k realizaci nedošlo. Sociální a hospodářské poměry byly nadále špatné i v letech 1932 a 1933, kdy zůstávalo bez práce 68, respektive 70 Paseckých.¹¹¹ Dílčí zlepšení přišlo v dalším roce, kdy se počet nezaměstnaných snížil na 56 občanů.¹¹²

V letech 1935-38 odeznívaly dopady krize v krkonošském pohraničí jen pozvolna, a přestože nezaměstnanost klesala, špatné pracovní podmínky přetrvávaly, což došlo v Pasekách nad Jizerou až tak daleko, že roku 1937 proběhly dvě hromadné stávky dělnictva v místních továrnách. Podrobněji byla tato problematika rozebrána v podkapitole *Podnikání*. Přes veškeré komplikace se ale nakonec všechny větší podniky v obci udržely a pokračovaly ve výrobě.

Přestože 30. léta silně zasáhly sociální i hospodářské poměry v Pasekách, místní lidé zůstávali z většiny dále nakloněni demokratickému zřízení československého státu. Důkazem toho byla událost z roku 1935, kdy se pasecké zastupitelstvo rozhodlo jmenovat prvního československého prezidenta Tomáše Garrigue Masaryka čestným občanem Pasek nad Jizerou.¹¹³ Stalo se tak 7. března na slavnostní schůzi obecního zastupitelstva při příležitosti 85. narozenin tohoto státníka.¹¹⁴ Z okolních obcí se ke stejnému kroku rozhodli přistoupit zastupitelé z Horní Dušnice, Stromkovic a ze Stanového.¹¹⁵ Tyto činy

¹⁰⁹ Památník Zapadlých vlastenců v Pasekách nad Jizerou. Obecní kronika vedená od r. 1923, s. 43-44.

¹¹⁰ RÝDL, Jaroslav. *Paměť Tanvaldska: Vznik a vývoj bavlnářské firmy Tanvaldská přádelna bavlny a její význam pro Tanvald a celé povodí Kamenice a Desné*. Turnov: Muzeum Českého ráje, 2006, s. 58, 76, 275.

¹¹¹ Památník Zapadlých vlastenců v Pasekách nad Jizerou. Obecní kronika vedená od r. 1923, s. 51-52, 54, 57.

¹¹² Tamtéž, s. 61.

¹¹³ SOA Litoměřice – SokA Semily, f. OÚ Jilemnice: Presidiální spisy, kart. 14, Pres. 1935/243.

¹¹⁴ Archiv Vlastivědného muzea pro Vysoké nad Jizerou a okolí. f. OV 78 Paseky n. Jizerou, inv. č. 15.611, Pane presidente.

¹¹⁵ SOA Litoměřice – SokA Semily, f. OÚ Jilemnice: Presidiální spisy, kart. 14, Pres. 1935/230.

jsou regionálním příkladem celonárodního trendu budování Masarykova kultu osobnosti, což bylo pro meziválečné období v Československu typické.¹¹⁶

Jedním z mála sektorů, který se v podhorské vsi rozvíjel i ve 30. letech byl turismus. Paseky se v průběhu první republiky staly populární turistickou destinací. Obec měla štěstí, že skrze ni vedly turistické trasy ze Sklenařic směrem na Nový Svět a od Rokytnice nad Jizerou k rozhledně Štěpánce. Fotografie dobové turistické mapy je k nahlédnutí na konci práce.

Nejdříve sem jezdili turisté hlavně v letních měsících, postupem času i v zimě. V tomto ohledu byl zajímavý záznam v obecní kronice z roku 1930, kde se o sílícím turistickém ruchu v obci píše následující:

*„Po válce se počet letních hostů značně zvýšil. (...) V zimě před válkou zde hosté vůbec nebývali. Teprve v r. 1926 počali vyhledávati i v zimě, hlavně o Vánocích byty pro zimní pobyt.“*¹¹⁷

Rostoucí zájem turistů o Paseky v době první republiky potvrdila například i vzpomínající paní Anna Štěpánková, která v roce 2000 vypověděla, jak ve 30. letech jezdila jako vychovatelka do Pasek s dětmi z pražské prominentní rodiny. Rodiče dětí taktéž navštívili Paseky, a to dvakrát ve 30. letech. Rodina byla ubytována v letním bytě.¹¹⁸

Turistický ruch neustále rostl a v roce 1930, z něhož se dochoval soupis všech domů nabízejících přespaní pro turisty, bylo v Pasekách (minimálně) devět letních bytů.¹¹⁹ Tomuto trendu rostoucího turistického ruchu šlo obecní zastupitelstvo naproti. Koncem srpna 1935 došlo v Pasekách k otevření veřejného koupaliště.¹²⁰ Pozemek pro koupaliště daroval Ludvík Patočka. Pasecký učitel Šonský do kroniky zapsal:

*„Tato oběť jmenovaného občana přispěla k tomu, že z Pasek n. Jiz. stává se vyhledávané a oblíbené horské letoviště.“*¹²¹

¹¹⁶ ŠEDIVÝ, Ivan. *T. G. Masaryk: zrozen k mýtu*. Dějiny a současnost: historicko-vlastivědná revue Československé společnosti pro šíření politických a vědeckých znalostí a ministerstva školství a kultury 2007, 1, s. 15-16.

¹¹⁷ Památník Zapadlých vlastenců v Pasekách nad Jizerou. Obecní kronika vedená od r. 1923, s. 43.

¹¹⁸ ŠTINGL, Pavel a ŠTĚPÁNKOVÁ, Anna. *Z poznámek po návštěvách v paseckých chalupách*. Pasecké čtení 2002, 1, s. 4.

¹¹⁹ Letní byty připravené pro turisty byly v havířenské škole (čp. 247), na faře (čp. 121) a v domech čp. 2, 25, 132, 242, 255, 260.

Viz Památník Zapadlých vlastenců v Pasekách nad Jizerou. Obecní kronika vedená od r. 1923, s. 43.

¹²⁰ SOA Litoměřice – SOKA Semily, f. Okresní soud Vysoké nad Jizerou (1824) 1876-1949 (dále jen OS Vysoké nad Jizerou), nezpracováno, Okresní politická správa v Jilemnici: Vodní kniha II.: Okres Vysoké n/Jiz. s. 451.

¹²¹ SOA Litoměřice – SOKA Semily, f. ZDŠ Paseky n. J., sign. 339, s. 353.

Velká hospodářská krize se pravděpodobně projevila také na demografickém vývoji v Pasekách. Zatímco ve 20. letech se odliv obyvatel z obce zastavil, ve 30. letech pravděpodobně docházelo k odchodům menšího počtu obyvatel z obce, což bylo naznačeno v obecní kronice.¹²² Počet obyvatel se snížil i kvůli tomu, že více lidí zemřelo, než se narodilo.¹²³ Bohužel, z toho důvodu, že v letech 1931-1938 neproběhlo žádné sčítání lidu, nebylo možné určit rozsah emigrace. V následujících odstavcích byla demografická situace mezi léty 1921-1930 podrobněji přiblížena.

Od 16. do 18. února 1921 probíhalo v Československu první meziválečné sčítání hlasů. V Pasekách se k pobytu přihlásilo 1019 osadníků, z toho 485 mužů a 534 žen. K německé národnosti se hlásilo 32 českých Němců, zbytek tvořili Čechoslováci. Co se náboženství týče, potvrdil průzkum dlouhodobý trend, tedy rostoucí počet ateistů – 471. Katolíků žilo v Pasekách v té době 466 a k nově vzniklé československé církvi se přihlásilo 73 občanů.¹²⁴ Úbytek obyvatel v obci při srovnání s posledním sčítáním z roku 1910 byl zřetelný, rozdíl činilo 286 lidí.¹²⁵ Celkově v Pasekách k roku 1921 stálo 245 domů.¹²⁶

O necelých deset let později uspořádal stát další sčítání lidu, které se uskutečnilo 1. prosince 1930.¹²⁷ V Pasekách nad Jizerou byl poprvé od roku 1900 viditelný mírný nárůst počtu obyvatel v porovnání s minulým sčítáním. V obci se přihlásilo 1044 obyvatel, z toho se 41 hlásilo k německé menšině.¹²⁸ Postaveny byly mezi léty 1920-30 čtyři nové domy. Co se náboženství týče, čísla se dramaticky nezměnila. Přibýlo katolíků, kterých se přihlásilo 473, bez vyznání pak zůstalo 437 osadníků. Jediný patrnější rozdíl byl vnímatelný u počtu věřících hlásících se k československé církvi, kterých bylo na přelomu 20. a 30. let v obci 124.¹²⁹ Z toho bylo viditelné, že odliv obyvatel z obce se zastavil, což pravděpodobně souviselo s tím, že se poměry v obci během 20. let

¹²² Památník Zapadlých vlastenců v Pasekách nad Jizerou. Obecní kronika vedená od r. 1923, s. 61.

¹²³ Tamtéž, s. 53.

¹²⁴ *Statistický lexikon obcí v Čechách: úřední seznam míst podle zákona ze dne 14. dubna 1920, čís. 266 Sb. zák. a nař.: vydán ministerstvem vnitra a Státním úřadem statistickým na základě výsledků sčítání lidu z 15. února 1921.* Praha: Státní úřad statistický, 1924, s. 175.

¹²⁵ *Seznam míst v království Českém sestaven na základě úředních dat k rozkazu c. k. místodržitelství.* Praha: Místodržitelská tiskárna, 1913, s. 226.

¹²⁶ *Statistický lexikon* (1924), s. 175.

¹²⁷ *Statistický lexikon obcí v zemi České: úřední seznam míst podle zákona ze dne 14. dubna 1920, čís. 266 Sb. zák. a nař.: vydán ministerstvem vnitra a Státním úřadem statistickým na základě výsledků sčítání lidu z 1. prosince 1930.* Praha: Orbis, 1934, s. 127.

¹²⁸ Zajímavostí bylo, že statistiky z roku 1930 z lexikonů nesouhlasily s čísly uvedenými v paseckých kronikách, kde se psalo o 1065 obyvatelích (místo 1044 obyvatel). Němců žijících v obci bylo kronikářem evidováno 35, tedy o šest méně, než uvádělo oficiální sčítání.

Viz Památník zapadlých vlastenců v Pasekách nad Jizerou. Obecní kronika vedená od r. 1923, s. 45.

¹²⁹ *Statistický lexikon* (1934), s. 127.

stabilizovaly a životní podmínky nenutily obyvatelstvo podhorský kraj opouštět, jak tomu bylo v letech minulých i v letech následujících.

Tabulka počtu obyvatel Pasek nad Jizerou v letech 1910-1930. ¹³⁰

ROK	Počet obyvatel	Z toho Němců	Počet domů
1910	1 305	49	246
1921	1 019	32	245
1930	1 044	41	249

2.3 Obecní samospráva a územní příslušnost obce

Československá republika byla parlamentní demokracií, kde měli rovné volební právo (a povinnost) všichni občané starší 21 let. Mělo se volit v pravidelných intervalech (tyto intervaly nebyly vždy dodrženy) do parlamentu, senátu a do obecního zastupitelstva. Systém hlasování byl poměrný, což znamenalo, že dle získaného počtu hlasů obdržel daný politický subjekt odpovídající počet mandátů. ¹³¹

V této podkapitole byly popsány veškeré komunální volby v letech 1918-1938, které se v Pasekách nad Jizerou konaly, a následná složení obecních zastupitelstev. Také zde byla podrobněji nastíněna územní příslušnost Pasek nad Jizerou. Naopak, většina voleb do parlamentu a do senátu nebyla v této kapitole (ani v práci) rozebrána, a to hlavně proto že se konkrétní volební výsledky z Pasek nedochovaly, takže nebyla možná jejich hlubší analýza.

Pro pochopení výsledků komunálních voleb byl na tomto místě uveden souhrn největších politických stran figurujících v Čechách v období první republiky. Asi dlouhodobě nejsilnější stranou v meziválečné ČSR byli agráři – Republikánská strana zemědělského a malorolnického lidu (dále jen RZSML). Toto pojmenování nesla od roku 1922. ¹³² Hlavním jádrem voličstva, jak jméno napovídalo, byli zemědělci z venkova.

¹³⁰ *Seznam míst*. s. 226.

Statistický lexikon (1924). s. 175.

Statistický lexikon (1934). s. 127.

¹³¹ BROKLOVÁ, Eva. *Československá demokracie: politický systém ČSR 1918-1938*. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON), 1992, s. 27, 79.

¹³² Strana vznikla v roce 1919 pod jménem Republikánská strana československého venkova z Československé strany agrární všech zemí Koruny české fungující od roku 1899.

Viz Politické strany první republiky v českých zemích. *Český statistický úřad* [online]. [cit. 2025-03-31]. Dostupné z: <https://csu.gov.cz/docs/107508/78842393-ee65-cf07-e537-98c588b428b5/422008k04.pdf?version=1.0>

V Pasekách nad Jizerou měla RZSML stálou voličskou základnu, protože řada paseckých rodin spravovala drobná hospodářství. Nikdy však strana nezaznamenala v obci drtivý úspěch.

Oblíbenou středo-levicovou stranou byla Československá strana socialistická, od roku 1926 nově pojmenovaná jako Československá strana národně socialistická (dále jen ČSNS). Nejzásadnějším bodem jejího programu byla orientace na sociální potřeby, což oslovovalo především chudší vrstvu obyvatelstva. Mezi nejdůležitější představitele strany patřili Václav Klofáč a Jiří Stříbrný. Se svým programem slavila ČSNS pravidelně v Pasekách velký úspěch, protože ve vsi žilo mnoho lidí trpící horší ekonomickou situací.

Tradiční levicovou stranou byla také Československá sociálně demokratická strana dělnická (dále jen ČSDSD), která fungovala od roku 1918, ale její kořeny sahaly až do roku 1878. Na rozdíl od ČSNS nebyla v Pasekách nad Jizerou tato strana příliš populární.

Naopak, konzervativní pravicový přístup vyznávala Československá strana národně demokratická (dále jen ČSND), která byla ustavena po zrušení řady politických stran z Rakouska-Uherska (mladočeši, staročeši, realisté) v roce 1919. V obci neměla strana praktický žádný úspěch, a to i přesto, že její čelní představitel Karel Kramář pocházel z nedalekého města Vysoké nad Jizerou.¹³³ Další pravicovou stranou, která hájila zájmy především drobných podnikatelů, byla Československá živnostensko-obchodnická strana středostavovská (dále jen ČŽOSS). Ta slavila v Pasekách nad Jizerou dílčí úspěchy.

Krajní levici zastupovala Komunistická strana Československa (dále jen KSČ), která vznikla odtržením od ČSDSD roku 1921. Stranu hlásící se ke komunistické ideologii vedli od roku 1929 „karlínští kluci“ Klement Gottwald a Rudolf Slánský, kteří KSČ ve 30. letech čím dál více politicky směřovali k sovětskému

¹³³ Karel Kramář se narodil 27. prosince 1860 ve Vysokém nad Jizerou. Už v mládí se zajímal o politiku a díky studiu na německých školách byl více než zběhlý v právu a ekonomice rakouské monarchie. Spolu s T. G. Masarykem a Josefem Kaizlem se stal K. Kramář hlavním stoupencem politického realismu na konci 19. století. Také s výše jmenovanými vstoupil do mladočeské strany a přispíval do periodika Čas. Stal se také poslancem říšské rady, v níž vystupoval pronárodně, ale s pozitivním přístupem k zachování mnohonárodnostní monarchie. V době první světové války byl členem domácího odboje, kvůli čemuž byl vězněn a hrozila mu smrt popravením. V meziválečné ČSR se stal prvním předsedou vlády v letech 1918 a 1919, ale svůj post neobhájil. V této době byl odpůrcem politiky T. G. Masaryka a Edvarda Beneše. Varoval před situací v Rusku a kritizoval jednostranné zahraniční orientování ČSR. Na nejvyšší politický post již nedosáhl, ale dlouho působil jako poslanec. Zemřel v Praze 26. května 1937.

Viz DEJMEK, Jindřich. *Kramářovy názory na zahraniční politiku*. In: KVAČEK, Robert a LOUŽEK, Marek (ed.). Karel Kramář. 150 let od narození: Sborník textů. Praha: CEP, 2011, s. 70. VENCOVSKÝ, František. *Karel Kramář*. Praha: Věšhrad, 1992, s. 7-10, 20, 22, 30.

bolševismu.¹³⁴ V Pasekách nad Jizerou byla už ke konci 20. let početnější skupina přesvědčených komunistů, což se prvně projevilo po úpravě okresů v roce 1928, kdy volbách do zemských zastupitelstev volilo KSČ v Pasekách 65 lidí.¹³⁵ Její popularita ve vsi dále rostla během krize ve 30. letech.

Dlouhodobě nejpopulárnějším křesťansky orientovaným politickým subjektem v ČSR byla od roku 1919 Československá strana lidová (dále jen ČSL. Ta sdružovala především katolické věřící (hlavně z menších obcí).¹³⁶ Tím, že v Pasekách měla v první polovině 20. století katolická církev citelně menší vliv než dříve, nedosáhla strana nikdy v horské vesnici větší voličské odezvy.

Kromě stran českých existovaly v ČSR i německé strany, jejichž cílovým voličstvem bylo německy hovořící obyvatelstvo. Jednotlivým stranám byla věnována menší pozornost v podkapitole *Česko-německé vztahy a jejich vývoj do roku 1937*. Avšak jejich vliv na fungování obce Paseky nad Jizerou až do roku 1937 nebyl nikterak zásadní.

Volit se chodilo v Pasekách nad Jizerou do hostince starosty Augustina Soukupa a obec spadala volebním obvodem do Mladoboleslavské župy.¹³⁷

První komunální volby byly v novém československém státě uspořádány 15. června 1919. Volby byly specifické tím, že se konaly pouze v českých zemích. Nehlasovalo se na Slovensku ani v Podkarpatské Rusi. Také nebylo možné volit na sporných územích (Hlučínsko a Těšínsko).¹³⁸

V obci Paseky nad Jizerou se hlavní spor mezi tamními československými občany týkal otázky pozice katolické církve v nových politických poměrech. Socialisté a ateisté, pod vedením hostinského Augustina Soukupa, srocující se v rámci paseckého Sokola, odmítali silnou pozici katolictví v obci a v novém státě. Proti nim stál kněz Václav Holub, který chtěl kandidovat v osadě za republikánskou stranu. Situace se vyhrtila:

*„Jednoho večera dali svedenci, z řad sokolských, jak důvodné podezření je, faráři za domovní dveře klacek, jímž mu naznačovali své kulturní smýšlení a poslání. Volby farářovým přičiněním nekonány, neb strana občanská, když strany socialistické se počaly smlouvat, slevila se svých požadavků (...).“*¹³⁹

¹³⁴ MALÍŘ, Jiří a MAREK, Pavel. *Politické strany: vývoj politických stran a hnutí v českých zemích a Československu v letech 1861-2004 I*. Brno: Doplněk, 2005, s. 730.

¹³⁵ Památník Zapadlých vlastenců v Pasekách nad Jizerou. Obecní kronika vedená od r. 1923, s. 36.

¹³⁶ MIHOLA, JIŘÍ a PEHR, Michal. *Lidově, národně, křesťansky: K dějinám Československé strany lidové (KDU-ČSL) 1919-2019*. Praha: Akropolis, 2019, s. 11, 22.

¹³⁷ Památník Zapadlých vlastenců v Pasekách nad Jizerou. Obecní kronika vedená od r. 1923, s. 27.

¹³⁸ CABADA, Ladislav. *Český stranický systém 1890-1939*. Plzeň: Západočeská univerzita, Fakulta humanitních studií, 2000, s. 18.

¹³⁹ Kniha pamětní farní osady Pasek n/Jiz od r. 1895: II. díl. s. 131.

V Pasekách nad Jizerou se tak volby nekonalý, protože mezi stranami proběha proběhla dohoda (zjevně vynucená). Farář V. Holub z voleb odstoupil. Dle domluvy získala Československá strana socialistická osm mandátů. Po pěti mandátech držely ČSDSD a takzvaná „Strana Kouckého“ (spojení agrárníků a ČSND). Starostou se stal hostinský Augustin Soukup (čp. 203), který ve volbách figuroval za Československou stranu socialistickou. Ze stejné strany byl i starostův náměstek Michal Zemánek (čp. 245), majitel pily v Pasekách (čp. 157).¹⁴⁰ V obecní radě dále zasedali Hynek Jón, Josef Bělka, Alexander Štěpánek a Bohuslav Urbanec.¹⁴¹

Výše popsáný počáteční konflikt mezi katolíky a ateisty se stal signifikantním problémem v obci ve 20. a 30. letech. Starosta Augustin Soukup, socialista, který si udržel svou pozici až do příchodu německých vojsk roku 1938, často proti katolíkům vystupoval. Jeho jednotlivé spory s katolickou církví byly blíže popsány v podkapitole *Církevní záležitosti*.

V září 1923 se pořádaly v Československu další komunální volby, které se poprvé uskutečnily na celém území ČSR. Tyto volby se měly konat už dříve, protože funkční období obecních zastupitelstev bylo určeno v roce 1919 na tři roky, volby se ale neustále odkládaly.¹⁴² Celkové výsledky voleb nebyly tehdejší vládou Antonína Švehly zveřejněny, což vyvolalo spekulace u veřejnosti. Největšího úspěchu dosáhla u voličů RZSML, známější pod označením agrárníci. Druhá skončila krajně levicová Komunistická strana Československa (dále jen KSČ), pro níž to byly vůbec první volby, do kterých se od svého vzniku (roku 1921) zapojila. Částečný úspěch mohli slavit také lidovci, kteří skončili třetí. Naopak pro socialistické vládní strany skončily volby fiaskem.

Pasečtí voliči přišli k volbám dne 16. září 1923. Výsledky v podhorské obci prakticky vůbec nekopírovaly celkové výsledky v ČSR, protože nejvíce hlasů obdržela ČSNS, jejíž kandidátku vedl opětovně dosavadní starosta A. Soukup, který tak svůj post obhájil. I druhé místo obsadila socialistická strana, a to sociální demokraté, kteří v obci kandidovali pod označením Strana dělníků a domkařů. Agrárníci skončili až třetí. Nejméně hlasů získali lidovci a místní Němci, kteří kandidovali pod názvem Hospodářská strana.¹⁴³

¹⁴⁰ SOA Litoměřice – SokA Semily, f. Okresní úřad Jilemnice 1855-1942 (dále jen OÚ Jilemnice), inv. č. 1526, sign. 8/5, kart. 338, Paseky n. Jiz. - Seznam, Obec: Paseky n. Jiz. Okr.: Jilemnice.

¹⁴¹ Památník Zapadlých vlastenců v Pasekách nad Jizerou. Obecní kronika vedená od r. 1923, s. 13.

¹⁴² SCHELLE, Karel, et al. *Organizace veřejné správy v letech 1848-1948*. Brno: Masarykova univerzita, 1993, s. 352.

¹⁴³ Památník Zapadlých vlastenců v Pasekách nad Jizerou. Obecní kronika vedená od r. 1923, s. 19.

Tabulka výsledků komunálních voleb v Pasekách nad Jizerou z roku 1923.¹⁴⁴

Název strany	Počet hlasů
ČSNS	208
Strana dělníků a domkařů	146
RZSML	144
ČSL	51
Hospodářská strana	39

V čele obce figurovali starosta Augustin Soukup a tajemník Štěpán Schovánek. V obecní radě dále zasedali Hynek Jón, Josef Kučera, Antonin Pohl a Michal Zemánek.¹⁴⁵

To, že byly Paseky nad Jizerou „baštou“ socialistů, se potvrdilo i v roce 1925, kdy se předčasně volilo do Národního shromáždění a do senátu. V tomto roce již vystupovala strana pod novým názvem (změněným v roce 1926) – Československá strana národně socialistická. V Pasekách nad Jizerou pro ČSNS do Národního shromáždění hlasovalo 207 a do senátu 176 voličů, a strana tak skončila v obci s velkým náskokem na prvním místě.¹⁴⁶ Celkově v rámci celorepublikových výsledků však strana skončila až pátá a volby vyhráli agrárníci (v českých zemích vyhrála KSČ).¹⁴⁷

V komunálních volbách uspořádaných dne 16. října 1927 však ČSNS poprvé v Pasekách nevyhrála.¹⁴⁸ Opětovným vítězem byl dosavadní starosta A. Soukup, který ale do těchto voleb už nevstupoval jako zástupce sociální demokracie, nýbrž jako nestraní. Jeho apolitická kandidátka slavila úspěch a s dostatečným náskokem skončila první.¹⁴⁹

¹⁴⁴ Památník Zapadlých vlastenců v Pasekách nad Jizerou. Obecní kronika vedená od r. 1923, s. 19.

¹⁴⁵ Ve dvanáctičlenném obecním zastupitelstvu dále figurovali Václav Koldovský, Václav Jarý, Augustin Cardal, Josef Soukup, Josef Hajna, Adolf Hajna, František Bártil, Alexandr Štěpánek, František Hanout, František Karel Pacholík, Václav Šimůnek a Bedřich Nosek.

Viz SOA Litoměřice – SOkA Semily, f. AO Paseky nad Jizerou, inv. č. 3, kn. 3, Zápisy ze schůzí obecního zastupitelstva, s. 74.

¹⁴⁶ Památník Zapadlých vlastenců v Pasekách nad Jizerou. Obecní kronika vedená od r. 1923, s. 27.

¹⁴⁷ KÁRNÍK, Z. *České země*. s. 377.

¹⁴⁸ Co se týkalo výsledků komunálních voleb celkově na území ČSR posílili především levicové strany. Viz Tamtéž, 377-380.

¹⁴⁹ Obecní zastupitelstvo čítalo v tomto období celkem 19 členů. Byli mezi nimi V. Koldovský, V. Šimůnek, J. Kučera, B. Nosek, F. K. Pacholík, A. Pohl, A. Štěpánek, A. Cardal, H. Jón, F. Bártil, Oldřich Nesvadba, Bohumil Malík, Antonín Nosek, Josef Bártil a Petr Soukup (jména všech členů se nedochovala).

Viz SOA Litoměřice – SOkA Semily, f. AO Paseky nad Jizerou, inv. č. 3, kn. 3, s. 108, 110, 112, 114, 116.

Tabulka výsledků komunálních voleb v Pasekách nad Jizerou z roku 1927.¹⁵⁰

Název strany	Počet hlasů
Strana nepolitická	268
ČSNS	205
Sdružené stany (RZSML + ČŽOSS)	101
ČSL	63

Nešlo o to, že by ČSNS v obci přestala být populární, vždyť hned za rok v zemských a okresních volbách triumfovala. V případě obecních voleb se ale lidé v malých obcích (zcela logicky), spíše než na základě volených politických subjektů, rozhodovali podle konkrétních kandidátů, které znali.

Samotní kandidáti se pak stranickou příslušností také příliš neřídili, což hezky potvrdilo prohlášení v obecní kronice z roku 1930:

*„Obecní zastupitelstvo nemá stranických zájmů politických frakcí, za hlavní a nejdůležitější uznává prospěch obce. Zásadně jest vyloučena stranická politika heslem: Politika z obecního zastupitelstva se vylučuje.“*¹⁵¹

V dalších volbách do obecního zastupitelstva pořádaných 27. září 1931 nepolitická kandidátka znovu uspěla, a to ještě výrazněji, když obdržela necelou polovinu všech hlasů.

Tabulka výsledků komunálních voleb v Pasekách nad Jizerou z roku 1931.¹⁵²

Název strany	Počet hlasů
Skupina nepolitická	270
ČSNS	151
Republikánská strana	75
ČŽOSS	64
ČSL	56

Ustavující schůze obecního zastupitelstva proběhla 14. listopadu a na ní byl opětovně za starostu zvolen A. Soukup, jehož náměstkem byl Alexandr Štěpánek. V obecní radě dále zasedali Bohuslav Schovánek, Josef Kučera, František Sajdl a Václav

¹⁵⁰ Památník Zapadlých vlastenců v Pasekách nad Jizerou. Obecní kronika vedená od r. 1923, s. 33.

¹⁵¹ Tamtéž, s. 42.

¹⁵² Tamtéž, s. 49-50.

Soukup.¹⁵³ Nebylo však možné jmenovat členy obecního zastupitelstva, protože zápisy ze schůzí po roce 1928 se nedochovaly.

Poslední volby do obecního zastupitelstva, které se uskutečnily v Pasekách nad Jizerou v období první republiky, byly ty v roce 1938. Přestože šlo volby většinově charakterizovat jako svobodné a demokratické, byly poznamenány událostmi doby – totiž krizí mezi ČSR a Německem. Volby se konaly i v Pasekách nad Jizerou, ale jejich ucelené výsledky se nedochovaly. Jisté bylo, že paseckým starostou nadále zůstal Augustin Soukup. Dohledatelné byly také informace o některých zvolených komisích.¹⁵⁴

S obecní samosprávou úzce souvisela samospráva okresu a celkové začlenění okresu do ČSR. Když v roce 1918 vznikla Československá republika, bylo jednou z vnitropolitických otázek členění nového státu. Československá vláda do značné míry přejala správní dělení státu od bývalé monarchie. Převzato bylo zemské členění, v němž byly české země rozčleněny na Českou, Moravskou a Slezskou. Dále pak existovalo Slovensko a od roku 1919 Podkarpatská Rus. Samospráva jednotlivých zemí byla ale značně omezena, protože došlo ke zrušení zemských sněmů.

I v rámci členění jednotlivých zemí byl zachován rakousko-uherský model, existovaly v nich totiž (od roku 1862) pouze okresy a nikoliv kraje. Došlo pouze k úpravě názvosloví – okresní hejtmanství byla přejmenována na polické okresy. Paseky nad Jizerou spadaly do České země, konkrétně pod jilemnický okres s okresním úřadem v Jilemnici.

Tento stav měl být změněn v roce 1920, kdy bylo zavedeno župní zřízení dle zákona č. 126/1920 Sb. o zřízení župních a okresních úřadů v republice Československé z 29. února 1920. Na jeho základě byl stát rozčleněn do 15 žup a zároveň byla upozaděna důležitost rozdělení na jednotlivé země. Ve skutečnosti však v českých zemích (na rozdíl od Slovenska) nebylo toto správní členění nikdy úplně zavedeno a dále fungovaly jen okresní úřady.¹⁵⁵ Župní členění se v českých zemích požívalo pouze při volbách. Paseky byly přiřazeny do Mladoboleslavské župy (IV.).

¹⁵³ Památník Zapadlých vlastenců v Pasekách nad Jizerou. Obecní kronika vedená od r. 1923, s. 49-50.

¹⁵⁴ SOA Litoměřice – SokA Semily, f. OÚ Jilemnice, inv. č. I18-35/1, sign. 1148, kart. 273, Volby do obecních zastupitelstev jednotlivě – Paseky n. J.

¹⁵⁵ SAMOTANOVÁ, Eva, CHROMÝ, Pavel a BURDA, Tomáš. *100 let proměn hranic našich regionů*. Praha: Ministerstvo vnitra, 2018, s. 14.

Asi hlavní důvod, proč nedošlo nikdy k faktickému zřízení žup, souvisel s obavou, že by vznikly i takové správní jednotky, v nichž by byla převaha německého obyvatelstva. Hrozilo by pak riziko obnovení požadavku německé autonomie z roku 1918.¹⁵⁶

K další úpravám došlo v letech 1927-28. Na základě zákona č. 125/1927 Sb. o politické organizaci správy ze 14. července 1927 bylo nefunkční župní zřízení zrušeno a opět obnoveno zemské. Nově byla ČSR rozdělena na zemi Českou, Moravskoslezskou, Slovenskou a Podkarpatskou. Tyto země byly spravovány zemskými úřady, do nichž proběhly volby v roce 1928. V nich pasečtí občané většinově dali své hlasy ČSNS.

Po roce 1928 bylo zachováno členění zemí na okresy. Při okresních úřadech vznikla okresní zastupitelstva, jejichž členové byli ze dvou třetin voleni občany. V roce 1928 proto zároveň se zemskými volbami proběhly volby okresní.

Okresním soudem spadaly Paseky nad Jizerou od roku 1876 do vysockého okresu, který vznikl uměle, aby sdružoval obce s majoritou českého obyvatelstva v regionu.¹⁵⁷ V tomto soudním okrese přetrvala obec až do roku 1938.

2.4 Církevní záležitosti

Následující kapitola byla rozdělena do dvou částí. V první z nich byl sledován vývoj (ne)popularity katolické církve v Pasekách nad Jizerou v prvních desetiletích, který byl značně dynamický. V této souvislosti byla uvedena v krátkosti také nová Církev československá husitská, jež měla na celou situaci patrný vliv. Druhá část kapitoly byla věnována historii katolické správy v Pasekách nad Jizerou do roku 1938.

2.4.1 Odklon od katolické církve

Hlavním náboženským centrem Pasek nad Jizerou byl od konce 18. století katolický Kostel svatého Václava, který byl dostavěn roku 1789.¹⁵⁸ Po celou dobu existence obce bylo katolické vyznání tím nejrozšířenějším. V nepatrné míře se v Pasekách během 19. a 20. století objevovali evangelíci.¹⁵⁹ Své patrné zastoupení měl v obci i takzvaný spiritismus neboli mediánství. Tato víra, typická pro některé části Krkonoš, se uchytila především v odlehlé Havírně.¹⁶⁰ Od počátku 20. století nastal

¹⁵⁶ SAMOTANOVÁ, E., CHROMÝ, P. a BURDA, T. 100 let. s. 12.

¹⁵⁷ LUKÁŠ, Václav. *Vysoké nad Jizerou: pohledy do minulosti daleké i nedávné*. Vysoké nad Jizerou: Město Vysoké nad Jizerou, 1992, s. 35.

SLAVÍČEK, Jan, KOHOUTEK, Jiří, COGANOVÁ, Daniela, et al. *Krkonoše a jejich lidé v běhu času. Prameny, paměť, interpretace ve 20. století*. Praha: Historický ústav AV ČR, 2022, s. 57.

¹⁵⁸ SOA Litoměřice – SOKA Semily, f. FÚ Paseky nad Jizerou, sign. 374, s. 3.

¹⁵⁹ *Statistický lexikon* (1934). s. 127.

¹⁶⁰ DUŠEK, Libor. *Tajemní spiritisté*. Krkonoše – Jizerské hory 2010, 8, s. 44-45.

v Pasekách výrazný odklon od víry k ateismu.¹⁶¹ Vždyť ještě v roce 1900 se z 1340 místních obyvatel přihlásilo ke katolictví 1332 z nich, tedy přes 99 %. Avšak v roce 1921 se z tehdy 1090 v Pasekách bydlících občanů ke katolické církvi hlásilo jen 466 věřících – 42 %.¹⁶² Následkem (a zároveň důkazem) takového vývoje v obci byla událost z roku 1919, kdy Paseky přišly o jednu z menších sakrálních památek. Místní děti měly údajně zničit takzvanou Motejlovu kapličku, která stávala u domu čp. 114 na samotě u lesní cesty spojující centrum obce U Kostela s odlehlou Havírnou. Dřevěná kaple zelené barvy, o níž se nedochovaly žádné bližší informace, nebyla již nikdy obnovena.¹⁶³

Chceme-li zkoumat důvody odklonu Paseckých od katolické církve musíme v první řadě upozornit na sílící ateismus v Čechách, zakořeněný mezi českými obrozenci už v 19. století. Katolická církev byla v tomto období často spojována s nepopulární vládou Habsburků. Po roce 1918, kdy ateismus v Čechách ještě zesílil, představovala katolická církev v nově formované republice tradiční organizaci a mohlo se zdát, že se do jisté míry vzpírá novým pořádkům (což dokazovaly konflikty mezi československou vládou a katolickou církví ve 20. letech).¹⁶⁴ V tomto kontextu nutno připomenout, že se Pasečtí rádi identifikovali jako čeští vlastenci a jejich nadšení z říjnových událostí roku 1918 dokazuje mnoho pramenů. Někteří z nich si tak mohli spojovat katolickou víru se starým politickým režimem, který se stal v obci hlavně za první světové války nepopulárním. Na druhou stranu nedával tento argument zcela smysl, protože pasecký kněz Václav Holub byl znám jako velký český vlastenec a propagátor samostatného Československa.

Svou roli mohlo hrát i to, že se Paseky územně rozkládaly na velké ploše v horském terénu Krkonoš. Pro některé tak návštěva kostela znamenala i hodinovou cestu pěšky. V odlehlých částech obce tak byli lidé, kteří se ke katolické církvi aktivně nehlásili již delší dobu, ale až po roce 1918 byli ochotní sdílet své ateistické postoje ve sčítání lidu.

Dalším důvodem odklonu Paseckých od katolictví byl nový československý náboženský fenomén, který měl kořeny na počátku 20. let 20. století. Byla jím nově založená Církev československá husitská (dále jen CČSH), oficiálně ustanovená 8. ledna 1920.¹⁶⁵ Její církevní činitelé, kteří se oddělili od římskokatolické církve, vycházeli

¹⁶¹ Kniha pamětní farní osady Pasek n/Jiz od r. 1895: II. díl. s. 66-68.

¹⁶² HORÁČEK, Jaromír. *Jilemnicko. Světová válka – Převrat*. Jilemnice: Grafia, 1938, s. 237.

¹⁶³ WALDMANN, Josef. *Motejlova kaplička*. Pasecké čtení 2004, 2, s. 5.

¹⁶⁴ VÁCLAVÍK, David. *Český ateismus ve dvacátém století*. Soudobé dějiny 2007, 2-3, s. 474-475.

¹⁶⁵ HRDLÍČKA, Jaroslav. *Československá (husitská) a římskokatolická církev: Léta 1920-1991*. Církevní dějiny 2008, 2, s. 12.

z myšlenek zástupce radikální katolické moderny Karla Farského. Směřování církve se v mnoha ohledech shodovalo s filozofií Českobratrské církve evangelické. Mezi lidmi bylo populární, že bohoslužby vedli duchovní v češtině. Pravděpodobně hlavním důvodem organizace nové církve bylo vymezení se proti katolictví, které bylo v dobách rakouské monarchie úzce spojeno s tehdejšími režimem.¹⁶⁶ Na vznik nové křesťanské instituce reagovala řada Čechoslováků velmi pozitivně, vždyť dle sčítání lidu z roku 1920 se k církvi přihlásilo 523 tisíc osob.¹⁶⁷ I v Pasekách k nové církvi přestoupilo 73 obyvatel.¹⁶⁸ Jejich počet v obci dále rostl, což do značné míry jistě souviselo i s nepřítomností stálého katolického faráře v obci v druhé polovině 20. let.

Pro popularitu CČSH v podhorském regionu bylo podstatné to, že výše zmíněný Karel Farský pocházel ze Škodějova, obce vzdálené od Pasek pouhých 13 kilometrů.¹⁶⁹ Farskému byla blízká rodina Metelků z nedaleké Tříče a ti měli velkou část rodiny v Pasekách nad Jizerou. Metelkovi začali s dalšími rodinami šířit v obcích myšlenky nové křesťanské organizace. V Pasekách a dalších obcích v okolí probíhaly setkání v chalupách, takzvané pobejtky, kde se již aktivní členové CČSH snažili přesvědčit své sousedy k přestupu do československé církve. Nejčastějším místem konání této agitační činnosti v Pasekách nad Jizerou byla chalupa U Metelků (čp. 135).

Centrem této církve v Podkrkonoší bylo Vysoké nad Jizerou. Tam se dne 10. dubna 1921 konala bohoslužba vedená samotným Karlem Farským, což byla významná událost. Toho večera se ve městě sešli s Farským stoupenci CČSH z okolí, aby probrali otázku založení náboženské obce. Přítomni byli i pasečtí občané.¹⁷⁰ Oficiálně byla ale náboženská obec CČSH ve Vysokém nad Jizerou státem uznána až 17. března 1924.¹⁷¹

Archiv Vlastivědného muzea pro Vysoké nad Jizerou a okolí. f. OV 17 Církev československá, inv. č. 23.327, Milé sestry a vážení bratři.

BUTTA, Tomáš a FRÝDL, David. *90 let Církve československé husitské*. Praha: Církev československá husitská ve spolupráci s Náboženskou obcí CČSH v Praze 1, 2010, s. 29.

¹⁶⁶ ŠOLTÉSZ, Štěpán. *Dějiny křesťanské církve*. Praha: Kalich, 1952, s. 117.

¹⁶⁷ *Náboženské vyznání obyvatelstva podle výsledků sčítání lidu v letech 1921-1991*. Praha: Český statistický úřad, 1995, s. 9.

¹⁶⁸ *Statistický lexikon* (1924). s. 175.

¹⁶⁹ KADEŘÁVEK, Václav a TRTÍK, Zdeněk. *Život a víra ThDr. Karla Farského*. Praha: Ústřední církevní nakladatelství, 1982, s. 9.

¹⁷⁰ Archiv Vlastivědného muzea pro Vysoké nad Jizerou a okolí. Bez signatury. Metoděj Cyril Metelka. Dr. Karel Farský v paměti prvních příslušníků CČSH na Vysocku nad Jizerou s. 7-11.

¹⁷¹ Ústřední archiv a muzeum Církve československé husitské (dále jen ÚAaM CČSH), f. Archiv Ústřední rady, sign. AV-21, inv. č. 32/VI A-81./, Státní schválení náboženské obce a vymezení obvodu, 17. 3. 1924.

Zajímavé je, že do původního obvodu náboženské obce nespádaly Paseky nad Jizerou. Ty byly do obvodu dodatečně přidány až v listopadu 1925.¹⁷²

Díky vyššímu počtu bohoslužeb na Vysocku v Pasekách (podobně jako například v Buřanech, Helkovicích nebo Roptrachticích) počet stoupenců CČSH v první polovině 20. let rychle rostl.¹⁷³ Pro Pasecké hlásící se k československé církvi bylo další možností (po Vysokém nad Jizerou) navštěvovat bohoslužby v Jablonci nad Jizerou nebo ve Zlaté Olešnici. Ve zmíněné Zlaté Olešnici přerostlo napětí mezi katolíky a CČSH ve vyhrocený konflikt kvůli otázce používání katolického kostela československou církví, což zdejší katolický kněz Doležal odmítal.¹⁷⁴ Podobné „boje o kostely“ probíhaly počátkem 20. let na mnoha místech v republice.¹⁷⁵

Novým katolickým olešnickým farářem se stal v roce 1922 bývalý pasecký farář Václav Drahota. Ten pokračoval v konfliktu s místními nekatolíky, ostatně jeho negativní názory na CČSH byly patrné i na stránkách paseckých kronik, kde si na novou církev stěžoval ještě během svého působení v Pasekách. Kostel svatého Martina ve Zlaté Olešnici se nakonec vrátil výhradně do rukou katolické církve v roce 1924.¹⁷⁶

Mezi osadníky v Pasekách tak díky aktivitě v okolních obcích popularita CČSH dále rostla. V roce 1930 se k československé církvi v Pasekách nad Jizerou přihlásilo v rámci sčítání 124 věřících.¹⁷⁷ Lze se domnívat, že tato čísla ještě narostla během 30. let. Je možné tak usuzovat na základě celkového trendu, kdy byl v Československu na konci 30. let v CČSH evidován skoro milion lidí.¹⁷⁸

Všechny výše zmíněné příčiny měly v Pasekách nad Jizerou vliv na odklon od katolictví do roku 1921. Na druhou stranu se v průběhu 20. let trend zastavil a dle informací z roku 1930 bylo z 1 044 obyvatel 473 katolického vyznání, tedy 45 %.¹⁷⁹

¹⁷² ÚAaM CČSH, f. Archiv Ústřední rady, sign. AV-21, inv. č. 32/VI A-81./, rozšíření obvodu náboženské obce, 21. 11. 1925.

¹⁷³ FRÝDL, David. *Vztah Karla Farského k Vysokému nad Jizerou ve svědectví Metoděje Cyrila Metelky*. In: BUTTA, Tomáš (ed.). *Karel Farský – Sborník věnovaný 90. výročí modernistického kněze, učitele a patriarchy CČSH*. Praha: Církev československá husitská, 2017, s. 77.

¹⁷⁴ *Ze Zlaté Olešnice a okolí*. Český zápas: list na obranu nábožensko-církevní svobody národa československého 1921, 4(13), s. 4.

¹⁷⁵ MAREK, Pavel. *K problematice tzv. boje o kostely na počátku první Československé republiky*. In: KOUCKÁ, Ivana (ed.). *Acta Universitatis Palackianae Olomucensis. Historica – Sborník prací historických*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2008, 34, s. 59.

¹⁷⁶ Kniha pamětní farní osady Pasek n/Jiz od r. 1895: II. díl. s. 141-142.

¹⁷⁷ *Statistický lexikon* (1934), s. 127.

¹⁷⁸ TONZAR, David. *Vznik a vývoj novodobé husitské teologie a Církev československá husitská*. Praha: Karolinum, 2002, s. 47.

¹⁷⁹ HORÁČEK, J. *Jilemnicko*. s. 237.

Tabulka vývoje počtu věřících v Pasekách nad Jizerou v letech 1900-1930.¹⁸⁰

Rok	bez vyznání	Katolictví	CČSH	Evangelictví	Celkový počet obyvatel
1900	-	1 332	-	8	1 340
1921	471	466	73	9	1 090
1930	437	473	124	9	1 044

2.4.2 Katolická správa v obci

Od roku 1912 v osadě působil katolický farář a český vlastenec Václav Holub, který zdejší lid výrazně ovlivnil.¹⁸¹ Byl to jeden z organizátorů nejen náboženského, ale i kulturního života. Po jeho odchodu v roce 1919, pravděpodobně kvůli neshodám s místními ateisty, byl do Pasek dosazen administrátor Václav Drahota, původně kaplan v Nábzí (dnešní ves Bzí u Železného Brodu).¹⁸² V. Drahota se osvědčil a v lednu 1920 byl povýšen na nového paseckého faráře.¹⁸³

Počátkem dubna 1922 zemřel farář ve Zlaté Olešnici, což byla česká ves vzdálená od Pasek zhruba osm kilometrů. Na místo olešnického duchovního se nepodařilo okamžitě najít náhradu. Proto byl osloven pasecký farář, aby zastával zároveň funkci administrátora na olešnické faře. Nakonec se Drahota přestěhoval do Olešnice a do Pasek se vracel pouze dvakrát týdně, jednou na výuku náboženství do školy a podruhé na nedělní kázání. 1. srpna 1922 odešel Václav Drahota definitivně do Zlaté Olešnice.

Pasečtí přivítali svého nového duchovního až v prosinci téhož roku. Stal se jím Jindřich Max, který předtím působil na faře ve Štěchovicích u Prahy.¹⁸⁴ V Pasekách zastával nejdříve funkci administrátora a poté od března 1923 pozici faráře. Za jeho

¹⁸⁰ HORÁČEK, J. *Jilemnicko*. s. 237.

Statistický lexikon (1924). s. 175.

Statistický lexikon (1934). s. 127.

¹⁸¹ MENCL, V., ed. *Památník*. s. 16.

¹⁸² *Ordinariátní list*. s. 1025.

¹⁸³ V církevním právu mají farář i administrátor stejná práva a povinnosti. Administrátor je považován za dočasného správce určité farnosti, kdežto funkce faráře je stabilnější. Administrátoři byli dosazováni na fary na dočasné období, než se prokáží jako vhodní pro to být farářem nebo za ně bude nalezena náhrada v podobě jiného faráře. Byl-li na faru instalován nový farář, mohli místní obyvatelé počítat s tím, že duchovní zastane práci na dané farnosti po delší dobu. V lednu 1920 tak bylo jasné, že Drahota v Pasekách zůstane.

Viz ZEDNÍČEK, Miroslav. *Kodex kanonického práva – Codex iuris canonici*. Praha: Zvon, české katolické nakladatelství, 1993, s. 86.

Kniha pamětní farní osady Pasek n/Jiz od r. 1895: II. díl. s. 139.

¹⁸⁴ SOA Litoměřice – SOKA Semily, f. ZDŠ Paseky n. J., sign. 339, s. 225.

nedlouhého působení v Pasekách proběhly dílčí opravy fary i kostela, za které farnost vyplatila 2 150 korun.¹⁸⁵ V září 1925 opustil duchovní J. Max Paseky, a obec tak zůstala na několik let bez kněze. Vždy jednou za čtrnáct dní do horské osady docházeli duchovní ze Zlaté Olešnice, což znamenalo, že se kromě méně častých bohoslužeb ani neměl kdo starat o kostel a faru.¹⁸⁶ To se projevilo po několika letech, když 4. července roku 1929 neodolala kostelní střecha silné bouři. Voda se dostala do stropu chrámu, kde způsobila rozsáhlé škody. Římskokatolická církev pak musela každoročně před zimou nechávat střechu vyspravit. Větší opravy na střeše pak provedl vysoký řemeslník Jan Langr roku 1934.¹⁸⁷

Jak bylo výše vzpomenuto, nebyly vztahy mezi katolickou církví a některými paseckými ateisty v první poválečných letech ideální. Na to navázal spor mezi paseckým starostou a duchovní správou v polovině 30. let. Podnětem ke konfliktu byla těžba kamene ve stráni u kostela.¹⁸⁸ Starosta Augustin Soukup zde nechal těžít kámen s pomocí odstřelování, což dle duchovního ze Zlaté Olešnice mohlo narušit statiku Kostela sv. Václava. Problémem bylo, že pozemek farnosti nepatřil. Celý problém musela v roce 1936 řešit speciální komise z Jilemnice, která A. Soukupa informovala, že kámen těžít může, ale jen za určitých (blíže nepopsaných) podmínek.¹⁸⁹

V létě roku 1937, 1 července, konečně Paseky nad Jizerou opět přivítaly nového stálého duchovního, kterým byl Karel Doležal (nar. 26. června 1906), původem z Mladé Boleslavi.¹⁹⁰ Nově uvedený administrátor se rozhodl problém se střešní krytinou vyřešit rázně, a to výměnou starého šindele za v té době populární eternit. Při rekonstrukci došlo k dalšímu konfliktu paseckého starosty Augustina Soukupa s farností. Starosta chtěl od Doležala starý šindel z kostelní střechy získat pro vlastní účely. To administrátor odmítl. Nakonec museli být k celému konfliktu přizváni četníci. Až poté se situace uklidnila.¹⁹¹

¹⁸⁵ SOA Litoměřice – SokA Semily, f. OÚ Jilemnice, inv. č. 745, sign. 5/2P, kart. 148, Církevní věci jednotlivě (P), Opravy kostela a fary v Pasekách n. J.

¹⁸⁶ Kniha pamětní farní osady Pasek n/Jiz od r. 1895: II. díl. s. 141, 145.

¹⁸⁷ Tamtéž, s. 145-146.

Adresář Republiky československé pro průmysl, živnosti, obchod a zemědělství: Adressbuch der Čechoslovakischen Republik für Industrie, Gewerbe, Handel und Landwirtschaft. Praha: vlastním nákladem firmy Rudolf Mosse, 1934, s. 1869.

¹⁸⁸ SOA Litoměřice – SokA Semily, f. OÚ Jilemnice, inv. č. 1001, sign. 15/6P, kart. 204, Živnosti jednotlivě (P), 15P/845, Telefonogram. Dne 27. dubna 1936.

¹⁸⁹ Kniha pamětní farní osady Pasek n/Jiz od r. 1895: II. díl. s. 148.

¹⁹⁰ Archiv Biskupství litoměřického, f. Biskupská konzistoř, sign. II-A-1, Paseky nad Jizerou, Nachweilung, über die Pfarrstelle der röm. katolischer kirchengemeinde in Passeck a. d. Iser.

¹⁹¹ Kniha pamětní farní osady Pasek n/Jiz od r. 1895: II. díl. s. 152.

Karel Doležal zůstal paseckým administrátorem do roku 1938 a jednalo se o posledního faráře, který na pasecké faře čp. 121 bydlel.¹⁹²

2.5 Školství

Paseky nad Jizerou se pyšnily v roce 1918 dvěma školami. Jednalo se o školní dvoutřídní budovu (dnes čp. 181) v centru vsi, ve které se pravidelně vyučovalo od roku 1846,¹⁹³ a o menší školu v Havírně, v níž probíhala každodenní výuka od roku 1899.¹⁹⁴ Původně havírenská expozitura při škole v Pasekách se stala roku 1914 samostatnou jednotřídní školou.¹⁹⁵

Během první světové války byla výuka na školách ztížena odchodem učitelstva na frontu. Jediným vyučujícím v obou paseckých školách byl zastupující Robert Lízler z Jilemnice,¹⁹⁶ který suploval paseckého učitele Josefa Bělku a havírenského učitele Čenka Pičmana. V důsledku toho se učilo střídavě tři dny v týdnu v Pasekách nad Jizerou a další tři dny v Havírně.¹⁹⁷ Na konci války došlo dokonce k úplnému uzavření obou paseckých škol po dobu října a listopadu 1918 kvůli silicímu nebezpečí španělské chřipky.¹⁹⁸

Školní rok 1918-19 začal se zpožděním 8. listopadu 1918. Stejného dne se při příležitosti výročí bitvy na Bílé hoře konala školní slavnost. V prosinci pak složilo učitelstvo slib nové republiky v Jilemnici. Ještě koncem téhož roku opustil Paseky učitel Lízner.¹⁹⁹ Ve škole v centru obce začal po návratu z války opět učit Josef Bělka (ve škole pracoval od roku 1897) a také nově učitel František Lupek, původem ze Zlaté Olešnice.²⁰⁰ Do Havírny se vrátil koncem kalendářního roku 1918 staronový učitel Čeněk Pičman.²⁰¹

První poválečné měsíce byly náročné. Podhorské oblasti se, podobně jako jiné části republiky, potýkaly s nedostatkem potravin a dalších základních potřeb. Díky americké misi obdržely pasecké děti už roku 1919 přiděly kakaa, kondenzovaného mléka,

¹⁹² WALDMANN, Josef. *Kdy byla v Pasekách naposled na Štědrý den mše o půlnoci*. Pasecké čtení 2000, 1, s. 2.

¹⁹³ SOA Litoměřice – SOKA Semily, f. FÚ Paseky nad Jizerou 1789-1961, sign. 374, s. 30.

¹⁹⁴ SOA Litoměřice – SOKA Semily, f. AO Paseky nad Jizerou, inv. č. 50, sign. 3.7.1, kart. 2, Stavební záležitosti, Havírna škola.

¹⁹⁵ Kniha pamětní farní osady Pasek n/Jiz od r. 1895: II. díl. s. 49.

¹⁹⁶ SOA Litoměřice – SOKA Semily, f. Obecná škola Paseky nad Jizerou, inv.č. nezprac., sign. 338, Pamětní kniha obecné školy v Pasekách od roku 1843, s. 191.

¹⁹⁷ SOA Litoměřice – SOKA Semily, f. Obecná škola Paseky nad Jizerou, inv. č. nezprac, sign. 340, s. 7.

¹⁹⁸ SOA Litoměřice – SOKA Semily, f. ZDŠ Paseky n. J., sign. 339, s. 189-190.

¹⁹⁹ Tamtéž, s. 199.

²⁰⁰ SOA Litoměřice – SOKA Semily, f. Obecná škola Paseky nad Jizerou, sign. 338, s. 191.

²⁰¹ SOA Litoměřice – SOKA Semily, f. Obecná škola Paseky nad Jizerou, sign. 340, s. 10.

mouky, rýže, fazolí a sádla. Aby se jídlo dostalo opravdu k dětem, vařilo se přímo ve škole.²⁰² V roce 1920 byly přiděly doplněny o mýdlo a oblečení.²⁰³ Dávky však nebyly zcela dostatečné, což dokládá například případ pasecké dívky Marie Štěpánkové, která zemřela v nedožitých osmi letech. Jako příčina smrti byla uvedena tuberkulóza způsobená podvyživením. Dalším příkladem byly tři děti z rodiny Nosků, které strávily v důsledku podvýživy prakticky celý rok 1920 v nemocnici.²⁰⁴

Jediným problémem škol v obci však nebyl jen neutěšený zdravotní stav žactva. V letech 1920 až 1922 se potýkaly obě obecní školy s nedostatkem učitelů, protože nejdříve odešel z Havírny Čeněk Pičman a později z pasecké školy učitel František Lupek. Oba vyučující odešli do Jablonce nad Jizerou. Bylo tedy nutné zavést takzvané půldenní vyučování, kdy se v jedné třídě učilo dopoledne a v druhé odpoledne.²⁰⁵ Ve školním roce 1922-23 bylo opět zavedené pravidelné vyučování díky přítomnosti prozatímního učitele Pavla Nesvadby. V Havírně jako nový učitel pracoval Otakar Rieger (nar. 15. května 1903), který žil v domě čp. 103.²⁰⁶ Všechny učitelské změny v letech 1919 až 1925 nejsou v této práci zaznamenány. Za tu dobu se na školách vyměnilo 10 různých pracovníků, což souviselo především se špatnou hospodářskou situací – učitelé nechtěli v obci zůstat. V práci jsou zmíněni jen ti, co ve škole zůstali delší dobu.

V průběhu 20. let se situace pomalu stabilizovala a došlo k pozitivním změnám. V září 1922 bylo ve škole v centru Pasek zavedeno elektrické osvětlení, které se pravidelně používalo od 29. listopadu 1922. Elektrifikace školy proběhla souběžně s elektrifikací celé obce, která byla blíže přiblížena v podkapitole *Hospodářský vývoj ve 20. a 30. letech*. Také proběhly v půli 20. let, roku 1925, částečné opravy školní budovy v centru Pasek. Osazena byla nová okna, vyspraveny byly některé podlahy a dělníci budovu školy nově vymalovali.²⁰⁷

Ke zvratu v kladném vývoji událostí došlo následujícího léta. O půlnoci z 3. na 4. července 1926 se neznámý žhář pokusil školu v centru Pasek podpálit. U dřevníku mezi školou a farou zapálil připravenou otep suchého kletí. Naštěstí byl víkend a z opodál stojícího hostince Augustina Soukupa vycházeli hosté. Těm se podařilo oheň

²⁰² SOA Litoměřice – SOKA Semily, f. ZDŠ Paseky n. J., sign. 339, s. 203.

²⁰³ Tamtéž, s. 210.

²⁰⁴ Tamtéž, s. 212.

²⁰⁵ Tamtéž, s. 217.

²⁰⁶ SOA Litoměřice – SOKA Semily, f. AO Paseky nad Jizerou, inv. č. 10, kn. 10, Kniha zemřelých 1912-1953, s. 45

²⁰⁷ SOA Litoměřice – SOKA Semily, f. ZDŠ Paseky n. J., sign. 339, s. 240.

uhasit v zárodku. Pachatele se dohledat nepodařilo.²⁰⁸ V témže roce odešel z Pasek dlouholetý pasecký řídící učitel Josef Bělka. Přestože důvody jeho odchodu nebyly v žádném z pramenů přiblíženy, lze předpokládat, že učitel reagoval takovým způsobem právě kvůli výše popsané události z července 1926. Takto se o jeho odchodu píše v obecní kronice:

*„Občanstvo jím postrádá dobrého učitele, přítele a mnohé korporace vedoucího funkcionáře. Byl starostou místního „Sokola“, jednatelem a pokladníkem elektrárenského družstva, režisérem místního ochotnického spolku „Lumír“, důležitým činitelem Konsumního družstva (...). Ochodem svým přestává býti také kronikářem obecním.“*²⁰⁹

Ve škole po něm nastoupil Josef Knob, který dříve pracoval v nedaleké obci Stanový. Řídícím učitelem byl školní radou určen Otakar Rieger.²¹⁰

Koncem 20. let přibyla v pasecké obci nová školská budova. Od roku 1929 fungovala v Havírně kromě školy také mateřská škola, a to v domě čp. 102. O její vznik a fungování se zasloužil havírenský lidový vypravěč František Karel Pacholík (nar. 3. února 1883).²¹¹ Školka však nebyla součástí obecní školy v Pasekách, ale obecní školy v Dolní Rokytnici.²¹² O fungování školky nemáme mnoho podrobných informací. Můžeme však vycházet ze vzpomínek jedné z žákyň:

*„Já chodila k Pacholíkovi do té školky támhle, co je ten bílý barák. (...) To ono nás bylo možná deset, možná ještě víc nás tam chodilo. (...) tam jsme byli všichni chudí. Třeba já dostala s Věrou zpod Meze stejný šaty, náš Vlastík s Bohoušem měli stejný svetry upletený. Oni ty učitelky neměly děti, tak měly peníze.“*²¹³

Ze vzpomínek je patrné, že kromě Pacholíka ve školce pracovaly další učitelky, které se o děti nadmíru dobře staraly, jak potvrdila další pamětnice:

²⁰⁸ Památník zapadlých vlastenců v Pasekách nad Jizerou. Obecní kronika vedená od r. 1923, s. 30-31.

²⁰⁹ Tamtéž, s. 30.

²¹⁰ SOA Litoměřice – SOKA Semily, f. ZDŠ Paseky n. J., sign. 339, s. 245-247.

²¹¹ František Karel Pacholík, havírenský rodák z domu čp. 63, byl v první půli 20. století významnou osobností obce, hlavně pak Havírny. Kromě toho, že inicioval založení místní mateřské školy, byl také členem paseckého a posléze havírenského hasičského spolku a založil odbory v textilních závodech v Buřanech, kde pracoval. Za první republiky F. K. Pacholík zedničil a byl faktorem (distribuce korál na návlek).

Za život zapsal velké množství pohádek, povídek a vyprávěnek – takzvaných pouďaček. Kromě nich však psal také o historii Pasek a okolí a o svém životě. Některé jeho spisy vyšly ještě za jeho života. F. K. Pacholík zemřel 2. května 1978.

Viz PACHOLÍK, F. K. *Pouďačky*. s. 7-8.

²¹² SOA Litoměřice – SOKA Semily, f. AO Paseky nad Jizerou, inv. č. 57, sign. 4.2, kart. 2, Mateřská škola a školní expozitura v Havírně, č. 10.470 Havírna. Mateřská škola.

²¹³ BACHMANNOVÁ, J. *Co my toho prožili*. s. 84.

učitel Josef Šonský do školy v centru Pasek a stal se zde řídícím učitelem, podnikl částečné opravy školní budovy na vlastní náklady.²²¹ V Havírně nahradila J. Šonského paní učitelka Libuše Hanušová.²²²

V listopadu 1934 podala pasecká školní rada návrh školnímu výboru v Jilemnici na udělení čestného názvu pasecké škole. Díky spojitosti obce s českým spisovatelem Karlem Václavem Raisem, pro kterého byly Paseky nad Jizerou inspirací k napsání románu *Zapadlí vlastenci*,²²³ navrhl tehdejší řídící učitel J. Šonský, aby se pasecká dvoutrídň škola nově jmenovala „Raisova obecná škola v Pasekách nad Jizerou.“ K přijetí návrhu však nikdy z blíže nespecifikovaných důvodů nedošlo.²²⁴

V letech 1934 a 1935 proběhly další drobné úpravy a opravy ve školní budově v centru obce. Nově byl zaveden školní rozhlas, také došlo k vylepšení osvětlení, a to především zásluhou předsedy školní rady Antonína Noska, který byl ve školní kronice explicitně jmenován.²²⁵ O poslední velkou novinku a inovaci v pasecké škole v době meziválečné se postaral řídící učitel J. Šonský, když roku 1938 zakoupil promítací zařízení Lynax za 4000 korun. Se zařízením už měl zkušenosti, protože s promítáním slavil velké úspěchy už v 1. polovině 30. let, kdy si stroj půjčoval do školy v Havírně.²²⁶ Pasecké děti tak mohly ve školních hodinách zažít promítání v rámci takzvaných filmových přednášek. Mezi časté návštěvníky patřily nejen děti, ale i dospělí.²²⁷

Posledním správcem havírenské školy byl jmenován v roce 1935 Jan Vacek, který předtím vyučoval v Podkarpatské Rusi. Ten svůj post v Havírně zastával až do roku 1938.

Děti školou povinné neměly za dob první republiky jednoduché dětství. Častá byla dětská práce na jednotlivých usedlostech a někdy, dle dochovaných fotografií, i v továrnách. Někteří mladší žáci museli při cestě do škol překonávat velké vzdálenosti, protože Paseky byly územně rozlehlé. Starší pak většinou navštěvovali školu v Jablonci nad Jizerou. Obzvláště náročné byly zimní měsíce, kdy napadl sníh. Dle dochovaných vzpomínek pamětníků byly mezi dětmi populární lyže s takzvaným kandahárovým vázáním. Na lyžích se dojelo ze svahů do údolí k Jizeře, odkud se šlo do škol pěšky.²²⁸ Chudší děti trpěli v zimě nedostatkem jídla, a proto v paseckých školách organizovali

²²¹ SOA Litoměřice – SOKA Semily, f. ZDŠ Paseky n. J., sign. 339, s. 299.

²²² SOA Litoměřice – SOKA Semily, f. Obecná škola Paseky nad Jizerou, sign. 340, s. 57.

²²³ LEHÁR, Jan, STICH, Alexandr, JANÁČKOVÁ, Jaroslava, HOLÝ, Jiří. *Česká literatura od počátků k dnešku*. Praha: NLN, 2020, s. 373.

²²⁴ SOA Litoměřice – SOKA Semily, f. ZDŠ Paseky n. J., sign. 339, s. 303.

²²⁵ Tamtéž, s. 303, 305.

²²⁶ SOA Litoměřice – SOKA Semily, f. Obecná škola Paseky nad Jizerou, sign. 340, s. 51.

²²⁷ SOA Litoměřice – SOKA Semily, f. ZDŠ Paseky n. J., sign. 339, s. 322.

²²⁸ BACHMANNOVÁ, J. *Co my toho prožili*. s. 70.

učitelé takzvané polévkové akce, kdy žactvo dostávalo v poledne polévku a chléb. Počátkem 30. let, kdy na české podhorské oblasti dopadla krize podobně jako na zbytek republiky, byla tato pomoc ještě zásadnější. V zimě 1930 byla distribuována polévka po celé čtyři měsíce.²²⁹ Tato akce se opakovala v menší či větší míře (podle délky zimy) během celých 30. let.

Na tyto a další výdaje byly nutné finance, které škola získávala prostřednictvím darů. Štědrými sponzory byly tkalcovna J. W. Rieger, sídlící v nedalekém Vilémově²³⁰ a papírna Gebrüder Mahla, jejíž továrna byla v Makově.²³¹ Městská spořitelna v Jilemnici a Hospodářská záložna ve Vysokém nad Jizerou navíc každoročně ve 30. letech dětem darovaly vkladní knížky s úvodním vkladem.²³²

Běžný školní rok žáka pasecké školy se v éře první republiky skládal kromě běžného vyučování z několika mimořádných události a oslav, které se během let opakovaly. 7. března při příležitosti narozenin prvního československého prezidenta Masaryka se pravidelně konala besídka. Vždy 28. října, v den národního svátku, se ve škole také slavilo. Na programu byly zpěv, recitace básní a proslovy. V posledním týdnu školního roku se pravidelně pořádal jednodenní výlet, který většinou směřoval do krkonošské přírody. Někdy se konaly výlety i do vzdálenějších míst, což se většinou týkalo menší školy v Havírně. Díky menšímu počtu žáků byla totiž organizace výprav snazší. V letech 1928 a 1932 se například havírenské děti vydaly do Prahy, v roce 1929 na Moravu a v roce 1934 na Říp.²³³

2.6 Spolková činnost

Spolkovému životu byla v období let 1918-1938 věnována samostatná podkapitola, přestože by bylo možné činnost jednotlivých uskupení zařadit do podkapitoly popisující běžný život místních (jak tomu bylo v jiných částech této práce). Avšak za první republiky byla aktivita společenských a zájmových sdružení tak bohatá, že si zasloužila samostatnou pozornost. Ta je odděleně věnována požárníckým uskupením, kulturním spolkům a dalším sdružením.

²²⁹ SOA Litoměřice – SOKA Semily, f. ZDŠ Paseky n. J., sign. 339, s. 263.

²³⁰ PICHLER, H. *Stará vlast*. s. 201.

²³¹ SOA Litoměřice – SOKA Semily, f. Podnikatelství staveb Josef Hájek a spol. Rokytnice nad Jizerou, inv. č. 1, sign. I/a, kart. 5, 17 – bří Mahlové, papírna Paseky n. Jiz (1882-1931).

²³² SOA Litoměřice – SOKA Semily, f. ZDŠ Paseky n. J., sign. 339, s. 288, 292.

²³³ SOA Litoměřice – SOKA Semily, f. Obecná škola Paseky nad Jizerou, sign. 340, s. 31, 47, 34, 56.

2.6.1 Spolky hasičské

Paseky nad Jizerou byly díky své poloze vždy částečně izolované od okolního světa. Většina domů v obci byla navíc roubených, tedy za dřeva, takže potřeba hasičského spolku ve vsi byla evidentní, protože požáry nebyly ničím neobvyklým. Sbor dobrovolných hasičů v Pasekách nad Jizerou má dlouhou historii. Jednalo se o druhý nejstarší spolek v obci, který vznikl už v roce 1888 a od svého ustavení spadl do Krkonošské župy, konkrétně do vysockého okrsku.²³⁴ Sbor měl dvě skladiště, jedno přímo v centru obce a druhé v Havírně. Ve válečných letech 1914 až 1918 byla činnost sboru utlumena, nikoliv však přerušena. Aktivních zůstalo asi 20 členů, kteří nebyli povoláni pro svůj vysoký věk nebo z jiných důvodů do vojenské služby. Po válce v roce 1919 počal sbor opět v aktivní činnosti – byla vyklizena a opravena skladiště v Pasekách i v Havírně. Začala se také řešit oprava vodního rezervoáru u Schlessingerova hostince v Havírně.²³⁵

V prvních poválečných letech však byla aktivita sboru stále poměrně malá, a to i přesto že již v roce 1919 se ke sboru hlásilo 83 členů, z toho 71 činných. Dle názoru tehdejšího kronikáře spolku toto souviselo se špatnou ekonomickou poválečnou situací (lidé neměl čas na kulturní a spolkové vyžití). V tomto roce však proběhly první poválečné volby do vedení sboru. Velitelem byl zvolen Hynek Jón (čp. 80) a jeho zástupcem Josef Nesvadba (čp. 94). Voleb se však zúčastnilo jen 24 voličů, což dokládá, jak málo požárníků se o vývoj spolku opravdu zajímalo. Nevelká aktivita přetrvávala až do roku 1921. V této době se konaly ročně jen zhruba tři schůze a dvě cvičení.²³⁶

Obratem v úpadku spolku, byl lesní požár ve svahu hory Mechovice z 28. července 1921. Ten zaktivizoval pasecké hasiče, kteří dorazili se svými třemi stříkačkami k ohni. Ukázalo se ale, že hadice nedosáhnou až k vzdálenému vodnímu rezervoáru u chudinského ústavu čp. 27. Ani další dvě dovezené stříkačky z havírenského Pohlova podniku a z továrny ve Vilémově nestačily, a tak museli hasiči vozit vodu ručně na trakaři ve vědrech. Další káceli stromy a kopali zákopy, aby zabránili rozšíření požáru. Do hašení se kromě požárníků zapojilo i velké množství jiných občanů a nakonec se (i s využitím všech hasicích zařízení) podařilo do večera oheň zkrotit.²³⁷

²³⁴ SOA Litoměřice – SOKA Semily, f. OÚ Jilemnice, inv. č. 56, kn. 54, Spolkový katastr s indexem obcí, s. 58.

²³⁵ Památník zapadlých vlastenců v Pasekách nad Jizerou. Pamětní kniha sboru dobrovolných hasičů v Pasekách n. Jiz. s. 114-115.

²³⁶ Tamtéž, s. 116-123.

²³⁷ ²³⁷ Památník zapadlých vlastenců v Pasekách nad Jizerou. Pamětní kniha sboru dobrovolných hasičů v Pasekách n. Jiz. s. 123-124.

Událost poukázala na potřebu zefektivnění dobrovolného hasičského sboru. V roce 1922 se konalo šest hojně navštívených schůzí a cvičení se měla konat v létě každých 14 dní. K tomu však nedošlo a celkově se uskutečnil nácvik jen třikrát. Zároveň byl ale hlášen rekordní nárůst nových členů od roku 1914, a to 11. V tomto roce došlo také k zavedení osvětlení do obou skladišť v rámci elektrifikace celé obce.²³⁸

V roce 1923 zaznamenal Sbor dobrovolných hasičů v Pasekách nad Jizerou nejvyšší počet členů ve své dosavadní historii. Požárníků bylo celkem 104. Kromě cvičení a schůzí odcestovalo 25 Paseckých do Prahy, aby se zde zúčastnilo prvního sjezdu československého hasičstva. Nejvýznamnějšími body celé akce byly průvod na stadionu na Letné a cvičení na Staroměstském náměstí.²³⁹

Od 20. let se hasiči z Pasek kromě cvičení podíleli také na kulturním a společenském životě. Každoročně pořádali ples koncem ledna a také se podíleli na přípravách divadelních her (např. v roce 1926 samostatně nazkoušeli Paličovu dceru od Josefa Kajetána Tyla). Od roku 1928 dokonce při sboru fungoval osmičlenný dramatický kroužek, jehož předsedou byl Adolf Hajna.²⁴⁰

Avšak největší společenské akce, které spolek v meziválečné době připravil, proběhly v letech 1928 a 1930. 21. července 1928 pořádali pasečtí požárníci při příležitosti čtyřicetiletého výročí od založení sboru večerní slavnost, zvanou akademií. Na ni byly pozvány hasičské sbory z okolí, dokonce i německé z Rokytnice nad Jizerou. Veselice byla zahájena u pomníku padlých, kde byl položen věnec a proneseny proslovy. Pokračovalo se na sokolském cvičišti, kde probíhala zábava za účasti pasecké kapely B. Noska.²⁴¹ Ze samotné slávy nebo z nacvičování hasičského vystoupení byla dohledatelná fotografie, která je přiložena v kapitole *Přílohy* na konci práce.

Dva roky na to se konalo v Pasekách okrskové cvičení a slavnostní průvod. Dne 14. června 1930 se na nově upraveném cvičišti kterého sešlo celkem 444 požárníků všech věkových kategorií z Pasek i okolních obcí. Akci přihlíželo na 900 hostů.²⁴²

Problémem bylo, že i když množství aktivních činovníků stále rostlo, většina z nich se neúčastnila domluvených cvičení a oprav náčiní. Již od polovina 20. let se často konala cvičení v Havírně, protože právě „Haveráci“ byli v tomto ohledu aktivnější. Roky 1932 a 1933 byly možná i z tohoto důvodu pro pasecké hasiče přelomové, protože došlo

²³⁸ Tamtéž, s. 125.

²³⁹ Tamtéž, s. 130.

²⁴⁰ Tamtéž, s. 151, 161.

²⁴¹ Tamtéž, s. 164.

²⁴² Památník Zapadlých vlastenců v Pasekách nad Jizerou. Obecní kronika vedená od r. 1923, s. 46.

ke dvěma událostem, které výrazně ovlivnily činnost sboru i vztahy mezi místními obyvateli. Jednak došlo roku 1932 k odtržení části členstva – hasičů z Havírný, kteří založili vlastní hasičský spolek (ten byl níže v této podkapitole blíže zkoumán).

Lze se domnívat, že s rozhodnutím obyvatel Havírný zbytek paseckého sboru většinou nesouhlasil, jak dokazuje dopis od paseckých hasičů adresovaný okresnímu úřadu v Jilemnici:

*„Sbor nesouhlasil se založením druhého sboru v obci, která čítá jenom 1052 obyvatel, poněvadž věděl, že nastane nevraživost a sbory budou sobě konkurovat ve snaze o získání prostředků finančních potřebných k existenci sboru. Domněnka tato se plně potvrdila.“*²⁴³

Zároveň pasecké hasiče rozhořčila reakce nadřízené hasičské župy. Nově utvořenému Spolku dobrovolných hasičů v Havírně bylo totiž umožněno vstoupit do České zemské hasičské jednoty (Č.Z.H.J.), respektive do Hasičské župy podkrkonošské, kam spadal i Sbor dobrovolných hasičů v Pasekách nad Jizerou. Pasečtí hasiči byli dle vlastních slov s chováním Č.Z.H.J. už dlouhodobě nespokojeni, což se vázalo hlavně na vysoké členské příspěvky a chování župních funkcionářů:

*„Diktátorské jednání župy při koupi motorové stříkačky pobouřilo do krajnosti členstvo. Chudý sbor, který nebyl dostatečně podporován obcí, nemohl zaplatit župě a Z.H.J. několik set Kč ročně.“*²⁴⁴

Proto došel sbor v následujícím roce 1933 k dalšímu velkému rozhodnutí, a to vystoupit z Č.Z.H.J. Nově se sbor zařadil do župy organizované mimo Č.Z.H.J. – do samostatné Župy podbudečské se sídlem v Kovarech.²⁴⁵

V roce 1933 zároveň pasečtí požárníci zakoupili novou motorovou stříkačku za 24 000 korun.²⁴⁶ Bohužel z 30. let nepochází mnoho zápisů o činnost, a tak byly informace o tomto období značně omezené. Sbor dále fungoval až do konce 30. let.²⁴⁷ Tabulka počtu členů Sboru dobrovolných hasičů v Pasekách nad Jizerou v letech 1913-1937.²⁴⁸

ROK	Počet členů
-----	-------------

²⁴³ SOA Litoměřice – SokA Semily, f. OÚ Jilemnice, inv. č. 1001, sign. IV/2-35, kart. 232, č. 1593/18.

²⁴⁴ Tamtéž.

²⁴⁵ Památník zapadlých vlastenců v Pasekách nad Jizerou. Pamětní kniha sboru dobrovolných hasičů v Pasekách n. Jiz. s. 165.

²⁴⁶ Památník Zapadlých vlastenců v Pasekách nad Jizerou. Obecní kronika vedená od r. 1923, s. 59.

²⁴⁷ SOJKOVÁ, Jana. 100 let požárního sboru v Pasekách n. Jizerou. Stará Paka: ZO SPO Paseky n. J., 1988, s. 13.

²⁴⁸ Památník zapadlých vlastenců v Pasekách nad Jizerou. Pamětní kniha sboru dobrovolných hasičů v Pasekách n. Jiz. s. 101, 114, 116, 122, 125, 129, 140, 155.

1913	84
1918	86
1919	71
1921	84
1922	82
1923	104
1925	122
1927	117
1929	142

Tabulka čelních funkcionářů Sboru dobrovolných hasičů v Pasekách nad Jizerou v letech 1919-1937.²⁴⁹

ROK	Velitel	Náměstek	Jednatel	Pokladník
1919	Jón Hynek	Nesvadba Josef	Kučera František	Metelka Josef
1922	Jón Hynek	Nesvadba Josef	Kučera František	Metelka Josef
1925	Jón Hynek	Šlesinger Robert	Kučera František	Metelka Josef
1926	Jón Hynek	Šlesinger Robert	Soukup Augustin	Metelka Josef
1928	Jón Hynek	Štěpánek František	Soukup Augustin	Metelka Josef
1933	Jón Hynek		Soukup Augustin	Metelka Josef
1937			Soukup Augustin	

²⁴⁹ SOA Litoměřice – SOKA Semily, f. OÚ Jilemnice, inv. č. 56, kn. 54, s. 58.

Památník zapadlých vlastenců v Pasekách nad Jizerou. Pamětní kniha sboru dobrovolných hasičů v Pasekách n. Jiz. s. 118, 127, 144, 160, 161.

Druhým požárníckým spolkem vzniklým v době první republiky byl Spolek dobrovolných hasičů v Havírně, který se oddělil od Spolku dobrovolných hasičů sídlícího v Pasekách v roce 1932. Konkrétní důvody, proč se obyvatelé Havírny rozhodli k tomuto razantnímu kroku, nebylo možné dohledat. Mohlo by se dokonce zdát, že v písemných záznamech jsou schválně příčiny vedoucí obyvatele obce k takovému jednání zamlčeny. Jisté je, že nějaké spory mezi dobrovolnými požárníky z Pasek a z Havírny byly, jak bylo již zapsáno výše v této podkapitole. To dokazuje i strohý zápis v hasičské kronice týkající se rozdělení sboru:

*„Pár havírenských členů stálo na tom, že chtějí mít svůj vlastní sbor. Župa krkonošská jim byla nápomocná. Tato valná hromada byla velice hlučná. Také jsme se dělili o inventář.“*²⁵⁰

Další zmínka o rozkolu mezi havírenskými a paseckými osadníky byla dohledatelná v textu přiloženému k pozvánce na hasičský sjezd v Havírně v roce 1938:

*„V Havírně založen sbor samostatný. Tento krok – dílo několika jednotlivců – nezůstal bez následku na místní poměry.“*²⁵¹

Havírenští požárníci konali pravidelné schůze v hostinci Roberta Schlessingera v Havírně, kde se v dřívějších dobách konala některá cvičení paseckého sboru. První starosta Oldřich Metelka vykonával nejvyšší funkci až do 17. ledna 1937, kdy z postu odstoupil. Nahradil jej nově zvolený F. K. Pacholík. Ve funkci jednatele vystřídal Josefa Patočku učitel Jan Vacek.²⁵² Statistiky o počtu členů se dochovaly pouze z roku 1935, kdy bylo hlášeno 84 členů, z toho sedm žen.²⁵³

Největší slávu zažil spolek 26. června 1938, kdy byl v Havírně uspořádán 48. sjezd Podkrkonošské župní hasičské jednoty. Bohužel se nedochoval zápis o průběhu akce, ale lze se domnívat, že nedorazili ani členové Sboru dobrovolných hasičů z Pasek nad Jizerou ani z Vysokého nad Jizerou, protože tyto spolky v té době již spadaly do jiné župy. Dle pozvánky měla akce probíhat na Pohlově louce. V ranních a dopoledních hodinách se dle rozvrhu konala cvičení a odpoledne se uskutečnil průvod od hospody

²⁵⁰ Památník zapadlých vlastenců v Pasekách nad Jizerou. Pamětní kniha sboru dobrovolných hasičů v Pasekách n. Jiz. s. 164.

²⁵¹ Památník Zapadlých vlastenců v Pasekách nad Jizerou. Bez signatury, Pozvání ku 48. sjezdu „Podkrkonošské župní hasičské jednoty č. 29.“

²⁵² SOA Litoměřice – SokA Semily, f. OÚ Jilemnice, inv. č. 1001, sign. IV/2-35, kart. 232, č. 1684.

²⁵³ Památník Zapadlých vlastenců v Pasekách nad Jizerou. Bez signatury, Česká zemská hasičská jednota: Sbor dobr. hasičů v Havírně. Seznam členů se stavem ku dni 31. března 1935.

Na Kopci k Pohlově louce. Na večer byla naplánována taneční zábava v doprovodu kapely z Velkých Hamrů.²⁵⁴

Ze zkoumaných níže popsaných pramenů vyplynulo, že ve 30. letech 20. století měli havírenští obyvatelé nejen snahu o odtržení požárního sboru, ale o celkové odtržení osady od Pasek nad Jizerou. V té době disponovala Havírna prakticky úplnou infrastrukturou, kterou by mohla samostatná obec potřebovat. Jednak se zde nacházely jednotřídní a mateřská škola, podniky, restaurační zařízení a obchod. V této části obce žilo odhadem v éře první republiky 200 lidí.²⁵⁵

Právě založení samostatného hasičského spolku v Havírně v roce 1932 mělo být prvním krokem směřujícím k autonomii. Snaha asi 30 místních přetrvávala v letech 1932 až 1938. Centrem činnosti havírenských hasičů, tedy těch, kteří prosazovali vznik nové obce, byla hospoda Na Kopci čp. 169, která byla paradoxně umístěna na kraji Havírny u cesty Planýrky, která směřovala do Makova, další části Pasek.²⁵⁶

Za důkaz, který by mohl dokládat zájem havírenských obyvatel o osamotnění se, lze považovat dopis, respektive hlášení z valné hromady havírenského hasičského spolku adresovaný jilemnickému okresnímu úřadu. V listině z 8. ledna 1937 bylo místo konání valné hromady nazváno Havírna nad Jizerou. Skutečný název obce, tedy Paseky nad Jizerou, nebyl vůbec použit.²⁵⁷

K tématu se vyjádřil i pamětník Josef Adámek, původem z Havírny, který v rozhovoru řekl následující:

*„Byla to samostatná obec a byla tu jeden čas snaha se odtrhnout od Pasek, tak se psalo Havírna u Nového Světa. Měli jsme tu poštu, byla ve Vilémově, ta byla blíže než pasecká.“*²⁵⁸

Ne všichni obyvatelé Havírny však byli jednoznačně vyhranění. Sám J. Adámek, který patřil k havírenským hasičům vzpomínal, že v jednu chvíli byly vztahy mezi místními natolik vyhrocené, že zastánci osamostatnění kritizovali ty obyvatele Havírny, kteří se rozhodli například jen navštívit kulturní akce mimo Havírnu. To se stávalo i J. Adámkovi, protože docházel i do Sokola v Pasekách. Jeho manželka zároveň

²⁵⁴ Památník Zapadlých vlastenců v Pasekách nad Jizerou. Pozvání ku 48. sjezdu „Podkrkonošské župní hasičské jednoty č. 29.“

²⁵⁵ ADÁMEK, J. a WALDMANN, J. *Pan Adámek z Havírny (Pokračování)*. s. 4.

²⁵⁶ Tamtéž, s. 4-5.

²⁵⁷ SOA Litoměřice – SokA Semily, f. OÚ Jilemnice, inv. č. 1001, sign. IV/2-35, kart. 232, č. 859.

²⁵⁸ ADÁMEK, J. a WALDMANN, J. *Pan Adámek z Havírny (Pokračování)*. s. 4-5.

pocházela z jiné části Pasek.²⁵⁹ Podobných případů bylo více, což dokazovaly záznamy z různých spolkových listin.

Havírna byla s Pasekami sepjata dlouhou tradicí, a možná proto nedošlo nikdy ke skutečnému odtržení od zbytku obce. Rok 1938, kdy se staly Paseky součástí Německé říše, znamenal konec všech podobných myšlenek. Ve válečné a poválečné době pak došlo k hromadnému vyliďňování obyvatel z Havírný. S tím souvisel i postupný rozpad místní infrastruktury. Proto se již výše zmíněné názory znovu neobjevily. Důkazem byla listina informující o obnovení Sboru dobrovolných hasičů v Havírně z roku 1945, kde bylo několikrát jasně uvedeno, že spolek spadá pod Paseky nad Jizerou.²⁶⁰

2.6.2 Spolky kulturní a vlastenecké

Z komunálních činností, které Pasečtí dlouhodobě rozvíjeli, měla s velkou pravděpodobností nejdelší tradici aktivita divadelních a hudebních ochotníků. První záznamy, kde se píše o paseckých hercích, pocházely z 1. poloviny 19. století. Činnost českých osadníků v tomto duchu bývala dávána do konotace s českým vlastenectvím tehdy doznívajícího národního obrození, jak potvrdil pasecký písmák V. Metelka.²⁶¹ Svou roli v tomto ohledu sehrálo i nedaleké město Vysoké nad Jizerou, kde se hrávalo pravidelně divadlo již od 2. poloviny 18. století, což mohlo k podobné činnosti inspirovat i Pasecké.²⁶² Největší rozmach dramatické a hudební činnosti probíhal v Pasekách zhruba od roku 1835 do roku 1914. Přímo za tímto účelem fungovala pěvecko-divadelní jednota Lumír, založená 8. listopadu 1903.²⁶³ Před rokem 1914 se hrávalo pravidelně každou neděli. Po roce 1918 hráli ochotníci především o Vánocích, Velikonocích a dalších velkých svátcích.²⁶⁴ Menší počet divadelních představení souvisel s tím, že Pěvecko-divadelní jednota Lumír po první světové válce činnost již dále nevyvíjela.²⁶⁵ Divadelní činnosti se tak věnovaly jiné spolky – pasečtí hasiči a sokolové, působení bylo níže podrobněji popsáno. Možné je, že se na tomto vývoji podepsal fakt, že v letech 1914

²⁵⁹ ADÁMEK, J. a WALDMANN, J. *Pan Adámek z Havírný (Pokračování)*. s. 7.

²⁶⁰ SOA Litoměřice – SokA Semily, f. Okresní národní výbor Jilemnice 1945-1960 (dále jen ONV Jilemnice), inv. č. 204, sign. IV/2-35, kart. 44, Spolky Paseky nad Jizerou 1-6, Přihlášení hasičské činnosti č.j. 12/45.

²⁶¹ METELKA, Věnceslav, JECH, Jaromír a BOUDA, Cyril. *Ze života zapadlého vlastence*. Praha: Vyšehrad, 1982, s. 195.

²⁶² HORÁČEK, Jaromír. *Není ochotník jako ochotník*. In: KUBÁT, Miroslav (ed.). *Divadlu vysockému na mnoho mil rovno nebylo: Sborník k dvoustému výročí ochotnického divadla v Podkrkonoší*. Hradec Králové: Kruh, 1986, s. 53.

²⁶³ SOA Litoměřice – SokA Semily, f. OÚ Jilemnice, inv. č. 479, sign. 8/5, kart. 82, 555 – Pěv. div. jednota Lumír Paseky, Stanovy pěvecko-divadelní jednoty „Lumír“ v Pasekách nad Jizerou.

²⁶⁴ BULUŠEK, Alois. *Z historie paseckého divadla*. Krkonoše 1975, 1, s. 24.

²⁶⁵ SOA Litoměřice – SokA Semily, f. Sokol – Župa krkonošská, inv. č. 135, sign. 6.61, kart. 20, kronika Tělocvičná jednota Sokol Paseky n. Jiz., s. 10-11.

až 1918, za první světové války, byla činnost divadla prakticky zcela přerušena, a tak bylo po válce těžší na předchozí aktivity navázat.²⁶⁶

Nejvíce se ve vsi kulturní činnosti v době mezi válkami věnovala Tělovýchovná jednota Sokol v Pasekách nad Jizerou. Její členové se také koncentrovali na sportovní a vlastenecké akce, a to už od roku 1896. Sokol vznikl v českých zemích jako český tělovýchovný spolek, který měl být zcela apolitický, ale rychle začal získávat vlastenecký ráz. Česká (od roku 1920 Československá) obec sokolská (dále jen ČOS) podporovala vznik samostatné ČSR, ve 20. a 30. letech získala na obrovské popularitě a stala se největší tělovýchovnou organizací v republice.²⁶⁷ Podobně tomu bylo i v Pasekách.

Činnost spolku byla znatelně utlumena v letech 1914-1917. Avšak prakticky ihned po válce, 10. listopadu 1918 byli na valné hromadě zvoleni za starostu Augustin Soukup a místostarostou Karel Votoček. Povinnosti jednatele vykonával Bedřich Nosek, který už roli zastával v letech 1908 až 1914. Pokladnu měl na starost Petr Kučera.²⁶⁸ Pozdější změny ve vedení spolku z let 1918-1938 byly uvedeny v tabulce níže.

V roce 1918 v paseckém Sokolu aktivně působilo 57 členů, z toho 36 mužů a 21 žen. Od tohoto roku byli pasečtí Sokolové stále aktivnější, a to ve sportovní i kulturní sféře. Také jejich členská základna rychle rostla, což souviselo s celkovou oblíbeností Sokola v meziválečné ČSR. Porovnáme-li statistiky o členech z předválečného období s poválečným, zjistíme, že nejvyššího počtu členů před válkou dosáhl Sokol v roce 1913, kdy čítal 74 členů. V roce 1919 už se ale k paseckému Sokolu hlásilo 104 paseckých osadníků. Tento rychlý nárůst se musel logicky projevit v další spolkové činnosti v obci. Jak je uvedeno níže v textu, se stále početnějším paseckým Sokolem upadala aktivita jiných dobrovolných kulturních a vlasteneckých uskupení v Pasekách.

V poválečných letech začali Sokolové postupně ve velkém pořádat kulturní akce. Nejdříve v letech 1918 a 1919 zorganizovali tři přednášky a tři večerní zábavy. V následujících letech zaměřili členové spolku svou pozornost především na ochotnické divadlo. V letech 1920 a 1922 bylo odehráno celkem 30 loutkových představení a 19 hraných. Na loutkovém divadle měl hlavní zásluhu Karel Votoček, který loutky vyřezával. V roce 1921 navíc Sokolové zafinancovali nové loutkové divadlo. Další rok,

²⁶⁶ Během první světové války činnost paseckého divadelního spolku zcela ustala. Podobně tomu bylo v případě všech dalších spolků. Jedinou výjimkou bylo loutkové divadlo ševce Karla Votočka. Votoček dřevěné loutky sám vyřezával a následně s nimi hrál divadelní představení pro pasecké děti.

Viz BULUŠEK, A. *Z historie*. s. 24.

²⁶⁷ WAIC, Marek. *Sokol v české společnosti 1862-1938: Sokol in der tschechischen Gesellschaft*. Praha: Univerzita Karlova, Fakulta tělesné výchovy a sportu, 1996, s. 103, 141.

²⁶⁸ SOA Litoměřice – SOKA Semily, f. OÚ Jilemnice, inv. č. 56, kn. 54, s. 169.

v lednu 1922 Sokol zakoupil také nové jeviště pro hrané divadlo. Staré jeviště bylo darováno Národní jednotě severočeské v Rokytnici nad Jizerou.²⁶⁹

Sokolové organizovali samozřejmě i tělocvičná cvičení, která byla původní hlavní spolkovou náplní. Tato sportovní vystoupení však měla často i kulturní a vlastenecký přesah. Dodnes se dochovala pozvánka na „Tělocvičnou akademii“, jejíž program toto dobře ilustruje. Představení, které pořádala jednota 25. a 26. prosince 1922 v sále Augustina Soukupa, mělo celkem 15 bodů. Předneseny byly dvě básně, sborem zazpívána jedna píseň a odehráno loutkové divadlo. Mladší cvičenci předvedli cvičení s praporky, ženy cvičili na prostných a muži na kladině.²⁷⁰

Od roku 1920 po šestileté přestávce Sokol v Pasekách se začal účastnit tělocvičných cvičení v okolních obcích. Kupříkladu z přihlášky z roku 1921 bylo možné vyčíst, že Pasečtí navštívili v onom roce celou řadu sokolských akcí, mimo jiné: Župní slet v Jilemnici v počtu 36 Sokolů, Krajový slet v Liberci, na nějž podalo přihlášku 24 Pasečáků a župní den dorostu v Hamrech, kde cvičilo 15 dorostenek z Pasek.²⁷¹

Sokolové z Pasek nechyběli ani na největších sokolských akcích pořádaných ve 20. a 30. letech – na všesokolských sletech. V menším počtu, čtyř dorostenek, se účastnil pasecký spolek VII. všesokolského sletu uskutečněného poprvé v Praze na Strahově v červnu 1926.²⁷² O několik let později se Pasečtí přihlásili na IX. všesokolský slet, který se konal roku 1932. Z Pasek na sletu cvičilo 20 Sokolů, z toho osm mužů, pět žen, pět dorostenek a dva dorostenci.²⁷³

Jedním z problémů, který Sokolové z krkonošské obce počátkem 20. let řešili, byla absence vlastního cvičiště. Bohužel nebylo možné dohledat přesné místo, kde venku pasečtí Sokolové cvičili před rokem 1922, každopádně jednoznačně necvičili na vlastní parcele. Od roku 1922 počali představitelé jednoty hledat vhodný pozemek ke koupi

²⁶⁹ SOA Litoměřice – SOKA Semily, f. Sokol – Župa krkonošská, inv. č. 135, sign. 6.61, kart. 20, kronika Tělocvičná jednota Sokol Paseky n. Jiz., s. 9-11.

²⁷⁰ SOA Litoměřice – SOKA Semily, f. Sokol – Župa krkonošská, inv. č. 135, sign. 6.61, kart. 20, Tělocvičná jednota „Sokol“ Paseky nad Jizerou pořádá o vánočních svátcích dne 25. a 26. prosince 1922 v sále br. Soukupa TĚLOCVIČNOU AKADEMII.

²⁷¹ SOA Litoměřice – SOKA Semily, f. Sokol – Župa krkonošská, inv. č. 135, sign. 6.61, kart. 20, Předběžná přihláška na všechny podniky župní 1921.

²⁷² SOA Litoměřice – SOKA Semily, f. Sokol – Župa krkonošská, inv. č. 135, sign. 6.61, kart. 20, IV. DOTAZNÍK SLETOVÝ podrobný o účasti. Zašli do 10, května 1926 své župě.

²⁷³ SOA Litoměřice – SOKA Semily, f. Sokol – Župa krkonošská, inv. č. 135, sign. 6.61, kart. 20, Konečný dotazník sletový o účasti žen, mužů, dorostenců, dorostenek na IX. sletu všesokolském.

pro potřeby cvičiště. ²⁷⁴ 11. července 1926 poprvé na nově zařízeném cvičišti pasečtí Sokolové slavnostně cvičili. ²⁷⁵

Sokolové se v zimních měsících také podíleli na pořádání různých lyžařských závodů. Není jasné, kdy byl zřízen lyžařský oddíl paseckého Sokola, ale první písemná zpráva o něm pochází z roku 1926, kdy čítal 17 členů. ²⁷⁶ Z téhož roku pochází také první záznam o lyžařských (spíše běžkařských) tratích, které byly sjízdné pro výlety na lyžích. Cesty vedly od vlakového nádraží v Rokytnici nad Jizerou k rozhledně Štěpánce. ²⁷⁷ Trasa vedla přes katastrální území Pasek, ale nebyla nijak podrobněji přiblížena. ²⁷⁸ První zmínka o pasecké účasti na lyžařských závodech pochází z roku 1929. 19. a 20. ledna se účastnilo pět lyžařů z paseckého Sokola blíže nespecifikovaného závodu v okolí Vysokého nad Jizerou. ²⁷⁹ Ve 30. letech se účastnili závodů v okolí především dorostenci z Pasek. Protože Sokol v Pasekách nad Jizerou neměl vlastní lyžařský odbor, museli Pasečtí závodit za vysoký ski-club. Pasečtí funkcionáři spolku chtěli situaci vyřešit založením vlastního lyžařského odboru, což se ale do konce 30. let, alespoň na základě dochovaných archiválií nepodařilo. ²⁸⁰

Kromě běžných lyžařských závodů se v pasecké farní kronice dochovaly zmínky o závodech ve skoku na lyžích, a to ze zimy 1923. Skoky byly dlouhé přes 20 metrů. ²⁸¹

Ve 20. a po většinu 30. let cvičili Pasečtí v zimních měsících v tělocvičně místní školy, která však neodpovídala představám spolkových činovníků v rozměrech ani co se týkalo stavu. Místnost o 38 metrech čtverečních trpěla vlhkostí a neměla sourodou podlahu. Navíc škola spolku umožňovala cvičit v tělocvičně jen omezeně. V polovině 30.

²⁷⁴ SOA Litoměřice – SokA Semily, f. OÚ Jilemnice, inv. č. 661, sign. 18/2P, kart. 124, č. 18P/5.

²⁷⁵ SOA Litoměřice – SokA Semily, f. ZDŠ Paseky n. J., sign. 339, s. 240.

²⁷⁶ VONDROVÁ, Eva, BARIAKOVÁ, Andrea a LUBÍKOVÁ, Petra. *50 let vlekaření v Pasekách nad Jizerou a jiné příběhy*. Paseky nad Jizerou: Obec Paseky nad Jizerou, 2014, s. 9.

²⁷⁷ Rozhledna Štěpánka, stavba v novogotickém stylu, je jednou z nejstarších budov svého druhu v Krkonoších. První část byla vystavěna v roce 1847 z iniciativy knížete Kamila Rohana na vrchu Hvězda na počest návštěvy arcivévody Štěpána, který tento vrchol při inspekci navštívil. Nedokončenou rozhledu od knížete převzal Jizerskohorský spolek, který inicioval její dostavbu, jež byla dokončena roku 1892.

²⁷⁸ SOA Litoměřice – SokA Semily, f. Sokol – Župa krkonošská, inv. č. 135, sign. 6.61, kart. 20, Dotazník 18. října 1926.

Viz ŘEHÁČEK, Marek, PIKOUS, Jan a KURTIN, Petr. *Putování za Štěpánkou*. Liberec: Nakladatelství Petr Polda, 2014, s. 59-70.

²⁷⁹ SOA Litoměřice – SokA Semily, f. Sokol – Župa krkonošská, inv. č. 135, sign. 6.61, kart. 20, Přihláška na župní lyžařské závody.

²⁸⁰ SOA Litoměřice – SokA Semily, f. Sokol – Župa krkonošská, inv. č. 135, sign. 6.61, kart. 20, čís. jedn. 4/32.

²⁸¹ Kniha pamětní farní osady Pasek n/Jiz od r. 1895: II. díl. s. 143.

let se však začala rýsovat reálná možnost změny.²⁸² Všechno začalo zprávou v sokolském věstníku v roce 1935, kde se psalo o plánu Československé obce sokolské investovat do výstavby tří sokoloven v československém pohraničí. To se stalo podnětem pro starostu sboru Julia Šlesingera a jednatele Miroslava Noska, kteří napsali vedení ČOS žádost o spolufinancování výstavby nové sokolovny v Pasekách nad Jizerou. Jednota v Pasekách měla navíc výhodu, že již vlastnila potřebný pozemek, a to ve stráni nad kostelem.²⁸³

Pomoc opravdu přišla, i když ne ze strany samotné ČOS. V celém plánování a realizaci sehrála klíčovou roli podpora pražské sokolské jednoty z Malé Strany. Starosta pražského spolku Karel Stránský se domluvil s paseckými Sokoly, že jeho jednota přispěje na hypotéku a složí částku 100 000 korun jako jistinu. Plány stavby navrhl pražský architekt Antonín Marek. V přízemí byl sál s jevištěm, šatna a kuchyně a v prvním patře byt správce a osm pokojů pro hosty.

Celkově se náklady na stavbu pohybovaly kolem 160 000 korun. Paseckým se navíc podařilo sehnat velké množství dřeva pro výstavbu zdarma. Dárci byli kníže Rohan, hrabě Harrach a také několik Paseckých, kteří vlastnili lesy. Kámen byl těžen v Makově. Slavnostní otevření proběhlo v červnu 1938, kdy už ale mezi lidmi převažovalo napětí způsobené nejistou mezinárodní situací, jak vzpomínal M. Štěpánek.²⁸⁴

Tabulka počtu členů Tělovýchovné jednoty Sokol v Pasekách v letech 1913-1935.²⁸⁵

ROK	Počet členů
1913	74
1918	57
1919	104
1920	104
1921	100
1935	110

²⁸² Vedení paseckého Sokola se prvně pokusilo získat finanční podporu od Československé obce sokolské už v roce 1929, tehdy však bylo na dvakrát odmítnuto.

Viz SOA Litoměřice – SOKA Semily, f. Sokol – Župa krkonošská, inv. č. 135, sign. 6.61, kart. 20, čís. jedn. 113/29.

²⁸³ SOA Litoměřice – SOKA Semily, f. Sokol – Župa krkonošská, inv. č. 135, sign. 6.61, kart. 20, Věc: stavba 3 sokoloven v pohraničí.

²⁸⁴ Památník Zapadlých vlastenců v Pasekách nad Jizerou. SOKOL v Pasekách nad Jizerou, s. 4-5.

²⁸⁵ SOA Litoměřice – SOKA Semily, f. Sokol – Župa krkonošská, inv. č. 135, sign. 6.61, kart. 20, kronika Tělocvičná jednota Sokol Paseky n. Jiz., s. 6.

SOA Litoměřice – SOKA Semily, f. OÚ Jilemnice, inv. č. 56, kn. 54, s. 169.

Tabulka čelních funkcionářů Tělocvičné jednoty Sokol Paseky nad Jizerou v letech 1918–1938.²⁸⁶

ROK	Starosta	Místostarosta	Jednatel	Pokladník
1918	Soukup Augustin	Votoček Karel	Nosek Bedřich	Kučera Petr
1922	Bělka Josef		Jarý Bohumil	Jón Hynek
1924	Bělka Josef	Kučera František	Schovánek Bohuslav	Jón Hynek
1926	Bělka Josef	Kučera František	Schovánek Bohuslav	Jón Hynek
1927	Schovánek Bohuslav	Kučera František	Zemánková Anna	Jón Hynek
1928	Schovánek Bohuslav	Kučera František	Zemánková Anna	Jón Hynek
1929	Schovánek Bohuslav	Kučera František	Sajdl Bohuslav	Jón Hynek
1930	Schovánek Bohuslav	Kučera František	Štěpánek Josef	Jón Hynek
1931	Šlesinger Julius	Kučera František	Štěpánek Josef	Jón Hynek
1932	Šlesinger Julius			Jón Hynek
1935	Šlesinger Julius		Nosek Miloslav	Jón Hynek
1936	Šlesinger Julius		Nosek Miroslav	Jón Hynek
1938	Šlesinger Julius	Štěpánek Miroslav	Holubec Karel	

²⁸⁶ SOA Litoměřice – SOKA Semily, f. Sokol – Župa krkonošská, inv. č. 135, sign. 6.61, kart. 20, Činovníci jednoty zvolení ve valné hromadě roku 1924, 1927, 1928, 1929, 1930, 1931, 1932. SOA Litoměřice – SOKA Semily, f. OÚ Jilemnice, inv. č. 56, kn. 54, s. 169.

Kromě Sokola fungoval v Pasekách nad Jizerou Místní odbor Národní jednoty severočeské (dále jen NJS) pro Paseky a okolí. NJS byla rozdělená na dva odbory – mužský existující od roku 1890 a ženský ustavený v roce 1892. Tyto se po válce sloučily.²⁸⁷ NJS vznikla v roce 1885 jako obranný vlastenecký spolek chránící české obyvatelstvo, především v rovině společenské a ekonomické, před německým etnikem, které bylo v té době v podobných uskupeních lépe organizované. V novém československém státu NJS dále rostla a také přibývalo pracovní náplně, kterou museli její činovníci řešit.²⁸⁸

Paradoxně odbor NJS v Pasekách po roce 1918 upadal, což pravděpodobně souviselo s prudkým nárůstem zájmu o pasecký Sokol, který činnost vlastenecky společenskou do značné míry převzal. Ještě v roce 1913 bylo ve spolku evidováno 63 členů, ale po roce 1918 už žádná taková statistika nebyla k nalezení. V roce 1926 byl předsedou Josef Bělka, místopředsedkyní Marie Zemánková a pokladníkem Hynek Jón.

Poslední valnou hromadu uspořádali členové spolku 28. dubna 1929.²⁸⁹ Od té doby Místní odbor Národní jednoty severočeské postupně upadal a během roku 1930 fakticky přestal vyvíjet jakoukoliv činnost. Čelní představitelé spolku přistoupili k tomuto rozhodnutí z toho důvodu, že s výjimkou předsedy, pokladníka a občas dalšího jednotlivce nedocházeli ostatní členové na pravidelné mítinky. Zároveň rozhodnutí souviselo se smrtí jednatele spolku učitele Otakara Riegra. Spolek však nemohl být z iniciativy Paseckých rozpuštěn, na to mělo nárok pouze pražské ústředí, které ke kroku přistoupilo až lednu 1938, kdy byl spolek zrušen.²⁹⁰

2.6.3 Další spolky (družstva, odborářské organizace a jiné spolky)

Kromě výše zkoumaných uskupení fungovala za první republiky řada dalších hospodářsky nebo odborářsky zaměřených spolků. Jejich význam spočíval spíše

²⁸⁷ SOA Litoměřice – SOKA Semily, f. OÚ Jilemnice, inv. č. 56, kn. 54, s. 112, 139.

²⁸⁸ NJS podporovala českou činnost hospodářskou, politickou, sociální a kulturní. Pomáhali při sčítání lidu a u voleb (aby nedocházelo ke zkreslení výsledků). Dále skupovali nemovitosti pro potřeby spolku, finančně podporovali český průmysl, poskytovali půjčky českým podnikatelům, nabízeli právní poradenství a investovali do vzdělání (školy, knihovny).

Po roce 1918 pokračovala NJS v této činnosti a zaměřila se především na severočeské pohraničí, kde byla koncentrována německá menšina. V meziválečných letech rostlo množství případů, které musela NJS řešit, protože se na ni obracelo s žádostmi a stížnostmi množství Čechů žijících v pohraničí.

Viz RAŠKOVÁ, Eva. *Národní jednota severočeská - několik poznámek k založení, organizaci a činnosti*. Historica Olomucensia 2016, 51, s. 145, 161.

²⁸⁹ V roce 1929 byl zvolen předsedou spolku Augustin Soukup, jednatelem Otakar Riegr a pokladníkem Hynek Jón.

Viz SOA Litoměřice – SOKA Semily, f. OÚ Jilemnice, inv. č. 1001, sign. IV/2-35, kart. 232, č. 2595-I-E.

²⁹⁰ Tamtéž, č. 947/37, č. 1739-IV-2-35/8, č. 2595-I-E.

ve sdružování Paseckých za účelem zlepšení jejich životních a pracovních podmínek v obci.

K drtivé většině paseckých chalup přináležela drobná políčka (případně s několika ovocnými stromy), na nichž osadníci hospodařili. Ti se už od srpna 1898 sdružovali v Hospodářském spolku pro obec Paseky, jemuž od roku 1907 do konce 30. let předsedal Josef Metelka (čp. 89). V předsednictvu mu sekundovali místopředseda Josef Schovánek (čp. 11) a jednatel Bohuslav Schovánek (čp. 215).²⁹¹

Od dubna 1902 byl v obci evidován Spořitelní a záložní spolek, do něhož pasečtí občané ukládali své úspory. Zároveň spolek poskytoval svým členům zúročitelné půjčky. V kapitalistickém Československu mělo uskupení značný smysl a počet členů rychle rostl. V roce 1932 bylo v pasecké kampeličce hlášeno 139 členů.²⁹² Spolku předsedal Hynek Jón a pokladníkem byl Bohuslav Schovánek. Valné hromady se konaly každoročně v únoru nebo v březnu v hostinci Augustina Soukupa.²⁹³

Dlouhou tradici měl v Pasekách i včelařský spolek, založený už 19. ledna 1909. Ten sdružoval včelaře v Pasekách nad Jizerou i ve 20. a 30. letech, kdy jich bylo v rámci uskupení zapsáno 17. V realitě ale bylo včelařů v Pasekách výrazně více. V letech 1926 a 1927 paseckým včelařům předsedal Michael Zemánek a jednatelem byl Josef Soukup (čp. 42). V roce 1935 stál v čele František Kučera (čp. 265), kterému pomáhali jednatel J. Soukup a pokladník Jindřich Kirschlager (čp. 64). Přestože počet majitelů úlů se oproti předválečné době zmenšil (roku 1914 bylo včelařů 27), spolek nadále vyvíjel činnost.²⁹⁴

Uskupením zcela novým, vzniklým krátce po skončení první světové války, bylo konzumní družstvo.²⁹⁵ Za války, především v roce 1917, trpěli místní naprostým nedostatkem základních potravin a dalších artiklů. Na tomto tvrzení se shodla nezávisle

²⁹¹ SOA Litoměřice – SOKA Semily, f. OÚ Jilemnice, inv. č. 56, kn. 54, s. 218.

²⁹² Památník Zapadlých vlastenců v Pasekách nad Jizerou. Obecní kronika vedená od r. 1923, s. 55.

²⁹³ SOA Litoměřice – SOKA Semily, nezpracováno, Záložna kampelička Paseky n. J.: Protokol pro valnou hromadu, s. 8-20, 55.

²⁹⁴ SOA Litoměřice – SOKA Semily, f. OÚ Jilemnice, inv. č. 56, kn. 54, s. 327.

²⁹⁵ Konzumní družstva vznikala na území Československa již po roce 1858 a jejich cílem bylo vytvořit jistou oporu pro běžné obyvatelstvo, tedy pro dělníky a rolníky, kteří se nebyli schopni v rané éře kapitalismu bránit obchodníkům a překupníkům, kteří prodávali základní zboží a potraviny. Na přelomu 19. a 20. století již existovala v českých zemích silně ukotvená družstevní síť, která se ještě rozšířila po roce 1918. Přestože se spotřební (konzumní) družstva nemohla ekonomicky rovnat se soukromými firmami v Československu, představovala citelnou část produkce a obchodu v zemi.

Viz FEIERABEND, Ladislav Karel. *Zemědělské družstevnictví v Československu do roku 1952*. Volary: Stehlík, 2007, s. 16.

KOŘÍNKOVÁ, Jana, ČÍŽKOVÁ, Zdeňka a NĚMČÍK, Lukáš. *170 COOP: 1847-2017: Z historie spotřebního družstevnictví na našem území*. Plzeň: Typos, tiskařské závody, s.r.o., 2017, s. 11, 53.

řada pamětníků, například František Karel Pacholík nebo František Patočka.²⁹⁶ Dle samotných členů družstva vzniklo uskupení v roce 1919 z toho důvodu, že Pasečtí vinili místní obchodníky, kteří měli zboží ve válečných letech zdržovat pro vlastní potřebu.²⁹⁷ Tento názor místních byl do jisté míry mylný, protože distribuci k obchodníkům, co se týče potravin, měly na starost (částečně již od roku 1915) státní úřady. Zásobování však bylo nepravděpodobné a nedostatečné, což eskalovalo v roce 1917.²⁹⁸ Co se týče dalšího základního zboží neodebírali pasečtí obchodníci artikly přímo z výroben, ale přes větší německé velkoobchody. Zde mělo docházet k černému směnnému obchodu, a na pulty obchodů se tak dostalo méně zboží. Toto přiznali ve výročním textu z roku 1929 i sami členové paseckého družstva.

Každopádně mělo založení konzumního družstva velký ohlas, protože se 1. listopadu 1919 na ustavující valné hromadě přihlásilo do družstva 90 občanů. Prodejna zboží fungovala od 1. února 1920 a je blíže zkoumána v podkapitole Podnikání.²⁹⁹

Dalším družstvem v Pasekách nad Jizerou bylo elektrárenské družstvo, celým názvem Hospodářské strojní družstvo pro rozvod elektrické energie, zřízené 12. srpna 1922.³⁰⁰ Iniciátorem a předsedou družstva byl Augustin Soukup. Čelními členy výboru byli obchodník Alexandr Štěpánek, zvolený do funkce místopředsedy, učitel Josef Bělka jako pokladník a Otto Pohl pracující pro spolek ve funkci prokuristy. Dalšími členy byli obchodník František Bártl a rolník Isidor Koldovský. Z uvedených jmen bylo možné jednoznačně vyvodit, že největší zájem o zavedení elektřiny v Pasekách měli místní podnikatelé.

Zmínku si zasluhuje i Odbočka ústředního sdružení dělnictva textilního, která v Pasekách nad Jizerou fungovala od roku 1907 do roku 1914. Po první světové válce

²⁹⁶ PACHOLÍK, F. K. *Drobečky*. s. 21.

Památník zapadlých vlastenců v Pasekách nad Jizerou. Paměti a zápisky Františka Patočky: Dolní Rokytnice nad Jizerou, čp. 146, s. 3.

²⁹⁷ Památník zapadlých vlastenců v Pasekách nad Jizerou. Bez signatury, Přátelé družstevníci! (Dokument k výročí 10 let fungování konzumního družstva v Pasekách n. J.), s. 1.

²⁹⁸ HORÁČEK, J. *Jilemnicko*. s. 68.

²⁹⁹ Památník zapadlých vlastenců v Pasekách nad Jizerou. Přátelé družstevníci! (Dokument k výročí 10 let fungování konzumního družstva v Pasekách n. J.), s. 2.

³⁰⁰ Elektrárenské družstvo vznikala v českých zemích už na počátku 20. století. Jejich počet pozvolna stoupal do roku 1918, kdy jich bylo evidováno 43. Družstva slučovala lidi, kteří měli zájem budovat elektrickou síť. Některá družstva se podílela na zřizování malých elektráren, jiná se zabývala rozvodem elektřiny. Po roce 1918 počet elektrárenských družstev rychle rostl. Postup pro elektrifikaci obce byl následující: družstvo nejdříve postavilo transformátor u stávajícího elektrického vedení, ze kterého byl veden proud do obce. Poté byla uzavřena smlouva s dodavatelem energie. Díky tomu, že byli jednotliví odběratelé elektřiny členy elektrárenského družstva, mohli odebírat proud za velkoobchodní ceny. Družstevní systém se osvědčil a do roku 1936 stoupl počet družstev v ČSR na 2 131.

Viz FEIERABEND, L. K. *Zemědělské družstevnictví*. s. 51.

obnovil spolek svou činnost 6. března 1920 pod novým názvem Odbočka československého svazu dělnictva textilního pro Paseky nad Jizerou. Spolek sdružoval Pasecké, kteří pracovali v textilním průmyslu. Jednalo se o sdružení odborové, jehož účelem bylo chránit členy spolku.³⁰¹ V roce 1923, tedy krátce po obnovení činnosti, čítal spolek 78 členů, což dokazuje, kolik Paseckých pracovalo ve 20. letech v textilním průmyslu nebo se jím zabývalo jako doplňkovou výdělečnou činností.³⁰² Pasečtí (hlavně z Havírný) docházeli do textilní továrny J. W. Rieger v sousedním Vilémově, jejíž provoz však byl roku 1932 ukončen.³⁰³ Pasecké uskupení zůstalo aktivní i nadále až do roku 1938, kdy však čítalo již pouhých 20 členů.³⁰⁴

Dalším odborovým spolkem, o kterém se dochovalo méně informací, byla Místní skupina Paseky nad Jizerou Svazu dřevodělníků v Československé republice. Ta byla ustanovena 31. ledna 1921.³⁰⁵ Pod tímto názvem spolek zanikl roku 1927 a lze se domnívat, že během své existence nevyvíjel subjekt žádnou činnost, protože neměl ani představenstvo. 9. února 1924 ale Pasečtí založili další spolek za stejným účelem, který se od původního lišil jen drobnou změnou v názvu – Místní skupina Paseky nad Jizerou Unie dřevodělníků v Československé republice (místo slova svaz užito slovo unie).³⁰⁶ Nebylo jasné, zda došlo k úřední chybě nebo zda Pasečtí založili nové uskupení s podobným názvem úmyslně, každopádně se jednalo o dva samostatné subjekty. Roku 1924 se na vzniku pobočky podíleli předseda Jáchym Votoček, jednatel Bohumil Malík a pokladník Vladimír Šír. Spolek ukončil činnost v roce 1937.³⁰⁷

³⁰¹ LEDVINKA, Václav a PEŠEK, Jiří. *Od středověkých bratrstev k moderním spolkům: sborník referátů a materiálů ze 17. vědecké konference Archivu hlavního města Prahy, uspořádané ve dnech 5. a 6. října 1999*. Praha: Scriptorium, 2000, s. 268.

³⁰² O poměrech ve spolku nebylo možno dohledat dostatek informací. Zajímavé ale je, jak často se měnili ve 20. letech předsedové. V roce 1923 vykonával předsednickou funkci Josef Patočka a jednatelkou byla Pavla Štěpánková. Už o rok později (1924) odhlasovali členové spolku nového předsedu, a to Augustina Sardala z Pasek čp. 109. Do předsednictva se v tomto roce dostali i obyvatelé sousedního Vilémova. V letech 1925 až 1927 řídil spolek předseda Jan Holubec z Rokytnice nad Jizerou – Vilémova čp. 377. V roce 1928 byl předsedou spolku zvolen Radimír Duňka, tovární dělník žijící v Pasekách nad Jizerou v domě čp. 154, a jednatelkou Matilda Soukupová. Duňka zůstal předsedou spolku až do roku 1938. V tomto roce byla místopředsedkyní Božena Štěpánková, jednatelem Petr Kučera z čp. 172 a pokladníkem František Dohelský z čp. 17. Spolek se scházel v Havírně v hostinci Roberta Schlessingera. Viz SOA Litoměřice – SokA Semily, f. OÚ Jilemnice, inv. č. 954, sign. 18/2P, kart. 217, č. 14112. Viz SOA Litoměřice – SokA Semily, f. Vládní policejní úřad Vysoké nad Jizerou (dále jen Vládní policejní úřad Vysoké n. J.), inv. č. 133, sign. Spol/21, kart. 24, č. 18P/4, 18P/10.

³⁰³ PICHLER, H. *Stará vlast*. s. 201.

³⁰⁴ SOA Litoměřice – SokA Semily, f. OÚ Jilemnice, inv. č. 1001, sign. IV/2-35, kart. 232, č. 2-35/4.

³⁰⁵ SOA Litoměřice – SokA Semily, f. OÚ Jilemnice, inv. č. 661, sign. 18/2P, kart. 124, č. 15565.

³⁰⁶ SOA Litoměřice – SokA Semily, f. OÚ Jilemnice, inv. č. 954, sign. 18/2P, kart. 217, č. 413996.

³⁰⁷ Ještě v první polovině roku 1937 byl předsedou dřevodělnického spolku v Pasekách místní soustružník Julius Šlesinger z čp. 112. Práci jednatele spolku vykonával pasecký dělník z čp. 74 Oldřich Hanout.

Nejmladší z odborových organizací byla pasecká pobočka Svazu lučebního dělnictva v Československé republice. O té se dochovala jediná zmínka v obecní kronice, kde se píše, že založena byla 18. března 1933 a předsedal jí František Metelka, kterému pomáhal jednatel Bohumil Malík. Avšak v archivu obce a okresního úřadu nebyla o pobočce ani zmínka. S největší pravděpodobností tak lze usuzovat, že spolek činnost příliš nerozvíjel.³⁰⁸

Co se týče charitativní činnosti v obci byl 17. ledna 1929 na popud Aloise Liehmanna, pozdějšího konsistorního rady ve Vysokém nad Jizerou (od roku 1940),³⁰⁹ v obci založen Farní odbor charity v Pasekách nad Jizerou, spadajícího pod Zemský svaz charity.³¹⁰ A. Liehmann byl předsedou spolku a jednatelem Josef Nesvadba.³¹¹ Nezodpovězenou otázkou zůstává, zda spolek fungoval, protože koncem 30. let vzniklo za podobným účelem další uskupení. Tím byl nejmladší spolek v obci, který vznikl v éře první republiky a zároveň šlo o uskupení s nejkratší životností – Farní odbor charity pod ochranou svatého Václava v Pasekách nad Jizerou. Do spolkového katastru byl zapsán 19. března 1938. Kromě tohoto aktu se však nedochovaly žádné další důkazy o spolkové činnosti ani informace o členech charitativního spolku.³¹² K tématu charity nutno připomenout, že v obci fungoval od roku 1892 chudobinec.³¹³ Zároveň se dobročinné činnosti věnovaly také další výše probírané spolky, jako NJS nebo pasecký Sokol.

2.7 Podnikání

Díky výpisu jednotlivých podniků v obecní kronice máme poměrně jasnou představu o soukromém podnikání v pasecké vsi k roku 1923. Větší průmyslové podniky byly soustředěny u řeky Jizery a Makovského a Havírenského potoka. V části obce zvané

31. října 1937 pak byla uspořádána poslední valná hromada paseckých dřevodělníků. Za posledního předsedu spolku zvolili členové soustružníka Jáchyma Votočka z Pasek nad Jizerou, čp. 255, který stál u zrodu spolku. V roce 1938 byla činnost spolku definitivně administrativně ukončena. Nejsou jasné důvody, proč se členové spolku rozhodli uskupení rozpustit. Ze zpráv četnické stanice v Jablonci nad Jizerou je však zřejmé, že spolek dlouhodobě nepodával zprávy o své činnosti a bylo tedy otázkou, do jaké míry vůbec vykonával činnost i před rokem 1937.

Viz SOA Litoměřice – SokA Semily, f. OÚ Jilemnice, inv. č. 1001, sign. IV/2-35, kart. 232, Rozpuštění skupiny Unie dřevodělníků v Pasekách n./Jiz, č. 944/37.

³⁰⁸ Památník Zapadlých vlastenců v Pasekách nad Jizerou. Obecní kronika vedená od r. 1923, s. 59.

³⁰⁹ KUČEROVÁ, Marcela. *Vysoké nad Jizerou před 50 lety: Září 1940*. Zpravodaj Větrník 1990, 9, s. 11.

³¹⁰ TVRDOŇ, Antonín. *Spolky, ústavy a zařízení pro péči o chudé a péči o mládež ochrany potřebnou v republice Československé: seznam podle stavu v roce 1934*. Praha: Státní úřad statistický, 1936, s. 87.

³¹¹ SOA Litoměřice – SokA Semily, f. OÚ Jilemnice, inv. č. 56, kn. 54, s. 656.

³¹² Viz SOA Litoměřice – SokA Semily, f. Vládní policejní úřad Vysoké n. J., inv. č. 133, sign. Spol/21, kart. 24, č. IV 2-35/11.

³¹³ TVRDOŇ, A. *Spolky*. s. 88.

Makov byly čtyři: pila a soustružnická dílna Josefa Nesvadby, pila Pavla Sajdla, mechanická tkalcovna Hynka Jóna a lepenkárna Gebrüder Mahla.³¹⁴

Pilu čp. 232 stojící při Makovském potoce nechal postavit Josef Nesvadba (nar. 5. prosince 1857) koncem 19. století.³¹⁵ Na parní pile se od počátku vyráběly především součástky pro textilní průmysl, který byl v regionu rozvinutý. Postupně se však výroba specializovala a za první republiky expendoval podnik například i mechaniky do pian.³¹⁶ Součástí firmy byla i soustružnická dílna čp. 87. Majitel Josef Nesvadba byl za svého života důležitou osobností obce. Jako pasecký starosta působil dvakrát, poprvé mezi léty 1895 až 1898, podruhé v letech 1913 až 1919. Kromě toho předsedal místní školní radě. Když 1. května 1923 zemřel, jeho pohřbu se zúčastnila řada paseckých občanů včetně učitelstva a žactva z obou škol.³¹⁷ Po něm převzala podnik jeho dcera Anna Nesvadbová. O dva roky později, 19. prosince 1925, potkala podnik velká pohroma, když vyhořela soustružnická dílna a z části také pila:

*„Byl to jeden z větších požárů, který se velmi rychle, podporován severním větrem, šířil, takže na hašení hořícího subjektu nebylo pomyšlení a chránili se pouze dva blízko stojící domy čís. 106 a čís. 194, pak pila a zásoba prken. (...) Žár při ohni byl tak veliký, že kdyby nebyla na střeších domků těch tak silná zmrzlá vrstva sněhu, že by se byly, ač bylo dostatek vody při ruce, stěží uchránily.“*³¹⁸

Majitelce Anně Krausové (roz. Nesvadbové) se však podařilo podnik zrekonstruovat a ve 30. letech zde bylo zaměstnáno zhruba 40 dělníků, většinou ve věku od 20 do 24 let. Hospodářská krize se výrazně podepsala na pracovních podmínkách těchto pracovníků. Ti si ve druhé polovině 30. let opakovaně stěžovali na nízkou mzdu, vynucované přesčasy a neproplácení dovolené. Když požadovali změny v těchto záležitostech, nebylo jim vyhověno. Z toho důvodu vstoupilo 42 zaměstnanců 18. června 1937 do stávk.³¹⁹ Dělníci se v poklidu rozešli do svých domovů a nedošlo k eskalaci

³¹⁴ Památník zapadlých vlastenců v Pasekách nad Jizerou. Obecní kronika vedená od r. 1923, s. 7.

³¹⁵ SOA Litoměřice – SOKA Semily, f. AO Paseky nad Jizerou, inv. č. 5, kn. 5, Kniha obecních příslušníků 1892-1938, s. 188.

³¹⁶ WALDMANN, Luboš. *Makovská pila*. Pasecké čtení 2001, 1, s. 8.

³¹⁷ SOA Litoměřice – SOKA Semily, f. ZDŠ Paseky n. J., sign. 339, s. 226.

³¹⁸ Požár propukl kolem páté hodiny ranní. Přivolané požární sbory z Pasek nad Jizerou, Vilémova, Rokytnice nad Jizerou a Jablonce nad Jizerou nemohly zprvu místo požáru pro hustou mlhu lokalizovat. Po hodině a půl konečně požárníci dorazili a s pomocí stříkaček hasili oheň až do večerních hodin. Viz Památník zapadlých vlastenců v Pasekách nad Jizerou. Pamětní kniha sboru dobrovolných hasičů v Pasekách n. Jiz. s. 142.

³¹⁹ Nesvadbovi pracovníci požádali o pomoc Sdružení československých dřevopracovníků v republice československé. 18. června dorazil do Pasek tajemník sdružení Jan Škarka, který s podnikatelem Nesvadbou vyjednával zlepšení pracovních podmínek dělníků. Nesvadba se nejdříve snažil setkání se

situace. Vedení podniku však bylo za těchto okolností nuceno ustoupit a 20. června přijalo požadavky svých zaměstnanců – byla jim zvýšena mzda a přislíben příplatek za přesčasy.³²⁰ Téhož dne nastoupili dělníci opět do práce. Taková stávka nebyla v Pasekách ojedinělá. O měsíc později byla vyhlášena další v nedaleké lepenkárně Gebrüder Mahla, která je podrobněji popsána níže v této podkapitole.

Menším podnikem byla pila Pavla Sajdla (nar. 21. června 1870) čp. 93, U Pilařů. Ta byla postavena u zdejšího mlýna na přelomu 19. a 20. století a vyráběl se zde šindel. Majitel pily Pavel Sajdl se za první světové války na frontě nakazil malárií. V poválečné době bojoval s následky nemoci a psychickými problémy, které zapříčinily jeho smrt 27. ledna 1924.³²¹ Utopil se ve vlastní vodní nádrži nad pilou. Zemřelého si místní vážili, což dokazuje zápis ze školní kroniky:

*„Veliká účast jeho pohřbu, kterého zúčastnila se též naše škola, svědčila, jaké vážnosti se zemřelý těšil v místě i v širokém okolí.“*³²²

Po Pavlu Sajdlovi převzal pilu Isidor Koldovský, který se do rodiny přiženil. Jednalo se o posledního provozovatele pily.³²³

Dále v Makově existovala mechanická tkalcovna Hynka Jóna, která stála v budově čp. 80, jež původně sloužila jako mlýn. Tkalcovna fungovala od roku 1893. Po přestavbě vedené Josefem Hájkem z Rokytnice nad Jizerou v roce 1907 pracovalo v tkalcovně asi 30 lidí na velkém počtu stavů (45 až 65 tkalcovských stavů).³²⁴ Za první republiky se v tkalcovně tkaly damašky. H. Jón se snažil udržet podnik v provozu i ve válečných letech, kdy však podnik strádal, a nakonec musel být uzavřen.³²⁵

Škarkou oddálit, ale v odpoledních hodinách jej byl nucen přijmout ve své kanceláři v doprovodu čtyř dělníků. Nedošlo ke shodě, a proto Nesvadbovi dělníci vstoupili téhož dne kolem 16. hodiny odpolední do stávky.

Viz SOA Litoměřice – SokA Semily, f. OÚ Jilemnice, inv. č. 1072, sign. VIII/7d, kart. 251, Stávky a výluky, Oznámení stávky u fy. J. Nesvadba tov. dřevěného zboží pro textilní průmysl v Pasekách n./Jiz.

³²⁰ SOA Litoměřice – SokA Semily, f. OÚ Jilemnice, inv. č. 1072, sign. VIII/7d, kart. 251, Skončení stávky u fy. J. Nesvadba, soustružnická továrna a parní pila v Pasekách n./Jiz.

³²¹ SOA Litoměřice – SokA Semily, f. AO Paseky nad Jizerou, inv. č. 5, kn. 5, s. 200.

³²² Pavel Sajdl byl jedním ze zakládajících členů paseckého hasičského sboru a ve spolku zastával roli náčelníka družstva. V obci byl vnímán jako společenská autorita, což dokazovalo i to, že se jeho pohřbu zúčastnili nejen Češi ale i Němci z Pasek.

Viz SOA Litoměřice – SokA Semily, f. ZDŠ Paseky n. J., sign. 339, s. 230.

Památník zapadlých vlastenců v Pasekách nad Jizerou. Pamětní kniha sboru dobrovolných hasičů v Pasekách n. Jiz. s. 134.

³²³ SOA Litoměřice – SokA Semily, f. OS Vysoké nad Jizerou, Okresní politická správa v Jilemnici: Vodní kniha II.: Okres Vysoké n./Jiz. s. 114.

³²⁴ Památník zapadlých vlastenců v Pasekách nad Jizerou. Bez signatury, Hynek Jón v Pasekách nad Jizerou: Mé Paměti! s. 6-7.

³²⁵ Tamtéž, s. 16.

Jedním z největších podniků v Pasekách nad Jizerou byla papírna, respektive lepenkárna, patřící firmě Gebrüder Mahla sídlící v Jablonci nad Nisou. Podnik sídlící v čp. 235 byl založen roku 1882 bratry Rösslerovými, od kterých lepenkárnu odkoupili bratři Mahlové v roce 1889.³²⁶ V první polovině 20. století do roku 1945 měl rozhodující slovo ve vedení firmy spolumajitel Bruno Mahla, který však nežil v Pasekách, nýbrž v Jablonci nad Nisou. Třikrát týdně do Pasek ale dojížděl.³²⁷

Od počátku se v pasecké továrně vyráběla lepenka pro textilní průmysl a na kufrů. V éře první republiky disponovala výrobní v Pasekách šesti stroji na lepenku. Ty byly poháněny vodní silou z řeky Jizery za pomoci dvou Francisových turbín.³²⁸ V továrně byli zaměstnáni lidé z Pasek nad Jizerou, z Rokytnice nad Jizerou a z Jablonce nad Jizerou. Jednalo se především o Čechy a v menší míře také o Němce. Ve 20. letech se továrně dařilo a dělník si mohl vydělat kolem 30 korun za hodinu (a prémie), což byl nadprůměrný plat v regionu. Ředitelem podniku v Pasekách byl Richard Wedlich, na kterého vzpomínal například pasecký dělník František Patočka v dobrém.

Ve 30. letech, kdy začal místní region trpět vysokou nezaměstnaností, byl na post ředitele dosazen Adolf Preissler (čp. 241). přezdívaný Rajmundek. V této době se podmínky dělnictva rychle horšily, protože vedení využívalo toho, že bylo pro nezaměstnané těžké najít v krizi jakoukoliv práci. Pamětník Bohuslav Štěpánek (nar. 1913) vzpomínal, že dostával jednu korunu a dvacet haléřů na hodinu. Na pracovišti byla také špatná atmosféra, protože vedoucího mistra dělal Čech Josef Urbanec (čp. 168), známý svým bezohledným přístupem k podřízeným:

*„Když jste dělal, ani jste se nemohl nasvačit. To jste musel vždycky schovávat kousek chleba v ruce, aby vás nikdo neviděl. (...) A oběd, ten vůbec neexistoval.“*³²⁹

Na J. Urbance podobně vzpomínali i další pracovníci továrny Jaroslav Hnyk (nar. 1909), Jaroslav Hajna (nar. 1927) a František Patočka (nar. 1900), který dokonce z továrny odešel. Lepší pozici měli němečtí dělníci nebo Češi, kteří se byli schopni s majitelem továrny B. Mahlou hovořit německy.³³⁰

³²⁶ SOA Litoměřice – SOKA Semily, f. OS Vysoké nad Jizerou, Okresní politická správa v Jilemnici: Vodní kniha II.: Okres Vysoké n/Jiz. s. 106.

³²⁷ SOA Litoměřice – SOKA Semily, f. OÚ Jilemnice, inv. č. 908, sign. 15/6K, kart. 199, Živnosti jednotlivě (K), Fa Bří Máhlové v Pasekách n.J, zaměst. Cizince.

³²⁸ ZUMAN, František. *Krkonošské papírny*. Praha: Česká akademie věd a umění, 1940, s. 65-66.

³²⁹ JECH, Jaromír. *100 let papírny v Pasekách nad Jizerou*, Paseky nad Jizerou: Literární spolupráce Jaromír Jech, 1983, s. 23-25.

³³⁰ Tamtéž, s. 25.

V druhé polovině 30. let se situace ve firmě Gebrüder Mahla vyhrotila. Špatně placení dělníci požadovali po svém zaměstnavateli zvýšení platů, avšak neúspěšně. Je možné, že se dělníci lepenkárny inspirovali u nedalekého podniku Josefa Nesvadby, kde proběhla před měsícem (v červnu 1937) stávka, díky které docílili zaměstnanci lepších pracovních podmínek, protože dne 21. července 1937 počalo 55 z 57 zaměstnaných u Gebrüder Mahla stávkovat. Továrník B. Mahla reagoval na rozhodnutí svých pracovníků tvrdě. Nechal vyvěsit oznámení, v němž bylo napsáno, že všichni zaměstnaní, kteří neprijdou 22. července do práce, budou vyhozeni. K tomu skutečně došlo a stávkující byli propuštěni.³³¹ Pamětníci vzpomínali, jak další dva měsíce stávkující hlídkovali u brány paseckého podniku a nepouštěli zaměstnance do práce. Přesné datum ukončení stávky nebylo možné dohledat, ale jednalo se pravděpodobně o konec září téhož roku. Došlo k jistému kompromisu – B. Mahla neustoupil a dělníci si finančně nepřilepšili. Zároveň se ale mohla část propuštěných vrátit do práce.³³² Pracovní podmínky se ještě zhoršily po roce 1938, což bylo blíže přiblíženo v podkapitole *O vojenské výrobě a nucené práci*.

Další dva velké podniky fungovaly v Havírně. Zajímavé osobní svědectví o fungování závodů v této odlehle části obce zaznamenal Josef Waldmann (nar. 4. ledna 1932)³³³ při rozhovoru s havírenským rodákem Josefem Adámkem. Ten vzpomněl na dobu svého dětství, kdy byla Havírna centrem soustružnické výroby. V Pohlových závodech byli ve 20. a 30. letech zaměstnání především mladší dělníci, kterých bylo asi 100. Naopak výše ve svahu proti proudu Havírenského potoka stály soustružnické podniky Františka Mittnera.

Mezi firmami docházelo ke konfliktům, protože u Mittnera občas zadržovali vodu ve vodní nádrži, což znamenalo, že poté chyběl dostatečný proud Pohlovým soustružnickým dílnám níže v údolí. F. Mittner přitom neměl na takové zadržování právo. Na druhou stranu někdy podniky taktéž spolupracovaly – Pohlovi zaměstnanci předávali

³³¹ SOA Litoměřice – SokA Semily, f. OÚ Jilemnice, inv. č. 1072, sign. VIII/7d, kart. 251, Stávka dělnictva v papírně fmy Bří Mahla v Pasekách n. Jiz.

³³² JECH, J. 100 let. s. 25

³³³ Josef Waldmann byl paseckým rodákem. Po studiích pracoval jako učitel na gymnáziu v Děčíně. Na konci 20. a počátku 21. století se významně podílel na rozvoji kulturního života v Pasekách nad Jizerou. Založil Svatováclavský sbor, který pravidelně zpívá v Kostece sv. Václava. Také byl hlavním tvůrcem místního regionálního čtvrtletníku Pasecké čtení, který redigoval. V neposlední řadě pravidelně zapisoval dění v obci do farní kroniky. J. Waldmann zemřel 17. srpna 2021. Viz WALDMANN, Luboš, obyvatel Pasek nad Jizerou [ústní sdělení]. Paseky nad Jizerou čp. 2, 11. ledna 2025.

menší objednávky Mittnerovým „struhárnám“, kde pracovalo kolem 20 dělníků. Oba podniky totiž vyráběly podobný artikl – dřevěné cívky pro textilní průmysl.³³⁴

Pohlovy závody vlastnil ve 20. a počátkem 30. let Anton Pohl (nar. 1874). Pod jeho vedením se podniku nejdříve dařilo – kromě Havírný přibýly další výrobní i v nedalekém Kořenově a ve Sklářské Porubě (Schreiberhau).³³⁵ Počátkem 30. let, pravděpodobně v důsledku hospodářské krize, ale zasáhly firmu vážné ekonomické problémy, které nakonec vedly v roce 1932 k tomu, že firma skončila v konkurzu. Rodina Pohlových tak přišla o veškerá vlastnická práva. Hlavním věřitelem firmy byly německé peněžní ústavy a prokuristou a zároveň novým ředitelem byl Rudolf Schmidt. Samotná majetková podstata přešla na Okresní hospodářskou záložnu v Rokytnici nad Jizerou.³³⁶ Tento neblahý vývoj byl zřejmě hlavní příčinou sebevraždy Otty Pohla, syna továrníka Antona, který se zastřelil v roce 1933.³³⁷

Mittnerovy struhárny v zásadě vznikly díky tomu, že Vilém Mittner odkoupil od Antona Pohla soustružnickou dílnu čp. 224, k čemuž došlo v 2. polovině 19. století. Počátkem 20. století, roku 1906, pak přistavěl František Mittner ještě druhou dílnu čp. 223. V dílnách pracovalo větší množství místních až do roku 1945.³³⁸

Kromě zmíněných soustružnických dílen, kde bylo zaměstnáno více lidí, fungovala v Havírně od konce 19. století taktéž pila Michala Zemánka (tehdy čp. 157), kde se řezala prkna. Zemánkovi se ve 30. letech nedařilo. Dle vzpomínek Zemánkova vnuka měla jeho nová manželka původem z Prahy vysoké výdaje, a pasecký majitel pily se tak zadlužil. V roce 1935 navíc pila vyhořela do základů. Budova stála u mostu přes Jizeru nedaleko dodnes existujícího domu čp. 245, kde Zemánek provozoval obchod s látkami a se smíšeným zbožím. Po roce 1935 počal Zemánek podnikat v jiném oboru a otevřel si s dalšími paseckými podnikateli hostinec U Zapadlých vlastenců, který je blíže přiblížen níže v této podkapitole.³³⁹

³³⁴ ADÁMEK, Josef a WALDMANN, Josef. *Pan Adámek z Havírný*. Pasecké čtení 2003, 2, s. 7.

³³⁵ V dolní části Havírný patřila podniku většina stavení na pravém břehu Havírenského potoka: čp. 197, čp. 219, čp. 225, čp. 237, čp. 257, čp. 258, čp. 267, čp. 268. Jednalo se o menší budovy, které nebyly vždy přímo u sebe.

Viz SOA Litoměřice – SokA Semily, f. OÚ Jilemnice, inv. č. 1526, sign. 8/5, kart. 338, Seznam obec: Pasek n/Jiz. okr: Jilemnice.

³³⁶ SOA Litoměřice – SokA Semily, f. ONV Jilemnice, inv. č. 370, sign. VI/1, kart. 102, Národní správy a znárodnování, Ant. Pohl Paseky n. J. Zpráva, s. 1.

³³⁷ Památník zapadlých vlastenců v Pasekách nad Jizerou. Bez signatury, Z historie soustružnictví dřeva v Pasekách n/J. – v Havírně, s. 1.

³³⁸ SOA Litoměřice – SokA Semily, f. ONV Jilemnice, inv. č. 370, sign. VI/1, kart. 102, Poznámky k převzetí fy. Mittner.

³³⁹ PIČMAN, Dobroslav. *Můj dědeček Michal Zemánek*. Pasecké čtení 2004, 1, s. 6.

Přímo v Havírně byl kromě výše zmíněných podniků také koloniál čp. 255, který byl pojmenován po jeho provozovateli Adámkovi, tedy Josef Adámek, koloniální zboží. V roce 1908 byla vystavěna budova obchodu a ve stejném roce byl koloniál otevřen. Avšak provozovatel si musel na výstavbu vypůjčit peníze a když byl nucen v roce 1914 narukovat, reálně hrozilo, že o novostavbu přijde. V době jeho nepřítomnosti ho zastupoval v právních záležitostech pasecký farář Holub, který docílil nutného finančního vyrovnání bez toho, aby Adámkovi o obchod přišli.³⁴⁰

Další obchody se smíšeným zbožím byly v Hořensku, v domě čp. 7, který provozoval Bedřich Nesvadba, a ve stavení Růženy Kučerové čp. 250.

Od února 1920 v obci fungoval i obchod provozovaný paseckým konzumním družstvem. Koloniál se původně nacházel v blíže nespecifikovaném domě v obci, odkud však musel být roku 1922 přestěhován, jelikož měl majitel s nemovitostí jiné plány. Družstevníci chtěli původně pronajmout dům čp. 243 U Došku, což se ale nepodařilo. Bylo tedy rozhodnuto o výstavbě nového domu v centru obce U Kostela. Družstvo zakoupilo pozemek od Františka Vedrala a samotná stavba, kterou družstvo ufinancovalo z vlastních úspor, stála 160 000 korun. Prodejnu čp. 265 dostavěli roku 1923 a v provozu byla bez přerušení po celou dobu první republiky.³⁴¹ Další obchod v centru Pasek stál hned u kostela svatého Václava v domě čp. 148, kde prodával Václav Sajdl.

Kromě toho fungovaly v Pasekách hned tři obchody „se zbožím střížným“, tedy obchody s látkami. Alexandr Štěpánek provozoval podnik v domě čp. 262 nedaleko kostela. Ve výše položeném Hořensku byly takové obchody dva – v chalupě čp. 199 u Františka Bártla a ve stavení čp. 240, kde prodával látky Ladislav Štěpánek. Bylo překvapivé, že se v obci, kde žilo jen něco přes 1 000 obyvatel uživily hned tři obchody s textilem. Dávalo to však smysl, protože textilní průmysl měl v kraji hluboce zakořeněnou tradici. Dříve si přivydělávala řada paseckých rodin ručním tkalcovstvím. Právě Alexandr Štěpánek a František Bártl ještě i ve 20. letech ručně tkalcovali, takže ve svých obchodech prodávali vlastní výrobky. Další látky odebírali obchodníci pravděpodobně z mechanické tkalcovny Hynka Jóna.

Zpracováním textilu se zabývali drobní živnostníci krejčí Vladimír Šimůnek (čp. 147) a pletař Bedřich Soukup (čp. 159).³⁴²

³⁴⁰ ADÁMEK, J. a WALDMANN, J. *Pan Adámek z Havírný (Pokračování)*, s. 6.

³⁴¹ Památník zapadlých vlastenců v Pasekách nad Jizerou. Přátelé družstevníci! (Dokument k výročí 10 let fungování konzumního družstva v Pasekách n. J.), s. 4-5.

³⁴² Památník zapadlých vlastenců v Pasekách nad Jizerou. Bez signatury, Karty živnostníků.

Hostinců fungovalo v obci v roce 1923 sedm.³⁴³ Hospody fungovaly jednak pro místní obyvatele a také především pro takzvané letní hosty – turisty, kteří sem ve 20. a 30. letech jezdili. Místní hospody představovaly centra společenského života. Zajímavostí bylo, že v paseckých hostincích bylo zvykem usadit hosty přímo v kuchyních, nikoliv v oddělených místnostech, přestože takové místnosti řada hospod měla. Ty však sloužily k hudebním a tanečním zábavám, k divadlu nebo bálům.³⁴⁴ Takto uspořádány byly podniky za účelem snížení provozních nákladů, aby se nemusely zbytečně vytápět další místnosti.³⁴⁵

Nejvýznamnějším z hostinců byl v éře první republiky hostinec U Soukupů čp. 203 fungující již od roku 1873. Dům stál v centrální části obce nedaleko kostela. V budově se konaly obecní volby, spolkové schůze a zábavy všeho druhu. Hospodu provozoval od roku 1903 Augustin Soukup, v letech 1918 až 1938 jedna z nejvýraznějších a nejvlivnějších osobností obce. Od roku 1919 vykonával až do svého vynuceného odchodu v roce 1938 funkci starosty obce. Soukup vedl v domě čp. 203 nejen hospodu, ale i řeznictví. Díky Soukupově písemné žádosti o oficiální schválení pořádání tanečních zábav v hostinci adresovaný okresnímu úřadu se dochoval poměrně přesný popis hostinské místnosti v domě čp. 203 z roku 1934. Hostinská místnost byla vysoká lehce přes 3 metry a měla necelých 60 metrů čtverečních. Díky dokumentu také víme, že celý dům byl zděný (od rekonstrukce v roce 1913) a v prvním patře byly dva pokoje pro hosty.³⁴⁶ Hned vedle Soukupů stálo další restaurační zařízení, a to hospoda U Došků čp. 242.³⁴⁷

V Havírně bylo možné za nejpopulárnější hostinec považovat ten v domě čp. 169 – hospodu Na Kopci. Pravidelně se zde konaly bály a hrála se takzvaná „turecká muzika“,

³⁴³ Památník zapadlých vlastenců v Pasekách nad Jizerou. Obecní kronika vedená od r. 1923, s. 7.

³⁴⁴ ŠTĚPÁNKOVÁ, Marie, rodačka z Pasek nad Jizerou [ústní sdělení]. Paseky nad Jizerou čp. 174, 11. ledna 2025.

³⁴⁵ SOA Litoměřice – SokA Semily, f. OÚ Jilemnice, inv. č. 1001, sign. 15/6P, kart. 204, Živnosti jednotlivě (P), Protokol zapisovaný dne 30. ledna 1934 v Pasekách n. J. (Havírna).

³⁴⁶ Hostinský Soukup měl udělené povolení od úřadu k pořádání tanečních zábav i před rokem 1934, ale to platilo pouze pro taneční sál. Z důvodu menších návštěvnických účastí na zábavách, žádal Soukup v roce 1934 o možnost pořádat zábavy i v hostinské místnosti, aby nemusel vytápět velký sál pro menší zábavu. Úřad jeho žádosti vyhověl.

Viz SOA Litoměřice – SokA Semily, f. OÚ Jilemnice, inv. č. 1001, sign. 15/6P, kart. 204, Žádost za povolení k provozování tanečních zábav v hostinské místnosti.

³⁴⁷ Tuto hospodu vlastnil František Došek od roku 1901. Od roku 1929 hospodu pronajímala Marie Schlesingrová a od roku 1937 Oldřich Hajna. Někdy v této době začala hostinec provozovat Božena Hajnová, podle které se začalo domu říkat Hajnovka. V hostinci se hrálo loutkové divadlo a byl zde hrací automat – orchestrion. V poledních hodinách sem chodily na obědy místní děti ze školy.

Viz SOA Litoměřice – SokA Semily, f. OÚ Jilemnice, inv. č. 64, kn. 62, Katastr živností koncesovaných, s. 190.

kdy na podiu hrávalo asi šest nebo sedm muzikantů různých dovedností. Také se zde od roku 1934 scházeli havírenští hasiči. Do roku 1922 hostinec řídila Karolína Schlesingrová. Po ní pak hostinec provozoval Robert Schlesinger.³⁴⁸ Podobně jako U Soukupů došlo i Na Kopci v roce 1934 k úřední kontrole kvůli povolení tanečních zábav. Na základě ní nechal hostinský toho roku zvýšit stropy společenské místnosti na výšku 2 metrů a 90 centimetrů. Celková rozloha prakticky čtvercové místnosti činila 58 metrů čtverečních. V rohu místnosti se nacházel výčep. Denní světlo zajišťovalo šest oken. Dále byl do dokumentu připsán i popis kuchyně, která dle zdejšího trendu sloužila zároveň jako hostinská místnost pro hosty.³⁴⁹ Další hostinec byl v Dolní Havírně v domku čp. 177.³⁵⁰

V Hořeních Pasekách byly také dvě hospody. Jednak níže u cesty Bud'árky nad centrem obce U Kostela stála hospoda čp. 250 U Karlů, kterou vedli Růžena Kučerová a Karel Kučera od roku 1908.³⁵¹ Druhý hostinec v Hořensku se jmenoval Na Perličku a provozovala ho v letech 1889 až 1923 Františka Štěpánková. Přestože původní název podniku zůstal, už v roce 1923 byl do obecní kroniky zapsán novější

³⁴⁸ SOA Litoměřice – SOKA Semily, f. OÚ Jilemnice, inv. č. 64, kn. 62, s. 190.

³⁴⁹ Úřad vyhověl Schlesingrově žádosti a vydal mu potvrzení k pořádání místních tanečních zábav. Úřad přihlédl i k tomu, že dalším nejbližším zařízením, kde se konaly taneční zábavy bylo vzdálené 3 kilometry. Zábavy se v hostinci konaly i před rokem 1934, avšak neoficiálně.

Viz SOA Litoměřice – SOKA Semily, f. OÚ Jilemnice, inv. č. 1001, sign. 15/6P, kart. 204, č. 1805-15-P/734.

³⁵⁰ Hostinec s původním názvem U Mládků založil původně v roce 1881 Augustin Biemann. V hospodě umístěné v dolní části Havírny se často střídali majitelé. Nejdříve zařízení vedl v letech 1907 až 1923 jistý J. Žitný. V této době nesl hostinec jméno U Žitných. Poté do roku 1928 hostinec provozoval Josef Vlach a od něj zařízení převzal František Kocourek, kterého nakonec nahradil František Pochop (nar. 1882 v Benecku) roku 1931. F. Pochop zavedl roku 1932 v podniku blíže nespecifikovaný hudební automat. Také se zde pravděpodobně konala v menší míře divadelní představení. Díky Pochopově úřední žádosti z roku 1936, kdy chtěl povolení k zaměstnání ženské obsluhy, jsou dochovány zprávy o neutěšeném stavu v jeho podnikání. V druhé půli 30. let byl hostinec zadlužen a rodině hostinského hrozil bankrot.

Viz SOA Litoměřice – SOKA Semily, f. OÚ Jilemnice, inv. č. 64, kn. 62, s. 190.

SOA Litoměřice – SOKA Semily, f. OÚ Jilemnice, inv. č. 913, sign. 15/6P, kart. 203, Živnosti jednotlivě (P), Pochop, František z Havírny, obec Paseky nad Jiz. Žádost o povolení ženské obsluhy – výsledek šetření.

³⁵¹ Před nimi vedla hostinec v letech 1904 až 1908 Marie Jará. Tehdy se hostinci taktéž říkalo U Bábinky, protože hostinská Jará byla zároveň i porodní bába.

Díky dochované Knize příchozích uložené v archivu Památníku zapadlých vlastenců víme o sedmi hostech, kteří využili možnost přespaní v hostinci v letech 1927 až 1935. I tento dochovaný zlomek naznačil, za jakým účelem lidé v domě U Karlů přespávali. Všichni zmínění hosté strávili v Pasekách jen jednu noc. Hostinec pro ně byl zastávkou při cestě do větších okolních měst. Nejčastěji směřovala jejich cesta do Tanvaldu.

Zděná hospoda, prosvětlená velkými okny a disponující tanečním sálem, byla ve 20. a 30. letech populární. Pohostinství ukončilo činnost koncem 30. let po příchodu německé armády.

Viz SOA Litoměřice – SOKA Semily, f. AO Paseky nad Jizerou, inv. č. 1, kn. 1, Zápisy ze schůzí obecního zastupitelstva, s. 38.

Památník zapadlých vlastenců v Pasekách nad Jizerou. Bez signatury, Kniha příchozích v hostinci a zájezdní hospodě Marie Jaré v Pasekách čp. 187.

název, který se mezi místními uchytil – hospoda Na Prdku nebo Prdeček.³⁵² Restaurační zařízení v domě čp. 222 provozoval ve 20. letech po roce 1923 Hugo Štěpánek, který zde podnikal do roku 1931. V letech 1931 až 1934 se o hostinec krátce staral František Chlad a po něm hospodu převzal roku 1934 František Hloušek. V hospodě se konaly za první republiky taneční zábavy, což dokazoval úřady povolený taneční sál.³⁵³

V Makově, ve spodní části údolí u řeky Jizery, se nacházel další podnik v domě čp. 251 – restaurace nesoucí od roku 1932 název U Zapadlých vlastenců.³⁵⁴ Bylo jasné, že takové množství restauračních zařízení by se nemohlo uživit, nebyla-li by obec vyhledávanou turistickou destinací.

Někteří Pasečtí si přivydělávali také jako drobní živnostníci a vykonávali různá řemesla především pro potřeby svých sousedů. Jako řemeslníci na plný úvazek se většinou neuživili a kombinovali povolání s hospodařením na políčkách nebo s prací v továrnách. Početně zastoupeni byli v Pasekách nad Jizerou truhláři. Známa byla především rodina Čermákových. Jejich specializací byla výroba malovaného nábytku, a to už od poloviny 19. století. V meziválečné době v rodinné tradici pokračovali František Čermák a jeho syn Miloslav. Ti však už nábytek nemalovali klišovými barvami podle šablon, ale fládrovali.³⁵⁵

Příležitostně se truhlářinou (mimo velké podniky) živilo více občanů, například Bohumil Urbanec (nar. 1. září 1884 v Bratrouchově), Josef Pfeifer (nar. 10. července 1894) nebo Jaroslav Brůna (nar. 10. srpna 1889), jenž provozoval truhlárnu v čp. 129.³⁵⁶ Příbuzným řemeslem bylo kolářství, tedy výroba a údržba zemědělského náradí,

³⁵² Památník zapadlých vlastenců v Pasekách nad Jizerou. Obecní kronika vedená od r. 1923, s. 7, 43.

³⁵³ SOA Litoměřice – SOKA Semily, f. OÚ Jilemnice, inv. č. 64, kn. 62, s. 191.

³⁵⁴ Původně provozoval místní hospodu Bohuslav Urbanec (čp. 251). Ten založil podnik v roce 1911 a svou činnost ukončil roku 1930. Další dva roky zůstal hostinec uzavřený až do 19. března 1932, kdy ho společně znovuotevřeli tři pasečtí podnikatelé – Hynek Jón, Michal Zemánek a Theodor Koldovský. Nově hostinec přejmenovali na restauraci U Zapadlých vlastenců. Povolání hostinského vykonával ve 30. letech a první půli 40. let Michal Zemánek.

Viz Památník zapadlých vlastenců v Pasekách nad Jizerou. Obecní kronika vedená od r. 1923, s. 55.

³⁵⁵ Fládrování je technika lakování nábytku, jejímž cílem je, aby méně ušlechtilé dřevo získalo vzhlednější přírodní podobu (hlavně šlo o zvýraznění kontur dřeva).

Viz Památník zapadlých vlastenců v Pasekách nad Jizerou. Bez signatury, Truhláři v Pasekách n./Jiz, Štěpán Čermák, Paseky 22, 82 let.

STRÁNSKÁ, Drahomíra. *Tvůrci lidového umění: Výroba v Pasekách n. Jiz. a v Sobotce*. Český lid 1956, 43, s. 124.

³⁵⁶ SOA Litoměřice – SOKA Semily, f. AO Paseky nad Jizerou, inv. č. 20, sign. 1.2.1.1, kart. 1, Domovské listy, č. 44.

po kterém byla v obci neustále poptávka. Tomu se věnovali Karel Škrabálek a Ladislav Burgert (nar. 26. března 1908) z čp. 220.³⁵⁷

Přestože v Pasekách nad Jizerou fungovala řada výše uvedených podniků a menších řemeslných dílen, byla část pracujících nucena cestovat za výdělkem do okolních obcí. Velká část mužů chodila do práce v Jiřetíně pod Bukovou, kde sídlila firma Schowanek. V souvislosti s Pasekami nad Jizerou bylo vhodné tento podnik aspoň zmínit, protože právě díky němu přežily některé z paseckých rodin 30. léta relativně v pořádku. Zakladatelem továrny byl pasecký rodák a příbuzný paseckého podnikatele Antona Pohla Jan Schováněk (německy Johann Schowanek). Ten založil roku 1908 továrnu v Jiřetíně, kde se vyráběly nejdříve dřevěné knoflíky a od roku 1927 dřevěné hračky. Firma zaměstnávala za první republiky přes tisíc dělníků, z větší části se jednalo o Čechy.³⁵⁸ Pasečtí odcházeli za obživou do této továrny hlavně z toho důvodu, že se k nim německý majitel choval slušně a nabízel jim dobré finanční podmínky i v první půli 30. let. Avšak po smrti J. Schowanka převzal firmu roku 1935 jeho syn Hans Schowanek, který se k českým podřízeným na základě svého nacistického přesvědčení, už tak dobře nechoval.³⁵⁹

2.8 Běžný život v době první republiky

Této podkapitole byl v práci věnován prostor z toho důvodu, že běžný život v české krkonošské vísce přinášel jistá specifika, některá související s podhorským až horským krajinným rázem, jiná typická pro zdejší region v první polovině 20. století. Prvně nutno poukázat na celkovou životní situaci většiny místních. Lidé byli povětšinou chudí. Poloha obce navíc zapříčiňovala pomalejší šíření nových technologií a přístupů a s tím související pozvolnější příchod změn projevujících se v každodenním životě.

V roubených chalupách byla zpravidla pouze jediná obytná místnost – sednice, v níž se odehrával veškerý komunitní život a také se v ní spalo. Tento způsob života se

³⁵⁷ Kromě toho bylo ve vsi mnoho dalších řemeslníků. Těžbou kamene se živili bratři Josef a Jan Kučerovi. Obuvníky byly Isidor Jarý a Karel Votoček. Pekařili Josef Mikule a později František Hnyk a Josef Koldovský. Stavebnictví se věnovali stavební mistr Josef Hrubý a pokrývač František Nesvadba. Viz *Adresář Republiky československé pro průmysl, živnosti, obchod a zemědělství: Adressbuch der Čechoslovakischen Republik für Industrie, Gewerbe, Handel und Landwirtschaft*. Praha: vlastním nákladem firmy Rudolf Mosse, 1933, s. 946.

Adresář Republiky československé pro průmysl, živnosti, obchod a zemědělství: Adressbuch der Čechoslovakischen Republik für Industrie, Gewerbe, Handel und Landwirtschaft. Praha: vlastním nákladem firmy Rudolf Mosse, 1938, s. 977

SOA Litoměřice – SOKA Semily, f. AO Paseky nad Jizerou, inv. č. 23, sign. 1.2.3.1, kart. 1, Matriční záležitosti – narození, Ohlášení křtu č. 18.

³⁵⁸ ROUS, Ivan. *Tábory a válečná výroba*. Liberec: Kalendář Liberecka, 2012, s. 223.

³⁵⁹ Archiv firmy Detoa Albrechtice, s.r.o. Bez signatury. ENDLER, Herbert. Kronika o historii a vzniku firmy Detoa Albrechtice, s.r.o, s. 11, 15.

v mnohém nelišil od dřívějších let, snad jediné v tom, že v jednotlivých světnicích už nebydlelo takové množství lidí jako dříve (pro porovnání: v roce 1869 bydlelo v 222 domech 1 516 obyvatel a v roce 1920 žilo v 245 staveních jen 1 019 osadníků). Pořád však v některých chalupách žilo hodně lidí. Takto vzpomínala na dětství Eliška Jiroušová:

*„Jedna sednice a dvě postele, ale vždycky jsme se vyspali. Když přišli na pobytí známí nebo příbuzní, tak se sundaly z půdy slamníky, nějaká deka na přikrytí a leželo se na zemi.“*³⁶⁰

Čtyřlenná rodina se ve spaní na dvou postelích střídala. Navíc si otec Petr Štěpánek od podzimu do jara v této jediné světnici udělal dílnu, protože spravoval hrábě a další náradí, což bylo možné dělat dlouhodobě jediné ve vytopené místnosti.³⁶¹ Podobně žila řada místních rodin, což potvrdila i Marie Štěpánková (nar. 13. prosince 1947), jež bydlela v domě, kde společně trvale žilo šest až sedm lidí, a to od 30. až do 50. let 20. století.³⁶²

Ještě v 20. a 30. letech 20. století se také přímo v sednicích chalup rodily děti. To potvrdila i pamětnice Vlasta Nesvadbová (nar. 21. prosince 1937), která se narodila v pasecké chalupě za pomoci porodní asistentky ze Sklenařic.³⁶³ Porodní báby docházely do chalup až do 40. let.

Většina lidí v první polovině 20. století pracovala v továrnách v obci nebo v okolí. Další pak vykonávali různá řemesla. Výdělky však v místních poměrech nepřinášely dostatečný příjem. Populární možností finančního přilepšení, a to hlavně v zimních měsících, byl návlek skleněných korál. Novou práci provozovali místní z okolí Pasek nad Jizerou a Vysokého nad Jizerou od 60. let 19. století.³⁶⁴ Skleněné korále, dopředu zpracované brusiči, distribuovali faktoři mezi lidi a následně se v chalupách navlékalo. Do nádoby plné korálků se vjíždělo dlouhou jehlou, na které byla připevněna nit. Poté se

³⁶⁰ DUŠEK, Libor. *Krkonošští rodáci vzpomínají 5: Dramatické příběhy z válečných i poválečných let*. Líbeznice: Vikend, 2023, s. 72.

³⁶¹ Tamtéž, s. 73

³⁶² Marie Štěpánková se narodila v nemocnici ve Vysokém nad Jizerou. Do Pasek nad Jizerou ji rodiče dovezli 23. prosince na saních. První stupeň základní školy absolvovala v Pasekách a druhý v Jablonci nad Jizerou. Následně se vyučila v Jablonci nad Nisou pasířkou (výroba kovové bižuterie) a pracovala v místní továrně 34 let. V Jablonci nad Nisou žije dodnes, ale do Pasek na chalupu pravidelně dojíždí. Viz ŠTĚPÁNKOVÁ, Marie, rodačka z Pasek nad Jizerou [ústní sdělení]. Paseky nad Jizerou čp. 174, 11. ledna 2025.

³⁶³ Vlasta Nesvadbová se narodila v Pasekách nad Jizerou v chalupě čp. 96 Ve Statku. Její otec Václav Malík byl majitelem většího hospodářství a jako jeden z mála v Pasekách vlastnil koně. V. Nesvadbová pracovala od roku 1955 v makovských dílnách Josefa Nesvadby a později ve firmě Naveta ve Vilémově. Dodnes žije v Pasekách nad Jizerou v Makově v domě čp. 272. Viz NESVADBOVÁ, Vlasta, obyvatelka Pasek nad Jizerou [ústní sdělení]. Paseky nad Jizerou čp. 272, 12. ledna 2025.

³⁶⁴ KUBÁT, Miroslav. *Korále*. Krkonoše 1987, 1, s. 26,

nitě s korály natáčely na hřebíky umístěné v prkénku.³⁶⁵ Horalové hledali různé způsoby, jak návlek urychlit, protože si tak mohli vydělat více peněz. F. K. Pacholík z Havírný vynalezl speciální otáčivý buben, který návlek výrazně urychloval.³⁶⁶ Poptávka po návleku v Pasekách vyvrcholila po první světové válce v letech 1918 až 1922. V dalším roce však už Pacholík zapsal, že zájem o korále nebyl u sklářských továren takový jako dříve. Postupně si tak Pasečtí vydělali za navlečené korále menší peníze, ale neměli na výběr, protože ve 30. letech stoupala nezaměstnanost a návlek byl jednou z mála možností přivýdělku v horském kraji.³⁶⁷ V průběhu 30. let ale poptávka po korálech prakticky zcela ustala a „řemeslo“ se zvolna vytrácelo. Důkazem o tom byl doložený počet faktorství, kterých bylo roku 1930 v Pasekách sedm, ale v roce 1938 už jen jedno.³⁶⁸

Pasečtí také provozovali kolem svých chalup drobná hospodářství. V roubených chalupách, kde lidé bydleli, byl chován menší počet hospodářských zvířat. Většinou rodina vlastnila slepice, kozu, někteří si mohli dovolit i krávu. Zajímavostí je, že zvířata nepouštěli hospodáři ven na pastvu. Naopak trávu pro dobytek místní v létě sušili a následně nosili dovnitř. Na otázku, proč zvířata zůstávala i přes léto uvnitř domů, odpověděla paní Štěpánková, že to nejčastěji souviselo s problematickým východem pro dobytek ze stavení. Dveře z chléva (primárně určené pro lidi) byly menších rozměrů a vedly do chodby dělící dům na obytnou a hospodářskou část. Zvířata by tak musela procházet přes stavení.³⁶⁹ Navíc bylo jasné, že pokud by zvířata v letních měsících pobývala venku, musel by je někdo z místních vyvádět a hlídat. Na to však lidé neměli čas, protože vykonávali jiná povolání.

Na části vykloučených horských svahů rostla luční tráva, která sloužila jako potrava pro dobytek. Osadníci trávu sekali a poté sušili na seno. Kolem chalup udržovali Pasečtí malá políčka, kde pěstovali nejčastěji brambory, vysocké zelí a tuřín (takzvaný dumlik) pro vlastní potřebu. Z horské půdy museli zemědělci každoročně vysbírávat kamení, které se na polích objevovalo. Takto vzpomínala na charakter obce v meziválečných letech Jaruška Pelikánová (nar. 18. června 1923):

³⁶⁵ KUBÁT, Miroslav a HNÍK, Karel. *Navlékačky*. Krkonoše 1985, 6, s. 34.

³⁶⁶ KUBÁTOVÁ, Marie. *Se sběratelčina zápisníku*. Krkonoše 1986, 5, s. 32.

³⁶⁷ PACHOLÍK, F. K. *Drobečky*. s. 22-23.

³⁶⁸ *Adresář Republiky československé pro průmysl, živnosti, obchod a zemědělství* =: *Adressbuch der Čechoslovakischen Republik für Industrie, Gewerbe, Handel und Landwirtschaft*. Praha: vlastním nákladem firmy Rudolf Mosse, 1930, s. 953.

³⁶⁹ ŠTĚPÁNKOVÁ, Marie, rodačka z Pasek nad Jizerou [ústní sdělení]. Paseky nad Jizerou čp. 174, 11. ledna 2025.

„Na Paseky v letech naší první republiky nikdy nemohu zapomenout. Ve stráních roubené chalupy, kolem nich malá, pečlivě opracovaná políčka a hromady sesbíraného kamení. U většiny domů byl nejméně jeden pěkně namalovaný úl, všude fůra ovocných stromů.“³⁷⁰

V době první republiky došlo oproti dřívějšku k posunu ve způsobu orby. Dříve si Pasečtí museli zorat pole na jaře jen s pomocí vlastních sil, avšak ve 20. a 30. letech již několik usedlostí v Pasekách nad Jizerou vlastnilo koně nebo voli. Tam, kde to umožňoval mírnější sklon svahu, byla zvířata využívána při orbě. V. Nesvadbová, jejíž rodina koně vlastnila, vzpomínala, jak její otec Václav Malík pravidelně půjčoval zvířata pro práci na poli okolním zemědělcům. Koně však nebyli využíváni pouze k tomuto účelu. V. Malík je používal hlavně k dovozu zboží do Pasek. Z Rokytnice nad Jizerou přivážel poštu (do domu čp. 262) a chléb. Do Jablonce nad Jizerou jezdil pro změnu pro maso.³⁷¹

Horský ráz krajiny určoval i poměrně úzký repertoár jídel, které mohli místní běžně připravovat. Jednak zdejší terén, půda i podnebí neumožňovaly pěstovat většinu zemědělských plodin, zároveň obyvatelé neměli takové finanční možnosti, aby si mohli pořizovat množství různých potravin v obchodech. Josef Adámek zavzpomínal na typický jídelníček své rodiny takto:

„Co se doma jedlo? To bylo jednoduchý jídlo, opravdu. Brambory, tvaroh (...) dvakrát i třikrát týdně byly brambory s mlékem nebo podmáslem. Jednou týdně bylo maso nebo masová polévka. Dělal se ty campraty, sejkory nebo ten žid (...).“³⁷²

K výše uvedené citaci je dobré dodat, že otec pana Adámka pan Josef Adámek vedl v Pasekách obchod s potravinami (viz podkapitola *Podnikání*). Jak sám pamětník přiznal, měla se rodina díky této skutečnosti po jídelní stránce přeci jen o něco lépe, než jak tomu bylo běžné.

Přestože byly jídelní možnosti i v éře první republiky omezené, došlo k výraznému (postupnému) posunu oproti dobám dřívějším. Zásadní rozdíl představovala

³⁷⁰ PELIKÁNOVÁ, Jaruška a KOUDELKOVÁ, Eva. *Vzpomínky: Jaruška Pelikánová*. Brno: Tribun EU, 2023, s. 35-36.

³⁷¹ NESVADBOVÁ, Vlasta, obyvatelka Pasek nad Jizerou [ústní sdělení]. Paseky nad Jizerou čp. 272, 12. ledna 2025.

³⁷² V citaci jmenované pokrmy zaslouží vysvětlení, protože se jedná o nespisovné výrazy z podkrkonošského nářečí. Všechny tři slova přitom označují bramboráky. Sejkora je nejčastěji používané označení pro tento pokrm. Žid je bramborák pečený v troubě, což platí i pro camprat, který je však před dopečením roztrhán ještě na menší kousky.

Viz ADÁMEK, J. a WALDMANN, J. *Pan Adámek*. s. 7

BACHMANNOVÁ, Jarmila. *Slovník podkrkonošského nářečí*. Praha: Academia, 2016, s. 62, 332, 475.

dostupnost některých potravin, především masa a mléka. Jak se dočteme v záznamech F. K. Pacholíka, maso se v 19. století a dříve nejedlo v Pasekách skoro vůbec.³⁷³ Na druhou stranu tyto potraviny byly ve 20. a 30. letech poměrně drahé, a tak zůstaly brambory základní složkou většiny jídel připravovaných v paseckých domácnostech i v dobách první poloviny 20. století. Maso se jedlo výjimečně, což potvrdila výpověď V. Nesvadbové:

*„Já se pamatuju, že jsme vždycky v neděli měli nudlovou polívku. V tom bylo maso, pak se to maso vytáhlo a byla omáčka. K tomu bylo maso z polívky.“*³⁷⁴

Pro maso a pro některé další potraviny se jezdilo na jarmarky do Vysokého nad Jizerou, kam se sjížděli lidé z celého regionu.³⁷⁵

Doprava po obci a po okolí byla poměrně komplikovaná. Ve 20. a 30. letech již fungovala autobusová linka vedoucí z Harrachova. Autobus však nestavěl přímo v centrální části Pasek, ale u mostu přes Jizeru nedaleko pasecké papírny na kraji obce. Toto spojení bylo snadno dostupné jen pro obyvatele dolní části Makova. Pasečtí tak chodili nadále všude především pěšky. V malém měřítku však počali místní využívat jízdní kola, která se na našem území vyskytovala už od 19. století. V Pasekách, kde se začalo na velocipédech jezdit až za první republiky, byl pravděpodobně prvním cyklistou Jan Schovánek, tovární dělník, který si kolo z velké části sestrojil sám. Už ten měl ale dle vzpomínek pamětníka narazit na problém tehdejších bicyklů bez brzd. Kola se při cestě z kopce v horském terénu stávala neovladatelná.³⁷⁶ S tím souvisel i problém neupravených kamenitých horských cest. Z těchto důvodů tak nebylo kolo v Pasekách nad Jizerou příliš frekventovaným dopravním prostředkem.

Ve 20. letech se na okolních cestách začaly objevovat první automobily, které si mohly dovolit bohatší továrnické rodiny. Asi prvním, kdo v Pasekách nad Jizerou vlastnil automobil, byl Němec Otto Pohl – syn továrníka, který si pořídil auto kolem roku 1925 především za účelem účasti na horských závodech v Československu i v zahraničí, jichž se účastnil v letech 1925 až 1933.³⁷⁷ Jinak však automobil nevlastnil nikdo z místních, což potvrdila v rozhovorech jak Vlasta Nesvadbová, tak Marie Štěpánková. Ani místní

³⁷³ PACHOLÍK, F. K. *Pouťáčky*. s. 30-33.

³⁷⁴ NESVADBOVÁ, Vlasta, obyvatelka Pasek nad Jizerou [ústní sdělení]. Paseky nad Jizerou čp. 272, 12. ledna 2025.

³⁷⁵ BACHMANNOVÁ, Jarmila. *Hovořit je vždycky o čem: Vyprávěnky z Podkrkonoší III*. Liberec: Nakladatelství Bor, 2017, s. 173.

³⁷⁶ BACHMANNOVÁ, J. *Co my toho prožili*. s. 61.

³⁷⁷ PICHLER, H. *Stará vlast*. s. 369.

komunikace nebyly na tento dopravní prostředek uzpůsobeny, jednalo se totiž pouze o zpevněné „polní“ cesty.³⁷⁸ Více se používaly motocykly.

Zimní měsíce nabízely dopravní alternativu, kterou byly lyže a sáně.³⁷⁹ Lyže s volnou patou sloužili místním jak ke sjezdu, tak k chůzi. Lyže používali k dopravě dospělí i děti a staly se opravdu regulérním dopravním prostředkem. Jak vzpomínala Věra Skrbková (nar. 18. února 1926 v Humenném), na lyžích jezdil do Pasek například lékař z Vysokého nad Jizerou, aby ve vsi očkoval.³⁸⁰ Logickou nevýhodou však bylo to, že někdy museli lyžaři v kopci nést lyže na zádech.

Děti jezdily do pasecké školy někdy také na saních, a to především bylo-li ještě málo sněhu na lyže. Každoročně byly v Pasekách pořádány (kromě lyžařských závodů popsanych v podkapitole Spolky kulturní a vlastenecké) také sánkařské závody. Trasa dlouhá jeden kilometr začínala u kostela, od kterého vedla svahem dolů až k Jizeře, kde končila u papírny.³⁸¹ Sáně se používaly také k přepravě dřeva nebo zboží. Bylo více typů – v Krkonoších se využívaly takzvané rohačky nebo rennwolf (vlček).³⁸²

Paseky nad Jizerou se pyšnily též dlouhou tradicí výroby houslí, která sahala až ke zdejšímu lidovému písmákovi Věnceslavu Metelkovi a k jeho dětem, tedy do 19. století. Bylo proto pochopitelné, že v době první republiky, kdy sice již houslařské řemeslo z obce z větší míry vymizelo, existovalo v jednotlivých staveních mnoho starších hudebních nástrojů.³⁸³ Logicky se pak řada paseckých obyvatel učila hrát na housle.

³⁷⁸ ŠTĚPÁNKOVÁ, Marie, rodačka z Pasek nad Jizerou [ústní sdělení]. Paseky nad Jizerou čp. 174, 11. ledna 2025.

NESVADBOVÁ, Vlasta, obyvatelka Pasek nad Jizerou [ústní sdělení]. Paseky nad Jizerou čp. 272, 12. ledna 2025.

³⁷⁹ Propagátory a průkopníky nového fenoménu „ski“ byli hrabě Jan Harrach a Oskar Vorwerg, kteří lyže prvně místním představili v letech 1892 a 1893. V roce 1893 uspořádal Vorwerg besedu v Rokytnici nad Jizerou a následně první lyžařský závod údajně právě na blíže neurčeném svahu v katastrálním území Pasek nad Jizerou.

Od počátku 20. století pak byly lyže v Pasekách nad Jizerou čím dál populárnější. Sloužili jednak k dopravě, jednak jako volnočasová zimní aktivita. Iniciátorem místních lyžařských závodů všeho druhu byl pasecký farář Václav Holub.

Viz VONDRŮVÁ, E., BARIAKOVÁ, A. a LUBÍKOVÁ, P. 50 let. s. 7-9.

³⁸⁰ M. Štěpánková vzpomínala, že do Pasek docházel také doktor Alois Kriesel z Harrachova, který v kraji léčil horaly až do roku 1949, kdy odešel do Německa.

Viz Věra Skrbková (* 1926): Od vyhlášení protektorátu lidé nevěřili jeden druhému. *Paměť národa* [online]. [cit. 2025-04-09]. Dostupné z: <https://www.pametnaroda.cz/cs/skrbkova-vera-20200730-0>

ŠTĚPÁNKOVÁ, Marie, rodačka z Pasek nad Jizerou [ústní sdělení]. Paseky nad Jizerou čp. 174, 11. ledna 2025.

³⁸¹ VONDRŮVÁ, E., BARIAKOVÁ, A. a LUBÍKOVÁ, P. 50 let. s. 10.

³⁸² ŠTĚPÁNKOVÁ, Marie, rodačka z Pasek nad Jizerou [ústní sdělení]. Paseky nad Jizerou čp. 174, 11. ledna 2025.

³⁸³ WALDMANN, Josef. 50 let od smrti Františka Vedrala. *Pasecké čtení* 2002, 4, s. 12.

Dobrým příkladem byla výpověď paseckého pamětníka Josefa Adámka, který takto zavzpomínal na své dětství v roce 2003:

*„Můj otec už taky byl dobrý houslista. V roce 1918 se vrátil z první války a první, co si od něj pamatuju, bylo, že řekl: „Kluku, budeš hrát na housle.“ To mi bylo osm let.“*³⁸⁴

Po první světové válce se lidé často bavili v místních hostincích za přítomnosti živé hudby. Minimálně o jedné dochované pasecké kapele z této doby existují důkazy, a to již z výše citovaného článku. Kapela, jejímž kapelníkem a basistou byl Miloš Nosek, hrávala pravidelně v Havírně v hostinci Na Kopci. Členy kapely se postupně stal i zmiňovaný houslista Josef Adámek, Petr Schovánek, učitel Jan Vacek a Josef Waldmann. Kapela se scházela o sobotách a hudebníci zkoušeli především taneční hudbu. Neustala v činnosti ani po roce 1938, kdy byly zakázány taneční zábavy, ale hrát na nástroje bylo povoleno.³⁸⁵

Po roce 1928 se zformovala rovněž kapela Dancing Melody Band ve nedalekém Vysokém nad Jizerou, která experimentovala s tehdy moderními hudebními styly, jako byly jazz nebo swing. Hudebníci přitom vycházeli z klasické hudební nauky, takže byli samouky. Zároveň se museli vyrovnat s nepochopením u zástupců starší generace, kteří takovou hudbu odsuzovali. Přes tyto obtíže slavili hudebníci úspěch po celém regionu Vysocka. Členem kapely byl i havírenský rodák Dobroslav Pičman, který hrál na klavír. Skupina se rozpadla po roce 1938, když přišla do Krkonoš německá vojska.³⁸⁶

Také v Pasekách fungoval při kostele místní hudební sbor, který vedl kapelník Bedřich Nosek (čp. 131). Po jeho smrti v roce 1932 ale činnost sboru ustala (a obnovena byla až v roce 1945).³⁸⁷

Co se místních oslav a svátků týkalo, největší slávou pro Paseky byla v době první republiky svatováclavská pouť, což platilo i v dobách dřívějších (od roku 1790).³⁸⁸ Ta se každoročně pořádala na svátek svatého Václava, kterému byl zasvěcen místní kostel, 28. září. V době první republiky byl tento den (od roku 1925) zařazen mezi takzvané památné dny.³⁸⁹ Takto vzpomínal na přípravy svátku D. Waldmann:

³⁸⁴ ADÁMEK, J. a WALDMANN, J. *Pan Adámek*. s. 6.

³⁸⁵ ADÁMEK, J. a WALDMANN, J. *Pan Adámek*. s. 6.

³⁸⁶ JANDURA, Petr. *Jak přišly synkopy do hor*. Zpravodaj Větrník 2009, 2, s. 20-22.

³⁸⁷ Památník zapadlých vlastenců v Pasekách nad Jizerou. Obecní kronika vedená od r. 1923, s. 55.

³⁸⁸ WALDMANN, Josef. *Svatý Václav – patron naší obce*. Pasecké čtení 2015, 3, s. 8.

³⁸⁹ 65/1925 Sb. o svátcích a památných dnech republiky Československé. Wolters Kluwer ASPI [online]. [cit. 2025-03-18]. Dostupné z: <https://www.aspi.cz/products/lawText/1/3865/0/2/zakon-c-65-1925-sb-o-svatcich-a-pamatnych-dnech-republiky-ceskoslovenske/zakon-c-65-1925-sb-o-svatcich-a-pamatnych-dnech-republiky-ceskoslovenske>

*„Před poutí byly vždy velké přípravy, pekly se třené buchty, které se polévaly čokoládovou polevou, zabíjeli se kohoutci, napeklo se koláčů. Vše se odneslo dolů na faru. (...) Nám dětem to vždycky moc vyhovovalo, protože tenkrát bylo u kostela plno krámů a my jsme k nim měli blízko.“*³⁹⁰

Tradiční pouť nenavštěvovali jen katolíci, ale i zástupy lidí ze širokého okolí. Na pouti většinou zpívali a hráli hudebníci z Jablonce nad Jizerou nebo ze Zlaté Olešnice.³⁹¹ Svůj vlastní svátek měla také Havírna. Tam se konala pouť na Svátek nejsvětější trojice pravidelně u místní Kaple Nejsvětější trojice v blízkosti hostince Na Kopci.

Kromě těchto místních regionálních oslav byly v meziválečné ČSR ustanoveny také svátky a památné dny, které byly shrnuty v zákoně č. 65/1925 Sb.³⁹² Nejvýznamnějším z nich byl svátek k výročí vzniku ČSR, který připadal každoročně na 28. října. O jeho důležitosti svědčilo už to, že byl za státní svátek přijat v parlamentu již v roce 1919 na základě zákona č. 555/1919 Sb.³⁹³ V Pasekách se oslavoval 28. říjen různými způsoby, většinou u pomníku padlých z první světové války. V roce 1932 například místní hasiči vztyčili na místě státní vlajku a o rok později byl Sokolem zorganizován lampionový průvod (který se pořádal opakovaně).³⁹⁴ Po obci bývaly rozvěšené prapory v československých barvách.³⁹⁵ Na škole zase každý rok připravili učitelé s žáky besídku, na níž byly recitovány české básně a uváděny divadelní scénky.³⁹⁶

Dále se v krkonošské vsi každoročně 6. července oslavovalo výročí upálení mistra Jana Husa. Místní spolky většinou na večer připravily veselici, která se pořádala v hostinci U Soukupů.³⁹⁷ Také se, podobně jako tomu bylo zvykem v jiných částech

³⁹⁰ Soukromá sbírka. Bez signatury, Kronika Drahoslava Waldmanna, s. 36.

³⁹¹ WALDMANN, J. *Svatý Václav*, s. 9.

³⁹² 65/1925 Sb. o svátcích a památných dnech republiky Československé. Wolters Kluwer ASPI [online]. [cit. 2025-03-18]. Dostupné z: <https://www.aspi.cz/products/lawText/1/3865/0/2/zakon-c-65-1925-sb-o-svaticich-a-pamatnych-dnech-republiky-ceskoslovenske/zakon-c-65-1925-sb-o-svaticich-a-pamatnych-dnech-republiky-ceskoslovenske>

³⁹³ 555/1919 Sb. , jímž se prohlašuje 28. říjen za svátek státní. Wolters Kluwer ASPI [online]. [cit. 2025-04-08]. Dostupné z: <https://www.aspi.cz/products/lawText/1/1456/1/2/zakon-c-555-1919-sb-jimz-se-prohlasuje-28-rijen-za-svatek-statni/zakon-c-555-1919-sb-jimz-se-prohlasuje-28-rijen-za-svatek-statni>

³⁹⁴ Památník zapadlých vlastenců v Pasekách nad Jizerou. Obecní kronika vedená od r. 1923, s. 54, 57.

³⁹⁵ Tamtéž, s. 54.

³⁹⁶ SOA Litoměřice – SOKA Semily, f. ZDŠ Paseky n. J., sign. 339, s. 301.

³⁹⁷ Památník zapadlých vlastenců v Pasekách nad Jizerou. Pamětní kniha sboru dobrovolných hasičů v Pasekách n. Jiz. s. 117.

českých zemí, pálili velké ohně.³⁹⁸ Státní svátky ve svých vzpomínkách zmínila i J. Pelikánová:

*„Lidi se dřív vůbec rádi potkávali a scházeli. Já si pamatuju, jak jsme s maminkou chodili na 28. října v lampionovém průvodu k pomníku padlých. Na Husa jsme chodili pálit oheň k Bosně. A co nás bylo.“*³⁹⁹

Po celé ČSR se též každoročně slavily narozeniny prezidenta T. G. Masaryka. V tomto byla zřejmá návaznost na oslavy narozenin habsburských vládařů z doby, kdy byly české a slovenské země součástí habsburské monarchie (přestože se snažila československá veřejnost od těchto předchozích sláv distancovat).⁴⁰⁰ 7. březen nebyl oficiálním svátkem ani památným dnem, přesto se každoročně datum připomínalo. V Pasekách nad Jizerou se slavili narozeniny T. G. Masaryka hlavně ve školách, kde učitelé připomněli dětem osobnost prezidenta a následně se zpívala hymna.⁴⁰¹

V roce 1935 se dokonce v parlamentu uvažovalo, že by mohl být 7. březen státním svátkem, což ale (i na žádost samotného T. G. Masaryka) nakonec nebylo schváleno. Když ve stejném roce nahradil T. G. Masaryka Edvard Beneš, byly v dalších letech oslavovány jeho narozeniny. Tyto oslavy se v napjaté době druhé poloviny 30. let staly manifestací československé jednoty.⁴⁰²

V Pasekách lze z toho, co bylo zapsáno, usuzovat, že oslavy k počtě E. Beneše byly připravovány jen na místních školách, kde probíhal program podobně jako v době, kdy byl prezidentem T. G. Masaryk. Učitel připravil projev o Benešovi, který přednesl žákům a ti následně zazpívali státní hymnu.⁴⁰³

Kromě toho měly v Pasekách v první polovině 20. století tradici smuteční slavnosti – pohřby. Na smuteční procesí vzpomínala v rozhovoru V. Nesvadbová:

*„To bývávaly od Kouta (čp. 174) pohřby (...). Jelo se ke kostelu s koňským potahem.“*⁴⁰⁴

³⁹⁸ HÁJKOVÁ, Dagmar, KESSLER, Vojtěch, HORÁK, Pavel a MICHELA, Miroslav. *Sláva republice!: Oficiální svátky a oslavy v meziválečném Československu*. Praha: Academia : Masarykův ústav a Archiv AV ČR, 2018, s. 278.

³⁹⁹ PELIKÁNOVÁ, J. a KOUDELKOVÁ, E. *Vzpomínky*. s. 35.

⁴⁰⁰ HÁJKOVÁ, D., KESSLER, V., HORÁK, P. a MICHELA, M. *Sláva*. s. 139-141.

⁴⁰¹ SOA Litoměřice – SOKA Semily, f. ZDŠ Paseky n. J., sign. 339, s. 303.

⁴⁰² HÁJKOVÁ, D., KESSLER, V., HORÁK, P. a MICHELA, M. *Sláva*. s. 164-165.

⁴⁰³ SOA Litoměřice – SOKA Semily, f. ZDŠ Paseky n. J., sign. 339, s. 316.

⁴⁰⁴ NESVADBOVÁ, Vlasta, obyvatelka Pasek nad Jizerou [ústní sdělení]. Paseky nad Jizerou čp. 272, 12. ledna 2025.

Byl-li nebožtík členem některého z místních spolků, bylo zvykem, aby se další členové přišli skupinově s mrtvým rozloučit.⁴⁰⁵ Oproti 19. století to byla výrazná změna, protože dříve bylo konání takovýchto větších akcí pro pozůstalé finančně nedostupné.⁴⁰⁶

Život v blízkosti nejvyššího českého pohorí tak nebyl jen o nekonečné práci a nedostatečném výdělku. Dalo by se říct, že se životní poměry většiny lidí v meziválečném období oproti předchozím létům zlepšily.

2.9 Česko-německé vztahy a jejich vývoj do roku 1937

Češi a Němci spolu soužili v Krkonoších od počátků stálého osidlování oblasti, tedy od doby posledních Přemyslovců.⁴⁰⁷ Některé krkonošské obce byly dlouhodobě obývané většinou německy hovořících obyvatel, jiné byly zase osídleny převážně Čechy. Jak je již uvedeno v dřívějších kapitolách, Paseky nad Jizerou byly nejseverněji položenou obcí s převahou česky hovořících obyvatel na pravém břehu Jizery. Okolní obce měly často silnou základnu obyvatelstva hlásícího se k německé národnosti.

V meziválečné době se první řadě jednalo o Rokytnici nad Jizerou, město, které sousedilo s Pasekami přes řeku Jizeru. Dalším velkým městem v těsné blízkosti československo-německé hranice byl Harrachov. Početná německá menšina žila také v Jablonci nad Jizerou, kde však početně nepřevyšovala českou většinu. Naopak obce situované více do českého vnitrozemí (Podkrkonoší) jako Vysoké nad Jizerou nebo Sklenářice byly podobně jako Paseky dlouhodobě české.⁴⁰⁸ Ze studia starších i mladších pramenů bylo patrné, že se čeští obyvatelé Pasek orientovali spíše na české obce, hlavně na Vysoké nad Jizerou a Jablonec nad Jizerou.

Pro pasecké osadníky představoval kontakt s německým etnikem každodenní záležitost, se kterou museli čeští horalové počítat. Vývoj vzájemných vztahů byl dynamický a nelze tvrdit, že by se vždy jednalo o problémové soužití. Na druhou stranu dílčí konflikty a napětí bylo možné evidovat v každém období.

Do roku 1918 užívali lepšího postavení v tehdejší habsburské monarchii Němci. Někteří se svého postavení nechtěli vzdát a odmítali být součástí nově vzniklého

⁴⁰⁵ Památník zapadlých vlastenců v Pasekách nad Jizerou. Pamětní kniha sboru dobrovolných hasičů v Pasekách n. Jiz. s. 119, 122.

⁴⁰⁶ METELKA, V. a JECH, J a BOUDA, C. *Ze života*. s. 278.

⁴⁰⁷ Němečtí a čeští kolonisté nebyli prvními obyvateli Krkonoš. Před jejich příchodem již v horském terénu žil slovanský kmen Bobřanů. Počátek slovanské osídlení v Krkonoších je datován do 9. až 11. století. V tomto případě se však jednalo především o severní úbočí Krkonoš.

Viz ŠTURSA, Jan. *Krkonoše a lidé*. Vrchlabí: Správa Krkonošského národního parku, 2020, s. 10.

LOKVENEC, Theodor. *Toulky krkonošskou minulostí*. Hradec Králové: Kruh, 1978, s. 16-19.

⁴⁰⁸ KARPAŠ, Roman, LUŠTINEC, Jan a BARTOŠ, Miloslav. *Podkrkonoší: Riesengebirgsvorland*. Liberec: Nakladatelství 555, 2001, s. 4.

Československa, což bylo blíže popsáno v podkapitole *Vznik republiky v Podkrkonoší*. Separatistické snahy krkonošských Němců v letech 1918 a 1919, které selhaly, pochopitelně negativně ovlivnily česko-německé vztahy v Krkonoších a v Podkrkonoší.

Pravdou však bylo, že se 20. léta 20. století nesla v pohraničních oblastech ve znamení zklidňování vztahů mezi oběma národnostmi. Hlavním důvodem byla špatná ekonomická a hospodářská situace v sousedním Německu, které muselo platit válečné reparace a bojovalo s hyperinflací, což negativně ovlivnilo pracovní a životní podmínky. Paradoxně tak lze říci, že se v této době žilo lépe Němcům v Čechách než Němcům ve Výmarské republice. Další možný důvod, proč byly ve 20. letech konflikty mezi Čechy a Němci spíše ojedinělé, mohl souviset s tím, že v československých pohraničních oblastech, kde žilo mnoho Němců, nedocházelo k silnému počesťování obyvatelstva.⁴⁰⁹ Tento často užívaný argument byl však sporný, protože ho bylo možné zakládat jen na dohledaných informacích ze sčítání lidu z let 1921 a 1930, dle kterých se počty Němců v severočeském pohraničí nesnižovaly.⁴¹⁰

Jedním z nejvýznamnějších faktorů, který mohl pracovat ve prospěch procesu poněmčování nebo počesťování, bylo školství. Právě školy se tak staly zásadním předmětem sporů mezi Čechy a Němci v pohraničí. Tradičně byl vyučovacím jazykem ten, který převládal v dané obci. V letech 1866 až 1918 rozhodoval o vyučovacím jazyce na dané obecné škole zemský školní úřad, a v oblastech s nejednotnou národností žactva tak vznikaly spory. V Pasekách nad Jizerou byly dvě školy, kde se od počátku jejich existence vyučovalo v češtině. V roce 1929 byla zavedena ještě mateřská škola, kde se také hovořilo česky.⁴¹¹ Podrobněji byl vývoj škol v Pasekách rozepsán v podkapitole s názvem *Školství*.

Naopak v sousední Rokytnici nad Jizerou, kde se většina obyvatel hlásila k německé národnosti, neexistovala před rokem 1918 jediná česká škola. To se změnilo s vydáním takzvaného Malého školského zákona. Od roku 1922 platilo nařízení, dle něhož třídy s německy hovořícím žactvem, které nebudou dostatečně naplněny, musí být uzavřeny. Naopak na české třídy se toto nařízení nevztahovalo. Tím československá vláda podněcovala zánik některých německých škol a vznik nových českých.⁴¹² V Dolní

⁴⁰⁹ JUŘENA, J. *Soumrak*. s. 23, 32.

⁴¹⁰ *Statistický lexikon* (1924). s. 175.
Statistický lexikon (1934). s. 127.

⁴¹¹ SOA Litoměřice – SOKA Semily, f. AO Paseky nad Jizerou, inv. č. 57, sign. 4.2, kart. 2, č. 10.470 Havírna. Mateřská škola.

⁴¹² KASPER, Tomáš a KASPEROVÁ, Hana. *Dějiny pedagogiky*. Praha: Grada, 2008, s. 200.

Rokytnici tak došlo k uzavření dvou dívčích tříd a v Horní Rokytnici k uzavření jedné třídy na německých školách. Obě německé školy nadále fungovaly s menším počtem žáků. Pro žáky byly založené nové školy, které však měly české učitelstvo. V roce 1923 vznikla nová česká škola v Horní Rokytnici a roku 1924 přibyla česká jednotřídní škola ve Vilémově (část Rokytnice), který přímo sousedil s paseckou Havírnou. Ve výsledku školu ve Vilémově nenavštěvovaly místní německé děti, ale české děti z okolí, právě především z Havírný. Pro potřeby české školy ve Vilémově byla přitom využita budova, kde do té doby fungovala německá mateřská škola. Tím byla německá školka zrušena.⁴¹³ Bylo evidentní, že takové jednání české strany šlo označit za snahu o počesťování regionu. Zároveň bylo jasné, že situace negativně ovlivnila vztahy místních Čechů a Němců.

Na celý vývoj měly vliv i spolky, které vznikly většinou už před první světovou válkou. F. K. Pacholík, pasecký vypravěč, ve svých sešitech přímo spojoval činnost Národní jednoty severočeské (nikoliv přímo paseckého odboru), českého vlasteneckého spolku, se vznikem zmíněných českých škol v Rokytnici.⁴¹⁴ Podobně na druhé straně fungovaly i německé spolky, jako například Deutscher Kulturverband (Německý kulturní svaz), které se naopak snažily německé školy a německé žáky finančně i jinak podporovat.⁴¹⁵

Dalším místem střetů dvou národností v Krkonošském pohraničí byly podniky, kde pracovali Češi i Němci společně. Němci se ukázali jako schopní podnikatelé. Například v nedalekém českém městě Jablonec nad Jizerou zakoupili Němci už ve 2. polovině 19. století původně českou textilní výrobu. Textilka Linke a Stumpe rychle rostla, a lákala tak další německé pracovníky z okolí.⁴¹⁶ Proto, jak bylo výše zmíněno, žila za první republiky v Jablonci nad Jizerou početná německá menšina.

Němečtí továrníci ve svých firmách často zaměstnávali pracovníky české i německé národnosti. Čeští zaměstnanci si často stěžovali, že Němci byli zaměstnáváni na lepších úřednických místech a svůj vliv mohli zneužívat na úkor českých dělníků. K takovým věcem mělo docházet i v Pasekách nad Jizerou, kde byli tři větší podniky vlastněné Němci. Jednalo se o Mahlovu továrnu na výrobu lepenky v Makově, Pohlovy

⁴¹³ PICHLER, H. *Stará vlast*, s. 360.

⁴¹⁴ PACHOLÍK, F. K. *Drobečky*, s. 29.

⁴¹⁵ BREINER, Franz. *Kalender des Deutschen Kulturverbandes, Jg 13: für das Jahr 1934*. Prag: Verlag des Deutschen Kulturverbandes, 1934, s. 53.

⁴¹⁶ BERAN, Lukáš a VALCHÁŘOVÁ, Vladislava. *Industriál libereckého kraje: technické stavby a průmyslová architektura: průvodce*. Praha: ČVUT, Výzkumné centrum průmyslového dědictví, 2007, s. 223.

dřevozpracující závody a Mittnerovy dílny v Havírně. Podrobnosti a historie těchto i dalších podniků v Pasekách jsou dohledatelné v podkapitole *Podnikání*.

V pamětech F. K. Pacholíka byly zaznamenány známky toho, jak německý podnikatel Anton Pohl ovlivňoval život v Pasekách, především pak v Havírně, kde stál u Jizery jeho podnik. S rostoucím úspěchem své firmy v prvních desetiletích 20. století potřeboval tento německý podnikatel i další pozemky a nemovitosti v Havírně. Odkupoval je od svých českých zaměstnanců. Dle F. K. Pacholíka se čeští chalupníci ocitali pod nátlakem Antona Pohla a své nemovitosti byli nuceni prodávat. Pacholíkovy zápisy jsou v tomto ohledu velmi subjektivní, ale poskytují dobrou představu o tom, jak Češi v Pasekách vnímali německou menšinu v kraji:

*„Takoví lidi na vesnici chodívali v sobotu večír i v neděli na pobejtky. (...) o práci se často povídalo o tom, jak Němci se roztahují. Jak se poněmčuje Rokytnice, Nový Svět i Příchovice. Všichni uznávali, čím se Němcům víc ustupuje, tím že jsou horší. I jak Pohl by chtěl kolem všechno poněmčit. Proto kdo nemusil, tak Pohlovi ani kousek půdy neprodal.“*⁴¹⁷

Tyto Pacholíkovy záznamy pravděpodobně pocházely z období ještě před rokem 1918, ale bylo zřejmé, že tenze mezi Čechy a Němci v Pasekách pokračovala i po vzniku Československé republiky. Silný vliv německých továrníků na chod obce v éře první republiky potvrdil obecní kronikář Bělka, který glosoval výsledky obecních voleb z roku 1923 takto:

*„(...) strana továrníka A. Pohla – Němce mohla obdržeti 39 hlasů jen tím, že 20 Čechů, dělníků na svém zaměstnavateli závislých, odevzdalo pro ně hlasy.“*⁴¹⁸

Zůstalo nejasné, do jaké míry německý podnikatel Anton Pohl své dělníky skutečně vykořisťoval, protože existující prameny psali Češi. Pravdou však bylo, že ve 20. a 30. letech již vlastnila jeho rodina v Havírně řadu domů a pozemků. Zároveň si mnoho Paseckých hledalo práci jinde mimo obec.⁴¹⁹

Kromě movitější rodiny Pohlových žilo v Pasekách i několik dalších německých rodin. O vztazích mezi těmito rodinami a Čechy žijícími v Pasekách se nedochovalo mnoho písemných informací. Výjimkou byl záznam v pasecké školní kronice, kde bylo možné narazit na poznámku k rozdělování dávek z americké mise. Zde se psalo, že jídlo

⁴¹⁷ Pobejtky je nářeční výraz pro návštěvu (většinou kratší sousedskou).

Viz PACHOLÍK, F. K. *Drobečky*. s. 18.

BACHMANNOVÁ, J. *Slovník*. s. 271.

⁴¹⁸ Památník zapadlých vlastenců v Pasekách nad Jizerou. Obecní kronika vedená od r. 1923, s. 19.

⁴¹⁹ Tamtéž, s. 18-19.

bylo dětem rozdělováno bez ohledu na jejich národnost.⁴²⁰ O jiné než české a německé národnosti v Pasekách z tohoto období nebylo nic známo. Bylo tedy evidentní, že kronikář narážel na děti české a německé národnosti. Pokud musel do kroniky autor toto uvést, vycházelo z toho, že rozdíly mezi Čechy a Němci v Pasekách byly obecně citelné a lidé se podle toho mohli k protistraně stavět.

Na druhou stranu po vzniku republiky k žádným větším konfliktům mezi Čechy a Němci v obci ani v regionu nedocházelo, což platilo až do roku 1933. Nejlépe to dokazuje zápis v pasecké obecní kronice, kde česko-německé vztahy v Pasekách popsal na počátku 30. let nově příchozí učitel a obecní kronikář Václav Petříček. Ten napsal:

*„Němců jest pouze 35, tedy mizivá menšina. Své děti posílají do německé školy ve Vilémově nebo do Rokytnice. Jsou soustředěni kolem továrních objektů u Pohla, majitele dřevosoustružny, který jest národnosti německé, a kolem papírny, která náleží německé firmě Gebrüder Mahla. O nespárech a národnostních třenicích nelze mluvit. Němci si ovšem důsledně hájí svých pozic a jsou i ve výhodě, neboť představují se svým zaměstnavatelem silnou jednotku finanční.“*⁴²¹

Nutno dodat, že ve 20. letech a na začátku 30. let byly politické strany zastupující sudetské Němce byly silně diverzifikované a nejednotné, což je oslabovalo.⁴²²

Situace se však začala razantně měnit v souvislosti s politickými změnami v sousedním Německu. V roce 1933 byl novým německým kancléřem jmenován Adolf Hitler, čelní představitel Národně socialistické německé dělnické strany (dále jen NSDAP). Ten začal s pomocí nově nabytých pravomocí likvidovat politickou opozici, omezovat osobní svobody, zavádět cenzuru, a postupně získal fakticky absolutní moc v Německu.⁴²³ V téže době vrcholila v Evropě hospodářská krize, která zasáhla také Československo, silně pak pohraničí – Sudety. Podniky v pohraničí (většinou sklářské a textilní), které se orientovaly na vývoz, nebyly schopné krizi efektivně čelit, a proto

⁴²⁰ SOA Litoměřice – SOKA Semily, f. ZDŠ Paseky n. J., sign. 339, s. 210.

⁴²¹ Památník Zapadlých vlastenců v Pasekách nad Jizerou. Obecní kronika vedená od r. 1923, s. 45.

⁴²² Jednak tu byly strany odmítající spolupráci s Čechoslováky, jako Německá nacionálněsocialistická strana dělnická (Deutsche Nationalsocialistische Arbeiterpartei) a Německá nacionální strana (Deutsche Nationalpartei). Naopak pak existovaly takové německé strany, které se aktivně snažily ovlivňovat státní politiku tak, aby zlepšily pozici německé menšiny v Československu: Německá sociálnědemokratická strana dělnická (Deutsche sozialdemokratische Arbeiterpartei), Svaz německých zemědělců (Bund der Landwirte, Křesťanskosociální strana lidová (Christlich-soziale Volkspartei) a Německá strana demokratická a svobodomyšlná (Deutsche demokratische Freiheitspartei). Další Němci se pak shlédli podobně jako někteří Čechoslováci v komunistické ideologii a volili Komunistickou stranu Československa.

Viz ČAPKA, František. *Politické strany první republiky*. Ostrava: CERM, 1998, s. 15-21.

⁴²³ KURLANDER, Eric. *Život s Hitlerem: Liberální demokraté ve třetí říši*. Praha: Academia, 2020, s. 58-59.

docházelo k propouštění, z velké části mezi sudetskými Němci. Na přelomu let 1932 a 1933 představovali Němci dvě třetiny nezaměstnaných v Československu.⁴²⁴ Logicky proto rostla velká nespokojenost Němců v československé republice.

Na počátku 30. let proto byly v Suditech stále oblíbenější německé negativistické strany, mezi které patřily Německá nacionálně socialistická strana dělnická (Deutsche nationalsozialistische Arbeiterpartei, dále jen DNSAP) a Německá nacionální strana (Deutsche National Partei, dále jen DNP). Obě strany svými postoji připomínaly rétoriku nacistů sílících v sousedním Německu. DNSAP po vzoru německé NSDAP založila v roce 1929 polovojenské oddíly Lidový sport (Volkssport), které se podobaly německým SA.⁴²⁵ Tyto pořádkové oddíly, které se postupně radikalizovaly, představovaly reálnou hrozbu pro bezpečnost Československa. Proto 29. února 1932 československá vláda Volkssport zakázala a s vedoucími představiteli zahájila soudní proces. Obě výše zmíněné sudetoněmecké negativistické politické strany předešly zákazu činnosti svým rozpuštěním v roce 1933.⁴²⁶ Místo nich byla vytvořena Sudetoněmecká vlastenecká fronta (Sudetendeutsche Heimatfront), kterou založil sudetoněmecký učitel tělovýchovy Konrad Henlein 1. října 1933. Strana se byla nucena následně přejmenovat na Sudetoněmeckou stranu (Sudetendeutsche Partei, dále jen SdP). Strana převzala německé nacionalistické myšlenky německých negativistických stran a její voličská základna rychle rostla.

Nečekaným a velkým úspěchem pro SdP byly především poslední prvorepublikové parlamentní volby, které se uskutečnily 19. května 1935. V těch získala Sudetoněmecká strana přes 1 milion hlasů (přesně 1 249 530 hlasů), tedy 15,1 % hlasů a stala se tak vítězem voleb v Československu.⁴²⁷ V soudním okrese Vysoké nad Jizerou, kam patřily i Paseky nad Jizerou, byly ale výsledky odlišné. Zde SdP propadla se ziskem pouhých 234 hlasů, tedy 3,6 %.⁴²⁸ To bylo poměrně logické, protože tento soudní okres byl tvořen právě obcemi s velkou česky hovořící většinou. Jedinou výjimkou byl již výše uvedený Jablonec nad Jizerou, kde žilo přes 23 % Němců. V sousedních okresech, kam

⁴²⁴ ZIMMERMANN, Volker. *Sudetští Němci v nacistickém státě: politika a nálada obyvatelstva v říšské župě Sudety (1938-1945)*. Praha: Prostor, 2001, s. 37.

⁴²⁵ BURIAN, Michal. *Sudetoněmecké nacionalistické tělovýchovné organizace a československý stát v letech 1918 až 1938*. Praha: Karolinum, 2012, s. 139-140.

⁴²⁶ KURAL, Václav. *Konflikt místo společenství?: Češi a Němci v československém státě (1918-1938)*. Praha: R ve spolupráci s Ústavem mezinárodních vztahů, 1993, s. 117

⁴²⁷ *Volby do poslanecké sněmovny v květnu 1935*. Praha: Státní úřad statistický, 1936, s. 9.

⁴²⁸ Hlasy pro politické strany ve volbách do Poslanecké sněmovny Národního shromáždění ČSR v letech 1920 - 1935 v soudním okrese Vysoké nad Jizerou. *Český statistický úřad* [online]. [cit. 2024-10-28]. Dostupné z: https://csu.gov.cz/docs/107516/f85a54fe-9964-06b8-66a5-46b8ed61826f/so_19vysoke_n_j.pdf?version=1.0

patřila města se sudetoněmeckou většinou, však byl výsledek zcela jiný. V okrese Rokytnice nad Jizerou drtivě zvítězila Sudetoněmecká strana, když získala 3 359 hlasů, 63,2 %. ⁴²⁹ K podobné situaci došlo v soudním okrese Tanvald, kde taktéž slavila Sudetoněmecká strana s nadpoloviční obdrženou většinou při zisku 10 500 hlasů, 54,6 %. ⁴³⁰

Přestože zůstala SdP po volbách v Národním shromáždění v opozici, byla její pozice výrazně silnější, a to i díky dění na mezinárodním poli. V druhé polovině 30. let totiž rostla síla krajně pravicových (fašistických a nacistických stran) i v dalších evropských zemích. Roku 1936 zvítězila fašistická Itálie v Habešské válce a začala zemi okupovat. Společnosti národů, která měla zajišťovat světový mír, nebyla schopna Itálii v agresi zabránit. Téhož roku obsadila nacistická vojska demilitarizované Porýní, čímž porušila třetí říše Versaillskou mírovou smlouvu a Rýnský garanční pakt. Vojenská odpověď Francie a Velké Británie na takové počínání byla nulová. Německu se taktéž podařilo uzavřít spojeneckou smlouvu s Itálií – vznikla osa Berlín-Rím. Ve stejném roce byla uzavřena první spojenecká smlouva mezi Japonskem a Německem. ⁴³¹

V této době začali zástupci SdP aktivněji pracovat na zvýšení povědomí o sudetoněmecké otázce v zahraničí. Kampaň probíhala především v Londýně (nebereme-li v úvahu Německo), kde čeští Němci silně kritizovali československou vládní politiku, upozorňovali na špatné životní podmínky českých Němců a varovali před bolševismem v Československu. Dezinformačním vrcholem práce SdP v zahraničí v roce 1936 byl projev Josepha Goebbelse v Norimberku, kde nacistický ministr propagandy Československo obvinil z připravovaného útoku na Evropu. Aktivita SdP v zahraničí pokračovala až do roku 1938 a jejím cílem bylo vytvořit tlak na československou vládu nejen zevnitř, ale i ze zahraničí. ⁴³²

⁴²⁹ Hlasy pro politické strany ve volbách do Poslanecké sněmovny Národního shromáždění ČSR v letech 1920 - 1935 v soudním okrese Rokytnice nad Jizerou. *Český statistický úřad* [online]. [cit. 2024-10-28]. Dostupné z: https://csu.gov.cz/docs/107516/90da4c6c-ef3c-b992-78e3-3a73049eb923/so_18rokytnice_n_j.pdf?version=1.0

⁴³⁰ Hlasy pro politické strany ve volbách do Poslanecké sněmovny Národního shromáždění ČSR v letech 1920 - 1935 v soudním okrese Tanvald. *Český statistický úřad* [online]. [cit. 2024-10-28]. Dostupné z: https://csu.gov.cz/docs/107516/642cbcbe-573f-2a7c-1bbc-8ec048da0954/so_13tanvald.pdf?version=1.0

⁴³¹ PROCACCI, Giuliano, KLÍPA, Bohumír, VINŠOVÁ, Kateřina, et al. *Dějiny Itálie*. Praha: NLN, 1997, s. 347.

MÜLLER, Helmut, KUBŮ, František, KRIEGER, Karl-Friedrich, et al. *Dějiny Německa*. Praha: NLN, 1999, s. 263.

⁴³² NOVÁK, Otto. *Henleinovci proti Československu: z historie sudetoněmeckého fašismu v letech 1933-1938*. Praha: Naše vojsko, 1987, s. 79-82.

Bylo by chybné tvrdit, že by vedení SdP od svého založení přímo podléhalo Adolfu Hitlerovi a spolupracovalo s nacistickým Německem. Postupně během 30. let však jejich vzájemné spojení sílilo. Od roku 1935 nacistická vláda v Německu Sudetoněmeckou stranu dokonce finančně podporovala (do konce roku 1938 šlo až o milion marek). Od vzniku strany přešli Henleinovci od snahy zlepšit podmínky Němců žijících v Československu, přičemž by zůstala zachována celistvost Československa, ke snaze připojit Sudety ke třetí říši. Příklon Konráda Henleina k Německu byl jasný od listopadu 1937, kdy K. Henlein přislíbil loajalitu A. Hitlerovi a vyjádřil přání připojit československé pohraničí k Německu.⁴³³

Paseky nad Jizerou tento vývoj situace ve 30. letech značně ovlivňoval. Přímo vedle Pasek existovala od roku 1937 místní organizace SdP v Rokytnici nad Jizerou, která spadala do Vrchlabského stranického okresu.⁴³⁴ Přestože se v kronikářských pramenech vztahujících se k historii Pasek nad Jizerou v letech 1933 až 1937 nebyly nedochovaly žádné konkrétní důkazy o rostoucím napětí mezi Čechy a Němci, bylo z výše uvedeného evidentní, že česko-německé vztahy v obci byly na začátku roku 1938 na bodě mrazu. Proměnu naznačila pasecká občanka Jaruška Pelikánová ve svých pamětech:

*„Dřív jsme tady žili společně s Němci. Do restaurace U Zapadlých vlastenců chodili Češi i Němci, společně jsme tancovali. Změna nastala, až když se schylovalo k válce.“*⁴³⁵

⁴³³ ZIMMERMANN, V. *Sudetští Němci*. s. 39.

⁴³⁴ JUŘENA, J. *Soumrak*. s. 37.

⁴³⁵ PELIKÁNOVÁ, J. a KOUDELKOVÁ, E. *Vzpomínky*. s. 35.

3. Cesta k okupaci a období okupace (1938-1945)

Následující část práce pojednává o období německé okupace obce v letech 1938 až 1945. Tato těžká doba byla pro české obyvatele žijící nově v Německé říši v mnoha ohledech jiná oproti dřívějšku. Ještě před podkapitolami, které se týkají přímo okupace, zde bylo popsáno období těsně před rokem 1938 a samotný rok 1938. Stěžejními částmi celé kapitoly jsou podkapitoly *Zábor Pasek a následný vývoj* a *Konec války*, které rámuji vývoj tohoto časového období. V dalších podkapitolách byl dán prostor jednak stálým tematickým okruhům (podobně jako v minulé kapitole – školství, církevním záležitostem a běžnému životu), které bylo možné zkoumat prakticky v každé etapě historie obce. Zde bylo popsáno, jak se v důsledku nadnárodních příčin změnil jejich vývoj na konci 30. let a v první půli let 40. Cílem zbytku podkapitol bylo, aby si čtenář mohl dotvořit ucelenou představu o fungování obce a o životě jejich obyvatel za druhé světové války.

3.1 Bezpečnostní opatření v okolí obce

Tato první podkapitola nebyla koncipována jako časový sled událostí. Jejím cílem by mělo být představit situaci obranného systému v druhé polovině 30. let přímo v regionu kolem obce Paseky nad Jizerou.

Když se počátkem roku 1933 dostal Adolf Hitler k moci v sousedním Německu legální cestou, začalo být evidentní, že Československá republika může být v ohrožení.⁴³⁶ Československo proto muselo v krátké době výrazně zlepšit obranyschopnost státu. Fatální nedostatky v armádním vybavení (způsobené z velké části nedostatečným financováním armády v první půli 30. let v důsledku hospodářské krize), byly postupně odstraňovány díky velkým investicím státu do zbrojení v letech 1936 až 1938.

V průběhu 30. let se také zlepšil vztah a důvěra většinové československé veřejnosti k armádě a k zabezpečení státu. V tomto ohledu hrála roli řada faktorů. Zvyšující se prestiž vojenských složek byla dána jednak již zmíněným rostoucím rozpočtem pro armádu, která navíc pořádala rozsáhlá armádní cvičení. Vyplatila se také výrazná spolupráce vojska s médii, která prezentovala armádní činnost široké veřejnosti.

⁴³⁶ První náznaky dalšího vývoje přišly už na podzim roku 1933, kdy A. Hitler opustil odzbrojovací konferenci v Ženevě a následně vystoupilo Německo ze Společenství národů. Od roku 1934 začala německá vláda mohutně posilovat své vojenské síly a zbrojení pokračovalo během celých 30. let. V druhé půli 30. let se začalo ČSR dostávat do mezinárodní izolace. Německo spolupracovalo s Maďarskem a s Polskem. Roku 1936 podepsali Němci spojeneckou smlouvu také s Rakouskem. Viz VACULÍK, Jaroslav. *Přehled světových dějin v letech 1917-1945*. Brno: Masarykova univerzita, 2016, s. 96.

Jednak se tematice věnovali významní spisovatelé a novináři, jako Karel Čapek, Ferdinand Peroutka nebo Rudolf Medek. Vznikaly rovněž celovečerní filmy.⁴³⁷ Propagace armády se dostala i k občanům Pasek nad Jizerou. Důkaz o tom najdeme ve školní kronice, kde se píše o promítání filmu *Naši vojáci*⁴³⁸ v nedalekém Jablonci nad Jizerou. Film zhlédli i žáci pasecké školy, což dokazovalo, jak podstatné bylo téma vojenství ve 30. letech, protože nebylo zvykem, aby pasecké děti (navíc v době školní výuky) navštěvovaly jablonecké kino.⁴³⁹

V Pasekách nad Jizerou, ve vsi ležící bezprostředně u československo-německé hranice, se však více než na propagaci armády pracovalo na obranyschopnosti obyvatel. V druhé polovině 30. let zavedl československý stát brannou výchovu. Vznikly národní gardy složené z místního obyvatelstva, které měly v případě nouze pomoci bezpečnostním složkám, a to především formou kontroly pořádku na hranicích. V Pasekách nad Jizerou vznikla četa národní gardy, která byla začleněna do Jilemnické národní gardy. K jejímu složení a fungování však nebyly dohledatelné podrobnější záznamy.⁴⁴⁰ Pasecká domobrana byla ale pouhou nepatrnou složkou propracovaného systému obrany státních hranic v Krkonoších.

Základním kamenem obrany státu v případě útoku zvenčí byla pochopitelně československá armáda, jejíž přítomnost v hraničních oblastech Československa v průběhu 30. let neustále sílila. Pomezí západních Krkonoš a Jizerských hor (včetně Pasek nad Jizerou) bylo od července 1938 obsazeno jednotkami nově utvořeného strážního praporu XXX (dále jen SP XXX). Síla praporu neustále rostla a v září čítal kolem 2 000 bojeschopných mužů. Hraniční přechod na Novém Světě u Harrachova, který ležel v bezprostřední blízkosti katastrálního území Pasek nad Jizerou, byl vyhodnocen jako jeden z nejrizikovějších v případě obrany proti armádě sousedního Německa. Očekávalo se totiž, že pojizerská silnice vedoucí přes hranici u Nového Světa bude pro Němce jednou z ideálních cest, kudy by mohli postupovat, povede-li jejich útok na ČSR přes Krkonoše. SP XXX tak byl posílen o jeden a půl roty polních kanonů, jednu minometnou rotu a čtyři podpůrné dělostřelecké baterie. Za stanoviště velitelství (dále jen SV) byla nakonec vybrána česká obec Zlatá Olešnice, která se nacházela dále

⁴³⁷ V tomto bylo možné vycházet z pozitivního vztahu společnosti k československým legiím z doby první světové války.

Viz HRUBECKÝ, Jan a VANĚČEK, Jiří. *BOJ v těžkém opevnění: O osádkách pevností a jejich činnosti v míru i v boji*. Olomouc: Jiří Vaněček, 2024, s. 39-43.

⁴³⁸ JENÍČEK, Jiří. *Armáda a film*. Lidové noviny 1936, 44/106, s. 6.

⁴³⁹ SOA Litoměřice – SOKA Semily, f. ZDŠ Paseky n. J., sign. 339, s. 355.

⁴⁴⁰ JUŘENA, J. *Soumrak*. s. 44.

od hranice.⁴⁴¹ Praporu velel podplukovník pěchoty Miloš Frgal.⁴⁴² Nejblíže do Pasek (před vyhlášením vojenské pohotovosti v září 1938) měla rota SP XXX přebývající v Rokytnici nad Jizerou.⁴⁴³

Armádu doplnila ve druhé polovině 30. let v pohraničí ještě další silová složka – Stráž obrany státu (dále jen SOS). K jejímu zřízení došlo 23. října 1936 a jednalo se o důležitý krok vedoucí ke zlepšení kontroly pohraničí. Vojensko-policejní útvar pod gescí Ministerstva vnitra se skládal z četníků, státních policistů, finanční stráže, vojenských záložníků a civilistů.⁴⁴⁴ Náplní práce jednotek SOS nebyla ani tak kontrola hranic proti nebezpečí zvenčí, jako spíš udržování pořádku na československé straně hranice, kde se od poloviny 30. let množily konflikty mezi Němci a Čechoslováky. Činnost jednotek SOS měla být aktivována jen v případě pohotovosti, jinak vykonávali jednotliví příslušníci své běžné civilní nebo vojenské povolání. Došlo-li by k vojenské intervenci sousedního státu, byly to však právě tyto jednotky, které měly přijít jako první do kontaktu s nepřítelem. V zásadě se počítalo s tím, že SOS vojsko agresora pouze zdrží (a to i za cenu velkých ztrát).⁴⁴⁵

Jedinou povinností v době míru bylo vojenské doškolení příslušníků SOS. Síly SOS byly v Československu rozděleny do 38 obvodů. Oblast Krkonoš, včetně Pasek nad Jizerou, spadala pod obvod se sídlem v Jičíně.⁴⁴⁶ Praporu Jičín, který se skládal

⁴⁴¹ HAMÁK, Bedřich a VONDROVSKÝ, Ivo. *Mobilizovaná československá armáda 1938: (30. září 1938)*. Dvůr Králové nad Labem: FORTprint, 2010, s. 92-93.

⁴⁴² FUKSA, Ivan, JUŘENA, Jan, KRATOCHVÍL, Jiří, MIKOLÁŠEK, et al. *Vojenská historie Krkonoš v letech 1918–1945*. 1. Vrchlabí: Správa Krkonošského národního parku, 2019, s. 36.

⁴⁴³ FIDLER, Jiří a SLUKA, Václav. *Encyklopedie branné moci Republiky československé 1920-1938*. Praha: Libri, 2006, s. 559.

⁴⁴⁴ Nejpočetnější ze tří zmíněných organizovaných složek bylo četnictvo pod gescí Ministerstva vnitra. K Pasekám nad Jizerou nejblíže byla četnická stanice v Rokytnici nad Jizerou a četnická stanice v Jablonci nad Jizerou. Obě spadaly pod okresní velitelství v Jilemnici. Další složkou byla Finanční stráž (dále jen FS) pod kontrolou Ministerstva financí. FS fungovala primárně jako celní policie na státních hranicích. S narůstající bezpečnostní hrozbou v podobě vojenské intervence ze strany jiného státu se ale úkoly FS změnily, a to na vojenskou ochranu státní hranice. Příslušníci FS často řešili stíhání politických uprchlíků, ilegální činnost v podobě zpravodajství o stavu obranyschopnosti Československa a dále přepravu ilegálně držených zbraní přes hranice. Inspektorát FS pro západní Krkonoše sídlil v Rokytnici nad Jizerou. Jeho oddělení se nacházela v Horní Rokytnici, v Harrachově na Novém Světě a na Rezku. Třetí složkou byla státní policie, jejíž příslušníci operovali pouze ve velkých městech. Státní policisté byli na rozdíl od předchozích dvou zmíněných složek neuniformováni. Státní policie trpěla nejednotnou a složitou strukturou. Hlavním úkolem policistů bylo udržování pořádku ve větších obcích. Během druhé poloviny 30. let počet policejních úřadů narůstal. Dne 14. prosince 1936 vznikl policejní úřad i v Rokytnici nad Jizerou. K navýšení počtu policistů ve městě došlo v roce 1938.

Viz JUŘENA, J. *Soumrak*. s. 46-55.

LÁŠEK, Radan. *Krkonoše v roce 1938: Armáda a opevnění*. Praha: Codyprint, 2015, s. 41-54.

⁴⁴⁵ JUŘENA, J. *Soumrak*. s. 54.

⁴⁴⁶ Vládní nařízení č. 270/1936 Sb., o stráží obrany státu, Vlády Československé republiky. Wolters Kluwer ASPI [online]. [cit. 2025-02-20]. Dostupné z: <https://www.aspi.cz/products/lawText/1/6690/0/2/vladni-narizeni-c-270-1936-sb-o-strazi-obrany-statu/vladni-narizeni-c-270-1936-sb-o-strazi-obrany-statu>

z devíti rot, velel major Josef Wurm.⁴⁴⁷ Paseky nad Jizerou a celou oblast západních Krkonoš měla na starost rota s velitelstvím v Rokytnici nad Jizerou. Rota se dále dělila jedenáct družstev, které byly umístěné v jednotlivých obcích. Přímo v Pasekách nebylo zřízeno žádné družstvo. Nejbližší družstva SOS byla v Rokytnici nad Jizerou a ve Vysokém nad Jizerou.⁴⁴⁸

Jedním ze zásadních kroků československé vlády bylo rozhodnutí z roku 1935 o zbudování stálého opevnění v pohraničních oblastech Československa. Pevnosti měly za cíl zlepšit zabezpečení státu proti případné vojenské agresi jiné země.⁴⁴⁹ V oblasti Krkonoš se začalo s projektováním opevnění v květnu 1937. Práce probíhaly od léta téhož roku pod dozorem divizního generála Josefa Váni, brigádního generála Karla Kutlvašra a brigádního generála Františka Bláhy.⁴⁵⁰

Hraniční přechod mezi Československem a třetí říší v údolí řeky Jizery, kde se nacházely Paseky nad Jizerou, byl zařazen do pracovního úseku CH.⁴⁵¹ Celková linie úseku CH byla dlouhá 18 kilometrů a měla se skládat z 200 lehkých objektů vzor (dále jen vz.) 37.⁴⁵² V těsné blízkosti Pasek vzniklo u cesty Planýrky vedoucí z Harrachova

⁴⁴⁷ Josef Wurm (nar. 1894) působil jako důstojník v rakouské armádě od roku 1916. V roce 1917 se přidal k československým legiím bojujícím na italské frontě. Wurm u armády zůstal i v nově vzniklém Československu a roku 1931 dosáhl funkce majora. Do funkce velitele praporu SOS v Jičíně byl jmenován roku 1936. Po převzetí moci nacisty v roce 1939 se major připojil k odboji, ale hned následujícího roku 1940 jej dopadlo gestapo. Do konce války Wurm setrval ve vězeních, což se negativně podepsalo na jeho zdravotním stavu. Podplukovník Josef Wurm zemřel v únoru 1946.

Viz LÁŠEK, Radan. *Velitelé praporů SOS*. Praha: Codyprint, 2005, s. 30-33.

HAMÁK, B. a VONDROVSKÝ, I. *Mobilizovaná československá armáda*. s. 199.

⁴⁴⁸ STEJSKAL, Libor a STEJSKAL, Jan. *Drama '38: opevnění, Češi a Němci, mobilizace na Liberecku v roce 1938*. Liberec: KNIHY 555, 2003, s. 28.

⁴⁴⁹ Za významný krok vedoucí ke schválení linie stálého opevnění v ČSR lze považovat zřízení Rady pro opevnění a Ředitelství opevňovacích prací, k čemuž došlo 20. března 1935. První program pro samotnou výstavbu pak byl odsouhlasen v prosinci téhož roku.

Viz Vojenský ústřední archiv (dále jen VÚA) – Vojenský historický archiv (dále jen VHA), f. MNO, hlavní štáb, Ředitelství opevňovacích prací (ŘOP, 1935–1944), sign. 99 5/93, kart. 166, MNO čj. 1034.

STEHLÍK, Eduard. *Francie a opevňování Československa ve 30. letech*. Historie a vojenství: Časopis historického ústavu Armády ČR 1999, 4, s. 830.

⁴⁵⁰ LÁŠEK, R. *Krkonoše*. s. 9.

⁴⁵¹ V rámci plánování systému stálého opevnění československého pohraničí byly jednotlivé části hranic pro snazší orientaci rozděleny na jednotlivá písmena. Výstavbu každého úseku mohla mít na starost jiná pracovní firma.

Viz SVOBODA, Tomáš, LAKOSIL, Jan a ČERMÁK, Ladislav. *Velká kniha o malých bunkrech: československé lehké opevnění 1936-1938*. Praha: Mladá fronta, 2011, s. 15.

⁴⁵² Lehké opevnění vz. 37 (lidově označován jako „řopík“) byl nástupcem lehkého opevnění vz. 36., které bylo budováno v Československu v roce 1936 za účelem obrany státu. Nový objekt vz. 37 měl představovat vylepšení oproti původnímu typu a tyto nové pevnosti byly budovány od roku 1937. V zásadě byl vz. 37 zmenšeninou objektu těžkého opevnění. Těchto pevnůstek existovalo pět typů (A až E) podle půdorysu stavby. Na území Československa bylo do října 1938 vybudováno kolem 9 100 objektů lehkého opevnění vz. 37.

Viz KUPKA, Vladimír. *Pevnosti a opevnění v Čechách, na Moravě a ve Slezsku*. Praha: Libri, 2001, s. 352, 353 a 364.

SVOBODA, T., LAKOSIL, J. a ČERMÁK, L. *Velká kniha*. s. 294.

do Pasek nad Jizerou pět obranných budov v rámci úseku CH1, další větší množství opevněných bunkerů bylo vystavěno na dnešním katastrálním území Příchovic, což spadalo do úseku CH2. Avšak celá obranná clona⁴⁵³ stálého opevnění mezi Příchovicemi a řekou Jizerou vedoucí přes horu Kapradník u obce Paseky nad Jizerou zůstala pouze v rovině plánování a nebyla nikdy vystavěna – zřejmě z toho důvodu, že většina úseku byla v prudkém svahu a v důsledku zalesnění těžko prostupným terénem. Neočekávalo se, že by tímto směrem mohl vést souvislejší útok, a proto neměla výstavba bunkerů v této lokalitě prioritu.

Pět objektů v údolí řeky Jizery, které stály nejbližší k nejsevernější části pasecké obce Zabyly (nedaleko Havírny), měla na starost stavební firma Capoušek z Hradce Králové a s výstavbou začala koncem srpna 1938. Z pěti vystavěných betonových pevností je nejzajímavější opevnění sestávající se ze dvou objektů vybudovaných těsně u sebe s označením 80a-b. Stavby se dodnes nacházejí v příkrém svahu nad řekou Jizerou, pod cestou vedoucí do Pasek nad Jizerou. Extrémní převýšení vybízelo k výstavbě pevnůstek v těsné blízkosti nad sebou, což bylo realizováno. Pro lepší představu o objektech je přidána fotografie stavu z roku 2019, dohledatelná v přílohách práce.

Přestože některé objekty byly v druhé polovině roku 1938 z větší části hotovy, celkový stav byl nedostačující. Kromě výše uvedených chybějících objektů v pásmu kolem hory Kapradník nebylo dokončené ani další lehké opevnění kolem Jizery, a hlavně nebyla ani započata výstavba objektu těžkého opevnění Li-B-S 1,⁴⁵⁴ které mělo stát na druhém břehu Jizery v blízkosti menších bunkerů a mělo být klíčovým bodem obrany celého prostoru, protože lehká opevnění nedisponovala takovou palebnou silou jako těžké opevnění. Důležitost místa byla evidentní, protože údolí Jizery představovalo svého času nejfrekventovanější hraniční přechod v Krkonoších.⁴⁵⁵

⁴⁵³ V tomto případě je pro linii bunkerů vz. 37 vhodné označení clona, protože bunkry jsou vystavěny jen v jedné řadě, nikoliv ve více sledech. Clony byly plánovány hlavně v hůře dostupném terénu, což byl přesně případ okolí Pasek nad Jizerou. Pokud by byly objekty ve dvou sledech, užilo by se označení čára. Bylo-li by sledů více než dva je správné pojmenování pásmo.

Viz KUPKA, V. *Pevnosti*. s. 353.

⁴⁵⁴ Izolovaný pěchotní srub, jakým měl být i objekt u Jizery Li-B-S1, byl základním prvkem těžkého opevnění, které bylo budováno v 2. polovině 30. let na území tehdejšího Československa. Tyto objekty disponovaly těžkou palebnou silou v podobě protitankových děl, kulometů a minometů.

Viz Tamtéž, s. 296.

⁴⁵⁵ LÁŠEK, R. *Krkonoše*. s. 219-224.

3.2 Události roku 1938 (leden až září)

Začátek roku 1938 se nesl v Krkonoších v duchu neočekávané události. Dne 25. ledna mezi osmou a desátou hodinou večerní bylo totiž možné spatřit polární záři.⁴⁵⁶ Již od dávných let považovali lidé v Krkonoších polární záři za špatné znamení.⁴⁵⁷ Z pohledu Čechoslováků se měla tato pověra v roce 1938 opravdu naplnit.

Už začátkem roku bylo jasné, že napjatá situace mezi československou vládou a Němci (v Československu i v zahraničí) se bude i nadále vyostřovat. Názor na řešení celé situace deklarovala německá strana prakticky od začátku roku, a to například v projevu Adolfa Hitlera v říšském sněmu 20. února, ve kterém vůdce hovořil o nutnosti ochrany německých menšin v zahraničí. Hitler zde navrhl vyřešit otázku sudetských Němců tak, že by byly československé pohraniční oblasti s početnou německou menšinou připojeny k Německu.⁴⁵⁸ Čechoslováci se o základních myšlenkách tříhodinového projevu Vůdce dozvěděli z Lidových novin.⁴⁵⁹ Světová veřejnost od tohoto Hitlerova výstupu očekávala především potvrzení rakouské nezávislosti na Německu. Nic takového však nezaznělo. Už o několik dní později, 12. března 1938, vstoupila německá vojska do Rakouska a došlo k takzvanému anšlusu Rakouska.⁴⁶⁰ To byla pro československou vládu špatná zpráva, protože se tím výrazně zvětšily hranice Československa s třetí říší. Německý wehrmacht

⁴⁵⁶ JUŘENA, J. *Soumrak*. s. 57.

⁴⁵⁷ Polární záře nebyla v Krkonoších k vidění příliš často. První takový úkaz, o kterém máme písemné záznamy, byl k vidění 18. ledna 1770. Dochované informace o úkazu pochází z nedalekého města Vysoké nad Jizerou. Následujícího roku 1771 přišlo špatné počasí a s tím související velká neúroda. Ve 30. letech 19. století bylo možné polární záři spatřit opakovaně, a to v lednu a v září 1831 a poté v březnu a v dubnu 1837.

Výše rozebíranou polární záři roku 1938 a po ní přicházející válku měla údajně předpovědět už Panna Marie, která se opakovaně zjevovala třem portugalským dětem ve Fatimě v roce 1917. Lucía Santosová, jedno ze tří dětí, později zapsala všechna poselství, který vyslechla, z nichž se jedno týkalo právě dalšího světového konfliktu.

Viz JÍLEK – OBERPFALZER, František. *Ze života našich otců*. Liberec: Krajské nakladatelství, 1960, s.19-20.

SILVA, Manuel Fernando. *Pasácci z Fatimy*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2012, s. 316.

⁴⁵⁸ JUŘENA, J. *Soumrak*. s. 57.

⁴⁵⁹ *Hitler podává ruku a hrozí*. Lidové noviny 1938, 46/92, s. 1-2.

⁴⁶⁰ Anšlus Rakouska je výraz pro připojení Spolkového státu Rakousko k Německé říši. K anšlusu došlo 12. března 1938, ale podstatné kroky proběhly dříve. Již v únoru 1938 byl rakouský kancléř Kurt Schuschnigg pozván do Německa, kde mu Hitler sdělil své požadavky, na které musel rakouský politik přistoupit. Novým rakouským ministrem vnitra tak byl určen pronacistický Arthur Seyss-Inquart, který oslaboval v průběhu dalších týdnů kancléřovu moc. Posledním pokusem Schuschnigga o zvrát bylo vyhlášení referenda o připojení k Německu. Hitler odmítl tento krok akceptovat a požadoval okamžité předání moci v Rakousku rakouským nacistům pod pohrůzkou vojenské intervence ze strany Německa. Přestože byla moc předána rakouským nacistům, vstoupil wehrmacht následujícího dne 12. března do Rakouska, kde byl místními vřele vítán. Následujícího dne dorazil do Rakouska i Hitler a anšlus byl toho dne právně potvrzen. Samostatné Rakousko přestalo existovat, a stalo se takzvanou Východní markou – součástí Německé říše. Německá armáda si na vpádu do Rakouska vyzkoušela svou organizaci pro následující vojenské tažení, do Československa.

Viz VEBER, Václav. *Dějiny Rakouska*. Praha: NLN, 2002, s. 527-531.

získal více možností, odkud mohl na Československo zaútočit. Zároveň však zvolil Hitler vůči Československu v březnu 1938 taktiku uklidňování. Československý vyslanec v Berlíně Vojtěch Mastný byl opakovaně ujišťován, že nacisté nemají v souvislosti s Československou republikou žádné nepřátelské záměry.⁴⁶¹

Avšak ještě v tomtéž měsíci dojednal Adolf Hitler setkání s Konrádem Henleinem, vůdcem SdP. Nutno dodat, že v té době už byla SdP plně podřízena Hitlerovi. 24. dubna 1938 vydali Henleinovci takzvaný Karlovarský program, který požadoval zrovnoprávnění Němců s majoritními národnostmi v československém státě.⁴⁶² Zároveň Henleinovci chtěli získat právo legálně vyznávat nacionální socialismus, což československá vláda odmítla.⁴⁶³

Politické napětí vedlo řadu běžných Němců žijících v československém pohraničí k postupné radikalizaci. Možnost připojení oblasti Sudet k Německé říši si někteří sudetští Němci často spojovali s okamžitým zlepšením své sociální a ekonomické situace, protože měli dojem, že v rámci ČSR byli kvůli své národnosti upozadováni. V roce 1938 tak vedlo ono napětí k řadě nepokojů. Největší z nich očekávaly československé státní orgány v květnu 1938, kdy se měly konat tradiční prvomájové oslavy. Bylo jasné, že Češi budou brát svátek v kontextu tehdejších událostí jako demonstraci na obranu republiky a že budou hrozit střety s českými Němci.

Okolo Pasek nad Jizerou hrozilo největší riziko konfliktu v Rokytnici nad Jizerou. Tam však i přes důrazné varování, které obdrželi tamní četníci, proběhlo vše v poklidu. Městem prošel jak nacistický (asi 3000 osob), tak komunistický průvod (asi 250 osob). Další akce proběhly v Jablonci nad Jizerou, kde demonstrovalo za obranu republiky 400 Čechů a ve Zlaté Olešnici, kde se jich sešlo dalších 500.⁴⁶⁴ Přímou v Pasekách se dle záznamů nekonaly žádné větší demonstrace. Bylo možné se ale domnívat, že Pasečtí navštívili okolní obce, protože dle dochovaných pramenů žilo ve vsi jednak množství přesvědčených komunistů, a také řada československých vlastenců.⁴⁶⁵ Podobné demonstrace se odehrávaly v celém československém pohraničí. Byly předzvěstí větší mezinárodní události – květnové krize.

⁴⁶¹ ČELOVSKÝ, Bořivoj a STRÁNSKÝ, Pavel. *Mnichovská dohoda 1938*. Šenov u Ostravy: Tilia, 1999, s. 128.

⁴⁶² *Henlein se ztotožnil s nacismem*. Lidové noviny 1938, 46/207 (ranní vydání), s. 1.

⁴⁶³ SLÁDEK, M. *Němci*. s. 83

⁴⁶⁴ JUŘENA, J. *Soumrak*. s. 58.

⁴⁶⁵ Kniha pamětní farní osady Pasek n/Jiz od r. 1895: II. díl. s. 151.

Od poloviny května se začaly množit zprávy o zvyšující se aktivitě německých vojsk na německo-československé hranici. To mělo souviset s konáním obecních voleb v ČSR, které byly vyhlášeny na dny 22. května, 29. května a 12. června. SdP doufala, že ve volbách obdrží většinu hlasů Němců, což posílí na mezinárodním poli nároky SdP vůči československé vládě. To se opravdu stalo, protože SdP získala odhadem 90 % hlasů.⁴⁶⁶

Československá vláda, která měla obdržet nejen od československé, ale i od francouzské a britské zpravodajské služby informace o pohotovosti německých vojenských oddílů SS a SA, se rozhodla k ráznému kroku, který měl zvrátit negativní vývoj událostí. Dne 20. května vyhlásila částečnou mobilizaci.⁴⁶⁷ Mobilizováno bylo asi 180 000 mužů (jeden ročník).⁴⁶⁸ Dále byla aktivována činnost SOS a na hranicích byla vyhlášena pohotovost. V rámci pohotovosti bylo mobilizováno i sedm členů SOS z Pasek, a to 21. května. Zprávu o mobilizaci roznášel v noci kolem čtvrté hodiny ranní pasecký listonoš po vybraných domácnostech a ráno byli pasečtí „sosáci“ odvezeni na nákladním autě do Horní Rokytnice, kde obdrželi uniformy, pušky a granáty. Následně muži obsadili pozice na hoře Kotel, kde strážili hraniční úsek až do října 1938.⁴⁶⁹

Ve stejný den, 21. května, dorazili do Havírný českoslovenští vojáci a pokračovali dále k hranicím. Nejbližší k pohraniční čáře, v lese na Zabylech, kde stálo několik chalup (ležících v katastru Pasek), zřídili vojáci polní kuchyni a v chalupě U Šimůnků čp. 143 bylo velitelství. Vojákům velel jistý poručík Kříž (křesní jméno neznámé). Během svého pobytu rozdávali vojáci paseckým dětem z místních škol polévku. Pasecké ženy nosily zase vojákům kravské a kozí mléko. U příležitosti svátku nejsvětější trojice v neděli 12. června upekly pasecké ženy za asistence mlynáře Bartla vojákům koláče. Na suroviny nutné k výrobě se v obci konala finanční sbírka, díky níž se vybralo 292 korun.⁴⁷⁰ Vztah

⁴⁶⁶ Obecní volby roku 1938 byly do značné míry specifické, což bylo dáno československo-německou krizí. Již odložené volby se nakonec konaly v květnu a červnu na naléhání K. Henleina. Cílem SdP bylo získat ještě lepší volební výsledek než v parlamentních volbách roku 1935 a deklarovat tak, že SdP zastupuje naprostou většinu německého obyvatelstva v ČSR. To se opravdu stalo, ale z dnešního pohledu nebyly volby pro německé voliče demokratické, protože Němci žijící v ČSR podléhali nátlaku a agitaci ze strany SdP. V té době navíc už SdP zneutralizovala většinu jiných německých politických uskupení. Volby do obecních zastupitelstev v roce 1938 byly až do 90. let 20. století posledními svobodnými demokratickými obecními volbami na československém území.

Viz OLIVOVÁ, Věra. *Dějiny první republiky*. Praha: Karolinum, 2000, s. 236-237.

⁴⁶⁷ Národní archiv (dále jen NA), f. Prezidium ministerské rady (dále jen PMA), inv. č. 2960, kart. 4139, Protokol z 29. schůze 17. československé vlády. Praha, 1938, 20. května.

⁴⁶⁸ ČELOVSKÝ, B. a STRÁNSKÝ, P. *Mnichovská dohoda*. s. 175.

⁴⁶⁹ ADÁMEK, Josef a WALDMANN, Josef. *Pan Adámek z Havírný (Dokončení rozhovoru s nejstarším paseckým občanem)*. Pasecké čtení 2003, 4, s. 5.

⁴⁷⁰ PACHOLÍK, F. K. *Všelijaký poudání*. s. 32-33.

Paseckých s vojáky byl tedy dle dochovaných memoárů přátelský a krátké soužití bylo bezproblémové.

Údajné informace od zpravodajců o formování německých vojáků na hranicích se ukázaly minimálně jako přehnané a pohraniční pohotovost byla odvolána 13. června 1938.⁴⁷¹ Jednotky SOS však zůstaly v pohraničí i nadále aktivní po dobu celého léta 1938.

Akt květnové mobilizace vyvolal v Krkonoších mezi místními obyvateli vlnu nadšení. Nejlépe to dokazují Pacholíkovy vzpomínky týkající se dění přímo v Pasekách, respektive v Havírně, kde se konal tou dobou (28. června) hasičský sjezd, který se nesl v pozitivním duchu:

*„Mnozí řečníci na zahájení sjezdu mluvili velmi nadšeně, takže se zdálo, že k válce nikdy nedojde. Účast hasičů i ostatního lidu byla velká.“*⁴⁷²

Podobné akce na podporu československé samostatnosti pokračovaly i nadále, především na místech, kde se v minulosti organizovaly takzvané tábory lidu.⁴⁷³ 13. a 14. srpna 1938 proběhla za účasti 4 000 Čechů manifestace na obranu republiku u Vysokého nad Jizerou při příležitosti výročí protirakouského mítinku, který se na stejném místě uskutečnil 14. srpna 1866.⁴⁷⁴ Léto 1938 se tak v západních Krkonoších mezi Čechy neslo v duchu naděje. Naopak Němci stupňovali provokace, což, nutno dodat, nepotvrzovaly jen české písemné prameny. Pamětník, který žil před válkou v Rokytnici nad Jizerou, zavzpomínal, jak se on a další mladí němečtí turneři⁴⁷⁵ schválně promenádovali v bílých

⁴⁷¹ Dle některých historiků nebylo dodnes vyjasněno, proč se československá vláda rozhodla v květnu 1938 k částečné mobilizaci. Nedochovaly se totiž žádné listiny, které by dokazovaly existenci zpravodajských informací o zvýšeném pohybu německých vojsk kolem československých hranic v květnu 1938, což by bylo možné považovat za důvod vyhlášení mobilizace. Zároveň nutno upozornit na fakt, že přestože nebyly dohledány konkrétní důkazy o plánování německé květnové vojenské intervence, existovaly už od roku 1937 plány na německý vojenský vpád do ČSR – takzvaný Fall Grün. Ten byl přepracován po anšlusu Rakouska v roce 1938, takže nacisté evidentně o vojenské agresi vůči ČSR uvažovali.

Viz ČELOVSKÝ, B. a STRÁNSKÝ, P. *Mnichovská dohoda*. s. 173-174, 177.

⁴⁷² PACHOLÍK, F. K. *Všelijaký poudání*. s. 34.

⁴⁷³ Tábory lidu, dříve označované také jako mítinky, byla lidová shromáždění manifestujících, která byla organizována v českých zemích v druhé půli 19. století. Táborové hnutí, které se plně rozvinulo až po roce 1868, sdružovalo obyvatele českých zemí, kteří podporovali české národní zájmy v rámci Rakouska. Vůdčími osobnostmi hnutí byli mladočeši, křídlo progresivních českých politiků prosazujících vedle českých národních zájmů také občanské svobody.

Viz URBAN, Otto. *Česká společnost 1848-1918*. Praha: Svoboda, 1982, s. 232.

⁴⁷⁴ Archiv Vlastivědného muzea pro Vysoké nad Jizerou a okolí. f. Kroniky, inv. č. 24.790, RK 377/6, Chronologické pamětní záznamy na rok 1938 města Vysokého nad Jizerou, v politickém okr. Jilemnickém, s. 41-43.

⁴⁷⁵ Německý turnerský svaz (Deutscher Turnverband, dále jen DTV) měl kořeny již na počátku 19. století v Prusku. Turnerské hnutí, spojované od počátku s německými nacionálními myšlenkami, se postupně transformovalo do tělocvičného spolku a rozšířilo se i do sousedního Rakouska, jehož součástí byly i české země. V roce 1919 byla DTV oficiálně založena i v Československu, přestože jednotlivé tělovýchovné

punčochách po okolních obcích, čímž provokovali nejen české usedlíky, ale i policii a četníky.⁴⁷⁶ V Pasekách nad Jizerou probíhaly pochopitelně největší rozepře mezi českými a německými dělníky, a to hlavně v Pohlových podnicích v Havírně, kde dle pramenů psaných Čechy měli Němci stále častěji propagovat nacistické myšlenky a vyhrožovat Čechům. Nevraživost však byla pravděpodobně oboustranná.⁴⁷⁷

Po dílčí květnové krizi bylo evidentní, že reálným vyústěním vzrůstajícího napětí mezi Československem a Německem by mohl být skutečně vojenský konflikt. Velká Británie se proto rozhodla vyslat do Československa v srpnu 1938 lorda Waltera Runcimana, který měl fungovat jako prostředník a zároveň nezávislý pozorovatel.⁴⁷⁸ Britský politik se přiklonil spíše na stranu sudetských Němců a začal vyvíjet tlak na prezidenta Edvarda Beneše, aby ustoupil a jejich požadavkům vyhověl.⁴⁷⁹ Jeho názory byly patrné ze závěrečné zprávy, kterou zaslal 21. září britskému předsedovi vlády:

*„Mám však velké sympatie pro sudetskou věc. Je těžké, když vám vládne cizí rasa. A já jsem získal dojem, že československá vláda v sudetských oblastech v posledních dvaceti letech, i když nebyla fakticky utlačovatelská a určitě ne "teroristická", byla poznamenána netaktností, nedostatkem porozumění, malichernou netolerancí a diskriminací až do té míry, že zášť německého obyvatelstva musela nezbytně směřovat k revoltě. (...) Dále jsem dospěl k názoru, že ty pohraniční okresy mezi Československem a Německem, kde sudetoněmecké obyvatelstvo tvoří významnou většinu, by měly okamžitě dostat právo na sebeurčení. Pokud bude nutné nějaké odstoupení území, a já myslím že bude, mělo by být provedeno okamžitě a bez zdržování.“*⁴⁸⁰

jednoty fungovaly v českých zemích i dříve. Od konce 20. let se DTV postupně politizovala a připomínala tělovýchovné spolky v sousední třetí říši.

Viz ŠTOLLOVÁ Sandra. *Tělovýchovné spolky a turnerské hnutí jako nástroje sudetoněmecké iredenty: Podíl sudetoněmeckých tělovýchovných organizací na rozbití československého státu*. Středoevropské politické studie / Central European Political Studies Review 2018, 1, s. 39, 59-60.

⁴⁷⁶ PICHLER, H. *Stará vlast*. s. 375.

⁴⁷⁷ PACHOLÍK, F. K. *Všelijaký poudání*. s. 34.

⁴⁷⁸ Runcimanova mise byla do jisté míry narušením nezávislé československé mezinárodní politiky, protože přenášela odpovědnost za posouzení situace v československých Sudetech na Velkou Británii. Francie s touto možností velmi rychle souhlasila, protože se mohlo jednat o způsob, jak by Francouzi nemuseli splnit své vojenské povinnosti vůči Československu, došlo-li by mezi Německem a ČSR k válečnému konfliktu. Československá vláda po jistém otálení nakonec Runcimanovu misi odsouhlasila. V té době už bylo Československo v mezinárodních otázkách definitivně závislé na rozhodnutích západních velmocí.

Viz KVAČEK, Robert. *Obtížné spojenectví: politicko-diplomatické vztahy mezi Československem a Francií 1937-1938, [Díl] 1*. Praha: Univerzita Karlova, 1989, s. 207.

⁴⁷⁹ OLIVOVÁ, V. *Dějiny*. s. 248.

⁴⁸⁰ AMZV, f. II. sekce – politická 1918-1938, kart. 135, Kopie překladu Runcimanova dopisu prezidentu republiky, 21. 9. 1938.
SLÁDEK, M. *Němci*. s. 170-174.

Základní argumenty SdP a německých nacistů se tak na mezinárodním poli rázem jevily jako legitimnější.

5. září 1938 přijal československý prezident Edvard Beneš všechny dubnové karlovarské požadavky. Henleinovci na tento krok nereagovali a ukončili veškerá jednání s československou vládou. Československé bezpečnostní orgány počátkem září varovali před možným protistátním povstáním ze strany SdP. Zároveň se na střet připravovali českoslovenští komunisté (k menším konfliktům došlo v Jablonci nad Nisou 9. září a v Liberci 10. září). V pohraničí se schylovalo k celkové eskalaci. Definitivní rozbuškou byl projev Adolfa Hitlera na sjezdu NSDAP v Norimberku 12. září, v němž Vůdce opakovaně slovně útočil na Československou republiku.⁴⁸¹ Následovala řada povstání českých Němců v obcích po celé ČSR 12. a 13. září.⁴⁸² Na těchto místech musel být vyhlášen výjimečný stav a v některých případech došlo ke zraněním, a dokonce ke ztrátám na životech.⁴⁸³ V okolí Pasek proběhlo několik dílčích konfliktů v Harrachově a v Rokytnici nad Jizerou, z nichž nejvyhrocenější byla přestřelka mezi československými vojáky a skupinou sudetských Němců v Dolní Rokytnici (avšak stanné právo zde vyhlášeno nebylo).⁴⁸⁴ Pořádek se ve městě nakonec podařilo udržet a v dalších dnech došlo k útěku mnohých činovníků SdP z Rokytnice přes hranice do třetí říše. Podobně se zachoval 14. září i Konrád Henlein, který také odjel do Německa. 16. září pak byla československou vládou SdP zakázána. O den později, 17. září, byl v Německu založen Sudetendeutsches Freikorps (dále jen SdFK) – ozbrojená jednotka složená ze sudetských Němců. Pro členy SdFK se vžilo označení ordneři. Do řad SdFK se hlásili především českoslovenští Němci (často členové SdP), kteří utekli přes hranice

⁴⁸¹ 1938-09-12 - Adolf Hitler - Rede auf dem Reichsparteitag über die Sudetenkrise. *Internet Archive* [online]. 2017 [cit. 2025-03-17]. Dostupné z: <https://archive.org/details/19380912AdolfHitlerRedeAufDemReichsparteitagUeberDieSudetenkrise34m30s>

⁴⁸² STEJSKAL, L. a STEJSKAL, J. *Drama*. s. 104-105.

⁴⁸³ BRUŽEŇÁK, Vladimír. *Četníci proti přesile: 13. září 1938 a krvavá vzpoura henleinovců na Sokolovsku*. Paměť a dějiny 2018, 1, s. 84.

⁴⁸⁴ Po projevu Adolfa Hitlera začali rokytničtí Němci strhávat cedule s českými nápisy z úřadů a obchodů v centru města. V devět hodin večer pak došlo ve Vilémově, části Rokytnice nad Jizerou, k útoku na německého občana Alfréda Pfeifera, kterého členové SdP ztloukli a následně chtěli odvést za hranice do Německa. Tomu zabránila na poslední chvíli četnická hlídka, která Pfeifera osvobodila a převezla na ošetření do nemocnice. Pfeifer byl nenáviděn členy SdP z toho důvodu, že do roku 1938 působil v německé pořádkové službě SA, ze které byl však kvůli nespolehlivosti propuštěn. Pfeifer se následně odstěhoval do československého pohraničí, kde spolupracoval s bezpečnostními orgány ČSR.

Krátce po tomto incidentu v noci z 12. na 13. září došlo k dalšímu (výše zmíněnému) střetu. Skupina neznámých osob odmítla zastavit na rozkaz československé vojenské hlídky a strhla se přestřelka, při které ale nikdo nezemřel.

V pět hodin ráno 13. září pak byli viděni členové SdP, jak vynáší své písemnosti ze zdejší pobočky Sudetoněmecké stany a odvázejí je auty pryč.

Viz JUŘENA, J. *Soumrak*. s. 62-63.

do Německa. Ti byli během několika dní ve třetí říši vycvičeni a vyzbrojeni. Jejich cílem bylo podnikat menší útočné akce v pohraničí ČSR, a vytvářet tak tlak a zmatek. Během posledních zářijových dní záškodnická činnost Freikorpsu sílila, Pasek nad Jizerou se však nedotkla.⁴⁸⁵

V průběhu těchto dní docházelo k neustálému posilování československých bezpečnostních složek v regionu a k přípravám na obranu hranic. 22. září byla vyhlášena na celém úseku československých hranic bojová pohotovost a o den později, 23. září, celková mobilizace.⁴⁸⁶

Cenné vzpomínky o pohotovosti v Pasekách zapsal do svých pamětí František Patočka,⁴⁸⁷ který byl povolán ještě před všeobecnou mobilizací a 14. září se již hlásil na shromaždišti v Rokytnici nad Jizerou:

*„Tam již byli povolani z Poniklé, Jablonce, Sklenařic, a tak dále, většinou desátníci a četaři. Přespali v pivovare a ráno šli pro výzbroj a výstroj. Vyfasovali všechno úplně nové, vlněné, krásnou vlněnou přikrývku, novou pušku a 120 ostrých nábojů a teletinu (tornu). Šli jsme Rokytnicí do Vilémova, Němci na nás pokřikovali a smáli se a házeli kamení, my měli rozkaz nenechat se vyprovokovat.“*⁴⁸⁸

Patočkova jednotka pod vedením sklenařického rodáka a řídícího učitele ve Stromkovicích Oldřicha Rydvala (nar. 13. října 1909) dostala za úkol obsadit pozice na hoře Kapradník v bezprostřední blízkosti Pasek nad Jizerou.⁴⁸⁹ Státní hranice vedoucí po svahu hory Kapradník nebyla nijak opevněna. Jednotka tak měla za úkol vykopat

⁴⁸⁵ STEJSKAL, L. a STEJSKAL, J. *Drama*. s. 109.

⁴⁸⁶ Tento sled událostí souvisel z rozsáhlými změnami ve vedení republiky. Ještě 21. září odsouhlasila československá vláda odstoupení sudetských území s nadpoloviční většinou obyvatel hlásících se k německé národnosti, což souviselo s tlakem, který v tomto ohledu vyvíjela na ČSR Francie a Velká Británie. 22. září však odstoupila Hodžova vláda, která neunesla tlak ze strany československé veřejnosti, a do čele se dostali poslanci zformovaní ve Výboru na obranu republiky – vláda národní jednoty. Tato nepolitická vláda, v jejímž čele stál voják generál Jan Syrový, měla za cíl ubránit jednotnost ČSR. Proto byla okamžitě uskutečněna výše probíraná opatření.

Viz OLIVOVÁ, V. *Dějiny*. s. 267-268.

⁴⁸⁷ František Patočka se narodil 4. prosince 1900 v Horní Rokytnici, části Rokytnice nad Jizerou. Už v roce 1902 se však rodina Patočkových stěhovala z Rokytnice do Sklenařic kvůli špatným vztahům s rokytnickými Němci. Františkovův otec Václav (nar. 14. dubna 1871) ale pocházel z Pasek a tam se také rodina (po krátkém pobytu ve Sklenařicích) v roce 1904 přestěhovala. Od svých čtyř let tak žil František Patočka v Pasekách nad Jizerou v domě čp. 251 U Kolářů.

Viz Státní oblastní archiv Hradec Králové (dále jen SOA Hradec Králové), f. Sbírká matrik Východočeského kraje, sign. 6834 (poř. č. 8654), Horní Rokytnice, matrika N (1880-1907), s. 321.

Dostupné také z: <https://aron.vychodoceskearchivy.cz/apu/06c57556-7812-422f-b3e9-0d3de6b289d2/dao/06c57556-7812-422f-b3e9-0d3de6b289d2/file/4b5d6328-be62-409e-a13b-3305e4b68ef2?fullscreen=true>

⁴⁸⁸ Památník zapadlých vlastenců v Pasekách nad Jizerou. Bez signatury, Paměti a zápisky Františka Patočky. Dolní Rokytnice n/Jiz. čp. 146. s. 97.

⁴⁸⁹ SOA Litoměřice – SOKA Semily, f. Okresní školní výbor Jilemnice (1829) 1870-1942, inv. č. 191, kart. 49, Osobní spisy učitelů: Rydval Oldřich, IVR/42.

zákopy, což bylo v kamenitém horském terénu extrémně náročné. Dle Patočky se mezi vojáky projevovala špatná morálka:

*„Hádali se, že to je zbytečné a že Hitler řekl, žádného Čecha, že nechce, a tak celý den nic nedělali a jen se hádali.“*⁴⁹⁰

Tyto názory vojáků nebyly nesmyslné, protože A. Hitler skutečně vyhlášoval, že má zájem připojit k říši pouze ty oblasti, kde žili Němci v nadpoloviční většině. Svá slova potvrdil ještě krátce před mnichovským diktátem 26. září 1938.⁴⁹¹ Zajímavé z dnešního pohledu je upozornění pamětníka na negativní náladu mezi vojáky. Obecně se totiž v soudobých médiích objevoval spíš názor, že morálka československých vojáků i civilistů byla během mobilizace vysoká.⁴⁹² Pesimistický pohled na věc mezi mobilizovanými ale nebyl ojedinělý, podobně totiž popsal náladu paseckých členů SOS, kteří drželi pozice na hoře Kotel, Josef Adámek.⁴⁹³ Navíc, možná právě ve snaze zabránit šíření negativních pocitů, a dost možná také paniky, bylo v Pasekách nad Jizerou 27. září oznámené obyvatelům, aby povinně odevzdali všechny radiopřijímače. Rádio přišlo odevzdat 68 Paseckých.⁴⁹⁴ Reálně tedy českoslovenští občané vnímali situaci dost odlišně v závislosti na místě, kde se nacházeli a kde žili. Pohraničí, pochopitelně, hrozilo prvotní riziko, z čehož měli místní logicky obavy.

Na svahu Kapradníku nedaleko Pasek, kde docházelo mezi povolanými vojáky k hádkám, bylo nakonec zbudováno několik zákopů, které nebyly vykopány v souvislé předpisové linii, protože to skalnatý terén zkrátka neumožňoval. Celá stráň byla zároveň pokryta padlými kmeny stromů, protože toho léta probíhalo ve svahu kácení. Do kmenů vysekali vojáci záseky pro umístění kulometů. Díky padlým stromům se lze domnívat, že případný útok na tyto pozice by byl vysoce nepravděpodobný z důvodu neprostupnosti

⁴⁹⁰ Památník zapadlých vlastenců v Pasekách nad Jizerou. Paměti a zápisky Františka Patočky. Dolní Rokytnice n/Jiz. čp. 146. s. 98.

⁴⁹¹ BRANDES, Detlef. *Germanizovat a vysídlit: Nacistická národnostní politika v českých zemích*. Praha: Prostor, 2015, s. 17.

⁴⁹² STRAKA, Karel. Československý a evropský podzim 1938 – o co by se vlastně bojovalo? První část studie. *Vojenský historický ústav Praha* [online]. [cit. 2024-12-15]. Dostupné z: <https://www.vhu.cz/ceskoslovensky-a-evropsky-podzim-1938-%E2%80%92-o-co-by-se-vlastne-bojovalo/>

Mobilizace v září 1938 trvala jen týden, vůle bránit se ale byla velká. *ČT24* [online]. 2013 [cit. 2025-03-17]. Dostupné z: <https://ct24.ceskatelevize.cz/clanek/domaci/mobilizace-v-zari-1938-trvala-jen-tyden-vule-branit-se-ale-byla-velika-316012>

Pamětníci mobilizace: Byla spontánní, její vyhlášení se stalo jakousi formalitou. *ČT24* [online]. 2008 [cit. 2025-03-17]. Dostupné z: <https://ct24.ceskatelevize.cz/clanek/domaci/pametnici-mobilizace-byla-spontanni-její-vyhlaseni-se-stalo-jakousi-formalitou-159360>

⁴⁹³ ADÁMEK, J. a WALDMANN, J. *Pan Adámek (Dokončení)*. s. 5.

⁴⁹⁴ Památník zapadlých vlastenců v Pasekách nad Jizerou. Bez signatury, Seznam osob, které odevzdaly u obecního úřadu v Pasekách nad Jizerou radiopřijímače.

terénu. Češi si zároveň vybudovali menší zpola zakopanou a stropem opatřenou místnost dva na dva metry, kde přespávali. Na těchto pozicích setrvali až do říjnové demobilizace.⁴⁹⁵

Situaci, která v tomto stádiu již hrozila otevřeným mezinárodním konfliktem, začaly společně komunikovat západní velmoci Velká Británie, Francie a Německo, a to bez ohledu na československou stranu.⁴⁹⁶ K první schůzi došlo 15. září, kdy britský premiér Neville Chamberlain obdržel v Bechtesgadenu návrhy Adolfa Hitlera na nové pohraniční uspořádání vztahující se k ČSR. Své územní nároky na úkor ČSR však vneslo i Polsko a Maďarsko. Uznání těchto nároků se Hitler dožadoval na dalším setkání s britským politikem 22. září v Bad Golgesbergu. ČSR s podmínkami však nesouhlasila a Hitler hrozil válkou. 29. září se proto sešli představitelé čtyř velmocí v Mnichově. Přítomni byli vůdce Adolf Hitler (za Německo), šéf vlády Benito Mussolini (za Itálii), premiér Neville Chamberlain (za Velkou Británii) a prezident Rady ministrů Édouard Daladier (za Francii). Přítomnost československých zástupců na jednáních nebyla povolena. Britská a francouzská strana chtěla hlavně ukončit stav napětí ve střední Evropě, a to tím, že bude Německu postoupeno území Sudet.⁴⁹⁷ Vznikl dokument, známý jako mnichovská dohoda, který deklaroval, že československé jednotky musí označené oblasti vyklidit do 10. října. Německé síly pak mohly toto území, rozdělené do čtyř pásem (I. až IV.) obsadit od 1. do 7. října. Také bylo ve smlouvě definováno V. pásmo, kde měla proběhnout lidová hlasování o připojení vyznačených regionů ke třetí říši (což se ve skutečnosti nikdy nestalo). V jednom z dodatků bylo dále stanoveno, že podepsané velmoci očekávají vyřešení otázky maďarské a polské menšiny do tří měsíců, jinak bude tento problém předmětem dalšího jednání signatářů mnichovské dohody.⁴⁹⁸

Následující měsíce ukázaly, jak jednostranné bylo plnění závazků mnichovské dohody. Němečtí vojáci nakonec zabrali více území ČSR, než bylo původně v dokumentu uvedeno (jednak většinu V. pásma a také další menší sporná území, která byla strategicky výhodná). 20. listopadu 1938 pak byl v Berlíně podepsán protokol, který tyto hranice stvrzoval. V otázce územních nároků Polska a Maďarska bylo jasno během dalších dvou

⁴⁹⁵ Památník zapadlých vlastenců v Pasekách nad Jizerou. Paměti a zápisky Františka Patočky. Dolní Rokytnice n/Jiz. čp. 146. s. 98-99.

⁴⁹⁶ Dlouhotrvající nátlak Německa na bránící se ČSR vytvořil atmosféru, v níž hrozil celosvětový konflikt. Mezinárodní konferenci, řešící československou otázku, tak podporovalo i USA a SSSR. Viz OLIVOVÁ, V. *Dějiny*. s. 279.

⁴⁹⁷ Tamtéž, s. 280.

⁴⁹⁸ The British National Archives – Kew, Foreign Office and Foreign and Commonwealth Office: Protocols of Treaties, FO 93/1/220A, Agreement. Munich Agreement. *The British National Archives* [online]. [cit. 2025-03-17]. Dostupné také z: <https://blog.nationalarchives.gov.uk/the-munich-agreement/>

měsíců. V říjnu zabralo Polsko Těšínsko a část území na Opavsku a v okolí obce Spiš. 2. listopadu pak proběhla první vídeňská arbitráž, na jejímž základě ztratilo Československo jižní a východní část Slovenska a jižní část Podkarpatské Rusi ve prospěch Maďarska.⁴⁹⁹ Paradoxně byl tento protokol porušením mnichovské dohody, protože jej podepsali pouze zástupci Německa a Itálie (tedy ne všichni signatáři dohody z Mnichova).⁵⁰⁰

Mnichovská dohoda odstartovala také vnitrostátní změny v ČSR. Oslabené pozice pražské vlády využili politici Slovenska a Podkarpatské Rusi, kteří chtěli získat autonomní vládu. Hlinkova slovenská ľudová strana deklarovala svůj záměr už v říjnu, kdy vydala 6. října Manifest slovenského národa.⁵⁰¹ V čele nové slovenské vlády stál Josef Tiso.⁵⁰² K právnímu potvrzení slovenské autonomie došlo 22. listopadu.⁵⁰³ Podobným způsobem se od ČSR odtrhl také zbytek Podkarpatské Rusi, kde stál v čele místní vlády od 11. října Andrej Bródy, který však byl po dvou týdnech funkce zbaven.

Mnichovská dohoda tedy nebyla dokumentem, jenž přímo určoval pevné hranice okleštěného státu – takzvané druhé republiky. Jednalo se především o formu prohlášení, která jednoznačně definovala postoj evropských velmocí a stala se prostředkem, který zničil obranyschopnost ČSR a její územní a politickou celistvost v nejkratším možném čase.

3.3 Zábor Pasek a následný vývoj

Jedním ze stěžejních výsledků mnichovské dohody mělo být postoupení hraničních oblastí Československa Německu na základě podkladů o národnostních hranicích z roku 1910. 30. září 1938 přijala rozhodnutí z Mnichova československá strana.⁵⁰⁴ Zábor měl proběhnout ve čtyřech etapách, ale 5. října 1938 padlo rozhodnutí

⁴⁹⁹ UN. OFFICE OF LEGAL AFFAIRS. CODIFICATION DIVISION. *Reports of International Arbitral Awards: Recueil des sentences arbitrales*. Vol. 28. New York: UN, 2007, s. 403-406.

⁵⁰⁰ ČAPKA, František a KLÍMA, Bohuslav. *Nástin českých dějin*. Brno: Masarykova univerzita, 2001, s. 131.

⁵⁰¹ FEIERABEND, Ladislav Karel a BILÍKOVÁ, Magda. *Politické vzpomínky I*. Brno: Atlantis, 1994, s. 389.

⁵⁰² 151. schůze. Čtvrtek 17. listopadu 1938. *Poslanecká sněmovna Parlamentu České republiky* [online]. [cit. 2025-03-17]. Dostupné z: <https://www.psp.cz/sqw/hp.sqw?k=185>

⁵⁰³ 155. schůze. Sobota 19. listopadu 1938. *Poslanecká sněmovna Parlamentu České republiky* [online]. [cit. 2025-03-17]. Dostupné z: <https://www.psp.cz/eknih/1935ns/ps/stenprot/155schuz/s155001.htm> OLIVOVÁ, V. *Dějiny*. s. 291.

⁵⁰⁴ NA, f. PMA, inv. č. 2960, kart. 4142, Protokol z 9. schůze 18. československé vlády s podpisy ministrů. Praha, 1938, 30. září.

o obsazení dalšího území – V. pásma, do něhož spadaly i Krkonoše.⁵⁰⁵ Na těchto místech tedy nikdy neproběhly ony lidové plebiscity, které předpokládala mnichovská dohoda.

Paseky nad Jizerou neměly být, jako ryze česká obec, obsazeny. Jak se ale ukázalo v průběhu října a listopadu, původní stanovení hranic německá strana neměla v úmyslu důsledně dodržovat.

Československá veřejnost obdržela zprávy o výsledcích mezinárodního jednání už 30. září 1938. Mezi lidmi se zprávy rychle šířily především díky rozhlasu. 5. října tak počalo stahování československé armády z Krkonoš.⁵⁰⁶ Ústup vojáků československé armády a členů SOS poblíž Pasek zaznamenalo písemně hned několik pamětníků. Pasecký duchovní Karel Doležal, který 8. října vyučoval náboženství na havírenské škole, sledoval od hostince Na Kopci (čp. 169), jak vojáci odchází směrem od Nového Světa (poblíž Harrachova). Dle jeho slov někteří muži zpívali.⁵⁰⁷ Paseky nad Jizerou tak od 8. října nebyly pod ochranou jakékoliv československé vojenské nebo polovojenské státní jednotky.

Nejvypjatější okamžiky pro obyvatele Pasek nad Jizerou nastaly ve dnech od 8. do 11. října. V těchto dnech byla situace velmi nejasná a Češi v Pasekách se obávali, že dojde k agresi ze strany rokytnických Němců. Situace počala eskalovat 8. října, kdy dorazila německá armáda do Rokytнице. Téhož dne navíc došlo na německé straně k přerušení telefonního spojení mezi Pasekami a Rokytnicí. Pasecké zastupitelstvo se proto snažilo předejít hrozbě různými bezpečnostními opatřeními. 9. října přišlo na popud starosty do obce 15 členů jednotek SOS, kteří byli ubytováni na faře. Jednalo se většinou o vojáky ze Semil a z Benešova u Semil. Odpoledne téhož dne byly po obvodu obce rozestavěny hlídky pasecké domobrany. Nejrizikovějšími úseky byly mosty přes Jizeru

⁵⁰⁵ Čtyři první etapy záboru probíhaly na základě mnichovské dohody. Wehrmacht obsazoval tato území od 1. října 1938. Stahující se československé jednotky ustupovaly z pohraničí v bezpečném předstihu tak, aby se s německým vojskem nesetkali (byl udržován dvoukilometrový rozestup). V případě V. pásma, tedy území, o jehož státní příslušnosti mělo rozhodnout referendum, však probíhal vstup německých jednotek bez koordinace s československou stranou. Docházelo tak k setkání československých bezpečnostních složek a německých vojáků, což byl případ i Pasek nad Jizerou, jak je níže podrobněji popsáno.

Viz JUŘENA, Jan. *Okupace 1938: německý zábor Krkonoš a Podkrkonoší*. Krkonoše – Jizerské hory 2013, 11, s. 46.

GEBEL, Ralf. *„Domů do říše“: Konrád Henlein a říšská župa Sudety (1938-1945)*. Praha: Argo, 2018, s. 63.

⁵⁰⁶ František Patočka, který byl v září, v době vojenské pohotovosti, vojensky nasazen se svou jednotkou nedaleko Pasek nad Jizerou, zapsal, že dle rozkazu opustil své pozice právě 5. října. Když cestoval s dalšími vojáky do československého vnitrozemí přes Vilémov, byly již v této obci (sousedící s Pasekami) vyvěšeny nacistické prapory.

Viz Památník zapadlých vlastenců v Pasekách nad Jizerou. Paměti a zápisky Františka Patočky. Dolní Rokytnice n/Jiz. čp. 146. s. 103.

⁵⁰⁷ Kniha pamětní farní osady Pasek n/Jiz od r. 1895: II. díl. s. 162.

spojující Paseky s Rokytnicí – v té chvíli již německou. Dle zápisu v obecní kronice Vysokého nad Jizerou ještě téhož dne, 9. října, měly stát na rokytnické straně u mostu přes Jizeru vedoucího do Makova hlídky wehrmachtu.⁵⁰⁸ V pasecké farní kronice se zas dochoval zápis, dle něhož měl být starosta A. Soukup už 8. října zpraven na okresním úřadě v Jilemnici, že bude Němci zabrána část Pasek, a to dolní část údolí, od řeky Jizery po cestu Planýrku. Uvedené vyrozumění se však nedochovalo. Tyto údajně obdržené informace přitom starosta nesdělil místním, dle kronikáře K. Doležala pravděpodobně proto, aby nešířil paniku, kterou by zpráva jistě vyvolala.⁵⁰⁹ Podle Pacholíkových záznamů vzhledem k tomu většina paseckých Čechů věřila, že obec zůstane záboru ušetřena, a to až do 10. října.⁵¹⁰ V noci 10. října spatřili vyděšení Pasečtí, jak po mostě spojující Havírnu s Vilémovem projíždějí německá vojenská auta.⁵¹¹ Paseky byly obsazovány od dolní části Havírny u řeky Jizery, kde se nacházely Pohlovy továrny, směrem nahoru. Někteří obyvatelé Havírny, kterým bylo v předešlých dnech vyhrožováno se strany německých ordnerů, uprchli do vzdálenější části Pasek. Jednalo se o učitele Jana Vacka nebo mlynáře Františka Bartla.⁵¹² Tato noc byla neobvyklá i kvůli extrémně nepříznivému počasí. V noci se strhla velká bouře. Jeden z blesků zasáhl dům čp. 71 osadníka Viléma Krykorky Na Boušíně. Ve zmatku způsobeném přicházející německou armádou nevyjeli pasečtí hasiči požár hasit. Dle hasičské kroniky se místní hasiči o požáru ani nedozvěděli. Stavení vyhořelo do základů.⁵¹³

Druhého dne, 11. října mezi 8. a 9. hodinou ranní, se v centru Pasek U Kostela objevila dvě německá vojenská auta.⁵¹⁴ Tímto dnem začala celková okupace Pasek

⁵⁰⁸ Archiv Vlastivědného muzea pro Vysoké nad Jizerou a okolí. f. Kroniky, inv. č. 24.790, RK 377/6, Chronologické pamětní záznamy na rok 1938 města Vysokého nad Jizerou, v politickém okr. Jilemnickém, s. 58.

⁵⁰⁹ Kniha pamětní farní osady Pasek n/Jiz od r. 1895: II. díl. s. 163.

⁵¹⁰ PACHOLÍK, F. K. *Všelijaký poudání*. s. 37-38.

⁵¹¹ Na přesném čase příjezdu prvních německých vojáků do Havírny se prameny neshodují. Dle farní kroniky spatřili Havírenští první německé automobily v obci už kolem 8. hodiny večerní. Podle Pacholíka zahlédli místní první auta přijíždějící od Vilémova do Havírny až kolem 22. hodiny v noci.

Viz Kniha pamětní farní osady Pasek n/Jiz od r. 1895: II. díl. s. 165.

PACHOLÍK, F. K. *Všelijaký poudání*. s. 38.

⁵¹² Strach a nejistota Čechů z nastalé situace dokládají i další příběhy jednotlivců, kteří před Němci prchli nebo chtěli uprchnout. Této problematice byla věnována pozornost v podkapitolách *Migrace obyvatel a Školství za okupace*.

⁵¹³ Dům Na Boušíně byl znám jako místo, kde se konaly seance takzvaných mediánů. Rodina Krykorkových patřila mezi přední vyznavače mediánství v obci.

Viz Památník zapadlých vlastenců v Pasekách nad Jizerou. Pamětní kniha sboru dobrovolných hasičů v Pasekách n. Jiz. s. 166.

⁵¹⁴ K dataci záboru, tedy 11. října 1938, nutno dodat, že se v některých zdrojích objevují zavádějící data. V Bimanově článku je chybně uvedeno, že oblast včetně Pasek nad Jizerou byla okupována německou armádou již od 8. října. Je pravda, že toho dne obsadila německá armáda větší část sousední Rokytnice nad

nad Jizerou. Němečtí vojáci předně rozkázali členům jednotek SOS okamžitě Paseky nad Jizerou opustit, což se ihned stalo.⁵¹⁵ Dle Doležalových vzpomínek německý velící důstojník neustále zvyšoval hlas, což místní obyvatelé ještě více děsilo.⁵¹⁶ Drahoslav Waldmann (nar. 29. května 1929) zase vzpomínal, že jeden z německých vojáků zalehnul s kulometem u hlavní křižovatky v Pasekách nad Soukupovou hospodou a kontroloval zpovzdálí chování Paseckých (brzy měl ale stanoviště opustit).⁵¹⁷ Vojáci se divili a zároveň vyčítali Paseckým, že je nevitají s nacistickými prapory – přítomní přihlížející totiž reagovali vyděšeně a jedna paní plakala.⁵¹⁸ Wehrmacht následně obsadil místní klíčové budovy – především obecní úřad. V pasecké nedávno otevřeně sokolovně, stojící ve svahu nad kostelem, zřídili němečtí vojáci velitelství a kancelář.⁵¹⁹

Šok Paseckých z nečekaného obsazení československé vsi vystřídal debaty obyvatel o tom, proč k příchodu německého vojska došlo. Mezi Čechy se proslýchalo, že obec byla obsazena na žádost zdejších německých firem.⁵²⁰ Dle názoru dalších byla česká ves zabráná na základě chyby československého úředníka. Údajně byl zábor proveden, protože v Pasekách nebyl přítomný československý styčný důstojník, který měl s Němci

Jizerou a první vojáci dorazili do nedalekého Jablonce nad Jizerou (většinový zábor až 10. října). Toho dne však Němci do Pasek ještě nedorazili. Pamětník Pacholík občas uváděl datum 10. října jako den, kdy proběhl celkový zábor obce Paseky nad Jizerou. Ani toto tvrzení však není úplně pravdivé. Ještě v odpoledních hodinách se Pasečtí uklidňovali, že Paseky zůstanou na československé straně hranice, protože dle mezinárodních úmluv měl být zábor pátého okupačního pásma ukončen do 10. října. Jak je výše napsáno, Němci vyrazili do Pasek v noci 10. října a stěžejní budovy byly zajištěny 11. října.

Petr Taranda ve své publikaci zase uvedl, že československé orgány měly povinnost opustit Paseky a další zabrané obce do 24. listopadu, což sice byla pravda z právního hlediska, ale v realitě museli opustit českoslovenští úředníci a členové bezpečnostních složek Paseky již v říjnu. Z kontextu Tarandova celého textu by navíc čtenář mohl chybně vyvodit, že Paseky byly zabráné až v průběhu listopadu.

Viz BIMAN, Stanislav. *Vojenské obsazení území připojeného k Německu podle mnichovské dohody a období jeho vojenské správy (1. - 20. října 1938)*. In: RADVANSKÝ, Zdeněk (ed.). *Historie okupovaného pohraničí 1938-1945*. Ústí nad Labem: Univerzita J. E. Purkyně, 1998, 1, s. 96.

PACHOLÍK, F. K. *Drobečky*. s. 23.

TARANDA, Petr. *Neklidná léta 1938-1945 na Jablonecku a Semilsku*. Liberec: Nakladatelství Bor, 2018, s. 52-53.

⁵¹⁵ Na odevzdaný přístup československých bezpečnostních složek si v následujících dnech stěžoval ústřední výbor Národní jednoty severočeské. Dle jejich názoru byly Paseky a další české obce 11. října obsazeny zcela neprávem. Avšak jednotky SOS se řídily jasným rozkazem Syrového vlády – nebojovat za žádnou cenu.

Viz HOLUB, Ota. *Stalo se v roce 1938 (2). Marný protest*. Krkonoše 1983, 11, s. 21.

⁵¹⁶ Kniha pamětní farní osady Pasek n/Jiz od r. 1895: II. díl. s. 164.

⁵¹⁷ Drahoslav Waldmann pocházel z chalupy čp. 2 Na Zvonici stojící v blízkosti centra Pasek nad Jizerou. Vystudoval zemědělskou školu a po válce (již mimo Paseky) pracoval jako zemědělský adjunkt na statcích po odsunutých Němcích a poté od roku 1956 jako zootechnik. Koncem 60. let se D. Waldmann přestěhoval zpět do rodné obce a dělal tu, podobně jako dříve jeho otec Josef, listonoše. Zemřel 31. října 2001.

Kronika Drahoslava Waldmanna, s. 45.

⁵¹⁸ HOLUB, O. *Stalo se (2)*. s. 21.

Kronika Drahoslava Waldmanna, s. 45.

⁵¹⁹ Památník zapadlých vlastenců v Pasekách nad Jizerou. Obecní kronika vedená od r. 1923, s. 68.

⁵²⁰ HOLUB, O. *Stalo se (2)*. s. 21.

vyjednávat.⁵²¹ Ve skutečnosti se však jeví jako výrazně pravděpodobnější, že Paseky byly obsazeny ze strategických důvodů, což se potvrdilo po další vlně záborů v listopadu.

Po příchodu Němců do obce se na několik dní uzavřely některé obecní instituce. Byla uzavřena pasecká pošta. Od 12. do 15. října fungoval pro obec poštovní úřad ve Vysokém nad Jizerou, kam chodili pro poštu pasečtí listonoši Arnošt Wagner a Miroslav Votoček. Poté bylo fungování pošty obnoveno a její správu převzal Němec Franz Mittner, majitel soustružnických dílen v Havírně.⁵²² Od 11. října se také nevyučovalo ani na jedné z obou místních škol. Vyučování bylo obnoveno 21. října, ale jen na pasecké škole.⁵²³

Obsazení celých Pasek Němci bylo sporné a československá strana proti počínání německých vojáků protestovala. 15. října dorazil do obce okresní koncipista František Šturm, který se v čele československé delegace snažil přesvědčit německé vojáky a přimět je k odchodu. Němci československé úředníky odmítli a ukázali jim mapy, podle kterých byly Paseky zakresleny na německé straně hranice. Paseky nad Jizerou tak zůstaly součástí Německé říše.⁵²⁴ Kromě Pasek bylo k Německu podobně připojeno dalších 314 obcí s převahou českého obyvatelstva.

Následující dny v obci ukázaly, jak tvrdý bude přístup nacistů k českým obyvatelům. Německé úřady konfrontovaly hned několik paseckých jednotlivců.⁵²⁵ Nedochovaly se však informace o tom, že by těmto vyšetřovaným bylo ublíženo nebo že by byli zatčeni. Dochovaly se však zprávy o tom, že nacisté začali vystupovat proti vracejícím se demobilizovaným paseckým mužům (tyto zprávy však nevypovídaly o konkrétních případech). Proti takovému chování Němců protestovaly československé úřady, například protestní nótou československého ministerstva zahraničních věcí z 30. října. V ní byly explicitně zmíněny Paseky nad Jizerou vedle dalších zabraných obcí, kde docházelo také k excesům vůči bývalým československým vojákům.⁵²⁶ Na protesty německá strana nereagovala.

⁵²¹ Kniha pamětní farní osady Pasek n/Jiz od r. 1895: II. díl. s. 165.

⁵²² Památník Zapadlých vlastenců v Pasekách nad Jizerou. SOKOL v Pasekách nad Jizerou, s. 4.

⁵²³ Kniha pamětní farní osady Pasek n/Jiz od r. 1895: II. díl. s. 167.

⁵²⁴ JUŘENA, J. *Soumrak*. s. 101.

⁵²⁵ Příkladem vystupování německých okupantů vůči Čechům v Pasekách byl incident ze 30. října 1938. Dopoledne do Pasek dorazili členové Gestapa. V obci hledali místního osadníka – duševně nemocného Ottu Kučeru. Pasecký administrátor do kroniky zapsal, že, když Němci Kučeru našli, křičeli na něj a vyhrožovali mu. Nakonec mu však nic neudělali a nechali ho na svobodě.

Viz Kniha pamětní farní osady Pasek n/Jiz od r. 1895: II. díl. s. 168.

⁵²⁶ AMZV, f. VI. Sekce – právní 1918-1939, kart. 57, složka 4, nóta ZÚ Berlín č.j. 11 881/38 ze dne 30.10.1938 (strojopisná kopie).

V této době (nedochovalo se přesné datum) byl ukončen provoz v českém hostinci U Karlů. Provozovatelé manželé Kučerovi, kteří nesouhlasili s nacistickou okupací, měli nařízeno vyvěsit nad dveře podniku prapor s hákovým křížem. Prapor nakonec vyvěsili, ale na boční stranu domu nad hnojiště. Údajně měl právě tento krok za následek, že byla hospoda koncem 30. let zavřena a už nikdy nebyla znovu otevřena.⁵²⁷

Němečtí vojáci však nechtěli české obyvatele vždy jen zastrašovat. Někdy se naopak snažili působit vlídně. Vařili například teplá jídla (většinou polévky podobné guláši nebo ajntopfu), která nabízeli na veřejných místech Pasečákům.⁵²⁸ Občané, kteří od vojáků jídlo přijali, souhlasili s propagandistickým využitím fotografování (fotky se nedochovaly).⁵²⁹ To vnímal zbytek obyvatelstva, aspoň podle zapsaných zpráv pamětníků, jako výraz potupného přijetí německé okupace ze strany těch, kteří si pro nabízené jídlo došli.⁵³⁰

Okamžitě po posunutí hraniční čáry, 11. října 1938, uzavřeli Němci nově stanovené hranice. Překročení hraniční čáry bylo možné jen s propouštěcími dokumenty, které bylo možné získat v pasecké sokolovně. Na výjezdu z Pasek u státní hranice byla přes silnici postavena závora, kterou hlídala německá finanční stráž – místo lidově nazývané V Koutě u stavení čp. 174.⁵³¹ To však platilo jen krátkodobě, protože již 24. listopadu došlo k dalšímu posunutí hranice ve prospěch třetí říše. Okupace postihla nedaleké Sklenařice a část Zlaté Olešnice. Paseky nad Jizerou tak přestaly představovat hraniční obec.⁵³²

Co se týče správy obce, došlo hned v roce 1938 k několika rošádám. Dlouhodobý starosta Augustin Soukup byl zbaven svého úřadu dne 13. října 1938, tři dny po příjezdu německého vojska do Pasek nad Jizerou. Prvním prozatímním správcem obce byl určen Němec Robert Mohr, který dříve pracoval jako mistr v Pohlových továrnách v Havírně. 17. října mu byla přidělena funkce „Kommissarischer Leiter“, která ho opravňovala k dočasnému vedení správy obce. Pravděpodobně právě proto byl krátkodobě obecní úřad přemístěn do Pohlových továren v Havírně čp. 249. Už 31. října byl však obecní úřad opětovně přesunut, a to do budovy fary čp. 121 naproti kostelu svatého Václava. Od toho

⁵²⁷ WALDMANN, Josef. *Hostinec a kramářství U Karlů*. Pasecké čtení 2004, 3, s. 12.

⁵²⁸ Památník zapadlých vlastenců v Pasekách nad Jizerou. Obecní kronika vedená od r. 1923, s. 68.

⁵²⁹ PACHOLÍK, F. K. *Drobečky*. s. 23.

⁵³⁰ Památník Zapadlých vlastenců v Pasekách nad Jizerou. SOKOL v Pasekách nad Jizerou, s. 4

⁵³¹ Památník zapadlých vlastenců v Pasekách nad Jizerou. Obecní kronika vedená od r. 1923, s. 71.

⁵³² Archiv Vlastivědného muzea pro Vysoké nad Jizerou a okolí. f. Kroniky, inv. č. 24.790, RK 377/6, Chronologické pamětní záznamy na rok 1938 města Vysokého nad Jizerou, v politickém okr. Jilemnickém, s. 67.

dne začal také v obci pracovat nový „Kommissarischer Leiter“ Wilhelm Schwanda a jako jeho zástupce Wilhelm Krupitschka. Oba pocházeli z Rokytnice nad Jizerou. Nutno dodat, že tento vývoj zapsaný ve farní kronice, nepotvrdily všechny prameny, protože někdy byla jména prozatímních starostů uváděna v jiném pořadí.⁵³³ To však dokazuje jedinou věc, a to zmatek a nejistotu, které tehdy v obci panovaly.

Všechny prameny se shodují na dosazení stálého starosty, k čemuž došlo ještě v roce 1938. Stal se jím Walter Vogt z Rejdic, kterému Pasečtí říkali „freilich.“ Jeho zástupcem byl Hugo Preisler, ten si zase získal přezdívku „šotek.“⁵³⁴ Dosazení W. Vogta do pozice starosty nebylo až tak překvapivé. Hned po záboru se totiž začal objevovat na obecním úřadě v Pasekách a později se mu také podařilo stát se provozovatelem paseckého konzumu (oficiálně od dubna 1940). Většina místních si ho oblíbila, a to hlavně pro jeho lidový přístup, jak ve vzpomínkách vypověděla Jaruška Pelikánová.⁵³⁵

Vliv na vedení a chod obce v období německé okupace měli také podnikatelé a vedoucí pracovníci paseckých podniků, kteří žili v Pasekách před rokem 1938, ale hlásili se k německé národnosti. Prvním z nich byl již výše zmíněný Robert Mohr, který dočasně řídil obecní správu v říjnu 1938, přestože neměl k vedení jiné než ideologické a národnostní předpoklady. Podobně by bylo možné smýšlet i o Franzi Mittnerovi, havírenském podnikateli, který převzal po Karlu Holubcovi (čp. 233) vedení pasecké pošty. V obecních záležitostech měl výrazné slovo, a to po celou dobu okupace, taktéž ředitel pasecké lepenkárny Gebrüder Mahla Adolf Preissler. Důkazem o jeho vlivu bylo například přednostní právo vybírat si mezi paseckými mladíky ty, kteří byli následně nasazeni na práci v jeho továrně.⁵³⁶

Když byl dne 20. listopadu 1938 v Berlíně podepsán protokol o definitivní podobě státních hranic, octly se Paseky nad Jizerou definitivně na území Německé říše. Přestože

⁵³³ Ve školní kronice například uvedl pisatel, že prvním prozatímním správcem byl Němec Schwanda a až po něm nastoupil Robert Mohr. V obecní kronice je zase jako jediný prozatímní starosta uváděn Krupitschka, kterého ve svých zápisech vzpomněl i Pacholík. Nejpravděpodobnější je však výklad podle farní kroniky, a to hlavně z toho důvodu, že zápis je dalece nejpodrobnější (v jiných kronikách jsou o starostech pouhé zmínky). Zároveň jsou zápisy ve farní kronice doplněny o emoční zaujatost. Z toho lze usuzovat, že autor Karel Doležal zapsal vše přímo v roce 1938, což na některých místech v textu i naznačil. Posloupnost starostů se shoduje také se zápisem Drahoslava Waldmanna, který obsazení Pasek Němci taktéž podrobně nastínil ve své kronice.

Viz Kniha pamětní farní osady Pasek n/Jiz od r. 1895: II. díl. s. 167, 169.

SOA Litoměřice – SOKA Semily, f. ZDŠ Paseky n. J., sign. 339, s. 328.

Památník Zapadlých vlastenců v Pasekách nad Jizerou. Obecní kronika vedená od r. 1923, s. 71.

Kronika Drahoslava Waldmanna. s. 48.

⁵³⁴ Památník zapadlých vlastenců v Pasekách nad Jizerou. Obecní kronika vedená od r. 1923, s. 71.

⁵³⁵ DUŠEK, Libor. *Krkonošští rodáci vzpomínají 2: Dramatické příběhy z válečných i poválečných let*. Líbeznice: Víkend, 2018, s. 47.

⁵³⁶ Kronika Drahoslava Waldmanna, s. 49-51.

dle původního znění mnichovského diktátu měly být k Německu připojeny jen ty původně československé obce, v nichž se dle sčítání z roku 1910 hlásila nadpoloviční většina obyvatel k německé národnosti, bylo k Německu připojeno i 315 dalších obcí s většinovou českou populací, včetně Pasek nad Jizerou, nově přejmenovaných na Passeck an der Iser.⁵³⁷ Dále se však neoficiálně využívalo i pojmenování Paseky.⁵³⁸

Na nově získaném území byla nejdříve Němci zavedena vojenská správa, která trvala přibližně do konce října roku 1938. 20. října pak Adolf Hitler vyšel do velké míry vstříc vedení SdP, když rozhodl o vytvoření samostatné říšské župy Sudety, do jejíhož čela dosadil 30. října Konráda Henleina. Definitivně byla legislativně župa ustanovena 15. dubna 1939. Severní Čechy včetně území Krkonoš spadaly právě do této nově zřízené župy.⁵³⁹

Župa byla rozdělena na tři vládní obvody (Regierungsbezirke), které byly dále rozčleněny na 58 okresů, z toho 53 venkovských okresů (Landkreis) a osm statutárních měst (Stadtkreis). Jednotlivé okresy spravovali zemští radové (Landrat).⁵⁴⁰ Paseky nad Jizerou ležely v okrese Jablonec nad Nisou (Gablonz), kam byly zařazeny v dubnu 1939. Okresní správu vedl okresní hejtman, v případě Jablonce jím byl do června 1939 Hans Georg Koch a po něm do května 1945 Rudolf Kriele.⁵⁴¹ Okres Jablonec nad Nisou byl součástí vládního obvodu Ústí nad Labem, v jehož čele byl Hans Krebs.⁵⁴²

Z hlediska soudní příslušnosti byly Paseky nad Jizerou bezprostředně po záboru v říjnu 1938 podřízeny úřednímu soudu v Trutnově, a to od 11. října. Ten spadl pod zemský soud v Liberci. Přestože v jiných okupovaných oblastech Sudet zůstala soudní příslušnost obcí neměnná, v případě Pasek nad Jizerou a dalších okolních obcí (jako Jablonec nad Jizerou, Sklenařice nebo Zlatá Olešnice) muselo dojít k novému zařazení, protože Vysoké nad Jizerou, kam předtím české obce soudně spadaly, nebylo součástí třetí říše.

⁵³⁷ SOA Litoměřice – Státní okresní archiv Jablonec nad Nisou (dále jen SOKA Jablonec n. N.), f. Landrát Jablonec nad Nisou 1938–1945 (dále jen Landrát JN), inv. č. 19, kart. 26, 003/1 Meldung von gemeindlichen Neugliederungen OG – 103/38. Meldefrist 15. Juni 1939, s. 8.

⁵³⁸ *Das Ortsbuch für das Deutsche Reich. Ergänzungsband: Ostmark, Sudetengau, Memelland. Hrsg. in Verbindung mit der Deutschen Reichsbahn und der Deutschen Reichspost.* Berlin: Deutsche Verlagsgesellschaft, 1940, s. 296.

⁵³⁹ MAJEWSKI, Piotr. *Sudetští Němci 1848–1948: Dějiny jednoho nacionalismu.* Brno: Conditio humana, 2014, s. 376–381.

⁵⁴⁰ KURAL, Václav. „Sudety“ pod hákovým křížem. Ústí nad Labem: Albis international, 2002, s. 95.

⁵⁴¹ PADRTA, František. *Landrát Jablonec nad Nisou (1938–1945): Inventář.* Jablonec nad Nisou: Státní okresní archiv v Jablonci nad Nisou, 1997, s. 1–5.

⁵⁴² KURAL, Václav. „Sudety.“ s. 94.

V příštím roce, konkrétně od 1. října 1939 došlo k další změně. Paseky nad Jizerou byly (společně se Zlatou Olešnicí) nově přeřazeny pod úřední soud v Tanvaldu. Ostatní české obce z původního soudního okresu Vysoké nad Jizerou nově spadaly pod úřední soud v Rokytnici nad Jizerou.⁵⁴³

Po záboru československých obcí bylo nutné úředně vyřešit otázku občanství pro obyvatele Sudet. 20. listopadu 1938 proto byla uzavřena dohoda mezi Německou říší a Česko-slovenskou republikou. Německou státní příslušnost získali ti obyvatelé, kteří měli v době záboru, tedy 10. října 1938, hlášené trvalé bydliště nebo domovské právo na zabraných územích. Tito lidé zároveň ztratili československou státní příslušnost, protože dle dohody dvou států si lidé nesměli ponechat příslušnost k oběma státům. Nařízení začalo platit 26. listopadu 1938.⁵⁴⁴ Od tohoto dne se tedy pasečtí obyvatelé stali příslušníky Německé říše. Německými občany se však stali pouze sudetští Němci, Češi tento status nezískali.⁵⁴⁵

Češi (nyní už příslušníci Německé říše) žijící nově v Německé říši netvořili dle Němců samostatnou národnostní menšinu jako takovou. Nacisté nepoužívali pojem menšina, ale cizí národní skupina (*Fremdsvolksgruppe*). Tyto národní skupiny měly být v Německé říši izolovány a následně asimilovány, vysídleny nebo zničeny. Češi žijící v letech 1938 až 1945 v Německu tak neměli žádná menšinová národnostní práva.⁵⁴⁶

Sudetští Němci, kteří stanuli ve vysokých funkcích v nově zřízené župě Sudety, kam spadaly i Paseky nad Jizerou, měli zájem, aby byla otázka české menšiny vyřešena co nejdříve, a to radikálně. Franz Künzel, zodpovědný v Sudetech za menšinovou politiku do roku 1942, požadoval absolutní vysídlení Čechů žijících v říšské župě Sudety. To se však nesetkalo se souhlasem na nejvyšších místech v sousedním Protektorátu. Říšský sekretář Protektorátu Čechy a Morava Karl Hermann Frank a později i zastupující říšský kancléř Protektorátu Čechy a Morava Reinhard Heydrich možnost vysídlení Čechů

⁵⁴³ Němečtí okupanti ponechali na většině míst v Sudetech identickou síť soudů jako tomu bylo, když byla území součástí Československa. Došlo však ke změně názvosloví, s kterým pracuje i tato práce. Z původních krajských soudů se staly zemské soudy a okresní soudy byly přejmenovány na úřední soudy. Viz LETOCHA, Josef. *Okupační veřejná správa Krkonoš a Podkrkonoší*. In: VAŠÍČEK, Zdeněk a WOLF, Vladimír (red.). *Krkonoše – Podkrkonoší: Vlastivědný sborník muzeum Trutnov*. Hradec Králové: Kruh, 1976, 3, s. 200-201.

⁵⁴⁴ 300/1938 Sb. o otázkách státního občanství s Německem. *Wolters Kluwer ASPI* [online]. [cit. 2025-03-18]. Dostupné z: <https://www.aspi.cz/products/lawText/1/7358/1/2/smlouva-c-300-1938-sb-mezi-cesko-slovenskou-republikou-a-nemeckou-risi-o-otazkach-statniho-obcanstvi-a-opce/smlouva-c-300-1938-sb-mezi-cesko-slovenskou-republikou-a-nemeckou-risi-o-otazkach-statniho-obcanstvi-a-opce>

⁵⁴⁵ BENDA, Jan. *Teror v pohraničí českých zemí v letech 1938-1945. K příčinám útěku a vyhnání Čechů, Židů a německých antifasistů*. Praha: Powerprint, 2021, s. 261.

⁵⁴⁶ Tamtéž, s. 188-189.

žijících v Německu do Protektorátu odmítali a upřednostňovali postupnou germanizaci. Měli totiž obavy z bezpečnostních rizik, která by uprchlická vlna na území Protektorátu přinesla.⁵⁴⁷

Ve výsledku však z řady důvodů (například kvůli nejasnosti kompetencí vedoucích osob) nikdy nedošlo k vypracování a realizaci jednotného plánu germanizace Čechů žijících v říšské župě Sudety. Jednotná nařízení se tak omezila především na školství, což bylo podrobněji vysvětleno v podkapitole *Školství za okupace*. Na druhou stranu však neexistence jednotného postupu ve věci germanizace dávala možnost menším správním jednotkám činit kroky vedoucí ke germanizaci dle vlastního uvážení, což někdy vedlo k přehnané krutosti vůči české menšině v říši.⁵⁴⁸

4. prosince 1938 uspořádali Němci v Pasekách a v dalších obsazených obcích doplňovací volby do říšského sněmu. Německé vedení chtělo tímto krokem demonstrovat vysokou míru nadšení sudetského obyvatelstva z nové státní příslušnosti. V té době už SdP fakticky neexistovala, protože se stala součástí německé NSDAP. V prosincových volbách tak mohla být volena pouze jediná strana. Případní odpůrci ze strany Čechů byli různými způsoby zastrašováni, například i tím, že jejich volební lístky byly barevně odlišeny (na základě národnosti), takže bylo možné případnou českou enklávu v dané obci dohledat.⁵⁴⁹ I samotná obsahová formulace na hlasovacích dokumentech byla odlišná na základě národnosti voliče.⁵⁵⁰ Na německých volebních lístcích byla formulovaná jednoduchá evidentně zabarvená otázka:

*„Hlásíš se k našemu vůdci Adolfu Hitlerovi, osvoboditeli Sudet, a dáváš svůj hlas volebnímu návrhu NSDAP?“*⁵⁵¹

Na těch, které obdrželi Češi, byla také otázka, ale jiná:

*„Chceš být i Ty loajálním občanem nového státu a svědomitě vykonávat svou povinnost, a dáváš proto hlas návrhu Vůdce a Říšského kancléře?“*⁵⁵²

Po srovnání obou otázek bylo zřejmé, že Češi byli považováni ve volbách za podřadné voliče, což zdůrazňovalo slovní spojení „i ty.“ Dle Pacholíka chtěli někteří Pasečtí vyjádřit nesouhlas s německou okupací a odevzdali prázdné lístky nebo se

⁵⁴⁷ ZIMMERMANN, V. *Sudetští Němci*. s. 247.

⁵⁴⁸ GEBEL, R. „Domů.“ s. 242.

⁵⁴⁹ MAJEWSKI, Piotr. *Sudetští Němci*. s. 383.

⁵⁵⁰ ZIMMERMANN, V. *Sudetští Němci*. s. 97.

⁵⁵¹ KURAL, Václav. „Sudety.“ s. 321.

⁵⁵² Agitační leták k účasti na doplňovacích volbách do Říšského sněmu, 1938. *Vojenský historický ústav Praha* [online]. [cit. 2025-03-18]. Dostupné z: <https://www.vhu.cz/exhibit/agitacni-letak-k-ucasti-na-doplnovacich-volbach-do-risskeho-snemu-1938/>

vyjádřili odmítavě. Dle jeho zápisu museli proto nakonec Němci u volební urny v Pasekách kontrolovat volící obyvatele, aby byl výsledek souhlasnější.⁵⁵³ Toto Pacholíkovo tvrzení nebylo možné z dnešního pohledu ověřit. Je však v přímém rozporu s tím, co uvádí historik Piotr Majewski. Ten tvrdí, že ačkoliv docházelo k předvolebnímu zastrahování a k represím, během samotného hlasování nedocházelo k machinacím tak, jak to uvádí pasecký vypravěč. Celkové výsledky voleb byly každopádně jednoznačné, pozitivně se ve prospěch nacistické ideologie vyjádřilo 98,9 % voličů.⁵⁵⁴

Rok 1939 byl rokem dalších velkých událostí na mezinárodní scéně, které Češi žijící v Pasekách nad Jizerou vnímali velmi negativně, jak dokazují prakticky všechny dochované prameny. V březnu 1939 došlo k rozpadu Česko-Slovenska a ke vzniku Protektorátu Čechy a Morava.⁵⁵⁵ Paradoxně se tak dle některých pamětníků stalo, že Pasečtí, jako němečtí obyvatele, měli lepší životní podmínky než občané Protektorátu, a to hlavně po roce 1941.⁵⁵⁶ Tato tvrzení však nelze objektivně potvrdit.

V roce 1939 došlo v Pasekách i k jedné nešťastné události regionálního rozměru, která však nebyla spojena s politickým děním. 10. července měla kolem čtvrté hodiny odpolední v obci vypuknout veliká bouře doprovázená vichřicí a krupobitím. Přestože nečas trval jen půlhodiny, měly kroupy o velikosti vajec poničit většinu úrody na polích a také některá okna jednotlivých stavení. Ještě větším problémem byl silný vítr, který

⁵⁵³ PACHOLÍK, F. K. *Všelijaký poudání*. s. 40.

⁵⁵⁴ MAJEWSKI, Piotr. *Sudetští Němci*. s. 384-385.

⁵⁵⁵ V krátkém období tzv. druhé republiky došlo k rozpadu demokratického zřízení státu. Vše začalo abdikací prezidenta Edvarda Beneše 5. října 1938 a jeho odchodem do exilu. 19. listopadu 1938 byla schválena autonomie Slovenska a Podkarpatské Rusi. Novým česko-slovenským prezidentem byl Emil Hácha, který ale nebyl schopen zabránit březnové krizi následujícího roku. Autonomní vláda Josefa Tisa vyvolala vnitrostátní krizi (ve spolupráci s nacistickým Německem) a 14. března 1939 vyhlásil slovenský sněm samostatnost. Následujícího dne 15. vyhlásila samostatnost Podkarpatská Rus, ale ta byla ještě téhož dne zabrána maďarskými jednotkami. Mezitím proběhla jednání mezi Emilem Háchou a Adolfem Hitlerem. Po Hitlerově nátlaku musel Hácha vydat souhlas k německé okupaci Čech a Moravy. 15. března pak vstoupil wehrmacht do Čech a na Moravu a 16. března vznikl Protektorát Čechy a Morava.

Viz BĚLINA, P., HALADA, J., HRBEK, J., et al. *Dějiny*. s. 264-266.

Archiv Kanceláře prezidenta republiky, f. Kancelář prezidenta republiky – protokol T (tajné), 1921–1944 (1953), sign. T 178/39, Výnos o zřízení Protektorátu Čechy a Morava, 16. 3. 1939.

⁵⁵⁶ Období teroru v Protektorátu Čechy a Morava nese jméno heydrichiáda, protože je spojeno s osobou Reinharda Heydricha. První heydrichiáda začala s nástupem R. Heydricha do funkce zastupujícího říšského protektora v Protektorátu, a to 27. září 1941. Následovalo vyhlášení stanného práva a tvrdé potlačení domácího odboje.

27. května 1942 byl v Praze spáchán úspěšný atentát na R. Heydricha. Nastala tzv. druhá heydrichiáda. Nacisté v reakci na událost terorizovali obyvatelstvo Protektorátu. Kromě poprav a vypalování celých obcí byl vydán zákaz nočního vycházení a byl vyhlášen výjimečný stav.

Viz IVANOV, Miroslav a RICHTER, Karel. *Atentát na Reinharda Heydricha*. Opava: Hart, 2003, s. 7, 38, 55.

NA, f. Státní tajemník u říšského protektora v Čechách a na Moravě (ÚRP-ST), sign. 109-14/53, fol. 38-41, kart. 179, Hlášení řídicí úřadovny gestapa v Praze o rozsudecích smrti stanných soudů v Praze a v Brně.

strhnul střechy některých domů.⁵⁵⁷ Zajímavé bylo, že kromě zmínky v místních regionálních novinách, se o bouři nedochoval záznam v žádném jiném pramenu.

Na podzim 1. září 1939 vypukla druhá světová válka, když Německo zahájilo invazi do sousedního Polska. Válka jako taková přímo nezasáhla prostor Pasek nad Jizerou, ale dotkla se jejich obyvatel různými způsoby, které se odrážely v jejich životních podmínkách. V průběhu let 1939 a 1940 byly německé síly ve válečném snažení úspěšné. První neúspěch přišel v podobě letecké bitvy o Británii, kterou se německému letectvu nepodařilo vyhrát. Bojů se také nepřímou účastnil československý letec Miloslav Štěpánek (nar. 18. června 1911), původem z Pasek nad Jizerou. Pracoval totiž jako meteorolog pro britské letectvo Royal Air Force (dále jen RAF) ve Velké Británii.⁵⁵⁸

Zásadní zlom v druhé světové válce nastal v zimě 1943, kdy byli Němci poprvé poraženi Rudou armádou u Stalingradu. Od té doby byli nuceni ustupovat a postupně ztráceli dobytá území ve východní Evropě. 6. června 1944 se pak úspěšně vylodila spojenecká vojska v Normandii.⁵⁵⁹ Od té doby již nebylo reálné očekávat zvrát ve válce a vše šlo k definitivní porážce nacistického Německa.

Ohledně let 1938 až 1945 bylo možné nahlédnout jen do minima úředních archiválií, které by se přímo vztahovaly k Pasekám nad Jizerou. Pravděpodobně koncem války mělo dojít k převozu celého obecního archivu do Mahlovy továrny u řeky Jizery,

⁵⁵⁷ *Strašlivá bouře nad Pasekami nad Jizerou*. Pojizerské listy 14.07.1939, 55, s. 7.

⁵⁵⁸ Miloslav Štěpánek žil s rodiči v Pasekách nad Jizerou v domě čp. 63. Jako místo jeho narození však bývá uváděn sousední Vilémov (část Rokytnice nad Jizerou). Štěpánek vystudoval ve 30. letech vojenskou akademii v Hranicích na Moravě a stal se letcem. Po vyhlášení Protektorátu odešel do Polska a zapojil se zde do bojů proti Luftwaffe. 2. září 1939 byl těžce zraněn při německém bombardování letiště v Deblinu. Po porážce Polska pobyl Štěpánek s dalšími letci ve Volyni, z které se v létě 1940 přesunul do Velké Británie. Z důvodu předchozích zranění nemohl sloužit v britské armádě jako letec, ale jako meteorolog. Za svou službu obdržel v Polsku vyznamenání Válečný kříž a následně v Anglii vyznamenání Za chrabrost před nepřítelem a medaili Za zásluhy I. stupně. Po válce sloužil jako podplukovník v československé armádě, ale v roce 1949 byl zatčen a odsouzen na půlroku do vězení. Následně se vrátil Štěpánek do rodných Krkonoš, kde žil ve Zlaté Olešnici. Zemřel 24. září 1979 v Tanvaldu. Posmrtně byl Štěpánek roku 1991 rehabilitován a povýšen do hodnosti plukovníka in memoriam.

Viz VÚA – VHA, f. Československé letectvo – Velká Británie (1940-1946), Bez signatury, Letecká karta RAF Miloslava Štěpánka. Dostupné také z: https://www.vuapraha.cz/wp-content/uploads/2022/04/stepanek_miloslav_18.06.1911.pdf
Archiv Vlastivědného muzea pro Vysoké nad Jizerou a okolí. f. OV 57 Zahraniční letci, ŠTĚPÁNEK, Miloslav.

LUBAS, Miloslav. Válečný pilot Miloslav Štěpánek bojoval s nacisty, synům však neřekl ani slovo. *Seznam Zprávy* [online]. 2024 [cit. 2025-02-21]. Dostupné z: <https://www.seznamzpravy.cz/clanek/magazin-historie-valecny-pilot-miloslav-stepanek-bojoval-s-nacisty-synum-vsak-nerekl-ani-slovo-262335>

⁵⁵⁹ The U.S. National Archives and Records Administration, Collection DDE-EPRE: Eisenhower, Dwight D: Papers, Pre-Presidential, 1916-1952, Series: Principal Files „National Archives Identifier (dále jen NAID): 186473, D-Day Statement to Soldiers, Sailors, and Airmen of the Allied Expeditionary Force. *National Archives Catalog* [online]. [cit. 2025-02-17]. Dostupné z: <https://catalog.archives.gov/id/186473>
VACULÍK, J. *Přehled*. s. 158.

kde byly všechny dokumenty zničeny. V letech okupace nebyla vedena ani obecní kronika a další kroniky byly psány jen útržkovitě. Informačním zdrojem, z něhož bylo možné vycházet, se proto staly především zapsaná svědectví pamětníků a rozhovory se stále žijícími pamětníky. Informací však bylo málo, proto jsou další podkapitoly rozsahem kratší.

3.4 Školské a církevní záležitosti v době okupace

Následující část práce je složena ze dvou obsahově rozdílných témat – školství a věcí církevních vztahujících se k Pasekám nad Jizerou. Toto umělé sloučení bylo učiněno na základě pramenné základny, která byla ke dvěma zmíněným okruhům dohledatelná. Dochovaly se totiž pouze dva obsáhlé ucelené souvislé písemné prameny popisující dobu okupace, které byly s vysokou pravděpodobností sepsány v letech 1938 až 1945 – zápisy ve školní kronice a zápisy ve farní kronice. Všechny další kronikářské záznamy, paměti a rozhovory vznikly s časovým odstupem. V této kapitole tak byla menší pravděpodobnost, že by v pramenech mohlo docházet ke zkreslení nebo chybě způsobené velkým časovým odstupem od pramenem popisované události. Naopak ale hrozilo, že zkreslení bude dáno zaujatostí pisatele.

Zároveň však osobnosti zaměstnané v pasecké škole nebo kázající ve zdejší kostele představovali pro Pasecké „pilíře“ jistoty v těžké době. Dvě zmíněná témata se v podkapitole vzájemně neprolínají, ale následují za sebou (první část byla věnována školství a druhá církevním záležitostem).

Školy v Pasekách nad Jizerou a další české vzdělávací instituce v okolí procházely v druhé půli roku 1938 těžkou zkouškou. Po podepsání mnichovské dohody opustila řada Čechů své domovy nebo zaměstnání v Sudetech ještě před zábořem nebo během něj. Svá místa na českých školách opustila také řada učitelů. Mezi nimi byli i pasecký řídící učitel Josef Šonský a pasecká učitelka Jarmila Žalská. Jak vzpomíná ve svých sešitech F. K. Pacholík, takový krok učinil i řídící učitel české školy v sousedním Vilémově, který opustil Krkonoše 4. října 1938. Pasečtí, kteří se domnívali, že Paseky zabrány nebudou, proto přemístili všechny drahocenné předměty z vilémovské školy do Havířny v Pasekách, aby nepropadl majetek české školy Němcům. Mezi předměty, které Pasečtí odnesli, byly nejen knihy, obrazy, mapy a další školní pomůcky, ale i kamna, hadice na vodu, dříví a uhlí. Po zábořu, který se týkal nejen Vilémova, ale i Pasek, dne 11. října

navštívili Pacholíka dva němečtí vojáci a ten musel kamna z vilémovské školy Němcům vydat.⁵⁶⁰

V důsledků nastalých zmatků, které zapříčinil zábor Pasek mezi 10. a 11. říjnem, neprobíhala ve školách v obci dalších deset dní výuka (týden z toho bylo volno nařízené německými úřady na oslavu připojení československého pohraničí k Německu). Vyučování českých dětí se posléze ujal Jan Vacek, původně učitel na škole v Havírně. V tomto ohledu měli Pasečtí velké štěstí. Pokud totiž došlo po záboru k hromadnému odchodu učitelů z českých škol a nebylo náhrady, což se dělo ve velkém například na Opavsku, byly takové školy okamžitě uzavřeny. Odhaduje se, že za okupace opustilo až 1 500 českých učitelů svá místa na sudetských školách.⁵⁶¹

Přitom i J. Vacek zvažoval útěk z obsazované obce. V noci z 10. na 11. října nejdříve utekl před přicházejícími Němci z Havírně do hostince U Hajnů nedaleko paseckého kostela. J. Vacek měl pádné důvody k obavám, protože byl činný v československých spolcích, a tak nebyl mezi sudetskými Němci populární. Učitel se v centru obce setkal s duchovním, který mu měl pomoci vypůjčit motocykl a do něj potřebné palivo. Utéct však již J. Vacek nestihl, protože ke kostelu dorazily automobily wehrmachtu. Nakonec však učitel vyvázl bez úhony a mohl dále vykonávat své povolání.⁵⁶² Práce ve škole byla pro něj ovšem výrazně náročnější kvůli nově zaváděným pořádkům.

Po obsazení československého pohraničí německými vojsky začali nacisté realizovat v nově zřízené říšské župě Sudety dílčí opatření, která měla směřovat k postupné germanizaci české menšiny. Jedním ze základních pilířů měla být právě přeměna školství. V některých sudetských obcích s většinou německého obyvatelstva existovaly před rokem 1938 menšinové české školy. Tyto školy, například dvě obecné české školy v Rokytnici nad Jizerou nebo měšťanská česká škola v Harrachově, byly okamžitě po záboru zrušeny. Některé české děti z Rokytnice následně začaly navštěvovat školy v Pasekách. V jiných případech posílali čeští rodiče své děti do českých škol za hranice třetí říše do Česko-Slovenska. Tato varianta však byla zakázána nařízením z prosince 1938, které českým dětem ze Sudet zapovídalo navštěvovat obecné a měšťanské školy v sousední Česko-Slovenské republice. Pro studium na české střední

⁵⁶⁰ PACHOLÍK, F. K. *Všelijaký poudání*. s. 37-38.

⁵⁶¹ JANDUROVÁ, Zdeňka. *Ve stínu Mnichova*. Krkonoše 1978, 9, s. 7-9.

KURAL, Václav. „*Sudety*.“ s. 67.

⁵⁶² Kniha pamětní farní osady Pasek n/Jiz od r. 1895: II. díl. s. 164.

škole v Česko-Slovensku mohl dostat český student ze Sudet povolení od německých úřadů. V tom případě se však musel ze Sudet odstěhovat a rodnou obec pak mohl navštěvovat jen výjimečně. I to však platilo pouze do května 1941, kdy byla zakázána i tato varianta. Od té doby neexistovala možnost, že by děti narozené v Sudetech mohly navštěvovat školy v Protektorátu Čechy a Morava.⁵⁶³

Přestože škola v Pasekách nad Jizerou mohla fungovat i nadále, její pracovníci čelili obrovským těžkostem, vyplývajícím z nadpočtu žáků. Nově do školy v Pasekách totiž nedocházeli pouze žáci z Pasek, ale i z Havírný (kde chyběl řídící učitel), a také ze zavřených českých škol ve Vilémově a v Rejdicích. Od října 1938 tak měl Vacek učit 118 českých dětí ve dvou třídách. Aby to zvládl, zavedl dopolední vyučování pro druhou třídu a odpolední vyučování pro první třídu. Logicky však výrazně poklesla kvalita výuky, což bylo v zájmu německých úřadů.

Nové vedení okresu sídlící v Jablonci nad Nisou, kam Paseky spadaly, rozhodlo o tom, že se škola v Havírně přemění na zimní expozituru. V Havírně se tedy vyučovalo jen v zimě, jinak docházely havírenské děti do centra Pasek nad Jizerou. Během zimy 1938-39 v Havírně vyučovala Jarmila Žalská, která 1. prosince 1938 (po svém návratu) opět nastoupila, a to i přesto, že se nástupu bránila (pravděpodobně se chtěla vyhnout vyučování v okupované obci). Učitelka J. Žalská byla ještě v roce 1939 přeložena na školu ve Velkých Hamrech a na její místo nastoupila Jana Bucharová, která však v horské vsi nevydržela dlouho a ke konci roku 1939 odešla do Prahy. Po ní místo převzal Karel Hezký (nar. 19. května 1918), který na pasecké škole působil od 13. října 1939. K. Hezký byl ochoten vzít místo v nelehkých podmínkách možná z toho důvodu, že byl rodákem z ne příliš vzdálené, také okupované obce Hrabačov a k regionu měl osobní vazby (předtím působil na škole v Jablonci nad Jizerou). Učitelé J. Vacek a K. Hezký společně učili v Pasekách až do konce války, tedy do června 1945.

Kromě ustálení učitelského sboru se postupně začal snižovat i počet dětí, což mělo na provoz školy pozitivní vliv. Nezvladatelné množství žáků se během školního roku 1938-39 zmenšilo pravděpodobně proto, že někteří rodiče po částečném uklidnění poměrů zapsali své děti na jiné školy v okolí. V červnu 1939 do školy v Pasekách docházelo 84 dětí, což byl ale stále enormní počet oproti dřívějším létům.

V červnu 1941 byla v Pasekách otevřena nová česká mateřská škola, a to přímo v budově školy čp. 181. Za tímto účelem byla předělána místnost v přízemí, dříve

⁵⁶³ JANDUROVÁ, Z. *Ve stínu*. s. 7-9.

fungující jako tělocvična.⁵⁶⁴ O jejím chodu a jménech vychovatelů se nedochovaly žádné informace.

Jak už bylo v textu naznačeno, české pohraniční školy se musely podřizovat novým německým nařízením. Ještě ve školním roce 1938-39 bylo rozhodnuto, že všechny nápisy vně školy musí být německé a nápisy uvnitř školy dvojjazyčné. Zakázány byly veškeré školní pomůcky připomínající československé vlastenectví. V každé třídě musel být pověšen obraz Adolfa Hitlera. Samozřejmostí bylo zavedení němčiny jako povinného předmětu.⁵⁶⁵ Začalo se uvažovat také o plošném zavedení němčiny jako jediného vyučovacího jazyka na všech stupních škol v sudetské župě. Po protestech české menšiny na podzim 1939 však bylo od tohoto opatření upuštěno na úrovni obecných škol, a to v těch obcích, kde tvořilo česky hovořící obyvatelstvo většinu. Díky tomu se v Pasekách mohlo po celou dobu války vyučovat česky.⁵⁶⁶

Na činnost pasecké školy ve válečných letech zavzpomínala pamětnice Eliška Jiroušová,⁵⁶⁷ která v té době školu navštěvovala:

*„Ve škole jsme se museli učit německy a ráno se muselo zpívat, česky i německy. O Vánocích jsme zpívali O Tannenbaum, ale výuka probíhala v češtině, učili nás nějaký Vacek a Hezký.“*⁵⁶⁸

Tyto nové pořádky byly výsledkem politiky germanizace, která se na českých školách v Sudetech dále prosazovala v průběhu první poloviny 40. let. Pro školní rok 1940-41 byl pro české školy v Německé říši vytvořen nový učební plán, jehož hlavní myšlenkou bylo spojování českého a německého osudu tak, aby z toho vycházelo, že Češi byli vždy historicky závislí na sousedním Německu. Přestože základní schéma předmětů zůstalo v tomto roce nezměněné, měnil se jejich obsah a především ideologie. Výrazný posun se projevil v dějepise, kde museli učitelé akcentovat německou historii a kulturu a její pozitivní vliv na Čechy. Zároveň byly zcela opomíjené dějiny českého národa. Prvorepublikové učebnice dějepisu a zeměpisu byly zakázány, v dalších se proškrtávaly závadné pasáže, protože nové učebnice v českém jazyce nevycházely. Ve školním roce

⁵⁶⁴ SOA Litoměřice – SOKA Semily, f. ZDŠ Paseky n. J., sign. 339, s. 326.

⁵⁶⁵ JANDUROVÁ, Z. *Ve stínu*. s. 8.

⁵⁶⁶ BRANDES, D. *Germanizovat*. s. 108.

⁵⁶⁷ Eliška Jiroušová (roz. Štěpánková) se narodila 6. července 1932 přímo v rodné chalupě Na Skále čp. 138. Stavení stojí dodnes na úplné samotě u lesa. V útlém věku navštěvovala mateřskou školu v Havírně, následně chodila do školy také v Havírně. Za války, kdy byla Havírenská škola přeměněna na zimní expozituru, přepsali rodiče Elišku Jiroušovou do školy v Pasekách. Celý svůj život prožila Jiroušová v Pasekách nad Jizerou, a stala se tak svědkyní mnoha událostí. V roce 2012 poskytla cennou výpověď o životě v horské obci, z které čerpá i tato práce. Eliška Jiroušová zemřela 18. prosince 2017.

Viz SOA Litoměřice – SOKA Semily, f. AO Paseky nad Jizerou, inv. č. 5, kn. 5, s. 289.

⁵⁶⁸ DUŠEK, L. *Krkonošští rodáci vzpomínají* 5. s. 76.

1942-43 byla upravena celková struktura předmětů. Zvýšily se hodinové dotace němčiny, a to na úkor vlastivědy a dějepisu, předmětů, které byly zcela zrušeny.⁵⁶⁹ Otázkou je, jak úspěšná byla tato opatření pro účely germanizace české menšiny. V drtivé většině českých rodin se stále mluvilo česky a učitelé, jak potvrdila Eliška Jiroušová, také vyučovali v češtině. Tyto okolnosti měly na děti výrazný a pravděpodobně rozhodující vliv v tom smyslu, že si žáci zachovávali českou identitu.

Co se týče událostí v paseckých školách ohledně let 1943 až 1945 nebyly dohledatelné prakticky žádné informace. Kronikář J. Vacek zapsal pouze stav žactva. Je však zřejmé, že J. Vacek a K. Hezký skutečně vyučovali v Pasekách až do konce školního roku 1944-45, protože jsou podepsáni pod datem 2. září 1945. Během roku 1945 došlo k výraznému zmenšení počtu žactva, který se posléze podobal stavu před rokem 1938. Ještě ve školním roce 1944 navštěvovalo pasecké školy 71 dětí. V následujícím roce jich bylo pouze 38.⁵⁷⁰

Podobně jako souvisel vývoj školství v Pasekách nad Jizerou s aktuální politickou situací, byla i pasecká fara a zdejší věřící ovlivněni těmito okolnostmi. Katolická a evangelická církev měly ve třetí říši specifické postavení. Přestože je nacistická ideologie z principu nemohla uznávat, protože samotný nacionální socialismus odmítal náboženství, byly tyto církve chráněné. Nacisté si uvědomovali, že v Německu se ke katolické a evangelické církvi hlásila řada věřících. Případná persekuce církevních hodnostářů ze strany státního aparátu mohla vyvolat nepokoje, čemuž se chtěli nacisté vyhnout. I v říšské župě Sudety bylo silně zakotveno především katolictví, k němuž se hlásilo 88,5 % obyvatel.⁵⁷¹ Ve prospěch katolické církve hovořilo i to, že v roce 1933 byl uzavřen takzvaný Říšský konkordát mezi Německem se Svatým stolcem, který měl zaručovat německým katolíkům jistou ochranu výměnou za to, že se katolíci nebudou vměšovat do německé politiky.⁵⁷²

⁵⁶⁹ JANDUROVÁ, Z. *Ve stínu*. s. 8.

⁵⁷⁰ SOA Litoměřice – SOKA Semily, f. ZDŠ Paseky n. J., sign. 339, s.

⁵⁷¹ KURAL, Václav. „*Sudety*.“ s. 80.

⁵⁷² Mezinárodní smlouvu z Říma dojednali kardinál Eugenio Pacelli (budoucí papež Pius XII.) a německý vicekancléř Franz von Papen 20. července 1933. Výhodný měl být konkordát pro obě strany. Pro A. Hitlera šlo o důležitý krok vedoucí k mezinárodnímu uznání jeho vlády, protože se jednalo o první takto důležitou smlouvu podepsanou po jeho nástupu do funkce kancléře. Zároveň A. Hitler získal na svou stranu poslance strany Centrum, díky jejichž hlasům bylo možné prosadit tzv. zmocňovací zákon, který zbavoval zákonodárné moci Říšský sněm a prezidenta. Jednalo se o základní kámen pro zavedení diktatury v Německu. Navíc díky smlouvě začali němečtí katoličtí biskupové po nějakou dobu podporovat nacistické hnutí.

Pro katolickou církev mělo jít o právní dokument, který zaručoval bezpečí katolických kněží a věřících v Německu. V tomto ohledu nebyl konkordát vždy dodržován a Vatikán se proti tomu několikrát ohradil.

Z let 1938 až 1945 se dochovalo menší množství informací o činnosti pasecké farnosti než z prvorepublikového období. Zásadně se na tom podepsal fakt, že po odchodu duchovního Doležala na konci června 1939 se nenašel nikdo, kdo by jeho místo plnohodnotně zastal.⁵⁷³ Od 1. ledna do 1. září 1940 do paseckého kostela docházel farář Alois Liehmann, který byl ale duchovním ve Vysokém nad Jizerou a také ve Zlaté Olešnici, a tudíž nebylo možné, aby se plně věnoval i paseckým katolíkům.⁵⁷⁴ Od 1. října 1940 do obce docházel Anton Kollmann (nar. 9. června 1897), příchovický farář.⁵⁷⁵ Ten si však v německy psaných kronikových zápisech postěžoval, že podobně jako pro A. Liehmanna i pro něj bylo mimořádně složité stíhat působit v Příchovicích i v Pasekách nad Jizerou.⁵⁷⁶

Až 1. ledna 1941 počal v Pasekách administrovat rokytnický kaplan Erich Linhart (nar. 23. května 1914 v Lanškouně), jenž měl na práci v obci více času. Němce E. Linharta, který však uměl obstojně česky, si Pasečtí rychle oblíbili.⁵⁷⁷ V této době němečtí četníci faru uvolnili, aby mohla sloužit novému duchovnímu, který chtěl v Pasekách pobývat aspoň jeden až dva dny v týdnu. Avšak 24. května 1941 zatkla

Na druhou stranu však Pacelli tvrdil, že bez Říšského konkordátu by byla situace katolické církve v Německu v letech 1933 až 1945 daleko kritičtější.

Viz EVANS, Richard. *Třetí říše u moci 1933-1939*. Plzeň: Beta-Dobrovský, 2009, s. 25, 199, 203.

KERKSHAW, Ian. *Do pekel a zpět: Evropa 1914-1949*. Praha: Argo, 2017, s. 409-410.

⁵⁷³ Karel Doležal nastoupil 1. července 1939 v obci Bukovno v Protektorátu Čechy a Morava. Byl tak dalším z Čechů, kteří opustili okupovanou krkonošskou obec.

Viz Kniha pamětní farní osady Pasek n/Jiz od r. 1895: II. díl. s. 170.

⁵⁷⁴ Pro Liehmanna nebylo možné starat se najednou o tři farnosti, které navíc nebyly bezprostředně vedle sebe. V roce 1940 tak byl zbaven povinností ve Zlaté Olešnici.

Viz Tamtéž, s. 170.

Archiv Vlastivědného muzea pro Vysoké nad Jizerou a okolí. f. Kroniky, inv. č. 24.790, RK 377/8, Pamětní události města Vysokého nad Jiz. za rok 1940, s. 2.

⁵⁷⁵ Archiv Biskupství litoměřického, f. Biskupská konzistoř, sign. II-A-1, Einkommens – Nachweis der Pfarrstelle in Passeck/Iser.

⁵⁷⁶ Kniha pamětní farní osady Pasek n/Jiz od r. 1895: II. díl. s. 170-174.

⁵⁷⁷ K Linhartově nástupu byla dohledatelná zajímavá korespondence mezi ním a trutnovským vikariátem související s administrátorovou znalostí českého jazyka. Příchovický farář Kollmann zjevně poté, co se dozvěděl o zájmu Linharta administrovat v Pasekách, kontaktoval biskupství v Litoměřicích a zpochybnil jazykové schopnosti mladého Němce. Erich Linhart musel v dopisech následně ujišťovat vikariát, že, přestože není jeho čeština bezchybná, věří, že se během krátké doby Kollmanovi vyrovná. Zároveň zazněla v jednom z dopisů zajímavá informace, a to ta, že se Linhart s příchovickým duchovním nikdy před svým nástupem v Pasekách nesetkal. Nebylo tedy možné, aby měl Kollman z vlastní zkušenosti povědomí o češtinářské úrovni rokytnického kaplana.

Z celkového politického kontextu doby se jevílo jako zarážející, že neznalost českého jazyka mohla být přítěží pro nástup nového duchovního v Pasekách. Avšak pravda byla taková, že nakonec Linhart opravdu v Pasekách nad Jizerou na místo administrátora nastoupil.

Viz Archiv Biskupství litoměřického, f. Biskupská konzistoř, sign. II-A-1, č. H II/4868, č. H II/R 4979, č. 1214.

E. Linharta z neznámých důvodů rokytnická tajná policie.⁵⁷⁸ Místo paseckého duchovního se tak opět uvolnilo. Od 1. května 1941 do paseckého kostela opětovně docházel příchovický farář Anton Kollmann, původem Rakušan. Popisován byl pamětníkem jako zbožný člověk dobré povahy, který kázal jak česky, tak německy a který se od konce 30. let snažil mírnit národnostní rozpory v kraji.⁵⁷⁹ Od léta 1941 mu navíc vypomáhal ještě jablonecký kaplan František Neumann, a to jak při bohoslužbách, tak s farní administrativou.⁵⁸⁰ V dubnu 1942 byl však Neumann vikariátem přesunut do Svitav (Zwittau).⁵⁸¹ Od té doby byl A. Kollmann opět bez výpomoci.

6. března 1942 proběhla nešťastná událost, která se dotkla pasecké fary a do jisté míry i všech paseckých obyvatel.⁵⁸² Toho dne byly z kostela sv. Václava v Pasekách na základě říšského zákona z roku 1940 o shromáždění neželezných kovů odvezeny dva zvony, určené k roztavení pro potřeby německé armády.⁵⁸³ Starší zvon o dolním průměru 60 centimetrů, původem z Mladé Boleslavi, byl odlit roku 1665 a jeho autorem byl Jan Pricquey. Tento zvon o váze 120 kilogramů byl v Pasekách nad Jizerou používán od roku 1791. Druhou památkou uzmutou z pasecké kostelní věže byl zvon vyrobený v roce 1758 v Praze Janem Jiřím Kühnerem. Byl zdobený vyobrazením sv. Vojtěcha a německy psaným nápisem, měl dolní průměr 33 centimetrů a vážil 25 kilogramů.⁵⁸⁴ V Pasekách nad Jizerou tak zůstal až do roku 1946 jediný menší zvon z roku 1730.⁵⁸⁵

Přestože bylo dohledatelných podrobností z let 1938 až 1945 jen málo, díky sčítání lidu v Sudetech víme, že ke katolickému náboženství se v roce 1939 hlásilo 486 osadníků.⁵⁸⁶ Oproti poslednímu prvorepublikovému sčítání z roku 1930, kdy žilo v obci

⁵⁷⁸ Nejříve pobýval zatčený duchovní Linhart ve vězení ve Vrchlabí a následně v Liberci. Nakonec byl přesunut do koncentračního tábora Dachau. Válku přežil a vrátil se do rodného Žacléře.

Viz Kniha pamětní farní osady Pasek n/Jiz od r. 1895: II. díl. s. 173.

⁵⁷⁹ WALDMANN, Josef. *Pasecké poutě přes dvě století*. Pasecké čtení 2001, 3, s. 3.

⁵⁸⁰ Archiv Biskupství litoměřického, f. Biskupská konzistoř, sign. II-A-1, č. 3631.

⁵⁸¹ Archiv Biskupství litoměřického, f. Biskupská konzistoř, sign. II-A-1, č. 3221.

⁵⁸² Kniha pamětní farní osady Pasek n/Jiz od r. 1895: II. díl. s. 173.

⁵⁸³ Když v září roku 1939 začala druhá světová válka, stoupla v Německu poptávka po mědi a cínu, což byly zásadní materiály pro zbrojní výrobu. Po vydání nařízení o shromáždění neželezných kovů, podepsaného Hermanem Göringem, které se týkalo právě i zvonů, proběhla v Německu rozsáhlá rekvizice těchto kostelních památek. V říšské župě Sudety začala příprava na takzvanou „Glockenaktion“ v květnu 1940. Před samotným rekvírováním zvonů proběhla jejich kategorizace a katalogizace – každý ze zvonů obdržel rekviziční číslo. Zvony byly odváženy postupně od listopadu 1941 do června 1942 do továrny v Lünen, kde byla třetina z nich roztavena.

Viz LUNGA, Radek a ROHÁČEK, Jiří. *Umlčené hlasy: rekviziční dokumentace zvonů českého, moravského a slezského pohraničí z let 1942-1943*: sv. 1. Praha: Artefactum, nakladatelství Ústavu dějin umění AV ČR, 2021, s. 22-30.

⁵⁸⁴ Tamtéž, s. 553, 556.

⁵⁸⁵ Kniha pamětní farní osady Pasek n/Jiz od r. 1895: II. díl. s. 173.

⁵⁸⁶ Archiv Biskupství litoměřického, f. Biskupská konzistoř, sign. II-A-1, Nachweilung, über die Pfarrstelle der röm. katholischer kirchengemeinde in Passeck a. d. Iser.

473 katolíků, tedy nedošlo k žádné významnější změně. Z procentuálního hlediska došlo dokonce v letech 1930 až 1939 k drobnému nárůstu počtu katolíků v obci – ze 45 % na 51 %. To mohlo být dáno tím, že starší generace věřících v Pasekách zůstávala, zatímco mladší lidé ves opouštěli. Také mohli někteří jedinci v náročné době okupace hledat východisko ve víře, jak připomněl historik Josef Bartoš.⁵⁸⁷

3.5 Migrace obyvatel

V letech 1938-1945 proběhla masivní vlna emigrace paseckých obyvatel, která navázala na předchozí pozvolnější vlnu emigrace ve 30. letech, která souvisela s dopady hospodářské krize. Rozhodnutí jednotlivců odejít ovlivnila především skutečnost, že většinově česká obec Paseky nad Jizerou byla v říjnu 1938 zabrána německou armádou a stala se součástí třetí říše. Lidé hlásící se k české národnosti odcházeli ze strachu, z nejistoty nebo proto, aby získali lepší životní podmínky. Kroky těchto lidí vedly logicky do Čech. Naopak do Pasek se v menší míře stěhovali Němci a kolaboranti, kteří však obec opět houfně opustili v květnu roku 1945. Pohyb obyvatelstva bylo velmi obtížné vysledovat, protože se dochovalo jen omezené množství dokumentů a vzpomínek a zároveň se někteří emigranti po čase vrátili. Zásadním údajem, o který bylo možné opřít argument masové emigrace z obce za války a krátce po ní, bylo sčítání lidu, které proběhlo v říjnu 1945, jen několik měsíců po konci války. V druhé půli roku 1945 žilo v podhorské obci jen 705 osadníků.⁵⁸⁸ Vezmeme-li v úvahu poslední předchozí sčítání lidu v Československu z roku 1930, podle kterého bydlelo v Pasekách 1044 obyvatel, opustilo mezi léty 1930 až 1945 obec 32 % místních.⁵⁸⁹ Úbytek obyvatelstva byl typickým jevem charakteristickým i pro další obce v okolí.

K porovnání bylo možné využít také sčítání lidu v Německé říši, k němuž došlo 17. května 1939. Dle sčítání žilo v Pasekách k tomuto roku 924 stálých obyvatel.⁵⁹⁰ V jiných databázích bylo uvedeno o něco nižší číslo - 915 nebo 913 lidí.⁵⁹¹ Na základě

⁵⁸⁷ KURAL, Václav. „Sudety.“ s. 81.

⁵⁸⁸ *Zprávy státního úřadu statistického republiky československé. Řada D, číslo 1-16.* Praha: Státní úřad statistický, 1946, s. 31.

⁵⁸⁹ *Statistický lexikon* (1934). s. 127

⁵⁹⁰ *Die Gemeinden des Reichsgaues Sudetenland: Ausführliche amtliche Ergebnisse der Volks-, Berufs- und Betriebszählung: vom 17. Mai 1939 für jede einzelne Gemeinde. Nach dem Gebietsstand vom 1. Juli 1941.* Warnsdorf: Verlag Ed. Strache, 1941, s. 16.

⁵⁹¹ Důvod, proč byla v některých publikacích uváděna jiná čísla Paseckých než v původním sčítání z roku 1939, se nepodařilo jednoznačně odhalit. Například v knize *Ortsbuch für den Reichsgau Sudetenland* bylo uvedeno 915 obyvatel. Zde ale přitom autor tvrdil, že vycházel z květnového sčítání roku 1939. Možnost, že by se jednalo o jinou obec, byla nepravděpodobná, protože zde byl uveden správně starosta Walter Vogt.

této statistiky by se mohlo zdát, že emigrace ve 30. letech nebyla tak výrazná. V porovnání s emigrací v letech 1938 až 1945 je toto tvrzení pravdivé, avšak neexistuje statistika, která by udávala kolik nových obyvatel přišlo do Pasek za války. Určitě se ale nejednalo o vyšší desítky. Také bylo nutné vzít v potaz pasecké oběti okupace a války v letech 1938 až 1945. Těch bylo jistě minimálně 12, což ale nebylo číslo, které by nějak výrazně zvýšilo úmrtnost v těchto letech. Z farní kroniky bylo zároveň zřejmé, že ani poměr v množství zemřelých a narozených neměl na počet lidí žijících v obci větší vliv, protože rozdíly mezi počtem zemřelých a novorozenců byly nepatrné.⁵⁹²

Především má smysl jasně zodpovědět často kladenou otázku, zda za války docházelo k cílenému masovému vyhnání českého obyvatelstva z okupovaných Sudet. Tato domněnka o vyhnání byla přirovnávána k poválečnému masovému vyhnání sudetských Němců ze Sudet, které je blíže popsáno v kapitole *Poválečné období*. Jak již bylo blíže rozvedeno v podkapitole *Zábor Pasek a následný vývoj*, neexistují žádné důkazy, které by přímo svědčily o snaze německých úřadů masově odsunout české obyvatelstvo.⁵⁹³ Avšak Češi žijící ve třetí říši nedisponovali žádnými menšinovými právy, takže se někteří pravděpodobně dobrovolně rozhodli Paseky nad Jizerou nebo jiné české pohraniční okupované obce opustit.⁵⁹⁴ V následujících odstavcích jsou podrobněji popsány jednotlivé lidské příběhy, na kterých bylo ilustrováno, proč a za jakých podmínek docházelo k emigraci během okupace.

První vlna emigrace ze Sudet nastala ještě koncem roku 1938 v reakci na německou okupaci. Historik Stanislav Biman rozdělil tyto uprchlíky do tří hlavních skupin. Jednalo se o utečence, kteří se obávali, že budou nacisty vyhodnoceni

V inventáři fondu Landrát Jablonec nad Nisou pro změnu zapsal autor František Padrta, že v Pasekách se při sčítání v květnu 1939 přihlásilo v obci 913 lidí, opět jiné číslo.

Možná mohlo dojít k chybným zápisům z toho důvodu, že v originálním sčítání obyvatel v Německé říši nebyly Paseky uvedeny pod svým celým poněmčeným názvem Paseck an der Iser, ale jen pod názvem Pasek. Jistě se ale týkalo číslo 924 osadníků Pasek nad Jizerou, protože zde byl správně uveden údaj o sčítání z roku 1930.

Také bylo možné, že došlo k přepočtu obyvatel někdy v roce 1940 nebo 1941, protože ještě v Sudetenbuchu z roku 1940 uvedl autor 915 osadníků, ale v dalším Sudetenbuchu vydaném roku 1941 byl počet Paseckých již upraven na 924.

Viz *Ortsbuch für den Reichsgau Sudetenland*. Haida: Albert & Hanselik, 1939, s. 19.

1940: *Das Sudetenbuch: Handbuch für den Reichsgau Sudetenland; 1. Jahrgang: mit ausführlichen Ortsverzeichnis*. Teplitz-Schönau: Wächter Verlag, 1940, s. 133.

1941: *Das Sudetenbuch: Handbuch für den Reichsgau Sudetenland; 2. Jahrgang: mit ausführlichen Ortsverzeichnis*. Teplitz-Schönau: Wächter Verlag, 1941, s. 145.

⁵⁹² Kupříkladu, v roce 1942 se narodilo 5 dětí a zemřelo 6 lidí. Roku 1943 bylo evidováno 5 novorozenců a 8 mrtvých. V dalším roce 1944 se narodilo dalších 5 lidí a zemřelo 9.

Viz *Kniha pamětní farní osady Pasek n/Jiz od r. 1895*: II. díl. s. 172-173

⁵⁹³ BENDA, J. *Teror*. s. 305.

⁵⁹⁴ BRANDES, D. *Germanizovat*. s. 123.

jako nebezpeční nebo nepohodlní. Především to byli lidé politicky nebo společensky činní před zářím 1938. Z Paseckých emigroval například komunista Pavel Metelka, jenž odešel do Prahy.⁵⁹⁵ Podobný krok zvažoval i Jan Vacek, činný v českých spolcích, který ale nakonec Paseky neopustil. Druhou skupinou občanů, kteří se rozhodli opustit Sudety, byli zaměstnanci placení československým státem. V případě Pasek nad Jizerou byl zaznamenán již zmíněný odchod učitelstva. Poslední skupinu představovali obyčejní lidé, kteří neměli k odchodu žádný specifický důvod. Nechtěli zkrátka žít v Německu, protože odmítali nacistickou ideologii nebo se obávali očekávaných německých restrikcí.⁵⁹⁶ Takto v rychlosti opustila Paseky rodina Patočkových, a to těsně po záboru. Odešli do nedalekého Vysokého nad Jizerou, které zabráno nebylo. Ovšem ještě v průběhu října, po návratu demobilizovaného Františka Patočky, rodina svůj názor přehodnotila a do Pasek se vrátila.⁵⁹⁷ Takovéto odchody a návraty byly možné jen po omezenou dobu. V průběhu let 1938 a 1939 Němci situaci stabilizovali a legální i ilegální přechod hranice byl obtížnější.

Jedinou možností, jak mohli Češi žijící v Sudetech legálně trvale opustit Německou říši a přestěhovat se na území Česko-Slovenska, respektive Protektorátu, byla takzvaná dohoda o optování, která byla součástí Mnichovské dohody. Opční právo mělo dávat Čechům žijícím v říšské župě Sudety a Němcům žijícím v Česko-Slovensku možnost volby, zda chtějí být příslušníky Německé říše nebo česko-slovenskými občany. 26. listopadu 1938 vstoupila v platnost dohoda o opcí.⁵⁹⁸ Optanti měli možnost změnit národnost až do 31. března 1940. Jelikož ani jeden ze států neměl zájem o výměnu obyvatel, snažily se úřady případné zájemce o optování přesvědčit, aby nakonec nepřesídlili. Přesto došlo v severních Sudetech k velkému přesunu obyvatel do Česko-Slovenska, respektive následně do Protektorátu Čechy a Morava.⁵⁹⁹ K hromadnému optování docházelo, a to i přesto že zájemci ztráceli nemovitý majetek ve státě, který opouštěli. Zájem v Pasekách nad Jizerou byl veliký, Takto se o procesu zpětně vyjádřil Karel Votoček, pasecký kronikář od roku 1957:

⁵⁹⁵ Pavel Metelka se brzy do Krkonoš vrátil a zapojil se do místního komunistického odboje. Jeho osud je popsán v podkapitole *Ilegální činnost v obci a její trestání*.

⁵⁹⁶ KURAL, Václav. „*Sudety*.“ s. 59-60.

⁵⁹⁷ Památník zapadlých vlastenců v Pasekách nad Jizerou. Paměti a zápisky Františka Patočky. Dolní Rokytnice n/Jiz. čp. 146. s. 105.

⁵⁹⁸ BENDA, J. *Teror*. s. 260.

⁵⁹⁹ Například v Tanvaldu optovalo asi 80 % všech Čechů a v Liberci 71 % Čechů. Často odcházeli do Česko-Slovenska mladší lidé a starší zůstávali.

Viz STEJSKAL, L. a STEJSKAL, J. *Drama*. s. 166.

„Tu přišlo sdělení, že Češi mohou optovat pro ČSR. Nastal shon po osobních dokladech. Mnozí občané chodili pro propustku do Vysokého, aby mohli optovat.“⁶⁰⁰

Nedochovala se žádná konkrétní číselná statistika o počtu optantů, kteří opustili v průběhu let 1938 až 1940 Paseky nad Jizerou. Kromě osobních výše nastíněných vzpomínek Paseckých se však zachoval i jeden strojopisný dokument, kde se uvádí, že optovalo odhadem 60 % všech místních. Bohužel z dokumentu nevyplývá, kdo jej napsal ani kolik optantů skutečně odešlo.⁶⁰¹ Neexistuje rovněž údaj o tom, kolik občanů žilo v obci v září 1938 (sčítání z května 1939 probíhalo v době, kdy již bylo možné optovat). Dle hrubého odhadu optovalo v Pasekách 500 až 600 místních pro Česko-Slovensko (a následně Protektorát). Zároveň volba nutně neznamenal, že ten, kdo optoval, opustil svůj domov a odešel za hranice. Takto se zachovala například rodina Waldmannových. Josef Waldmann (nar. 12. března 1902) podal opční prohlášení 26. ledna 1939 a od protektorátních úřadů obdržel 18. ledna 1940 opční osvědčení pro sebe i celou rodinu – stali se občany Protektorátu. Paseky nad Jizerou ale nikdy neopustili.⁶⁰²

I později ve válečných letech docházelo v Pasekách k početné emigraci původních obyvatel. Vylidněná stavení však nezůstala prázdná, protože se v nich zabydleli zahraniční dělníci nasazení na práci v Pasekách nad Jizerou nebo v Rokytnici nad Jizerou. Jejich počty nebyly dohledatelné, ale blíže jim byla věnovaná pozornost v podkapitole *O vojenské výrobě a nucené práci*.

Po válce, v druhé polovině 40. let, nastala další prudká vlna emigrace, která byla zapříčiněna odchodem většiny totálně nasazených dělníků a také odlivem dalších starousedlíků. Touto navazující etapou se zabírala podkapitola *Vyhnání Němců, trestání kolaborantů a další vlna emigrace*.

Tabulka počtu obyvatel v Pasekách nad Jizerou v letech 1930-1945.⁶⁰³

ROK	Počet obyvatel
1930	1 044
1939	924
1945	705

⁶⁰⁰ Památník zapadlých vlastenců v Pasekách nad Jizerou. Obecní kronika vedená od r. 1923, s. 69.

⁶⁰¹ Památník zapadlých vlastenců v Pasekách nad Jizerou. Bez signatury, Opční osvědčení.

⁶⁰² Kronika Drahošlava Waldmanna. s. 50

⁶⁰³ *Statistický lexikon* (1934). s. 127

Die Gemeinden. s. 16.

Zprávy státního úřadu. s. 31.

3.6 Ilegální činnost v obci a její trestání

Z výše uvedeného je zřejmé, že čeští obyvatelé Pasek nad Jizerou byli většinově s novou politickou a sociální situací nespokojeni. Není proto překvapivé, že jsou dohledatelní konkrétní pasečtí osadníci nebo rodáci z Pasek, kteří se dopouštěli ve větší nebo menší míře protistátního jednání. Zároveň docházelo k častému odhalování skutečné nebo domnělé ilegální činnosti. Dle paseckých pamětníků bylo pro celé období okupace vsi charakteristické neustálé kontrolování činnosti Čechů a různé způsoby špionáže ze strany českých kolaborantů.⁶⁰⁴

Pravděpodobně největší místní aktivní protirežimní skupinou byli zdejší komunisté. Komunistická strana se již počátkem 30. let těšila v Pasekách i v okolí velké popularity a její členové a podporovatelé zůstali aktivní i po roce 1938.⁶⁰⁵ Krajně levicoví političtí nepřátelé představovali pro Němce v Sudetech velkou potenciální hrozbu. Proto proti nim tvrdě vystupovali.

Nejdůležitějším z paseckých odbojářů měl být kovář a spoluzakladatel komunistické strany na Jilemnicku Pavel Metelka, který se narodil 12. července 1901 v Pasekách nad Jizerou.⁶⁰⁶ Po Mnichovu se stal vůdčí osobností ilegální skupiny komunistů operujících v okolí Jablonce nad Jizerou a Rokytnice nad Jizerou.⁶⁰⁷ Poprvé byl nacisty vězněn od dubna 1939 do ledna 1940. Po svém propuštění se však opětovně zapojil do ilegální činnosti. V lesích kolem Pasek nad Jizerou měl P. Metelka organizovat tajná stranická školení, a dokonce navazovat styky s německými komunisty.⁶⁰⁸ V únoru 1941 byl ale P. Metelka společně s dalšími paseckými komunisty v Pasekách zatčen a odvezen do Berlína. Takto zaznamenal událost Karel František Pacholík do svých zápisků:

*„Němci pátrali u nás po komunistech (...) zatčení byli Pavel Metelka, František John, Bohumil Jarý, Antonín Honák, Miloš Štěpánek, František Šíkl, Oldřich Patočka, František Dohelský, Bořík Doubek, Janda a Arnošt Metelka (...). Po zatčení jedenácti soudruhů byli Češi v Pasekách teprve opatrní. (...) Místní Němci stále slídili, co dělají Češi.“*⁶⁰⁹

⁶⁰⁴ Kronika Drahoslava Waldmanna. s. 49.

⁶⁰⁵ Kniha pamětní farní osady Pasek n/Jiz od r. 1895: II. díl. s. 149.

⁶⁰⁶ Archiv Vlastivědného muzea pro Vysoké nad Jizerou a okolí. f. OV 59, Pro školy a muzeum. Vysocko, s. 2-3.

⁶⁰⁷ METELKA, Jaroslav. *Odboj v Krkonoších*. Krkonoše 1975, 3, s. 6-7.

⁶⁰⁸ Archiv Vlastivědného muzea pro Vysoké nad Jizerou a okolí. f. OV 59, Pro školy a muzeum. Vysocko, s. 2-3.

⁶⁰⁹ PACHOLÍK, F. K. *Všelijaký poudání*. s. 40.

Z citace bylo jasné, že celé zatčení mělo výrazný dopad na zbytek místních v obci, všichni se více báli porušovat zákony, čehož důkazem bylo i to, že událost zaznamenali prakticky všichni pamětníci, kteří vedli paměti z válečné doby. Například to ve svých spisech zmínil Hynek Jón, majitel mlýna čp. 80.⁶¹⁰ Z jeho záznamu navíc vyplynulo, že ze zatčených bylo šest zabito, což by odpovídalo výše uvedenému počtu zatčených z roku 1941, protože H. Jón pravděpodobně nepočítal komunisty, kteří se nenarodili v Pasekách:

*„Němci řádili zle, každý podezřelý byl zavřen. Asi 6 se jich nevrátilo, ponejvíce komunistů.“*⁶¹¹

Po zatčení uvedených osob následovalo vyšetřování. Vedoucí odbojáře Pavla Metelku a dalšího paseckého komunistu Františka Johna (nar. 26. července 1906 ve Vilémově)⁶¹² odvezli Němci do Berlína, kde byli obvinění Češi dne 21. září 1942 odsouzeni Lidovým soudním dvorem k trestu smrti.⁶¹³ Rozsudek byl v případě Pavla Metelky vykonán 1. prosince 1942 v Berlíně ve věznici Plötzensee. Františka Johna popravili dle archiválií ve stejný den nebo dle publikace Oldřicha Rydvala o den později 2. prosince 1942 na stejném místě. Oba byli popraveni gilotinou.⁶¹⁴

Také větší část dalších výše zmíněných zatčených – Antonín Honák, Jaroslav Janda, Bohumil Jarý, Oldřich Patočka, František Šíkl a Miloslav Štěpánek – se nedožili

⁶¹⁰ Hynek Jón se narodil 29. září 1862 v Pasekách nad Jizerou ve stavení čp. 155. V roce 1884 zdědil po svém otci mlýn čp. 80, kde pracoval po celý svůj další život. Na přelomu 19. a 20. století rozšířil své stavení o mechanickou tkalcovnu. H. Jón se zapojoval ve velkém do spolkových aktivit. Byl dlouholetým členem představenstva paseckých hasičů i Sokola.

Viz SOA Hradec Králové, f. Sbírka matrik Východočeského kraje, sign. 5719 (poř. č. 7848), Paseky nad Jizerou, matrika N (1852-1874), s. 93. Dostupné také z:

<https://aron.vychodoceskearchivy.cz/apu/973c96c6-0fc0-4f3c-abe4-b07d1f5eeb50/dao/973c96c6-0fc0-4f3c-abe4-b07d1f5eeb50/file/343a1e12-7dd1-4aaa-8de1-fbc49033c1bd?fullscreen=true>

⁶¹¹ Památník zapadlých vlastenců v Pasekách nad Jizerou. Hynek Jón v Pasekách nad Jizerou: Mé Paměti! s. 16.

⁶¹² Do dnešních dnů se dochoval dopis, který František John napsal ve vězení a adresoval jej své manželce. Dopis John napsal dne 12. října 1942, tedy v čase, kdy si byl vědom, že zemře. Z obsahu textu bylo patrné, že se jednalo o dopis na rozloučenou. Následující citace byla psaná v německém jazyce, ale pro účel této práce byla přeložena do češtiny.

„Moje milovaná ženo! Nejprve přijmi mé nejsrdečnější pozdravy, tebe, naši milovanou dcerušku, a také moji drahou matku a mou sestru zdravím tisíckrát. Píšu ti na starou adresu, ačkoliv nevím, zda jsi tam ještě, ale doufám, že tento dopis přesto obdržíš. Těžce, velmi těžce nás zkouší milý Bůh, ale přesto v Něj důvěřuji, že nás jednou zase spojí, že budu moci ještě pracovat pro vás, mé milované. Pokud by tomu tak ale nebylo, odpusťte mi všichni všechno zlé, co jsem vám kdy způsobil, a ty, má milovaná ženo, má drahá matko, má milá sestro a také mé srdíčko, má dceruško, vzpomínejte někdy v dobrém na vašeho manžela, syna.“

Viz Franz John: 26. Juli 1906, Pasek (Paseky nad Jizerou) – 1. Dezember 1942. *Gedenkstätte Plötzensee* [online]. [cit. 2024-10-28]. Dostupné z: <https://www.gedenkstaette-ploetzensee.de/totenbuch/recherche/person/john-frantisek>

⁶¹³ Bundesarchiv – Berlin Lichterfelde, BArch, R 3017/37658.

⁶¹⁴ RYDVAL, Oldřich. *Semilsko v boji za svobodu 1938-1945*. Semily: OV ČSPB, 1985, s. 54-55, 190-191.

konce války. Zemřeli v německých vězeních.⁶¹⁵ Z komunistů zadržených v roce 1941 válku přežili jen Arnošt Metelka, Bořivoj Doubek a František Dohelský.⁶¹⁶

Kromě toho se však další Pasečtí dopouštěli menších přečinů. V písemných vzpomínkách obyvatelé Pasek uvedli, že někteří Češi tajně poslouchali zahraniční rozhlas. Za války se stalo oficiální německé vysílání na území bývalého Československa nástrojem nacistické propagandy. Podobně tomu bylo na dalších územích okupovaných třetí říší, stejně tak v samotném Německu. Poslouchání zahraničních stanic, které by mohly nacistickou ideologii a německé válečné snažení odmítat, bylo zakázané pod pohrůzkou vězení a ve výjimečných případech hrozil i trest smrti. Avšak stejně řada paseckých obyvatel zahraniční rozhlas poslouchala. Například F. K. Pacholík poslouchal dle svých vlastních slov sovětský rozhlas.⁶¹⁷ Nejpopulárnější zakázanou stanicí však bylo britské BBC, které se snažilo podávat zprávy o světovém dění nezabarveně. Na jeho vlnách vysílala i československá exilová vláda a českoslovenští umělci.⁶¹⁸ Důkazem o poslechu BBC v Pasekách svědčil dochovaný zápis ve vzpomínkách Drahoslava Waldmanna, v němž pisatel popsal konání svého otce Josefa:

*„Večer si pustil rádio, které bylo na kredenci, a poslouchal Londýn. Na rádiu měl danou peřinku, aby to nebylo slyšet ven. Ucho měl u rádia, když v tom někdo zabouřil na okno a zvenčí bylo slyšet hlas německého četníka Bajera, který uměl dobře česky a říkal: Pane Waldmann, ráno se dostavte na četnickou stanici a přineste rádio.“*⁶¹⁹

⁶¹⁵ Antonín Honák (nar. 15. března 1900) byl odsouzen k vězení na doživotí a zemřel 13. dubna 1943 ve věznici Brieg, která se nacházela v polském městě Břeh a byla pobočkou koncentračního tábora Groß-Rosen. Jaroslava Jandu (nar. 8. prosince 1919) odsoudili k pětiletému vězení. Zemřel 4. června 1944 ve vězení Brieg. Bohumil Jarý (nar. 23. dubna 1900) skončil ve vězení a zemřel 20. listopadu 1942 v Tanvaldě. Oldřich Patočka (nar. 21. srpna 1921) nepřežil věznění a zemřel na neznámém místě 18. dubna 1945. František Šíkl (nar. 23. října 1921), který se nenarodil v Pasekách, ale v Mrákotíně, byl odsouzen na pět let do vězení. Zemřel na neznámém místě 4. března 1945. Miloslav Štěpánek (nar. 12. prosince 1915) odsouzený k doživotnímu vězení zemřel 3. srpna 1943 ve vězení Mírov.

Viz RYDVAL, O. *Semilsko*. s. 190-193.

⁶¹⁶ Arnošt Metelka (nar. 9. dubna 1910) byl sice zatčen s dalšími komunisty, ale ještě téhož roku byl 3. srpna 1941 propuštěn. Bořivoj Doubek (nar. 30. července 1921) pocházel, podobně jako František Šíkl, z Mrákotína, nikoliv z Pasek. Doubka odsoudili k pěti letům odnětí svobody. Věznění přežil a v roce 1945 se vrátil zpět k běžnému životu. Podobné štěstí měl i František Dohelský (nar. 4. července 1908). Toho nacisté odsoudili na 7 let do vězení. Dožil se však osvobození v roce 1945.

Viz Tamtéž, s. 188-191.

⁶¹⁷ PACHOLÍK, F. K. *Všelijaký poudání*. s. 41.

⁶¹⁸ BEDNAŘÍK, Petr, JIRÁK, Jan a KÖPPLOVÁ, Barbora. *Dějiny českých médií: od počátku do současnosti*. Praha: Grada, 2011, s. 212-218.

⁶¹⁹ Kronika Drahoslava Waldmanna, s. 27.

Druhého dne četník sdělil Josefovi Waldmannovi, že dorazil ke stavení na základě udání českého kolaboranta.⁶²⁰ J. Waldmann byl 21. května 1941 zatčen a z vězení byl propuštěn až v létě 1942, celkově strávil ve vězení 13 měsíců.⁶²¹

Ve výše uvedené citaci bylo zmíněno jméno Bajer, což byl podle všeho četník pracující za války přímo v Pasekách nad Jizerou. V době okupace zřídili Němci v Pasekách četnickou stanici, aby zajistili udržování pořádku. To byla velká změna, protože nikdy předtím ani potom dlouhodobě v obci podobná bezpečnostní složka neexistovala. Nejdříve německým četníkům za tímto účelem sloužila budova fary čp. 121. V roce 1941 četníci faru opustili a přesunuli se do nedalekého domu čp. 139 Na Bartolomce a do Makova, kde se dle zápisů pamětníka Františka Patočky ubytovali v domě čp. 264 U Zapadlých vlastenců.⁶²² Četnické stanici čp. 139 v roce 1941 hrozilo vyhoření. 5. února 1941 zde totiž vypukl požár. Díky brzkému uhašení však nedošlo prakticky k žádné škodě.⁶²³

O jménech četníků sloužících v Pasekách se nepodařilo dohledat mnoho informací. F. Patočka uvedl jména dvou četníků – strážmistra Lennerta a závodčího Tauchmona.⁶²⁴ Přestože se jména neshodují se jménem uváděným Josefem Waldmannem (Bajer), neznamená to nutně, že by některý z pamětníků udělal chybu v zápise, protože se osazenstvo četnické stanice mohlo měnit.

Jak dále F. Patočka uvedl, každodenní práci četníků bylo kontrolovat zatemnění oken ve všech usedlostech v Pasekách nad Jizerou. Pokud někdo toto nařízení porušil, musel zaplatit pokutu – 10 říšských marek.⁶²⁵ F. Patočka však zapsal, že s německými četníky neměl on sám žádné problémy.

⁶²⁰ Josef Waldmann se narodil 12. března 1902 v Javoří na Šumavě. Ve 20. letech pracoval jako mlynářský tovaryš a v roce 1925 se přestěhoval za práci do Rokytnice na Jizerou. Oženil se s paseckou rodačkou Oldřiškou Nesvadbovou, a dostal se tak do Pasek nad Jizerou. J. Waldmann zemřel 30. června 1980. Viz Kronika Drahoslava Waldmanna, s. 31.

⁶²¹ Tamtéž, s. 27-28.

⁶²² Patočka napsal, že četníci bydleli přímo U Zapadlých vlastenců. V tomto případě se ale nejednalo o dům čp. 251. Jednalo se o dům vedlejší, který německé úřady odkoupili za 17 000 říšských marek od Bohumila Urbance.

Viz SOA Litoměřice – SokA Jablonec n. N., f. Landrát JN, inv. č. 166, kart. 152, Grundstückskauf-Vertrag zwischen Gottlieb Urbanec und dem Deutschen Reich (Polizeiverwaltung).

⁶²³ Památník zapadlých vlastenců v Pasekách nad Jizerou. Pamětní kniha sboru dobrovolných hasičů v Pasekách n. Jiz. s. 167.

⁶²⁴ Památník zapadlých vlastenců v Pasekách nad Jizerou. Paměti a zápisky Františka Patočky: Dolní Rokytnice nad Jizerou, čp. 146, s. 110.

⁶²⁵ Němečtí četníci kontrolovali zatemnění na základě zákona o ochraně proti leteckým útokům z 26. června 1935. Nařízení o zatemnění bylo k zákonu dodáno 23. května 1939 a bylo platné pro celou Německou říši. Viz *Reichsgesetzblatt Teil I: Jahrgang 1939: Erstes Halbjahr: Herausgegeben vom Reichsministerium des Innern*. Berlín: Reichsverlagsamt, 1939, s. 965.

Jiným způsobem, jak „bojovat“ proti okupantům, byly sabotáže pracujících v továrnách. Za první důkaz by mohlo být považováno zatčení Oldřicha Štěpánka (nar. 23. prosince 1906) z 2. června 1943. O. Štěpánka nacisté odsoudili k vězení a jako důvod byla uvedena pracovní sabotáž. Nejdříve pobyl trestaný ve věznici v Drážďanech, odkud byl převezen do koncentračního tábora Mauthausen. O. Štěpánek byl osvobozen 20. května 1945 po porážce nacistů.⁶²⁶

Z neznámých důvodů byl vězněn také Miloslav Koldovský (nar. 25. července 1915), a to v Litoměřicích. V roce 1945 byl dále transportován, nedříve 4. dubna do Chebu a následně měl být přemístěn 20. dubna ke Karlovým Varům. Během transportu se však pokusil o útěk s dalšími pěti spoluvězni. O jeho dalším osudu nebylo nic známo, ale pravděpodobně byl zabit, protože po květnu 1945 zůstal nezvěstný a následně jej soud prohlásil za mrtvého.⁶²⁷

Níže zmíněné osudy se netýkají osob, které by byly za svou trestnou činnost zajaty přímo v obci. Jednalo se však o lidi, kteří z Pasek nad Jizerou pocházeli. Marie Bušková se narodila 25. září 1881 v Pasekách nad Jizerou. Zatčena byla 9. června 1941 v nedaleké obci Poniklá, údajně za protistátní výroky. Její jméno bylo možné dohledat v seznamu českých vězeňkyň umístěných v koncentračním táboře Ravensbrück.⁶²⁸ Odsud byla 2. února 1944 přesunuta do koncentračního tábora v polském Lublinu, kde 18. srpna 1944 zahynula. Spolu s M. Buškovou byl zatčen i její mladší bratr Miloslav Bušek (nar. 11. října 1914), který pracoval v Poniklé jako dělník. Ten byl Němci 15. listopadu 1941 umučen.⁶²⁹

Zatčen byl taktéž pasecký rodák Josef Urbanec (nar. 11. ledna 1905), kterého zadrželo Gestapo 18. března 1940 v Martinicích, dle záznamů za distribuci zakázaných letáků. Dále byl obviněn z členství v odbojové organizaci Obrana národa.⁶³⁰ Z vězení jej

⁶²⁶ RYDVAL, O. *Semilsko*. s. 193.

⁶²⁷ SOA Litoměřice – SokA Semily, f. Místní národní výbor Paseky nad Jizerou 1945-1975 (1978) (dále jen MNV Paseky nad Jizerou), inv. č. 23, sign. 2.4.1.1, kart. 3, Soudní záležitosti, Koldovský Mil. šetření, čj. 1004/46.

⁶²⁸ VÚA – VHA, f. Sbírká koncentrační tábory, věznice, káznice, inv. č. 45, kart. 7, Ravensbrück Seznam Čechů z Bloku č. 8.

Sammlungen Mahn- und Gedenkstätte Ravensbrück/StBG, KL/46-26.

⁶²⁹ SOA Litoměřice – SokA Semily, f. MNV Paseky nad Jizerou, inv. č. 32, sign. 4.1, kart. 6, Evidence a správa majetku, Přihláška válečných škod způsobených mimořádnými poměry – Michálková Marie.

⁶³⁰ Obrana národa, vzniknuvší v březnu 1939, byla odbojová organizace, která představovala nejrozsáhlejší ilegální protiněmeckou skupinu na území bývalého Československa v prvních letech nacistické okupace 1939 a 1940. Jednotlivé buňky Obrany národa vznikaly na celém území Protektorátu Čechy a Morava i v Sudetech. Hlavním úkolem odbojové skupiny byla zpravodajská činnost, organizace československých vojáků pro odchod do zahraničí a vydávání ilegálního tisku v okupovaných oblastech. V druhé polovině roku 1941 se Gestapu podařilo hlavní vůdce skupiny dopadnout, a Obrana národa se tak postupně rozpadla.

však Němci 21. září 1941 propustili.⁶³¹ Jeho provinění tedy pravděpodobně nebyla vážného charakteru a otázkou zůstává, do jaké míry a zda vůbec byl začleněn do organizovaného odboje.

Další možný důkaz o ilegální činnosti jednotlivce v Pasekách nad Jizerou zkoumal Jakub Kašpar, náměstek ředitele Správy Krkonošského národního parku, v Havírně v domě čp. 50. V průběhu rekonstrukce domu navštívil J. Kašpar 23. dubna 2023 chalupu, kde byla pod podlahou odkryta jinak nepřístupná prostora o rozměrech 100 na 180 na 120 centimetrů. Dle Kašparova názoru byla skrýš pravděpodobně vykopána již při výstavbě domu za účelem případného ukrývání potravin. Je možné, že k takovému využití došlo za první světové války, kdy úředníci v regionu rekvírovali potraviny zdejšími. Jak ve své knize zmínil vysocký lidový vypravěč Prokop Hásek, právě takovéto úkryty měly zamezit úplné rekvizici.⁶³² Tajná místnost v Havírně čp. 50 však měla mít i další využití v pozdější době. Dle vzpomínek pamětníků byly za války v tajné podzemní prostora ukrývány dvě polské židovky, které byly pracovní nasazeny v nedaleké vilémovské továrně, která byla přiblížena v následující podkapitole *O vojenské výrobě a nucené práci*.⁶³³ Přestože neexistuje žádný písemný důkaz o této ilegální činnosti Havírenských, nelze vyloučit, že k podobnému jednání docházelo.

K ilegální činnosti by bylo možné zařadit i to, že se mezi Paseckými pravděpodobně rozšířil konkrétní symbol značící nesouhlas s německou okupací. Jednalo se o přívěšek na krk s dvacetihaléřovou mincí. Použité mince měly jedno společné – byly vyraženy v roce 1938. Přívěšek měl sloužit jako poznávací znamení pro české odbojáře. Kolik takových předmětů bylo vyrobeno a do jaké míry je Pasečtí nosili, ale nebylo objasněno, protože kromě krátkého úryvku o existenci uvedeného předmětu a jednoho dochovaného exempláře neexistují o přívěšcích žádné další informace.⁶³⁴

3.7 O vojenské výrobě a nucené práci

Výrazná část podniků ve východních Krkonoších a v Jizerských horách byla za války podřízena válečné výrobě, protože německé úřady vyhodnotily celý region jako

Viz KOKOŠKA, Stanislav. *Obrana národa v dokumentech 1939-42*. Praha: Ústav pro studium totalitních režimů, 2017, s. 287.

⁶³¹ RYDVAL, O. *Semilsko*. s. 202.

⁶³² HÁSEK, Prokop. *Floriánovy úsměvy*. Hradec Králové: Kruh, 1982, s. 110, 133.

⁶³³ KAŠPAR, Jakub, pracovník Správy Krkonošského národního parku (náměstek ředitele) [ústní sdělení]. Vrchlabí, 3. ledna 2025.

⁶³⁴ Památník zapadlých vlastenců v Pasekách nad Jizerou. Bez signatury, Přívěšek na krk – odznak odporu proti okupaci Pasek Němci z roku 1939.

vhodný pro industrializaci se zaměřením na válečnou výrobu. Jako továrny a sklady pro tento účel sloužily především bývalé textilní závody.⁶³⁵ K faktické realizaci změn v charakteru výroby a jejímu rozvoji začalo docházet v roce 1939⁶³⁶ a tento krok pomohl výrazně snížit nezaměstnanost v oblasti. V největší míře pak proces industrializace pokračoval v letech 1944 a 1945, kdy byl prakticky veškerý průmysl v Sudetech podřízen potřebám války.⁶³⁷

Na Nesvadbově pile v Makově čp. 232, která dříve sloužila především na výrobu součástek pro textilní průmysl, se vyráběly dřevěné rukojeti k německým granátům, a také speciální podtácky pod sklenice určené do ponorek.⁶³⁸ Kromě toho zde však v menší míře vznikaly i hračky pro děti.⁶³⁹

Specifická náplň práce byla za války také v pasecké papírně, kde se sice nevyráběly místní artikly pro armádu, továrna však pracovala ve prospěch třetí říše jiným způsobem. V Protektorátu Čechy a Morava se od roku 1939 začala naplno uplatňovat nacistická propaganda. Jedním z jejích úkolů bylo ničení protiněmeckých, protinacistických, ale i židovských a českých vlasteneckých knih. Na základě vypracovaných seznamů zakázaných knih bylo v letech 1939 až 1945 v Protektorátu zabaveno až pět milionů knih.⁶⁴⁰ Právě takové knihy byly dováženy do pasecké papírny, kde byly rozemlety a papír opětovně využit pro výrobu lepenky. Dělníci museli být kontrolováni, zda nepašují některé tituly z továrny domů, a i přesto k takovým přestupkům docházelo.⁶⁴¹

Místo ředitele si udržel Adolf Preissler, jehož otec byl Němec. Z továrny však zmizeli němečtí dělníci, kteří museli narukovat do války. V menší míře zde bylo totálně nasazeno několik Poláků a jeden Francouz. Počet pracovníků postupně rostl a koncem války zde pracovalo dobrovolně nebo z donucení až 120 lidí.⁶⁴²

⁶³⁵ ROUS, Ivan. *Industriál války*. Liberec: Severočeské muzeum v Liberci, 2012, s. 12-13.

⁶³⁶ ROUS, Ivan. *Objem výroby a vliv válečného průmyslu na území současného Liberecka a Jablonecka*. In: KAISEROVÁ, Kristina (ed.). *Poslední rok druhé světové války na území říšské župy Sudety a Protektorátu Čechy a Morava 1944-1945*, Ústí nad Labem: Univerzita J. E. Purkyně, 2024, s. 55.

⁶³⁷ Tamtéž, s. 69.

⁶³⁸ Dochovaly se informace o tom, že v době okupace došlo k v budově firmy Josef Nesvadba k požáru, který ale místní dělníci úspěšně uhasili. Došlo k tomu v blíže nespecifikované budově, která sloužila jako sušárna, 12. února 1941.

Viz Památník zapadlých vlastenců v Pasekách nad Jizerou. Pamětní kniha sboru dobrovolných hasičů v Pasekách n. Jiz. s. 167.

⁶³⁹ WALDMANN, L. *Makovská pila*. s. 8.

⁶⁴⁰ ŠIMEČEK, Zdeněk a TRÁVNÍČEK, Jiří. *Knihy kupovati: dějiny knižního trhu v českých zemích*. Praha: Academia, 2014, s. 302.

⁶⁴¹ JECH, J. *100 let*. s. 28.

⁶⁴² Tamtéž, s. 33.

Z větších podniků pracovaly za války v Pasekách nad Jizerou dále též Pohlovy závody (odkoupěny r. 1941 firmou C. C. Bang), Mittnerovy dílny a chvíli Jónova mechanická tkalcovna. V těchto podnicích však nedošlo k úpravám činností pro potřeby třetí říše.⁶⁴³ Německé závody navíc požívaly jistá privilegia – například dělníci od Pohla káceli dříví na pozemcích místních hospodářů bezplatně.⁶⁴⁴ Naopak podniky vlastněné Čechy, nepodléhaly-li vojenské výrobě, byly často zavírány. Mechanické tkalcovně H. Jóna bylo nařízeno zastavit výrobu již 1. září 1939.⁶⁴⁵

Přestože přímo v Pasekách nad Jizerou nevznikl žádný německý tábor nucené práce, v okolí jich bylo velké množství.⁶⁴⁶ V následujících odstavcích jsou zmíněny tábory a podniky vojenské výroby, kde pracovali totálně nasazení. Zároveň se jednalo o takové továrny, které měly dříve nebo za války souvislost s Pasekami nad Jizerou.

Do Rokytnice nad Jizerou, konkrétně do Vilémova, byl za války přesunut berlínský zbrojní podnik Klassropol. Od roku 1940 se tak v bývalé Riegerově tkalcovně vyráběla děla, která byla nedaleko Pasek nad Jizerou zkoušena a zastřelována.⁶⁴⁷ Střelba pravidelně směřovala na pasecký, respektive havírenský břeh Jizery do lesního porostu. Ve Vilémově se nacházel také pracovní tábor pro ukrajinské dělnice. Ukrajinky chodily na práci do výše uvedené továrny ve Vilémově i do dalšího zbrojařského podniku Haney. Za povšimnutí stojí, jak rozdílně vnímal postavení a životní podmínky ukrajinských dělnic český a německý pamětník. Pasecký lidový vypravěč, který v té době povinně pracoval ve Vilémově se zmíněnými Ukrajinkami, akcentoval v zápisech jejich zbídačenou situaci:

⁶⁴³ Přestože se nedochovaly zprávy o podrobnějším fungování těchto firem, dochoval se podstatný zápis o události, ke které došlo v Pohlových závodech roku 1939. V šest hodin večer 7. prosince zde vypukl požár, konkrétně v soustružnické dílně čp. 197. Ohně si včas všimla dělnice Marie Hajnová a s pomocí dalších pracovníků závodu se podařilo vše uhasit. Poškozena tak byla jen část střechy, odkud se oheň rozšířil na jednu ze stěn. Po přezkoumání byla nalezena příčina ve špatně stavěném komínu, který vedl skrze dřevěný trám domu. Dřevo nosné konstrukce bylo sice omítnuto maltou, ale to nedokázalo materiál dostatečně ochránit. Ukázalo se, že komín byl přistavěn některým z dělníků ve 30. letech a nejednalo se tak o chybu stavitele domu, kterým byl Bohumil Urbanec ze Sklenařic.

Viz SOA Litoměřice – SokA Jablonec n. N., f. Landrát JN, inv. č. 166, kart. 152, Bericht über den Ausbruch eines Schadenfeuers bei der Firma „Pohl“ in Passeck a/Iser.

⁶⁴⁴ SOA Litoměřice – SokA Semily, f. MNV Paseky nad Jizerou, inv. č. 32, sign. 4.1, kart. 6, Evidence a správa majetku, Přihláška válečných škod způsobených mimořádnými poměry – Jarý Jaroslav.

⁶⁴⁵ SOA Litoměřice – SokA Semily, f. MNV Paseky nad Jizerou, inv. č. 32, sign. 4.1, kart. 6, Evidence a správa majetku, Přihláška válečných škod způsobených mimořádnými poměry – Jón Hynek.

⁶⁴⁶ FLOUSEK, Jiří, HÁJKOVÁ, Olga, ŠTURSA, Jan, et al. *Krkonoše: příroda, historie, život*. Praha: Baset, 2007, s. 414.

⁶⁴⁷ PICHLER, H. *Stará vlast*. s. 381.

*„Po pracovní době musily ještě pomáhat na poli nebo na louce. Přišly v tom nejnужnějším oblečení a některé skoro bosy. Nikdo s nimi nesměl mluvit, to bylo nařizeno gestapem.“*⁶⁴⁸

F. K. Pacholík uměl částečně rusky, a proto přicházel s ukrajinskými dělnicemi jako překladatel do častějšího styku. Dle jeho zápisů trpěly ženy i nedostatkem jídla, Pasečtí proto na ně pořádali tajné sbírky a nosili jim potraviny a další věci na přilepšenou. Pamětník z Pasek tedy popsal životní situaci zahraničních dělnic v Rokytnici jako velmi těžkou. Naopak Němec Hans Pichler z Rokytnice nad Jizerou popsal podmínky dělnic mnohem pozitivněji:

*„Zde bylo ubytováno také 25 dělnic z Ukrajiny, s kterými bylo nakládáno téměř úplně stejně jako s německými dělníky, což bylo v tehdejší době neobvyklé. Dělnice mohly volně chodit ven, a dokonce mohly navštěvovat i kino.“*⁶⁴⁹

Ukrajinky, které zmínil H. Pichler, pracovaly v další rokytnické zbrojní továrně Haney. Je tedy možné, že pracovní podmínky v tomto podniku byly jiné než ve Vilémově. Zároveň je však nepravděpodobné, že by dělnice docházející do různých továren v Rokytnici nad Jizerou nebyly ubytovány ve stejném táboře. Zřejmě byla realita taková, že pracovní nasazené dělnice neměly stejné podmínky jako němečtí občané (podobně jako v jiných pracovních táborech), zároveň však mohly mít skutečně možnost volného pohybu ve vybraných časech. To potvrdil i F. K. Pacholík, který zavzpomínal, jak k němu do Havírný chodily Ukrajinky na návštěvy. Kromě zmíněných dělnic byli v pracovním táboře v Rokytnici nad Jizerou umístěni také dělníci z Polska, Ruska, Francie a Belgie.

650

Do Pasek nad Jizerou bylo také totálně nasazeno větší množství Čechů z Protektorátu Čechy a Morava. Dle nařízení protektorátní vlády z května 1942 se pracovní nasazení plošně týkalo ročníků narozených v letech 1921 a 1922 (později se nařízení týkalo i dalších ročníků).⁶⁵¹ Z ročníku 1921 bylo do Pasek, respektive do Vilémova dovezeno zhruba 50 Čechů pocházejících z okolí Prahy a Brna. Pracovali ve výše zmíněné firmě Klassropol, ale bydleli především v Havírně. Pamětník Zdeněk

⁶⁴⁸ PACHOLÍK, F. K. *Všelijaký poudání*. s. 41.

⁶⁴⁹ Hans Pichler (nar. 24. března 1931 ve Vrchlabí) byl profesorem mineralogie a vulkanologie na Univerzitě Tübingen. Přestože jeho primární obory byly přírodovědecké, studoval také historii, germanistiku a etnologii, což využil ve své práci o dějinách města Rokytnice nad Jizerou. Viz PICHLER, H. *Stará vlast*. s. 383, 524.

⁶⁵⁰ PACHOLÍK, F. K. *Prášenky*. s. 41.

⁶⁵¹ TAUCHEN, Jaromír. *Práce a její právní regulace v Protektorátu Čechy a Morava (1939 – 1945)*. Praha: Wolters Kluwer (ČR), 2016, s. 110-113.

Pelikán (nar. 26. ledna 1921), původem z Brněnska, vzpomínal, že se v továrně pracovalo na dvanáctihodinové směny 72 hodin týdně.⁶⁵²

Dřevozpracující podnik Schowanek v Jiřetíně pod Bukovou, kde před válkou pracovalo mnoho dělníků z Pasek nad Jizerou, se také podřídil vojenské výrobě. Jednak se zde vyráběly dřevěné modely vojenských vozidel, lodí a letadel pro využití ve vojenských akademiích wehrmachtu, později pak přibyla výroba menších kovových součástí pro zbraně (hlavně kulometry) a letadla. Od roku 1940 začal ředitel firmy Hans Schowanek (přesvědčený nacist a člen SdP) využívat levné pracovní síly, kterou představovali dělníci z východních zemí a totálně nasazení.⁶⁵³ U továrny byl přistavěn pracovní tábor a přímo v areálu byl zřízen zajatecký tábor pro anglické piloty.⁶⁵⁴ Ještě před osvobozením všichni zajatci ze zajetí unikli.⁶⁵⁵

Nucené práce se však netýkaly jen zajatců a cizinců. Někteří obyvatelé Pasek nad Jizerou a okolí, podobně jako obyvatelé dalších územích pod kontrolou nacistů, se nevyhnuli nucenému pracovnímu nasazení – takzvanému totálnímu nasazení.⁶⁵⁶ Na jeden z takových osudů zavzpomínal ve svých memoárech i K. F. Pacholík:

*„V roce 1942, desátého března, byl odveden do říše Antonín Vrána. (...) Byl poslán na práci s jinými Čechy do severního Norska, k Hammersfestu, později až do Nordkapp.“*⁶⁵⁷

⁶⁵² Příchod českých totálně nasazených dělníků Paseky nečekaně ovlivnil. Přestože byl sport v obci dlouhodobě organizován různými spolky, sport kopaná neboli fotbal neměl ve vsi žádnou tradici. V Pasekách k tomu nebylo uzpůsobené ani žádné hřiště. Ve 40. letech začal tento sport zajímat místní děti, ale pravý fotbalový „boom“ nastal až s příchodem dělníků z Protektorátu. Asi 15 z nich se věnovalo dříve fotbalu a ti v roce 1944 začali o volných nedělích trénovat na improvizovaném hřišti v blízkosti pasecké sokolovny. V tomto roce pak dělníci sehráli několik utkání (dvakrát ve Vysokém nad Jizerou, jednou v Plavech a jednou ve Velkých Hamrech), a neoficiálně tak založili Sportovní klub Paseky (S.K. Paseky). Pasečtí říkali fotbalistům Moraváci nebo Riegrováci (podle továrny) a hlavně mezi paseckými dětmi se tým těšil velké oblibě. Činnost fotbalistů pohasla na podzim roku 1944.

Viz PELIKÁN, Zdeněk a WALDMANN, Josef. *Před 60 lety skončila druhá světová válka*. Pasecké čtení 2005, 2, s. 5-8.

⁶⁵³ Archiv firmy Detoa Albrechtice, s.r.o. Bez signatury. ENDLER, Herbert. Kronika o historii a vzniku firmy Detoa Albrechtice, s.r.o, s. 12.

⁶⁵⁴ Dle zápisu Bronislava Škrabálka z roku 1961 mělo v Jiřetíně pod Bukovou pracovat asi 30 uvězněných britských pilotů. Angličané se měli po večer tajně scházet s dalšími totálně nasazenými Čechy a německými antifašisty. Dokonce měl být naplánován přepad vlaku na místní dráze. Jejich aktivita však byla odhalena a tři Češi kvůli tomu skončili ve vězení.

Viz Archiv firmy Detoa Albrechtice, s.r.o. ENDLER, Herbert. Kronika o historii a vzniku firmy Detoa Albrechtice, s.r.o, s. 13-14.

⁶⁵⁵ ROUS, I. *Tábory*. s. 223-229.

⁶⁵⁶ MOJŽISOVÁ, Veronika. *Vývoj nucené práce na území České republiky ve 20. století*. Ostrava: KEY Publishing s.r.o., 2014, s. 17.

⁶⁵⁷ PACHOLÍK, F. K. *Všelijaký poudání*. s. 40.

Antonín Vrána (nar. 28. ledna 1905 v Jablonci nad Jizerou) ⁶⁵⁸ byl přidělen k polovojenské organizaci Todt, která sdružovala dělníky pracující na výstavbě infrastruktury pro třetí říši. ⁶⁵⁹ Vránův nucený pobyt v Norsku dokazuje dochovaná karta pracovního nasazení s jeho jménem a datem narození. Mimo jiné z ní bylo možné zjistit, že A. Vrána, původním zaměstnáním tkadlec, pracoval v Norsku od května 1942 jako pomocný stavební dělník. ⁶⁶⁰ Jeho syn Karel Vrána (nar. 23. května 1942) vzpomínal, že otec trpěl v Norsku nedostatkem stravy, a dokonce mu musela být kvůli otravě odoperována část žaludku. ⁶⁶¹ Po válce se A. Vrána vrátil do Pasek, kde bydlel ve stavení čp. 102. ⁶⁶²

Jakým způsobem mohl někdy probíhat výběr totálně nasazených, popsala pasecká rodačka Jaruška Pelikánová, která pracovala za války v paseckém konzumu provozovaném tehdejší starostou obce Walterem Vogtem. Německý provozovatel chtěl dle názoru J. Pelikánové v obchodě zaměstnat svou příbuznou, a tak nahlásil českou prodavačku na pracovním úřadě do náborové listiny. J. Pelikánové následně hrozilo nucené pracovní nasazení v jiné části Německa. Naštěstí se jí však podařilo najít práci v obchodě v nedalekém Vilémově, a díky tomu totálnímu nasazení unikla. Zmíněnou vzpomínku nebylo možné blíže analyzovat, protože k ní nebyly dohledatelné žádné další písemné záznamy. K tvrzení J. Pelikánové tak bylo nutné přistupovat kriticky, a to hlavně

⁶⁵⁸ SOA Hradec Králové, f. Sbírka matrik Východočeského kraje, sign. 6804 (poř. č. 4112), Jablonec nad Jizerou, matrika N (1896-1920), s. 94-95. Dostupné také z:

<https://aron.vychodoceskearchivy.cz/apu/8a88e7fb-e2ae-4beb-8287-80a00d3ef1ce/dao/8a88e7fb-e2ae-4beb-8287-80a00d3ef1ce/file/ed9789ae-2524-4c66-8def-dc28b27e1aa0>

⁶⁵⁹ Organizace Todt (dále jen OT) byla založena v květnu 1938 jako stavební nevojenská organizace. Jejím prvním úkolem byla výstavba obranné linie na západní hranici Německa, takzvaného Západního valu. Úkoly OT se postupně měnily a v průběhu války pracovali dělníci často i přímo na válečné frontě. OT se podílela na výstavbě všeho druhu, tedy staveb vojenských i nevojenských. V jejich řadách pracovali jak starší Němci, tak zahraniční dělníci a vězni. V roce 1943 byl do čela OT dosazen Albert Speer, který se zodpovídal přímo Adolfu Hitlerovi. V roce 1945, po pádu nacistického Německa, organizace zanikla.

Viz PIVCOVÁ, Zuzana. *Organizace Todt a její dokumentace uložená ve Vojenském historickém archivu v Praze*. Historie a vojenství: Časopis Historického ústavu Armády ČR 1994, 43, s. 158-162.

⁶⁶⁰ Nebylo zřejmé, zda zmíněný Vrána pobýval před rokem 1942 v Pasekách nad Jizerou. K tomu, že ano, by napovídalo, že Pacholík ve svých sešitech zmiňoval hlavně Paseky nad Jizerou a zdejší obyvatele. V dochované pracovní kartě bylo o Vránově stálém pobytu před rokem 1942 uvedeno okolí Jablonce nad Jizerou. Místem jeho posledního zaměstnání byla firma Johann Kuna, která měla tkalcovnu ve Sklenařicích nedaleko Pasek nad Jizerou. Není tedy jasné, zda Vrána v Pasekách bydlel, ale evidentní je, že obec minimálně navštěvoval a žil v okolí.

Viz War Time Card File (Registration cards, employees' record books, individual correspondence) A-Z. *The Arolsen Archives* [online]. [cit. 2024-11-01]. Dostupné z: <https://collections.arolsen-archives.org/en/search/person/75769290?s=antonin%20vrana&t=222899&p=0>

⁶⁶¹ Karel Vrána (* 1942): Táta hlídal v době mého narození muniční sklady v Norsku. *Paměť národa* [online]. [cit. 2025-04-09]. Dostupné z: <https://www.pametnaroda.cz/cs/vrana-karel-20231027-0>

⁶⁶² SOA Litoměřice – SokA Semily, f. MNV Paseky nad Jizerou, inv. č. 16, sign. 1.2, kart. 1, Volby, Seznam voličů v Pasekách n. Jiz. dne 2. února 1946, s. 14.

z toho důvodu, že starosta W. Vogt byl v obci poměrně oblíbený, což potvrdila řada pamětníků. Dokonce i sama J. Pelikánová ve své výpovědi přiznala, že až ni měla W. Vogta řada Paseckých ráda.⁶⁶³ Na druhou stranu se podobně jako J. Pelikánová vyjádřil ve svých vzpomínkách i K. F. Pacholík, který za války pracoval ve zbrojním podniku ve Vilémově. K. F. Pacholík dával své pracovní zařazení za vinu také W. Vogtovi.⁶⁶⁴

Nejhorší pracovní podmínky však panovaly v lepenkárně Gebrüder Mahla, kde trpěli místní dělníci především v zimních měsících extrémním chladem, protože se v továrně netopilo. Takto vzpomínal na rozhovor s tehdejším vedoucím Josefem Urbancem v té době nezletilý dělník František Prajler:

*„Když jsem si stěžoval, že zde již dále pracovat nemohu, že mám omrzlé nohy a ruce, řekl mi úředník gestapáckým tónem: Jestli se vám to nelíbí, tak vás pošleme do Mostu nebo do říše, tam se o vás již postarají.“*⁶⁶⁵

Jeho vzpomínky na nelidské podmínky potvrdili i další dělníci, kteří v továrně pracovali z donucení a jakmile to bylo krátce po válce možné, svá místa opustili (i když někteří se následně vrátili).

3.8 Běžný život za války

Na každodenním životě obyvatel se již v říjnu 1938 projevil první důsledek, které platily jak pro Němce, tak Čechy žijící v novém státě, a to zhoršující se hospodářská situace související s růstem životních nákladů (až o 30 % za prvních šest měsíců).⁶⁶⁶ Takovým tempem však mzdy nerostly. Situaci nezlepšilo ani nařízení z 10. října 1938, na jehož základě byla v celé říšské župě Sudety zavedena říšská marka. Přestože se zdálo, že bude výměnný kurz za marku odpovídající, nakonec se ukázal jako nevýhodný. Opravdová kupní síla marky totiž nebyla vyhlášených 8,33 korun, ale pouhých 6 až 7 korun.⁶⁶⁷ Lidé tak přišli o část svých úspor a vyplácených mezd, jak potvrdil ve vzpomínkách i F. Patočka.⁶⁶⁸ Svědectví v tomto směru poskytl rovněž dopis, který zaslal K. Doležal spolu s farním vyúčtováním do biskupství v Litoměřicích, v němž zmínil všeobecnou chudobu místních věřících obyvatel na přelomu let 1938 a 1939.⁶⁶⁹

⁶⁶³ DUŠEK, L. *Krkonošští rodáci* 2. s. 48.

⁶⁶⁴ PACHOLÍK, F. K. *Všelijaký poudání..* s. 40.

⁶⁶⁵ SOA Litoměřice – SokA Semily, f. TNK Jilemnice, nezpracováno, kart. 11, TNK 51/46 – Prohlášení.

⁶⁶⁶ GEBEL, R. „*Domů.*“ s. 188.

⁶⁶⁷ KURAL, Václav. „*Sudety.*“ s. 149.

⁶⁶⁸ Památník zapadlých vlastenců v Pasekách nad Jizerou. Paměti a zápisky Františka Patočky. Dolní Rokytnice n/Jiz. čp. 146. s. 37.

⁶⁶⁹ Archiv Biskupství litoměřického, f. Biskupská konzistoř, sign. II-A-1, č. 939/39.

Základní artikly nezbytné pro život nebyly jen drahé, ale občas i nedostupné – hlavně potraviny, kterých nebylo ve válečných letech v obci dostatek.⁶⁷⁰ Zároveň však pasečtí pamětníci vzpomínali, že situace byla pro běžné občany rozhodně horší za první světové války, hlavně v roce 1917. Naprostý nedostatek potravin během okupace v letech 1938 až 1945 nenastal. Hlavně v zimní měsících, kdy vázlo zásobování, a to nejen potravinami, nýbrž i uhlím, místní osadníci však strádali. Důkazem o nedostatku uhlí byl zápis ve školní kronice z února 1940, kdy se v důsledku malého množství topiva nevyučovalo od 1. do 17. února. V roce 1941 se situace opakovala, uhelné prázdniny trvaly ještě déle – od 29. ledna do 23. února.⁶⁷¹

Distribuce potravin se také změnila. V září 1939, prakticky ihned po začátku války, byl v Sudetech zaveden přidělový systém na potravinové lístky. Nejdříve byly na přiděl jen základní potraviny jako mouka nebo chléb. Později se již v tomtéž roce takto distribuovalo i mýdlo nebo textil.⁶⁷² V Pasekách bylo výdejní místo potravin ve zdejším konzumu, který spravoval německý starosta W. Vogt.

Někdy obdrželi čeští osadníci lístky na takové potraviny, které ani neznali. Například papriky skončily často jako potrava pro dobytek.⁶⁷³ Jindy zase, i přes zavedení přidělového systému, trpěli místní nedostatkem potravin⁶⁷⁴ a museli si vystačit pouze s tím, co sami vypěstovali nebo co propašovali. Pašovat přes hranice z Čech se začalo prakticky okamžitě po záboru. Přechod hranice bez předchozího udělení povolení však byl zakázán. Takto popsal obecní kronikář cestování Paseckých přes hranice v říjnu 1938, kdy stály Paseky nad Jizerou na státní hranici:

*„Občané žádali o propustky do Vysokého. To musel jít každý do sokolovny. Tam mu ji na jeden přechod z milosti dali. Jak byl každý blažený, když se dostal za Kout, že je zase v republice. (...) Horší to bylo při návratu domů. Každý se musel podrobit prohlídce, zdali něco nenese.“*⁶⁷⁵

I přes hraniční kontroly Pasečtí zákaz přecházení hranic porušovali a zboží přes hranice pašovali. Důkaz o pašování podal s jistou mírou nadsázky sám administrátor Doležal, který si obstaral propouštěcí dokumenty do Čech již 13. října 1938, tedy 2 dny po začátku okupace. Ještě téhož dne se Doležal do Pasek vrátil:

⁶⁷⁰ HOLUB, Ota. *Stalo se v roce 1938 (3). Ať si nás vezmou celé.* Krkonoše 1983, 12, s. 20.

⁶⁷¹ SOA Litoměřice – SOKA Semily, f. ZDŠ Paseky n. J., sign. 339, s. 331, 334.

⁶⁷² KURAL, Václav. „*Sudety*.“ s. 153.

⁶⁷³ ŠTĚPÁNKOVÁ, Marie, rodačka z Pasek nad Jizerou [ústní sdělení]. Paseky nad Jizerou čp. 174, 11. ledna 2025.

⁶⁷⁴ PACHOLÍK, F. K. *Drobečky* s. 23.

⁶⁷⁵ PACHOLÍK, F. K. *Všelijaký poudání.* s. 69.

„Potom kolem 21. hodiny jsme se v náladě pašeráků vraceli domů, administrátor fary opravdu jako pašerák s 5 litry benzínu.“⁶⁷⁶

Od listopadu 1938, kdy došlo k dalšímu posunu hranice, byly ilegální přechody a pašování méně časté, neboť došlo k lepšímu pohraničnímu zabezpečení. S větší vzdáleností od hraniční čáry bylo pro pasecké občany též náročnější takovou akci provést.

Na druhou stranu se během okupace nacisté poměrně úspěšně snažili snížit v Sudetech nezaměstnanost. Tento negativní trend přetrvával od krize z počátku 30. let až do okupace i v mnou zkoumané krkonošské obci. Ještě v roce 1937 bojovali místní s nezaměstnaností a hledali práci v jiných okolních obcích.⁶⁷⁷ Když došlo v roce 1938 k okupaci Sudet, dostali Češi pracující u firmy Schovánek v Jiřetíně výpovědi.⁶⁷⁸ Počet nezaměstnaných v Pasekách tím ještě stoupl. Celkově se zpočátku v říšské župě Sudety nedařilo plošně snižovat nezaměstnanost, jak přitom slibovala propaganda. Změna nastala v roce 1939, kdy v průběhu jara nezaměstnanost výrazně klesla. V dalších letech pak region bojoval spíše s opačným problémem, tedy s nedostatkem pracovních sil. Proto také byli do místních továren posíláni zahraniční dělníci z východní Evropy.⁶⁷⁹

Řada dříve nezaměstnaných paseckých obyvatel našla práci v továrnách u Pohla v Havírně. Bývalí pasečtí dělníci, vyhození z jiřetínské továrny, začali dojíždět hromadně za prací do česko-slovenských (později protektorátních) Semil, kde vznikla nová továrna na výrobu dřevěných hraček Drábek a spol.⁶⁸⁰ Pravidelnou každotýdenní cestu paseckých dělníků organizoval František Sajdl. Problémem bylo, že ne každému byl přechod hraniční čáry povolen, respektive ne každý si včas vyřídil povolení. Někteří Pasečtí při cestě do Semil tedy riskovali ilegální přechod státní hranice.⁶⁸¹

Německá okupace regionu se dotkla i provozu hostinců. V hospodách nebylo běžné k dostání jídlo, pouze pivo. Také byly zakázány taneční slavnosti.⁶⁸² Přesto část hostinců v obci i za války přežívala.⁶⁸³ Zrušeny byly hostinec Františka Pochopa (čp. 177) a hospoda Na Kopci (čp. 169), kterou provozoval Robert Schlesinger. Oba tyto podniky byly po válce opětovně otevřeny.⁶⁸⁴

⁶⁷⁶ Kniha pamětní farní osady Pasek n/Jiz od r. 1895: II. díl. s. 166.

⁶⁷⁷ Památník zapadlých vlastenců v Pasekách nad Jizerou. Obecní kronika vedená od r. 1923, s. 65.

⁶⁷⁸ Tamtéž, s. 70.

⁶⁷⁹ GEBEL. R. „Domů.“ s. 186-188.

⁶⁸⁰ SOA Litoměřice – SokA Semily, f. Václav Votoček, inv. č. 75, kart. 24, sign. VI/9.

⁶⁸¹ Památník zapadlých vlastenců v Pasekách nad Jizerou. Obecní kronika vedená od r. 1923, s. 70.

⁶⁸² BACHMANNOVÁ, Jarmila. *Jak to bylo dřív. Vyprávěny z Podkrkonoší II.* Liberec: Nakladatelství Bor, 2013, s. 166.

⁶⁸³ ADÁMEK, J. a WALDMANN, J. *Pan Adámek (Dokončení)*. s. 6.

⁶⁸⁴ SOA Litoměřice – SokA Semily, f. MNV Paseky nad Jizerou, inv. č. 40, sign. 6.2, kart. 14, Živnosti, poskytování služeb občanů, 19104/45, 1626/45.

Výše probíraná špatná ekonomická situace obyvatelstva se pochopitelně podepsala rovněž na výstavbě v obci, která byla v letech 1938 až 1945 značně omezena. Dle dochovaných stavebních povolení a plánů stavěli Pasečtí v první polovině 40. let především menší stavby ze dřeva, jako byly stodoly nebo přístavky. Hlavním stavitelem v Pasekách nad Jizerou byl v této době Josef Hrubý.⁶⁸⁵

Běžný život velkého procenta paseckých osadníků ovlivnilo také pozastavení činnosti paseckých spolků. Jelikož jejich aktivita byla za války omezována a jejich význam pro obec tudíž nebyl takový jako v předešlých letech, byl jim věnován v této kapitole jen menší prostor.

Prakticky ihned s příchodem německé armády v říjnu 1938 byla činnost paseckých spolků paralyzovaná. Ohledně let 1938 až 1940 byly dohledatelné pouze archiválie prokazující aktivitu dvou největších paseckých spolků. Další spolky činnost pravděpodobně nevyvíjely nebo o tom neexistují doklady.

Kusé zprávy z konce 30. let se dochovaly k činnosti paseckého Sokola. Členové tělocvičné jednoty se museli vyrovnat nejen s okupací samotné obce, ale i se zabavením nedávno dostavěné sokolovny, kterou využívalo v průběhu října a listopadu 1938 německé vojsko. Majetek jednoty uschovaný v budově údajně poničili Ordneři z Rokytнице nad Jizerou. Přesné datum přesunu vojenského velitelství z budovy pasecké sokolovny nebylo v žádné archiválii poznačeno, ale pravděpodobně souviselo s dalším posunutím říšské hranice 24. listopadu 1938.⁶⁸⁶ Následně již totiž nebyla vojenská jednotka v Pasekách nad Jizerou potřebná. Sokolovna zůstala prázdná a do roku 1941 nevyužívaná. Poté byla přestavěna pro rekreační účely. V letech 1941 až 1945 budovu využívali pro odpočinek němečtí zaměstnanci elektrotechnického podniku Hans Büllmann Werke, který spravoval továrny v Tanvaldu a v Jablonci nad Nisou.⁶⁸⁷

Nejspíš jedinou akcí v letech 1939 až 1945 iniciovanou paseckými Sokoly byl ples, který jim bylo povoleno uspořádat v lednu 1939. Pasečtí činovníci spolku připravili výzdobu v československém duchu a přes veškerá úskalí akce skutečně proběhla. Během noci ale do sálu v domě čp. 203, kde se slavnost konala, vtrhli členové SdFK z Rokytнице

⁶⁸⁵ SOA Litoměřice – SokA Jablonec n. N., f. Landrát JN, inv. č. 166, kart. 152, 2299/23 Antrag auf Ausnahme vom Bauverbot.

⁶⁸⁶ SOA Litoměřice – SokA Jablonec n. N., f. Landrát JN, inv. č. 1, kart. 1, hranice s Protektorátem, Grenzschnitt B. Arbeitsgruppe Nr. 1. Teil Nr. 1.

⁶⁸⁷ Památník Zapadlých vlastenců v Pasekách nad Jizerou. SOKOL v Pasekách nad Jizerou, s. 4.

nad Jizerou, zabavili pokladnu a taneční zábavu rozpustili.⁶⁸⁸ Od té doby se další podobné sešlosti v Pasekách již nekonaly.

Druhý spolek, který zůstal částečně činný po roce 1938, byl Sbor dobrovolných hasičů v Pasekách nad Jizerou. Jelikož však nebyla poctivě vedena kronika a žádné jiné archiválie se ke sboru z daného období nedochovaly, nebylo možné určit, do jaké míry probíhala cvičení. Fakt, že se nějaké schůze a cvičení konaly, vyplýval ze strohých zápisů v kronice, kde bylo uvedeno, že cvičení musela probíhat v němčině a že se členové spolku občasně scházeli v budově skladiště (U Kostela). V letech 1938 až 1945 se sbor nepodílel na hašení žádného požáru.⁶⁸⁹

Z výše popsaného lze soudit, že spolková činnost upadala a jednotlivá uskupení strádala. Rok 1940 však připravil českým spolkovým činovníkům žijícím v Pasekách další, tentokrát konečnou, ránu. Po vzoru Rakouska byla v oblasti Sudet již v říjnu 1938 utvořena instituce Komisaře pro pozastavení činnosti organizací (Stillhalterkommissar). Cílem instituce bylo přetvořit spolkovou činnost v tom smyslu, aby všechny spolky podléhaly nacistické ideologii. Do funkce komisaře byl dosazen Albert Hoffmann, který již zastával identickou pozici v sousedním anektovaném Rakousku. V létě 1940 pak bylo v Sudetech v rámci plánu germanizace rozhodnuto o rozpuštění těch spolků, jejichž členové nevyvíjeli činnost v duchu „nacionálněsocialistické výstavby.“⁶⁹⁰ Do září 1940 tak byla oficiálně pozastavena činnost všech českých spolků v Pasekách nad Jizerou.⁶⁹¹ Co se hasičů týče, dle blíže nedatovaného výpisu hasičských sborů ve správním okrese Jablonec nad Nisou byly pravděpodobně do roku 1945 Paseky nad Jizerou pod správou požárníků z Rejdic (Reiditz).⁶⁹²

Podobně jako spolky byla zakázána i většina další kulturní činnosti v obci, včetně hraní ochotnického divadla. Za války se tak divadlo v Pasekách zcela přestalo hrát.⁶⁹³ Také bylo zakázáno konat veškeré slavnosti – jako například do roku 1938 každoročně konanou svatováclavskou poutí. Pasečtí pak mohli vyjádřit svou pospolitost veřejně jen při jediné příležitosti, kterou byly pohřby významných občanů vsi, většinou bývalých

⁶⁸⁸ Památník Zapadlých vlastenců v Pasekách nad Jizerou. SOKOL v Pasekách nad Jizerou, s. 4.

⁶⁸⁹ Památník zapadlých vlastenců v Pasekách nad Jizerou. Pamětní kniha sboru dobrovolných hasičů v Pasekách n. Jiz. s. 167-168.

⁶⁹⁰ GEBEL. Ralf. „*Domů*.“ s. 101, 102.

⁶⁹¹ Přesná data o zastavení spolkové činnosti v Pasekách nad Jizerou nebyla dohledatelná. Možné bylo vycházet z pozastavení činnosti spolků v okolních obcích. Ve Vysokém nad Jizerou byl místní sokolská jednota pozastavena až v dubnu 1941. V Protektorátu došlo k zakazování spolků tedy o něco později. Viz SOA Litoměřice – SokA Semily, f. OÚ Jilemnice, nezpracováno, kart. 2, Likvidace Sokola.

⁶⁹² SOA Litoměřice – SokA Jablonec n. N., f. Landrát JN, inv. č. 83, kart. 91, Hasiči, 144/12 Verzeichnis der Feuerwehren des Landkreises Gablonz.

⁶⁹³ BULUŠEK, A. *Z historie*. s. 24.

spolkových činovníků. Nejvýznamněji se obce dotkla smrt Augustina Soukupa, který byl provozovatelem hostince, řezníkem a dlouholetým starostou Pasek prakticky po celou dobu trvání první republiky.⁶⁹⁴ Taktéž byl jednatelem dobrovolných hasičů. Pro místní byl důležitou osobností, a proto, když 26. června 1939 A. Soukup zemřel, Pasecké zpráva zasáhla.⁶⁹⁵ Pohřbu A. Soukupa, který byl ještě do podzimu předešlého roku starostou, se zúčastnil velký počet lidí. Jen z bývalého sboru místních hasičů se přišlo se zemřelým rozloučit 60 členů. Dorazila také většina členů havírenského sboru dobrovolných hasičů. Němci však zakázali jakékoliv proslovy v průběhu smutečního setkání. Pravděpodobně se obávali možných československých vlasteneckých projevů s tím spojenými riziky.⁶⁹⁶

3.9 Konec války

Rok 1945 byl pro Evropu, potažmo pro celý svět, posledním rokem světové války. Přinesl zásadní proměnu jak na geopolitické světové scéně, tak na území českých zemí. Události měly i na Pasecké tak zásadní vliv, že je jim byla věnována samotná podkapitola v této práci.

Už v roce 1944 prosakovaly mezi Čechy zprávy o úspěších spojeneckých vojsk na frontě a postupném ústupu wehrmachtu. Podobně jako jinde v bývalém Československu i v Pasekách nad Jizerou přijímali místní informace z fronty s tichým nadšením.⁶⁹⁷ Z východu se k Německé říši přibližovaly sovětské jednotky Rudé armády, které postupně osvobodily území Sovětského svazu, včetně Ukrajiny, Běloruska a části Pobaltí. V létě bylo obsazeno Rumunsko a Sověti pronikli na území východního Pruska, Polska a Maďarska.⁶⁹⁸ 6. října 1944 vstoupili vojáci 38. sovětské armády poprvé na území bývalého Československa, v té době Slovenské republiky. Stalo se tak v rámci Karpatsko-dukelská operace, jejímž cílem bylo proniknout na Slovensko a podpořit Slovenské národní povstání (dále jen SNP), bojující proti slovenské fašistické vládě, respektive německé armádě. Operace, při níž měli sovětsí a českoslovenští vojáci projít Dukelským průsmykem, však skončila fatálním neúspěchem, protože se nepodařilo německou obranu prolomit dostatečně zavčasu, aby mohli Sověti pomoci slovenské

⁶⁹⁴ Po Soukupově smrti se ujala Soukupovy hospody jeho dcera Vlasta Stěhulová. Pohostinství, kterému se začalo přezdívat U Vlasty, fungovalo až do roku 1966.

Viz WALDMANN, Josef. *Hostinec U Houslařů*. Pasecké čtení 2005, 2, s. 11.

⁶⁹⁵ SOA Litoměřice – SokA Jablonec n. N., f. Úřední soud (Amtsgericht) Tanvald 1938-1945, inv. č. 32, sign. IV, kn. 32, Rejstřík dědického práva, s. 28.

⁶⁹⁶ Památník zapadlých vlastenců v Pasekách nad Jizerou. Pamětní kniha sboru dobrovolných hasičů v Pasekách n. Jiz. s. 167.

⁶⁹⁷ Památník zapadlých vlastenců v Pasekách nad Jizerou. Obecní kronika vedená od r. 1923, s. 72.

⁶⁹⁸ VACULÍK, J. *Přehled*. s. 158-159.

povstalecké armádě.⁶⁹⁹ Neúspěch útoku znamenal, že se osvobozování bývalého československého území zdrželo.

V té době už přes půl roku probíhaly boje taktéž na západní frontě, při nichž se americkým a dalším spojeneckým jednotkám podařilo do konce roku 1944 osvobodit Francii a část Beneluxu. Na Jaltské konferenci v únoru 1945, které se účastnili zástupci Sovětského svazu, Velké Británie a Spojených států amerických, bylo mimo jiné dohodnuto, že Rudá armáda povede ofenzívu přes střední Evropu a západní spojenci se soustředí na osvobození Německa.⁷⁰⁰ Tato rozhodnutí zároveň s vývojem dění na frontě a jejím posouváním znamenaly, že na území severních Čech zůstaly německé jednotky prakticky až do konce války. Začalo být také jasnější, že české země budou pravděpodobně osvobozeny Sověty, což souviselo i s čím dál zřejmějším příklonem československých exilových politiků k SSSR. Na Jaltě však ještě nedošlo k jednoznačnému stanovení demarkační linie, tedy místa, kde se střetnou osvoboditelská vojska Sovětů a Američanů. Na té se dohodl vrchní americký velitel Dwight Eisenhower se Sověty až později na jaře. Linie vedla skrze Čechy s tím, že Američané měli obsadit pouze jejich západní část, což se také stalo. Většinu bývalého Československa, včetně oblasti Krkonoš, proto osvobodila Rudá armáda. Důvod, proč D. Eisenhower dohodl takové stanovení demarkační čáry, údajně souvisel s rozhovory na Teheránské konferenci, kde měl Winston Churchill prohlásit, že dělicí čára bude 150 kilometrů západně od Berlína.⁷⁰¹ Reálně bylo však přesné místo zastavení amerických vojsk závislé na aktuálním stavu fronty v květnu 1945. Dle historika Václava Smetany rozhodla o tom,

⁶⁹⁹ SNP bylo vojenské povstání, jehož cílem bylo svrhnout fašistickou vládu Jozefa Tisa. Při plánování povstání panovala ideologická nejednotnost, protože se názorově neshodovala československá exilová vláda v Londýně s názory československých komunistů v Moskvě. Jisté bylo, že celá operace musela proběhnout ve spolupráci s blížící se Rudou armádou. 29. srpna 1944 však do Slovenské republiky vstoupilo německé vojsko, které mělo za úkol připravované povstání potlačit. SNP tak muselo vypuknout předčasně. Velká část slovenského vojska, která měla zajistit průchod Rudé armády skrze Karpaty však byla wehrmachtem odzbrojena. Koncem října pak Němci povstání úspěšně potlačili, když byla 27. října 1944 obsazena Banská Bystrica.

Viz BĚLINA, P., HALADA, J., HRBEK, J., et al. *Dějiny*. s. 292-293.

⁷⁰⁰ Na Jaltské konferenci na Krymu jednali zástupci mocností Josif Vissarionovič Stalin (za SSSR), Winston Churchill (za Velkou Británii) a Franklin Delano Roosevelt (za USA). Hlavním tématem schůze bylo poválečné uspořádání Evropy, hlavně její střední a východní části. Stalin odsouhlasil požadavek na konání řádných svobodných demokratických voleb v osvobozených státech. Tento závěr byl však obecný a každá strana jej mohla chápat jinak, což se později potvrdilo. Dále bylo dohodnuto rozdělení Německa na 4 okupační zóny. V neposlední řadě SSSR přislíbilo svou účast ve válce proti Japonsku.

Viz KŘEN, Jan. *Dvě století střední Evropy*. Praha: Argo, 2019, s. 526.

⁷⁰¹ HRBEK, Jaroslav. *Draze zaplacená svoboda: osvobození Československa 1944-45 II*. Praha: Paseka, 2007, s. 271.

že Prahu neosvobodí Američané, zpráva z 5. května, v níž Sověti lživě informovali spojence o tom, že osvobození Prahy Rudou armádou již začalo.⁷⁰²

V Krkonoších se začala situace měnit zhruba rok před koncem války. Od druhé poloviny roku 1944 postupně rostla aktivita odbojových skupin, a to na celém území bývalého Československa, včetně Pasek nad Jizerou. Dle pasecké obecní kroniky již koncem roku 1944 mezi místními sílily zvěsti o partyzánech, kteří se měli pohybovat v lesích Krkonoš. K odboji se měl přidat i pasecký občan František Krupka (nar. 26. května 1917), který se ke konci války z obce vytratil.⁷⁰³ Po válce se ukázalo, že byl velitelem odbojové skupiny Nikolaj, operující v okolí Dolní Sytové na Semilsku.⁷⁰⁴ Zájem lidí o organizovanou ilegální činnost souvisel nejen s vývojem na frontě, ale i se zprávami o počátečním úspěchu SNP. Stoupal také počet náletů amerických a britských bombardérů na města v Německu i v Protektorátu. Západní spojenci totiž na Jaltské konferenci přislíbili Sovětům pomoc při bombardování průmyslových center, která byla pod kontrolou třetí říše, aby se urychlil postup Rudé armády na východní frontě. Pro veřejnost bylo úspěšné shazování spojeneckých bomb dalším důkazem o blížící se porážce nacistického Německa. Pasečtí zaznamenali i vzdušný útok na německé město Drážďany, který se konal ve dnech 13. až 15. února 1945. Bombového útoku se účastnilo přes 1 000 letadel a zničeno bylo přes 6 kilometrů čtverečních města. Jednalo se o jeden z nejničivějších náletů uskutečněných za druhé světové války.⁷⁰⁵ V rámci náletu 14. února bylo poničeno i kolem 2 500 budov v Praze, protože si někteří

⁷⁰² SMETANA, Václav. *Co znamenal příchod Rudé armády do Československa*. Paměť a dějiny 2015, 2, s. 126.

⁷⁰³ Památník zapadlých vlastenců v Pasekách nad Jizerou. Obecní kronika vedená od r. 1923, s. 72.

⁷⁰⁴ F. Krupka, který měl krycí jméno Pavel, velel partyzánské skupině Nikolaj. Ta byla nejaktivnější hlavně v květnových dnech roku 1945. 8. května se podařilo skupině u Semil odzbrojit jednu jednotku německých vojáků. Ještě téhož dne se měli partyzáni dostat do několika dalších dílčích střetů s jinými Němci. K další akci odbojářů mělo dojít následujícího dne, 9. května, kdy Německo již oficiálně kapitulovalo a vojáci wehrmachtu měli povinnost vzdát se v místě, kde se zrovna nacházeli. Toho dne 38 československých partyzánů odzbrojilo v Kuchyňce u Loukova velkou skupinu Němců. Uskupení Nikolaj pokračovalo v činnosti a 17. května měli jeho členové vystoupat na horu Sněžku, kde údajně vztyčili československou vlajku.

Viz HROMÁDKA, Karel, FIALA, Miroslav a KMONÍČEK, Josef. *Přímým pohledem. Květen 1945 ve východočeských kronikách*. Hradec Králové: Kruh, 1985, s. 224

SOA Litoměřice – SokA Semily, f. MNV Paseky nad Jizerou, inv. č. 23, sign. 2.4.1.1, kart. 3, Soudní záležitosti, Potvrzení 281/47.

⁷⁰⁵ The British National Archives – Kew, Air Ministry: Fighter Command: Registered Files, AIR 16/487, Despatch on War Operations, Feb. 1942 - May 1945, by Air Chief Marshal Sir A.T. Harris, A.O.C. in C Bomber Command. *The British National Archives* [online]. [cit. 2025-03-17]. Dostupné také z: <https://web.archive.org/web/20120812234016/http://www.nationalarchives.gov.uk/education/heroesvillains/g1/cs3/g1cs3s1.htm#>

letci spletli hlavní město Protektorátu s Drážďanami.⁷⁰⁶ Takto na událost vzpomínal Drahoslav Waldmann:

*„S velkým potěšením jsme poslouchali dunění bomb, které bylo slyšet i u nás. Nejsilnější dunění bylo slyšet 13. února 1945, kdy byly bombardovány Drážďany. To chvílemi u nás drnčela v oknech skla.“*⁷⁰⁷

To, že do obce vzdálené od místa shozu bomb zhruba 120 kilometrů vzdušnou čarou, doléhalo ono dunění, dokazuje, jak ničivý nálet byl. Nezávisle na D. Waldmannovi vzpomínal na nálet také Z. Pelikán, který zapsal, že přestože byl svědkem i vzdušných útoků na Berlín, mnohem silnější zvuky výbuchů slyšel při pobytu v Pasekách během zmíněného bombardování Drážďan.⁷⁰⁸ Pro většinu Čechů v Pasekách šlo však o dobré zprávy, které posilovaly jejich víru v porážku Německa.

V jarních měsících roku 1945 začalo být evidentní i obyvatelstvu v Pasekách nad Jizerou, že se německá porážka a s ní i osvobození jejich okupované obce blíží. Pasečtí proto založili odbojové sdružení, jehož hlavním cílem bylo, aby došlo k osvobození obce spojeneckými vojsky v poklidu tak, aby nedošlo k zbytečným ztrátám na životech. Podobně jako v dalších okupovaných obcích byl i v Pasekách nad Jizerou tajně ustaven národní výbor, jehož členy byli Alexandr Štěpánek, Josef Doubek, Petr Soukup, Oldřich Hanout a Hynek Jón.⁷⁰⁹ Národní výbory vznikaly na základě prohlášení československé exilové vlády v Londýně z 16. dubna 1944. Tyto orgány měly dočasně převzít veřejnou správu a plnit bojové úkoly.⁷¹⁰ V případě Pasek nad Jizerou zůstalo nejasné, zda měl zdejší výbor nějaký podíl na odbojové činnosti, protože se o jeho činnosti před květnem 1945 nedochovaly žádné informace.

K vyvrcholení paseckých odbojářských snad mělo dojít v březnu 1945, kdy bylo přepadeno skladiště se zbraněmi ve Vilémově. Dle kronikářských záznamů z roku 1957

⁷⁰⁶ MARŠÁL, Stanislav a UHLÍŘ, Jan Boris. *Bomby na Prahu: nálety z roku 1945 objektivem Stanislava Maršála*. Praha: Prostor, 2011, s. 30-31.

⁷⁰⁷ Kronika Drahoslava Waldmanna, s. 51.

⁷⁰⁸ PELIKÁN, Zdeněk a KOUDELKOVÁ, Eva. *Můj příběh: Zdeněk Pelikán*. Brno: Tribun EU, 2021, s. 34-35.

⁷⁰⁹ Památník zapadlých vlastenců v Pasekách nad Jizerou. Obecní kronika vedená od r. 1923, s. 72.

⁷¹⁰ Role národních výborů a jejich organizace byla podrobněji definována v ústavním dekretu presidenta republiky ze 4. prosince 1944. Londýnská vláda považovala tyto instituce za dočasné, s čímž ale nesouhlasil Klement Gottwald, čelní představitel Komunistické strany Československa. Komunisté spatřovali v národních výborech novou stálou formu veřejné správy.

Vzápětí po osvobození v květnu 1945 došlo k zákonnému ukotvení národních výborů na základě nařízení č. 4/1945 Sb. V tomto právním dokumentu však již nebyly výbory popisovány jako dočasné.

Viz KAŠŠÁK, Rastislav. Organizácia a charakter verejnej správy v Československu v rokoch 1945 – 1948. *EPI* [online]. [cit. 2025-02-17]. Dostupné z: <https://www.epi.sk/odborny-clanok/Organizacia-a-charakter-verejnej-spravy-v-Ceskoslovensku-v-rokoch-1945-1948.htm>

se této akce zúčastnilo 46 lidí. Přestože v pasecké obecní kronice ze zápisu vyplývalo, že se přepadu zúčastnili hlavně Češi z Pasek, realita tak jednoznačná nebyla.⁷¹¹ Dle Pacholíkových pamětí byli opravdu počáteční hybnou silou odbojové akce Pasečtí v čele s Františkem Karlem Pacholíkem (který ve Vilémově za války pracoval), dělníkem Jiřím Koldovským (nar. 1928 v Harrachově) a Jaroslavem Patočkou, ale ve Vilémově jim pravděpodobně pomohl větší počet totálně nasazených zahraničních dělníků. I průběh celé akce byl popsán jinak v obecní kronice a jinak F. K. Pacholíkem. Podle kroniky měli odbojáři obklíčit vilémovskou továrnu a přemoci strážce.⁷¹² Dle Pacholíka se Čechům podařilo tajně za tmy dostat do skladiště a během několika nocí měli odnést s pomocí dělníků pět kulometů přes les do Havířny. Následoval odnos střeliva do zbraní, kterého se účastnili i pasečtí učitelé Jan Vacek a Karel Hezký, truhlář Vlastimil Urbanec a obchodník Miroslav Štěpánek. Takto popsal F. K. Pacholík poslední noc záškodnické akce:

*„Vedl jsem je lesem k mostu u továrny, přes most zadem za kotelnu ke skladišti. Tam jsme nabrali patron do batohů každý, co mohl unést. (...) Tu náhle od továrny zasvítla silná svítlna ke skladišti, my leželi na zemi. Proto jsme se odplazili směrem k lesu a lesem strání nahoru k silnici.“*⁷¹³

Dle Pacholíka se nakonec všichni dostali úspěšně s uloupeným střelivem do Pasek. Podle všeho se Češi poté dozvěděli, že je ve Vilémově hledali členové Volkssturmu. Německá domobrana totiž mylně považovala noční zloděje za ozbrojené partyzány. F. K. Pacholík vzpomínal, že jeho skupina byla ozbrojena jen tyčemi od plotu, což ale mohlo ve tmě připomínat střelné zbraně.⁷¹⁴ Pět uloupených kulometů uložili Pasečtí do sokolovny a náboje do nich ukryl Jaroslav Patočka v nedalekých lesích.⁷¹⁵

Pacholíkova verze se jevila jako výrazně pravděpodobnější oproti zápisu v obecní kronice, a to už jen z toho důvodu, že Pacholík byl přímým účastníkem, a tedy svědkem přepadu, takže měl jasnější představu o jeho průběhu. Kromě toho bylo nepravděpodobné, že by si v březnu 1945, kdy ještě nic nenasevďovalo tomu, že by měla brzy dorazit Rudá armáda, Češi dovolili zakročit natolik agresivním způsobem, jak bylo popsáno v pasecké obecní kronice. Událost nezávisle na uvedených zdrojích částečně

⁷¹¹ Památník zapadlých vlastenců v Pasekách nad Jizerou. Obecní kronika vedená od r. 1923, s. 73.

⁷¹² Tamtéž, s. 73.

⁷¹³ PACHOLÍK, F. K. *Drobečky*. s. 48-49.

⁷¹⁴ Tamtéž, s. 49.

⁷¹⁵ Památník zapadlých vlastenců v Pasekách nad Jizerou. Obecní kronika vedená od r. 1923, s. 73.

potvrdil i pamětník Zdeněk Pelikán, který vzpomínal, že Jiří Koldovský měl koncem války k dispozici kulomet a střelivo.⁷¹⁶

V rokytnické obecní kronice bylo zapsáno, že tyto zbraně a střelivo měly sloužit odbojářům z Pasek a z dalších okolních obcí (Jablonce n. J., Končín, Františkova a Bratrouchova) k obsazení důležitých komunikačních uzlů v okolí. Pasečtí měli obsadit most přes řeku Jizeru na Mýtě (poblíž hraničního přechodu u Nového Světa). K tomu však nikdy nedošlo, protože po mostě prchalo velké množství německých jednotek a Pasečtí si netroufli na stále ještě dobře ozbrojené a organizované německé vojáky zaútočit.⁷¹⁷

Na přelomu dubna a května 1945 mohli Pasečtí sledovat, jak po silnicích vedoucích směrem na Harrachov projížděli a procházeli nejen zmínění vojáci, ale i civilní občané německé národnosti, kteří směřovali hlouběji do Německa. V prvních květnových dnech opustili Paseky nad Jizerou také někteří místní Němci, a to hlavně úředníci a státní zaměstnanci. Na odchod německých četníků z obce vzpomínal Drahoslav Waldmann takto:

*„Pamatuji se, jak se otec rozhodl, že půjde četníky odzbrojit a jak jsem mu v tom zabraňoval, protože jsem měl strach, aby ho nezastřelili. On si ale nedal říct a za chvíli se vrátil se smíchem a říkal, že když tam přišel, tak ho uvítali a říkali, že už čekají, kdy si pro to někdo přijde, že chtějí zmizet.“*⁷¹⁸

V té době se po Pasekách roznesla zpráva, že jsou ve vilémovské továrně uloženy výbušniny pro odstřelování mostů. Místní obyvatelé se zřejmě báli toho, že budou mosty vedoucí přes Jizeru do Pasek odstřeleny. Obava to byla oprávněná, protože němečtí vojáci na řadě míst ničili vlastní dopravní (i další) infrastrukturu.⁷¹⁹ Proto 4. května 1945 došlo k přepadu továrny. Přepad vedl Miroslav Štěpánek a účastnili se ho dělníci z Protektorátu. Nakonec se však žádná trhavina nenašla a vše se obešlo bez konfliktu.⁷²⁰

⁷¹⁶ PELIKÁN, Z. a WALDMANN, J. *Před 60 lety.* s. 8.

⁷¹⁷ SOA Litoměřice – SOKA Semily, f. Městský národní výbor Rokytnice nad Jizerou (1903) 1945–1990 (1992) (dále jen MěstNV Rokytnice nad Jizerou), inv. č. nezprac., sign. 888, Gemeinde Rochlitz a. J. Gedenk-Buch, s. 217.

⁷¹⁸ Kronika Drahoslava Waldmanna, s. 55.

⁷¹⁹ 20. března 1945 vydal vůdce Adolf Hitler takzvaný Neronův rozkaz (Nerobefehl), podle kterého měl být plošně realizován plán spálené země, tedy hromadné ničení dopravní, hospodářské a další infrastruktury v Německu. Plán nebyl nikdy vykonán.

V rámci ústupu však německé vojsko ničilo výrazné dopravní uzly, jako byly právě například mosty, aby zpomalilo postup spojeneckých vojsk.

Viz GRÜNBERG, Karol. *Adolf Hitler: životopis Führera.* Litvínov: Dialog, 1994, s. 299.

⁷²⁰ PELIKÁN, Z. a WALDMANN, J. *Před 60 lety.* s. 8.

7. května 1945 převzali Pasečtí kontrolu nad farou, tehdejším obecním úřadem.⁷²¹ Ruční zbraně si opatřili z nedalekých Rejdic, kde probíhalo odzbrojování prchajících německých vojáků. Pak byly v Pasekách zřízeny hlídky. Tato narychlo vytvořená domobrana byla označena červenými šerpami na rukávech a měla za úkol odzbrojovat Němce prchající skrz obec. Většinou to však nebylo nutné, protože Němci procházeli nejdříve Rejdicemi, kde už o zbraně přišli.⁷²²

Bez obětí se ale neobešlo povstání Čechů v nedalekém protektorátním městě Vysokém nad Jizerou, které vypuklo 3. května.⁷²³ Vysockým občanům se toho dne podařilo převzít kontrolu nad většinou města, ale jen nakrátko – kolem 5. hodiny odpolední přijeli od Sklenařic němečtí vojáci, kteří rebelii potlačili a povstalce zatkli. Zdálo se, že tím byly veškeré vojenské akce skončeny, jenže v noci kolem čtvrté hodiny ranní 4. května do města vtrhli členové Hitlerjugend (z Františkova) a Volkssturmu (z Jablonce nad Jizerou) a v průběhu dne zabili 11 osob.⁷²⁴ Okrajově se události ve Vysokém nad Jizerou přímo dotkly i Pasek nad Jizerou. Na místě byla totiž přítomna pasecká rodačka a dcera Augustina Soukupa Zdena Nesvadbová (nar. 4. května 1906 v Pasekách).⁷²⁵ Ta byla 4. května 1945, tedy v den svých narozenin, smrtelně zraněna, když vyhlížela z balkonu a byla zasažena střepinou z protitankové střely. Zranění podlehl 8. května 1945.⁷²⁶ Tyto regionální konflikty však neměly žádný vliv na to, že během pár dnů dorazila Rudá armáda a celé území Krkonoš bez větších problémů osvobodila.

Příchod sovětských vojsk zapsalo několik paseckých pamětníků a informace z více zdrojů se většinově shodují. První voják Rudé armády dorazil do Pasek nad Jizerou 8. května 1945 v brzkých ranních hodinách, aby místním oznámil, že odpoledne budou Paseky a další okolní obce osvobozeny. A skutečně, kolem třetí hodiny odpolední projížděly od Harrachova kolem Pasek nad Jizerou sovětské jednotky 52. a 31. armády 1. ukrajinského frontu spěchající k Praze, aby podpořily tamní povstání.⁷²⁷ Na pojizerské

⁷²¹ SOA Litoměřice – SOKA Semily, f. MěstNV Rokytnice nad Jizerou, inv. č. nezprac., sign. 888, Gemeinde Rochlitz a. J. Gedenk-Buch, s. 217.

⁷²² Kronika Drahošlavy Waldmanna, s. 55-56.

⁷²³ KOUDELKOVÁ, Eva. *Putování s medvědem. Sborník k výročí 650 let města Vysokého nad Jizerou /1354-2004/*. Liberec: Nakladatelství Bor, 2004, s. 19.

⁷²⁴ Archiv Vlastivědného muzea pro Vysoké nad Jizerou a okolí, f. Kroniky, inv. č. 24.790, RK 377/11, Přehled událostí v městě Vysokém n. Jiz a okolí v roce 1945 do 21.V.1945, s. 45-50.

⁷²⁵ SOA Litoměřice – SOKA Semily, f. AO Paseky nad Jizerou, inv. č. 5, kn. 5, s. 420.

⁷²⁶ RYDVAL, O. *Semilsko*, s. 179.

⁷²⁷ Od 1. května propukala na celém neosvobozeném území Protektorátu ozbrojená povstání proti německým okupantům. 5. května 1945 začalo Pražské povstání. Zprvu úspěšní povstalci museli čelit útoku

silnici vedoucí od Harrachova k Rokytnici byla vztyčena slavnostní brána a Pasečtí zde, nedaleko mostu vedoucího do Makova, vítali projíždějící vojáky.

O osvobození mluvila i V. Nesvadbová, která ho jako malá dívka zažila. Zajímavé bylo, že dle její verze měli Sověti nejen projet u řeky Jizery kolem vsi, ale měli jet také skrze Paseky, a to shora od Rejdic dolů do Makova k pojizerské silnici. Pravděpodobně se jednalo o další vojáky Rudé armády, kteří mohli směřovat do nedaleké Rokytnice nad Jizerou nebo pokračovat do československého vnitrozemí. Pamětnice zavzpomínala i na interakci s jedním z ruských vojáků:

*„Maminka tenkrát ušila ruský prapor. (...) Pak jel voják kopcem nahoru na koni a zastavil. Říkal, že to je špatně, že ten srp a kladivo tam bylo nějak špatně, já už nevím jak. Tak se prapor zase sundal a maminka to přešivala.“*⁷²⁸

Názor, že se projíždějící sovětsí vojáci nechovali vůči Čechům zrovna příkladně, sdílel i D. Waldmann:

*„Mnoho lidí se vracelo bez hodinek, a třeba i bez kola. První ruský výrazy, které se naši lidi od nich naučili, byly „davaj časy“ a „davaj mašinku.“ (...) Takto postižených u nás bylo mnoho, a tak to naše osvobození začali mnozí prožívat se smíšenými pocity.“*⁷²⁹

V té době už nebyl starostou Walter Vogt (nedochovalo se přesné datum jeho odstupu z funkce starosty), ale Anton Prediger, který byl sesazen a kontrolu převzal národní výbor.

K jinak oslavovanému příjezdu Sovětů se vázala i jedná nešťastná událost. Jeden z totálně nasazených dělníků, původem ze Sovětského svazu, který za války pobýval v Havírně a pracoval ve Vilémově, se rozhodl jít vítat Rudou armádu ještě před jejím příjezdem do Pasek. Na Mýtě u silnice vedoucí z Harrachova do Pasek nad Jizerou se měl

německé armády Střed, která postupovala z Moravy. Jejich cílem bylo dostat se před koncem války do amerického zajetí. Pražané odmítali průchod německé armády, která hlavní město odstřelovala. Nakonec došlo k uzavření dohody mezi českými povstanci a německou armádou a 8. května bylo umožněno německým jednotkám skrze Prahu projít. V brzkých ranních hodinách 9. května dorazila Rudá armáda do Prahy a město osvobodila.

Mezi oběťmi povstání byli i dva pasečtí rodáci, kteří zemřeli v Pasece při německém odstřelování města. Byli to Jindřich Vágner a Petr Hajna.

Viz BLÁHOVÁ, Marie, FROLÍK, Jan, PROFANTOVÁ, Naďa, et al. *Velké dějiny země Koruny české*. Praha: Paseka, 2007. sv. 15b, s. 593-596.

Památník zapadlých vlastenců v Pasekách nad Jizerou. Obecní kronika vedená od r. 1923, s. 74.

⁷²⁸ NESVADBOVÁ, Vlasta, obyvatelka Pasek nad Jizerou [ústní sdělení]. Paseky nad Jizerou čp. 272, 12. ledna 2025.

⁷²⁹ Tento fenomén – tedy zájem sovětských vojáků především o náramkové hodinky osvobozeného vítajícího obyvatelstva, byl zaznamenán na mnoha místech v osvobozované ČSR. Nadšení z příchodu sovětských vojsk rychle u

Viz Kronika Drahoslava Waldmanna, s. 58.

SMETANA, V. *Co znamenal příchod*. s. 126.

muž rozběhnout proti příjíždějícím tankům a jedna z vojaček v nejasném okamžiku tohoto nešťastníka zastřelila. Na událost vzpomínal již dříve zmiňovaný Zdeněk Pelikán, který zároveň připomněl, že se zastřelený Sovět účastnil květnového přepadu vilémovské fabriky, jenž byl zmíněn výše v této podkapitole.⁷³⁰

Možná i v důsledku této události byli vojáci Rudé armády při průjezdu kolem Pasek na Čechy nevlídní a obezřetní. Někteří Sověti považovali kolemstojící za kolaboranty nebo dokonce za Němce, což doložil ve vzpomínkovém rozhovoru i havírenský rodák K. Vrána:

*„Ivan se narodil 9. dubna 1945. Když sem pak šli Rusové 8. května od Harrachova, byli vítáni ve Vilémově při hlavní silnici. Maminka vyprávěla, že zastavili, ona měla mého bráčku Ivana v náručí, a ten jeden Rusák prý jestli to má s Němcem, že ho propíchne. Ti rodiče si užili také dost.“*⁷³¹

Téhož dne, 8. května 1945, podepsalo Německo kapitulaci v Berlíně a druhá světová válka v Evropě oficiálně skončila.⁷³² V osvobozených státech střední a východní Evropy nastalo období konsolidace. V Československu se bylo potřeba vyrovnat nejen s neutěšenou hospodářskou situací způsobenou válkou, ale i s německou a maďarskou národnostní menšinou a zásadní proměnou směřování vnitřní i zahraniční politiky oproti době prvorepublikové (před r. 1938).

⁷³⁰ PELIKÁN, Z. a WALDMANN, J. *Před 60 lety*. s. 9.

⁷³¹ Karel Vrána (* 1942): Táta hlídal v době mého narození muniční sklady v Norsku. *Paměť národa* [online]. [cit. 2025-04-09]. Dostupné z: <https://www.pametnaroda.cz/cs/vrana-karel-20231027-0>

⁷³² Ve Francii se slavil konec války již 7. května, protože toho dne byl podepsán první akt kapitulace Německa v Remeši.

Ve světě pak druhá světová válka skončila kapitulací Japonského císařství 2. září 1945.

Viz The U.S. National Archives and Records Administration. Record Group 218: Records of the U.S. Joint Chiefs of Staff, 1941–1977, Series: Instruments of German Surrender, NAID: 1747981, Act of Military Surrender.

National Archives Catalog [online]. [cit. 2025-02-17]. Dostupné z:

<https://catalog.archives.gov/id/1747981>

The U.S. National Archives and Records Administration. Record Group 218: Records of the U.S. Joint Chiefs of Staff, 1941–1977, Series: Instruments of Japanese Surrender, NAID:1752336, Instrument of Surrender. *National Archives Catalog* [online]. [cit. 2025-02-17]. Dostupné z:

<https://catalog.archives.gov/id/1752336>

4. Poválečné období (1945-1948)

Kapitola *Poválečné období (1945-1948)* sleduje dobu takzvané třetí republiky od května 1945 do února 1948.⁷³³ Podrobnější zkoumání vývoje obce ovlivněného únorovými událostmi roku 1948 už nebylo předmětem této kapitoly ani této práce, která byla časově ukončena únorovým převratem 1948 (s dílčími přesahy do konce roku 1948 a do 50. let v jednotlivých podkapitolách). V této části práce byla pozornost zaměřena především na specifika doby v souvislosti s děním v podhorském regionu, kde se obyvatelé na jednu stranu vraceli k prvorepublikovým zvyklostem a na druhou hledali (částečně nuceně v důsledku národního kontextu) nové cesty a objevovali nové možnosti. To bylo popsáno v podkapitolách *Dobá návratů i změn* a *Běžný život po válce*. Zbylé dvě kapitoly se zabývaly jednotlivými zásadními tématy, která „hýbala“ poválečnou paseckou společností – odsunem Němců, udáváním a trestáním skutečných i domnělých válečných zločinců, konfiskací majetků, znárodnováním a další emigrační vlnou.

Cílem kapitoly bylo ukázat, jak nedemokratické bylo tehdejší státní zřízení, směřující ke komunistické totalitě (která nastala po únoru 1948).

4.1 Doba návratů i změn

Poetický název podkapitoly, která shrnuje nejpodstatnější směry vývoje obce v letech 1945 až 1948 s ohledem na národní a mezinárodní dění, byl vybrán z toho důvodu, že se pro obyvatele obce Paseky nad Jizerou jednalo o období, v němž došlo v některých ohledech k návratu k předválečnému stavu, což ale platilo jen částečně. Většinové mínění volalo po velkých změnách, jak na úrovni regionální, tak národní.

Bezprostředně po 8. květnu nastalo období oslav konce války. V Pasekách slavili místní konec války organizovaně poprvé 13. května 1945, kdy na oslavu obnovení republiky zazněly v kostele chvalozpěvy *Te Deum* a *Svatý Václave*.⁷³⁴ O týden později

⁷³³ Třetí československá republika je termín označující poválečnou dobu v ČSR. Nebyla však nikdy jednoznačně časově vymezena. Jako začátek třetí republiky bývá někdy uváděn 4. duben 1945, kdy byla jmenována první poválečná vláda nebo 5. duben, kdy byl přijat Košický vládní program. Taky se někdy hovoří o 8. květnu 1945 – dnu kapitulace německých vojsk nebo o 28. říjnu 1945, kdy proběhla první schůze Prozatímního národního shromáždění.

Datum konce třetí československé republiky bývá o něco jednoznačnější. Jedná se o 25. únor 1948, kdy Edvard Beneš přijal demisi nekomunistický ministrů, a byl tak dovršen převrat směřující ke komunistické diktatuře. Ani tady však není datace jednoznačná. Někdy je za konec třetí republiky považován až 9. červen 1948, kdy byla zrušena původní demokratická ústava.

Viz PADEVĚT, Jiří. *Kronika třetí republiky*. Praha: Academia, 2023, s.6.

⁷³⁴ *Te Deum* je zaužívaný zkrácený název pro původně latinský psaný chvalozpěv *Te Deum laudamus*, v českém překladu Tebe Bože chválíme. Hymnus měli údajně sepsat svatý Ambrož a svatý Augustin.

proběhla slavnostní pouť jabloneckých katolíků, jdoucích z Jablonce nad Jizerou ke kostelu svatého Václava v Pasekách, kde byla sloužena mše. Vedl ji děkan Josef Michálek (nar. 29. prosince 1881), duchovní z Jablonce nad Jizerou.⁷³⁵ Další sláva, které se účastnili i nekatolíci, proběhla 28. září 1945, kdy mohli místní poprvé od roku 1938 uspořádat svatováclavskou pout'. Během ní kázal opětovně duchovní J. Michálek. Dle zápisu faráře A. Kollmanna se kázání neslo ve vlasteneckém československém duchu. Zároveň však zazněla kritika Němců (explicitně toho, jak probíhaly „vědecké“ pokusy na lidech ve věznicích a koncentračních táborech).⁷³⁶ Během oslavy uspořádala pasecká farnost sbírku, která měla spolufinancovat zavedení elektrického osvětlení do paseckého svatostánku. Vybralo se 2 000 korun. Dalších 3 000 korun pro stejný účel vydělala fara prodejem perníku.⁷³⁷

Další oslavou byly Vánoce 1945, kdy mohla být v kostele svatého Václava poprvé od roku 1938 sloužena štedrovečerní vánoční mše. Situace to byla specifická. Mši totiž sloužil rakouský farář z Přířovic A. Kollmann, který docházel za války i do Pasek.⁷³⁸

Pravděpodobněji byl však autorem Nicetas z Remesiany, který hymnus sepsal v 5. století. Skladba se průběhu staletí zpívala při mších, slavnostech a procesích katolíků i protestantů.

Svatý Václave, píseň vzniknuvší asi na přelomu 12. a 13. století, byla (společně s písní Hospodine, pomiluj ny) jediným dokladem nepřekládané originální české písněvé tvorby z tohoto období. Lidová píseň, neurčená pro liturgické účely, pronikala do kostelního prostředí postupně od 14. a 15. století. Původní skladba o čtyřech strofách byla později rozšířena na devět strof a stala jednou ze základních písní liturgie v českých zemích.

Viz MACEK, P. *Slovník*. s. 920.

GALÍK, Josef. *Panorama české literatury: (literární dějiny od počátků do současnosti)*. Olomouc: Rubico, 1994, s. 22.

LEHÁR, J., STICH, A., JANÁČKOVÁ, J., HOLÝ, J. *Česká literatura*. s. 50.

⁷³⁵ *Catalogus venerabilis cleri saecularis et regularis dioeceseos Reginae-Gradecensis pro anno domini nostri Jesu Christi 1938*. Reginae-Gradecii: Episcopale consistorium, 1938, s. 28.

⁷³⁶ V první polovině 40. let probíhaly v koncentračních táborech četné lékařské pokusy na vězňenských lidech (většinou židech a romech) prováděné doktory z jednotek SS. Oběti byly k činnosti donuceny a většinou na nich experimenty zanechaly trvalé následky, v některých případech vězni zemřeli (odhadem 1 000 mrtvých).

Viz ZÁMEČNÍK, Stanislav. *Za hranicí lidskosti: lékařské experimenty a otrocká práce v nacistických koncentračních táborech*. Praha: Paseka, 2010, s. 9-11.

⁷³⁷ Kniha pamětní farní osady Pasek n/Jiz od r. 1895: II. díl. s. 174.

⁷³⁸ Přestože je tato podkapitola pojmenována příznačně, tedy *Doba návratů i změn*, byl výše vzpomenuý duchovní Anton Kollmann do jisté míry stálým pilířem Pasek nad Jizerou, a to prakticky po celá 40. léta. Přestože za války sloužil jako německý farář v Přířovicích, nebyl po válce odsunut, a to pravděpodobně díky svému rakouskému původu. Navíc mohl i po roce 1945 dále vykonávat své zaměstnání, za které však nemohl dostávat státní plat. Přířovický farář a zároveň pasecký administrátor pracoval na pasecké farnosti až do roku 1952. Na Kollmanna zavzpomínal v jednom ze svých článků Pasečák Josef Waldmann:

„Farář Kollmann chodil do Pasek rád. V létě chodil pěšky, později jezdil na motorovém kole, na které byl velice hrdý. V zimě jezdil na lyžích. Nechával je v Hořeních Pasekách, zarazil je do sněhu a zavěsil na ně cedulku s nápisem „Prosím, nechte stát. Farář Kollmann.“ (...) Přišel i v té největší fujavici, i když sloužil mši třeba pro jediného člověka.“

Z uvedeného zápisu lze usuzovat, že minimálně pro ty obyvatele Pasek nad Jizerou, kteří byli katolíky, představoval Anton Kollmann určitou oporu. Zřejmě ho i další pasečtí usedlíci minimálně respektovali.

Viz WALDMANN, Josef. *Chtěl jsem být dobrý (Vzpomínka na faráře Antonína Kollmanna)*. Pasecké čtení 2002, 4, s. 12

A. Kollmann nemohl v prosinci 1945 uspořádat bohoslužbu v Příchovicích, protože v této obci platilo nařízení, že Němci nemohou po deváté hodině večerní vycházet z domovů (a v té době byl A. Kollmann za Němce považován). Proto se mše konala v Pasekách.⁷³⁹ Z charakteru všech slavností lze vyvodit, že pasečtí usedlíci si konec války spojovali se znovuuustavením Československa a s návratem některých předválečných tradic.

Je faktem, že došlo k neúplnému znovusjednocení Československa (bez Podkarpatské Rusi) na základě původních hranic před rokem 1938.⁷⁴⁰ Ještě během války, 4. dubna 1945, byla Edvardem Benešem jmenovaná nová československá vláda v již osvobozených Košicích. V čele vlády stál Zdeněk Fierlinger (nar. 11. července 1891).⁷⁴¹ Tato Vláda Národní fronty Československé republiky (někdy označována jako Košická vláda) byla složena z šesti stran. Z českých stran to byly Československá sociální demokracie (ČSSD), Československá strana národně socialistická (ČSNS), Československá strana lidová (ČSL) a Komunistická strana Československa (KSČ). Ze slovenských stran byly zastoupeny Demokratická strana (DS) a Komunistická strana Slovenska (KSS). Tyto strany společně tvořily Národní frontu Čechů a Slováků, v níž měli od začátku nejsilnější slovo komunisté (už jen tím, že byli zastoupeni dvěma stranami).

Následujícího dne vydala vláda Košický vládní program, který byl iniciován a sepsán československými komunisty.⁷⁴² Dokument jednoznačně deklaroval v zahraniční politice příklon k Sovětskému svazu. V tomto ohledu předcházela dokumentu Smlouva o přátelství, vzájemné pomoci a poválečné spolupráci mezi Československem a SSSR z 12. prosince 1943. Košický program dále sliboval potrestání Němců, Maďarů a kolaborantů a konfiskaci jejich majetků. Vztah Čechů a Slováků měl být rovnocenný, počítalo se tedy s tím, že československý stát bude zachován (respektive obnoven).

⁷³⁹ WALDMANN, J. *Kdy byla v Pasekách*. s. 2.

⁷⁴⁰ Jediná změna státních hranic souvisela s Podkarpatskou Rusí, která byla připojena k SSSR na základě smlouvy z 29. června 1945. Přestože prozatímní vláda ztrátu území schválila, jednalo se o protiústavní čin, protože Podkarpatská Rus byla nedílnou součástí ČSR a mohla být oddělena pouze na základě referenda a následně vydaného zákona, což se nestalo. Československý parlament vůbec nedostal možnost vyjádřit se k této otázce.

Viz FASORA, Lukáš. *Podkarpatská Rus v dějinách Československa*. Brno: CERM, 1998, s. 16.

⁷⁴¹ Z. Fierlinger se narodil v Olomouci roku 1891. Za první světové války působil jako legionář a za první republiky pracoval jako diplomat (od roku 1937 v SSSR). Byl členem ČSSD a od r. 1945 jejím předsedou. V následujícím období spolupracoval s komunisty a byl hlavním iniciátor likvidace ČSSD. V letech 1948 až 1966 vystupoval jako čelní představitel KSČ. Zemřel 2. května 1976.

Viz BARTOŠ, Josef, KOVÁŘOVÁ, Stanislava a TRAPL, Miloš. *Osobnosti českých dějin*. Olomouc: Alda, 1995, s. 73.

⁷⁴² NA, f. Ústřední výbor KSČ, Klement Gottwald (100/24) (dále jen ÚV KSČ, KG), a. j. 1532, kart. 172, Košický vládní program, s. 9.

Z programu bylo zřejmé, že dojde k zásadní proměně hospodářské a sociální politiky ČSR oproti stavu z doby první republiky. Dokument také do jisté míry omezoval demokracii, protože fakticky zakazoval existenci těch politických stran, které se neúčastnily odboje. Nemohla být obnovena například Republikánská strana zemědělského a malorolnického lidu, která měla v dřívějších dobách četná zastoupení ve vládě.⁷⁴³

Dle Košického vládního programu byly také na osvobozeném území zřizovány národní výbory, které se staly základem nového správního uspořádání státu. Specifikem výborů bylo, že jejich členové nebyli při vzniku výborů voleni, ale samozvaně dosazováni. Taková byla realita, a to i přesto že podle Košického vládního programu měly být jejich členové voleni. Jenže v dokumentu nebyla uvedena jakákoliv informace o tom, jak by měly volby vypadat a kdy by se měly konat.⁷⁴⁴ V Pasekách existoval národní výbor už od jeho tajného ustanovení na jaře 1945. Od května 1945 byl do čela národního výboru dočasně postaven Alexandr Štěpánek. 10. června 1945 již proběhly volby. Zvoleno bylo 12 členů. Výbor byl později v listopadu 1945 doplněn o dalších šest členů z řad náhradníků, aby byl výbor osmnáctičlenný.⁷⁴⁵ Výbor si pro své potřeby od pasecké farnosti pronajal budovu fary, kde v dalších letech pracoval.⁷⁴⁶

Obec byla přejmenována ve prospěch svého původního českého názvu Paseky nad Jizerou. Z hlediska územní správy byl obnoven stav před rokem 1938, takže Paseky byly znovu součástí Československa. Zásadně se ale změnila situace severně od obce, kde historicky německá území na druhé straně hranice připadla Polsku v rámci poválečného vypořádání.⁷⁴⁷ V roce 1945 bylo obnoveno také předválečné správní členění. Paseky

⁷⁴³ Košický vládní program posunul před 68 lety československou armádu do náruče východu. *Vojenský historický ústav Praha* [online]. 2013 [cit. 2025-03-04]. Dostupné z: <https://www.vhu.cz/kosicky-vladni-program-posunul-pred-68-lety-ceskoslovenskou-armadu-do-naruce-vychodu/>

⁷⁴⁴ Jediné, co dokument požadoval, aby byly osoby v národních výborech „spolehlivé“, tedy nikoliv osoby spolupracující s okupanty a osoby neslovanského původu. Viz HAVLÍČKOVÁ, Petra. *Košický vládní program (dále KVP) a „malý retribuční dekret“ (Důsledky revolučního práva KVP a retribuce): Kosice government programme and "Little retributive decree" (consequences of revolutionary law and retribution)*. In: HRABCOVÁ, Dana (ed.) *Dny práva 2012 – Days of Law 2012*. Brno: Masarykova univerzita, 2013, s. 611.

⁷⁴⁵ Členy byli Miloslav Čermák (čp. 22), Petr Schovánek (čp. 19), Hynek Jón (čp. 80), Petr Soukup (čp. 45), Petr Kučera (čp. 172), Jáchym Malik (čp. 54), František Langhamr (čp. 36), Josef Hajna (čp. 161), Bohuslav Schovánek (čp. 215), Jáchym Ležák (čp. 58), Josef Waldmann (čp. 2), Bedřich Soukup (čp. 43), Václav Soukup (čp. 123), Jaroslav Patočka (čp. 23), František Čermák (čp. 78), Bohumil Prajzler (čp. 38), Adolf Štěpánek (čp. 37) a Ludmila Johnová (čp. 156).

Viz SOA Litoměřice – SokA Semily, f. MNV Paseky nad Jizerou, inv. č. 16, sign. 1.2, kart. 1, Volby, Seznam členů MNV č.j. 114/45.

⁷⁴⁶ SOA Litoměřice – SokA Semily, f. MNV Paseky nad Jizerou, inv. č. 1, kn. 1, Zápis z schůzí rady a pléna, s. Zápis o schůzi MNV konané dne 18.12.1948.

⁷⁴⁷ LINDROVÁ, Tereza. *Turistika v Krkonoších*. Vrchlabí: Správa Krkonošského národního parku, 2018, s. 10.

proto spadaly opětovně do politického okresu Jilemnice a soudního okresu Vysoké nad Jizerou.⁷⁴⁸ Ve vedení okresu ovšem nově nestál okresní úřad, ale podobně jako v celém ČSR okresní národní výbor (dále jen ONV).⁷⁴⁹ ONV v Jilemnici fungoval od 16. června 1945, kdy proběhla ustavující schůze. Od počátku v něm měli nejsilnější politické zastoupení komunisté.⁷⁵⁰

Mezitím i na celonárodním poli dále sílila pozice KSČ, což se plně ukázalo ve volbách do Ústavodárného národního shromáždění v květnu 1946. Komunisté tyto volby záměrně zdržovali a dali jim takovou podobu, která jim vyhovovala. Komunistická strana se ani ve svém programu netajila tím, že chce ještě více upevnit svou pozici, přestože slibovala zachování Národní fronty.⁷⁵¹ Samotné volby pak proběhly 26. května. Právo a povinnost volit měli občané starší osmnácti let, kteří byli slovanské národnosti (tedy nikoliv Němci a Maďaři).⁷⁵² Parlament byl jednokomorový a čítal 300 poslanců. Specifikem byly takzvané bílé nebo prázdné hlasovací lístky, jejichž zavedení navrhli komunisté. Tyto lístky byly určené pro voliče nesouhlasící s politikou Národní fronty. Další strany spatřovaly v bílých lístcích snahu oslabit je ve prospěch KSČ (nebýt bílých lístků, nespokojení voliči by pravděpodobně dali hlasy nekomunistickým stranám).

Jasným vítězem voleb v českých zemích byli komunisté, kteří zde získali 40 % hlasů. ČSNS skončila druhá (necelých 24 %) a ČSL třetí (20 %). Přes 15 % obdržela ČSSD. Na Slovensku byl úspěch komunistů menší, protože tam drtivě zvítězila DS se 62 % hlasů.⁷⁵³ Zásadním výsledkem voleb bylo zachování široké koalice Národní fronty. Přestože drtivé vítězství KSČ v českých zemích posílilo jejich pozici, neznamenal ještě zisk úplné moci ve státě. Na postu předsedy vlády nahradil Z. Fierlingera předseda komunistů Klement Gottwald (nar. 23. listopadu 1896).⁷⁵⁴ Volby z roku 1946 byly

⁷⁴⁸ SOA Litoměřice – SokA Semily, f. MNV Paseky nad Jizerou, inv. č. 19, sign. 1.4, kart. 2, Funkcionáři a pracovníci aparátu MNV, Členská přihláška.

⁷⁴⁹ Nařízení vlády č. 4/1945 Sb. Vládní nařízení o volbě a pravomoci národních výborů. *E-Sbírka* [online]. [cit. 2025-04-03]. Dostupné z: <https://www.e-sbirka.cz/sb/1945/4?odkazId=20642291&zalozka=text>

⁷⁵⁰ ČINOVEC, Igor, NAVRÁTIL, Ivo a ČINOVCOVÁ, Ilona. *Okresní národní výbor Jilemnice (1908) 1945-1960: Inventář*. Bystrá nad Jizerou: Okresní archiv Semily, 1985, s. 7.

⁷⁵¹ PADEVĚT, J. *Kronika*. s. 318.

⁷⁵² Za tímto účelem byly vytvořené v každé obci voličské seznamy. Tyto seznamy sestavovala speciální volební komise zřízená při MNV. Do seznamů byly zapsány všechny svéprávné osoby starší osmnácti let, které měli bydliště v dané obci a nebylo jim odňato volební právo rozhodnutím soudu.

Viz Zákon č. 28/1946 Sb. Zákon o úpravě stálých seznamů voličských. *E-Sbírka* [online]. [cit. 2025-04-03]. Dostupné z: <https://www.e-sbirka.cz/sb/1946/28?zalozka=text>

⁷⁵³ MACHALA, Jan. *Retribuce a parlamentní volby 1946*. Paměť a dějiny 2013, 2, s. 39-41.

⁷⁵⁴ Klement Gottwald, původem z Dědic, pracoval v mládí jako řemeslník a od roku 1921 byl politicky činný. Svou levicovou orientaci vyjadřoval jako redaktor komunistických novin. V roce 1925 byl zvolen do vedení KSČ a v roce 1929 se po vnitrostranickém boji dostal jako zástupce bolševického křídla do čela KSČ. Ve 30. letech se pohyboval na hraně zákona a musel se opakovaně uchýlit do Moskvy, kde po roce

na dlouhou dobu poslední svobodné demokratické volby v ČSR (přestože o míře svobody volby bylo možné i v tomto případě polemizovat).

V Pasekách nad Jizerou měli největší podporu národní socialisté, kteří zde získali 219 hlasů. Jen o něco méně místních volilo komunisty, kteří obdrželi 197 hlasů. Menší podpoře se těšili lidovci (53 hlasů) a sociální demokraté (36 hlasů). Takzvané bílé nebo prázdné hlasovací lístky, které měly vyjadřovat nespokojenost s politikou Národní fronty, byly v Pasekách odevzdány pouze dva.⁷⁵⁵

Na základě voleb bylo přeorganizováno vedení paseckého místního národního výboru (dále jen MNV). Do jeho čela se dostal národní socialista Miloslav Čermák (nar. 26. listopadu 1899), místopředsdou MNV se stal komunista Petr Kučera (nar. 8. prosince 1888) a pokladníkem Bohuslav Schovánek (nar. 8. srpna 1900), kteří spravovali obecní záležitosti spolu s osmnáctičlenným výborem.⁷⁵⁶

Co se týče obecní samosprávy v Pasekách a situace v regionu, nesly se roky 1945 a 1946 ve znamení postupné konsolidace a vypořádání se s nedávnou okupací. Podrobněji byl jednotlivým tématům věnován prostor v následujících podkapitolách. V roce 1947 byly poměry v obci již stabilnější a umožňovaly obecní správě plánovat náročnější projekty. V duchu výše zmíněných oslav konce války a jako pietu za zemřelé chtěli členové paseckého MNV nechat vystavět za kostelem park, v němž měl stát pomník obětem druhé světové války. Na schůzi v létě 1947 bylo odhlasováno zakoupení pozemku od Antonína Sajdla (čp. 148) a také bylo navrženo, aby se na výstavbě podílely všechny spolky obce.⁷⁵⁷ MNV zaslalo návrh na nákup pozemku ONV v Jilemnici, přičemž argumentovalo tím, že obec byla populárním turistickým cílem a neupravený les ve stráni za kostelem by zasloužil zkultivování, aby bylo centrum obce vzhlednější.⁷⁵⁸ Nakonec však tento návrh nebyl nikdy realizován v původně zamýšleném rozsahu (pravděpodobně

1938 zůstal. V čele moskevského vedení spolupracoval s londýnskou exilovou vládou na vytvoření poválečné československé vlády. 14. června 1948 se stal prezidentem Československa a nejvyšším politikem země. Zemřel 14. března 1953.

Viz Viz BARTOŠ, J., KOVÁŘOVÁ S. a TRAPL, M. *Osobnosti*. s. 89-90.

⁷⁵⁵ Kniha pamětní farní osady Pasek n/Jiz od r. 1895: II. díl. s. 175.

⁷⁵⁶ Členy MNV byli Miloslav Čermák (čp. 22), Petr Kučera (čp. 172), Miloslav Jech (čp. 181), František Štěpánek (čp. 249), Antonín Vrána (čp. 102), Jaroslav Michálek (čp. 151), Petr Soukup (čp. 45), Vladimír Šír (čp. 151), Oldřich Nesvadba (čp. 2), Josef Nesvadba (čp. 8), František Jarý (čp. 51), František Čermák (čp. 78), Václav Kirschläger (čp. 64), Karel Votoček (čp. 270), Oldřich Hanout (čp. 57), Oldřich Jarý (čp. 171), Augustin Cardal (čp. 109) a Bohuslav Schovánek (čp. 215).

Viz SOA Litoměřice – SokA Semily, f. MNV Paseky nad Jizerou, inv. č. 16, sign. 1.2, kart. 1, Volby, Místní nár. výbor v Pasekách nad Jizerou.

⁷⁵⁷ SOA Litoměřice – SokA Semily, f. MNV Paseky nad Jizerou, inv. č. 1, kn. 1, Zápis o schůzi MNV v Pasekách n. Jiz. konané dne 18.7.1947, s. 1.

⁷⁵⁸ SOA Litoměřice – SokA Semily, f. ONV Jilemnice, inv. č. 344, sign. II/5-32, kart. 79, Hospodářství obecní – Paseky nad Jizerou, Schválení koupě pozemku 720/47.

proto, že neprošel u vyšších úřadů). Později v roce 1947 rozhodl MNV o (finančně dostupnější) instalaci pamětní desky na připomenutí padlých z let 1942 až 1945 u pomníku věnovaného obětem první světové války, k čemuž došlo ještě téhož roku.⁷⁵⁹

Jedním z „návratů“ byla i instalace nových paseckých zvonů, jelikož původní byly z kostela za války odvezeny. Již od roku 1946 organizoval pasecký kostelník Oldřich Nesvadba sbírku mezi místními na jejich pořízení. Svěcení nových zvonů proběhlo v rámci konání Svatováclavské poutě a ujal se ho konsistorní rada Václav Holub, který v Pasekách dříve pracoval jako farář a byl mezi místními dobře známý. Mši sloužil vikář J. Michálek z Jablonce nad Jizerou za asistence vikáře Aloise Liehmanna z Vysokého nad Jizerou a faráře Františka Červinky z Rokytnice nad Jizerou.⁷⁶⁰ Jednalo se zřejmě o největší událost, co se počtu zúčastněných týče, která se uskutečnila v Pasekách nad Jizerou v letech 1945 až 1948. Instalovány byly dva zvony, odlité firmou Rudolf Perner v Českých Budějovicích.⁷⁶¹ Větší zvon vážil 138 kilogramů a menší 85 kilogramů.⁷⁶²

Zajímavé je, že se do podkrkonošské obce nikdy nevrátil zvon z roku 1665 s vyobrazením sv. Václava, který byl odvezen z Pasek roku 1942. Na rozdíl od druhého zrekvírovaného zvonu nebyl totiž tento 120 kilogramů vážící kovový předmět roztaven. V roce 1946 měl být navrácen zpět do Pasek nad Jizerou. Pravděpodobně kvůli úřední chybě však zvon nedopatřením převezli do obce Paseka nedaleko Olomouce, kde byl instalován v kostele sv. Kunhuty.⁷⁶³

Svatováclavská pout' (v roce 1947), při níž došlo k vysvěcení nových zvonů, byla na dlouhou dobu poslední poutí konanou v Pasekách nad Jizerou.⁷⁶⁴ Události, ke kterým

⁷⁵⁹ Koncem 40. let a hlavně v 50. letech bylo pro obec typickým jevem, že MNV plánovalo ambiciózní stavební projekty, které však ve většině nebyly schválené. Výjimkou nebyla ani výstavba nové hasičské zbrojnice v Hořeních Pasekách. Za tímto účelem dokonce daroval roku 1948 pasecký občan Jan Schovánek (čp. 211) pozemek. Nakonec mělo být na tomto místě postaveno „jen“ hasičské skladiště. Výstavba začala s výrazným časovým zpožděním až v 50. letech, ale budova nebyla nikdy dostavěna. Viz SOA Litoměřice – SokA Semily, f. MNV Paseky nad Jizerou, inv. č. 36, sign. 5.2.1, kart. 10, Veřejně prospěšné stavby, 1382/48.

Památník zapadlých vlastenců v Pasekách nad Jizerou. Pamětní kniha sboru dobrovolných hasičů v Pasekách n. Jiz. s. 169.

⁷⁶⁰ František Červinka sloužil v Pasekách nad Jizerou od října 1952 jako administrátor. Převzal tak povinnosti A. Kolmanna. V Pasekách administroval F. Červinka do roku 1963.

Viz Archiv Biskupství litoměřického, f. Biskupská konzistoř, sign. II-A-1, Ustanovovací dekret čj. 4387/II-A-1/Mi.

⁷⁶¹ NECHVÁTAL, Bořivoj. *Zvony, zvonice a zvonkohra na Vyšehradě*. Archeologia historica 2020, 45, s. 279.

⁷⁶² Kniha pamětní farní osady Pasek n/Jiz od r. 1895: II. díl. s. 178.

⁷⁶³ LUNGA, R. a ROHÁČEK, J. *Umlčené hlasy*. s. 553.

⁷⁶⁴ MENŠÍKOVÁ, Michaela a COGANOVÁ, Daniela. *Místní národní výbor Paseky nad Jizerou 1945-1975 (1978). Inventář, NAD 374: Archivní pomůcka č. 730*. Semily: Státní okresní archiv Semily, 2010, s. 4.

došlo v roce 1948, už neumožnily konání dalších podobných (nábožensky motivovaných) oslav.

Před rozbořem zásadních únorových událostí roku 1948 nutno shrnout předchozí vývoj. V letech 1945 až 1947 se českoslovenští komunisté, jejichž cílem bylo převzít ve spolupráci se SSSR moc v zemi, rozhodli postupovat pozvolna legální cestou a posilovat svou pozici díky dosazování svých lidí do klíčových funkcí ve státě. Jejich taktika byla úspěšná a v roce 1947 již ovládali tajné služby a policii, měli pod kontrolou většinu nejvyšších úředníků na klíčovém ministerstvu vnitra a také měli v gesci některá další důležitá ministerstva.⁷⁶⁵ Stát, řízený do značné míry komunisty, navíc díky první vlně znárodnění kontroloval většinu průmyslu a ekonomiky (znárodněny byly i veškeré banky). Komunisté se taktéž mohli spolehnout na masivní členskou základnu, protože ke konci roku 1947 bylo ve straně hlášeno přes 1 150 000 členů.⁷⁶⁶

Pro další vývoj situace byla podstatná i vliv SSSR. Sovětský svaz poprvé výrazněji zasáhl do vnitropolitického dění v ČSR v červenci 1947, kdy donutil československou vládu odstoupit od hospodářské poválečné pomoci ze strany západu – takzvaného Marshallova plánu.⁷⁶⁷ Tímto krokem sovětské vedení jednoznačně deklarovalo zařazení ČSR do sféry svého vlivu. V následujícím klíčovém roce 1948 sehráli také Sověti svou roli.

Komunisté vyvíjeli od počátku roku 1947 soustavnou činnost proti ostatním stranám Národní fronty, které se snažili zdiskreditovat, oslabit nebo zastrašit.⁷⁶⁸ KSČ

⁷⁶⁵ HANZLÍK, František. *Únor 1948: výsledek nerovného zápasu*. Praha: Prewon, 1997, s. 157.

⁷⁶⁶ BĚLINA, P., HALADA, J., HRBEK, J., et al. *Dějiny*. s. 327.

⁷⁶⁷ Plán evropské obnovy, také známý pod názvem Marshallův plán podle jeho navrhovatele amerického ministra zahraničních věcí George Marshalla, podepsal 3. dubna 1948 americký prezident Harry Truman. Američané si uvědomovali, že rozsáhlou hospodářskou pomocí Evropě mohou získat požadovaný vliv. Dělo se tak v době, kdy SSSR ve východní Evropě dotvářelo svou sféru vlivu a odehrával se souboj o politické uspořádání v Řecku a Turecku. Státy východní Evropy, které podléhaly SSSR, nebyly do Marshallova plánu zapojeny. Do roku 1952 vyplatilo USA 13 miliard dolarů západoevropským zemím na poválečnou obnovu hospodářství.

Viz The U.S. National Archives and Records Administration, Record group: 11 General Records of the United States Government, 1778–2006, Series: Enrolled Acts and Resolutions of Congress, NAID: 299857, An Act of April 3, 1948, Public Law 80-472, 62 STAT 137, to Promote World Peace and the General Welfare, National Interest, and Foreign Policy of the United States through Economic, Financial, and Other Measures Necessary to the Maintenance of Conditions Abroad in Which Free Institutions May Survive and Consistent with the Maintenance of the Strength and Stability of the United States. *National Archives Catalog* [online]. [cit. 2025-02-17]. Dostupné z: <https://catalog.archives.gov/id/299857>

KAPLAN, Karel a MARCO, Jindřich. *Nekrvavá revoluce*. Praha: Mladá fronta, 1993, s. 65.

⁷⁶⁸ Nejprve se komunisté zaměřili na vítěze voleb z roku 1946 na Slovenku, tedy na DS. Představitel strany začala komunistická propaganda obviňovat z vlastizrady a někteří politici byli opravdu zatčeni.

Další útok směřoval přímo na nejvýše postavené nekomunistické politiky ve vládě. 10. září byly odeslány nekomunistům místopředsedovi vlády Petru Zenklovi, ministrovi Janu Masarykovi a ministrovi Prokopovi Drtinovy balíčky obsahující výbušniny. Nikomu se nic nestalo a byla přivolána policie. Zpráva vyvolala

také různými způsoby provokovala. Nejznámějším případem byla aféra v Nechanicích, kde policie na rozkaz komunistů porušila zákony a zakázala konání místní slavnosti.⁷⁶⁹ V průběhu roku 1947 pak vedení KSČ rozhodlo, že nejpozději do květnových voleb v příštím roce převezmou komunisté absolutní moc v zemi.⁷⁷⁰

Povedlo se jim to dokonce výrazně dříve, a to již v únoru 1948. „Rozbuškou“ byla další provokace tentokrát ze strany komunistického ministra vnitra Václava Noska, který odvolal osm nekomunistických vojenských velitelů. Stalo se tak krátce poté, co demokratičtí ministři obdrželi zprávu o tom, do jak velké míry jsou ministerstvo vnitra a státní bezpečnost kontrolovány komunisty. Nekomunističtí členové vlády, kteří měli stále oproti komunistům většinu, se proto usnesli na zrušení tohoto rozkazu, na což měl ministr vnitra přistoupit. V. Nosek však své rozhodnutí neodvolal. Demokratičtí členové vlády ze stran DS, ČSNS a ČSL se proto dohodli, že zareagují podáním demise, k čemuž došlo 20. února 1948. Původním plánem bylo vyvolat demisi většiny ministrů pád vlády a zákonitě nové volby, ve kterých by byla šance na oslabení komunistů. Svůj záměr však rezignující ministři nekonzultovali s ČSSD a nestrannými ministry Janem Masarykem a Ludvíkem Svobodou. Rezignaci tak Eduardu Benešovi přineslo pouhých 12 ministrů z 26, nikoliv většina.⁷⁷¹

Nastalé situaci využili okamžitě komunisté. Z rozhodnutí V. Noska byly členy Sboru národní bezpečnosti (dále jen SNB) ještě téhož dne 20. února obsazeny veškeré důležité pražské úřady a pracoviště (ministerstva, rozhlas atd.). Druhý den vystoupil Klement Gottwald na Staroměstském náměstí s projevem, v němž nabízel řešení státní krize. Spočívalo v tom, že uvolněná místa ministrů budou zaplněna jinými „vhodnými“ osobami, které sám předseda vlády navrhne.⁷⁷² 22. února byl na sjezdu závodních rad v Praze prezident vyzván k přijetí demisi ministrů a 23. února napochodovali do Prahy

mezi politiky i veřejností silné reakce, protože se jednalo o svého druhu ojedinělou situaci. Tuto tajnou akci měli iniciovat komunisté a měla vést ke koaličnímu střetu a vyhocení vztahů, což se nakonec úplně nestalo. Viz VEBER, Václav. *Osudové únorové dny 1948*. Praha: NLN, 2008, s. 138-142.

BĚLINA, P., HALADA, J., HRBEK, J., et al. *Dějiny*. s. 328.

⁷⁶⁹ Ve dnech 4. a 5. července se měla konat v Nenachicích soutěž Selských jízd. Tato akce nebyla prokomunistická, zároveň ale nebyl naplánován žádný agitační program. Místní ONV pořádání akce povolilo. Těsně před konáním akce začala komunistická propaganda osočovat pořádající organizace, že s jednalo o polovojenské uskupení Agrárníků. Jezdecké uskupení bylo také obviněno ze snahy obnovit agrární stranu a ovládnout venkov. Na poslední chvíli své rozhodnutí ONV přehodnotilo a akci zakázalo. Následoval i zákaz ministerstva vnitra. Organizátoři zákaz nerespektovali, ale v okolí obce zasáhli početné jednotky SNB a většinu příchozích zadrželi. Ke konání závodů tak vůbec nedošlo.

Viz VEBER, Václav. *Osudové únorové dny*. s. 175-176.

⁷⁷⁰ KAPLAN, Karel. *Pět kapitol o únoru*. Brno: Doplněk, 1997, s. 194.

⁷⁷¹ ČAPKA, František a LUNEROVÁ, Jitka. *1948: Vítězný únor: Cesta k převratu*. Brno: CPress, 2012, s. 110.

⁷⁷² VEBER, Václav. *Osudové únorové dny*. s. 256.

ozbrojené lidové milice. Komunistům se dostávalo podpory po celé zemi. V těchto dnech byl E. Beneš pod neustálým tlakem K. Gottwalda a komunistické strany. Měly zaznít dokonce úvahy o intervenci Rudé armády, jejíž jednotky se zdržovaly nedaleko československých hranic.⁷⁷³ Československý prezident, byť si takový vývoj nepřál, nakonec podlehl tlaku komunistických politiků i veřejnosti a přistoupil na Gottwaldův návrh, tedy přijetí demise ministrů a dosazení nových. 25. únor, kdy k tomu došlo, tak představoval zásadní mezník v historii Československa.⁷⁷⁴ Další vývoj byl už jen „labutí písni“ československé demokracie. V květnu E. Beneš odmítl podepsat novou československou ústavu, která fakticky rušila demokracii v zemi.⁷⁷⁵ Avšak o měsíc později nemocný prezident abdikoval a ve funkci jej nahradil K. Gottwald. Komunisté tak získali absolutní moc v zemi zcela legální cestou.⁷⁷⁶

Po únorovém převratu došlo na národním výboru v Pasekách k personálním změnám ve vedení obecní samosprávy. Nejdříve se do čela MNV dostal Miloslav Jech, který zakrátko rezignoval a nahradil jej Petr Kučera, dříve místopředseda MNV. I ten však musel v roce 1949 ze zdravotních důvodů funkci opustit (předsednictví se však chtěl vzdát už v roce 1948).⁷⁷⁷ Předsedou byl poté Josef Patočka.⁷⁷⁸

V celém Československu skončilo období křehké demokracie a nastala doba komunistické totality. V Pasekách se projevilý důsledky v řadě sfér běžného života i chodu obce. V roce 1948 došlo k okamžitému zákazu konání kulturních akcí, které nebyly schváleny komunistickou cenzurou, což se týkalo zejména výše zmíněné Svatováclavské pouti.⁷⁷⁹

⁷⁷³ Otázka, jakým způsobem byla projednána účast sovětských vojáků na únorovém převratu, nebyla jasně zodpovězena. Dle jedné verze měl K. Gottwaldovi sovětský velvyslanec nabízet 19. února vojenskou intervenci. Podle jiné verze měla naopak KSČ žádat Sověty o vojenskou pomoc, což mělo být zamítnuto. V každém případě zahraniční vojska do ČSR v roce 1948 nevstoupila, ale tato varianta reálně hrozila, což si E. Beneš uvědomoval.

Viz NEDVĚDICKÝ, Kamil. *Únor 1948 jako počátek nelegitimního režimu*. Securitas Imperii 2010, 17, s. 72.

⁷⁷⁴ ČAPKA, F. a LUNEROVÁ, J. 1948: *Vítězný únor*. s. 118.

⁷⁷⁵ NA, f. Úřad předsednictva vlády (dále jen ÚPV), usnesení vlády, inv. č. nezpracováno, Ústava 9. května.

⁷⁷⁶ ČAPKA, F. a LUNEROVÁ, J. 1948: *Vítězný únor*. s. 125.

⁷⁷⁷ SOA Litoměřice – SokA Semily, f. MNV Paseky nad Jizerou, inv. č. 1, kn. 1, Zápis o schůzi rady MNV konané dne 18.12.1948, s. 1.

⁷⁷⁸ MENŠÍKOVÁ, M. a COGANOVÁ, D. *Místní národní výbor*. s. 8.

⁷⁷⁹ Následovaly zásahy do chodu zemědělství a v 50. letech zavádění povinných dávek, které měly zemědělci odvádět ze svých hospodářství. Problémem bylo, že tyto dávky byly většinou naprosto nesplnitelné a chalupníci nedokázali z vypěstovaných produktů uživit ani sami sebe. Tyto věci se výrazně podepsaly na hospodářském úpadku Pasek a zapříčinily další vlnu vyhladňování.

Na chování komunistů v prvních letech po únorovém převratu vzpomínal hospodář D. Waldmann:

Velmi nesnadné bylo zjistit, jak na vývoj událostí čtyřicátého osmého roku reagovalo v té době pasecké obyvatelstvo. K tak zásadnímu historickému milníku se totiž dochovalo jen minimum svědectví a vzpomínek pamětníků. Podobně skoupé byly v tomto ohledu i kroniky. Jisté objasnění podalo svědectví E. Jiroušové:

*„Když přišel únor 1948, tak to pro mě nic neznamenal. (...) Nemůžu říct, že by mě to nějak ovlivnilo, dokonce jsem ani nevěděla, že se manžel dal ke komunistům. Mamka vždycky říkala: „Takové věci jsou pro pány, chudý lidi se nemají k ničemu dávat.“ (...) tady si v tomhle směru nikdo nikoho moc nevšímal.“*⁷⁸⁰

Z uvedeného bylo možné usoudit, že část starousedlíků se vůbec neměla zájem zabývat politickými záležitostmi (pravděpodobně v důsledku zkušeností z minulých let). To byl velký rozdíl oproti 20. a 30. letům. Odlišná situace byla v sousedním Vilémově, kde v té době vedla místní obchod J. Pelikánová z Pasek:

*„Kráč fungoval, ale nebyli jsme moc v oblibě u sousedů, co se tam nově nastěhovali a byli to vesměs komunisti. Koukali nám do oken dalekohledem, co máme na stole. To byla jiná doba, dost lidí ze sebe dělalo, co nebyli.“*⁷⁸¹

Ve vyliďňujících se Pasekách nad Jizerou nebylo mnoho přesvědčených komunistů, a proto vnímali místní československou politickou situaci s určitým odstupem. Svůj vliv na to mohlo mít i to, že ve vsi zůstávaly spíše lidé starší generace, zatímco mladí odcházeli za prací.⁷⁸²

Samozřejmě se ale mezi osadníky vedly debaty o nově nastolovaných poměrech. Někteří nejdříve vůbec nevěřili tomu, že poúnorový režim bude mít dlouhé trvání. Evidentně to vyplývalo ze zápisu zaznamenaného D. Waldmannem:

*„Vzpomínám si na moji rozmluvu s panem farářem Kollmannem. (...) V debatě o poúnorové politické situaci jsem tvrdil, že to, co se děje, nemůže dlouho trvat, a že se to co nejdříve změní. Pan farář mi v tom oponoval a s jeho známým klidem mi tvrdil, že toto, co se děje u nás, musí projít celým světem, že, až to všichni poznají, tak teprve potom se toho zbaví. Mnohokrát jsem si na tuto rozmluvu vzpomněl a velkou moudrost a předvídavost pana faráře Kollmanna ocenil.“*⁷⁸³

„Nařizovali kolik a čeho se musí zasít, čímž jsem musel rozbít zaběhnutý osevňovací postup, což byla první věc, která se mi nelíbila a na kterou jsem žehral.“

Viz Kronika Drahoslava Waldmanna, s. 63.

⁷⁸⁰ DUŠEK, L. *Krkonošští rodáci vzpomínají* 5, s. 82.

⁷⁸¹ PELIKÁNOVÁ, J. a KOUDELKOVÁ, E. *Vzpomínky*. s. 23.

⁷⁸² Památník Zapadlých vlastenců v Pasekách nad Jizerou. Obecní kronika vedená od r. 1923, s. 77.

⁷⁸³ Kronika Drahoslava Waldmanna, s. 65.

Další léta ukázala, jak velkou měl farář pravdu, protože komunistický režim přetrvával v Československu až do roku 1989.⁷⁸⁴

4.2 Vyhnaní Němců, trestání kolaborantů a další vlna emigrace

Jedním z klíčových dojmů, který formoval názor československé společnosti (a do určité míry i veřejnosti v okolních zemích) v poválečné době, byl pocit kolektivní viny za válku a okupaci, přisuzovaný Němcům. V ČSR se pochopitelně nenávisť dotkla Němců, kteří zde byli přítomni, a to jak původního obyvatelstva, tak uprchlíků, kteří se dostali na území českých zemí a Slovenska za války. Otevřené nepřátelství však nedával najevo pouze běžný lid, ale pramenilo i z vládních pozic.

Už v textu Košického vládního programu byly obviněny německá a maďarská národnostní menšina z rozbití Československa a bylo slíbeno jejich vyhnání z ČSR.⁷⁸⁵ 17. dubna 1945 košická vláda dokonce vyzývala československé obyvatelstvo, aby se Němcům pomstilo.⁷⁸⁶ Napětí pak eskaloval po svém návratu na osvobozenou Moravu i E. Beneš, když v Brně 12. května pronesl projev, v němž v souvislosti s Němci použil slovo likvidace.⁷⁸⁷

V takové atmosféře ještě během osvobození a krátce po něm v květnu 1945 začalo docházet k organizaci takzvaných revolučních gard, které se dopouštěly nekontrolovaného násilí na německém obyvatelstvu. V pohraničí, Krkonoše nevyjímaje, zavládl v květnu chaos. Útoky na Němce, jejich zadržování a deportace však probíhaly do značné míry také z iniciativy československé a Rudé armády.⁷⁸⁸

V Rokytnici nad Jizerou, obci sousedící s Pasekami nad Jizerou, došlo k několika incidentům, při nichž sovětské vojáky zabili německé starousedlíky. Další vraždění a zatýkání Němců a rabování jejich obydlí vykonávaly české revoluční gardy. 13. května museli všichni zdejší dospělí muži německé národnosti přijít k rokytnické radnici. Odsud byli vedeni 50 kilometrů daleko do Frýdlantu, kde byla menší část z nich (z neznámých důvodů) zatčena sovětskými vojáky a zbytek se mohl vrátit domů. Podobná akce se

⁷⁸⁴ RYCHLÍK, Jan. *Československo v období socialismu: 1945-1989*. Praha: Vyšehrad, 2020, s. 317.

⁷⁸⁵ NA, f. ÚV KSČ, KG, a. j. 1532, kart. 172, Košický vládní program, s. 9.

⁷⁸⁶ KAPLAN, Karel. *Pravda o Československu 1945-1948*. Praha: Panorama, 1990, s. 138.

⁷⁸⁷ E. Beneš pokračoval ve stejné rétorice i v dalších týdnech. Od ostatních projevů se v názoru na Němce odlišoval projev z 15. června, kdy Beneš v Plzni dále prosazoval odsun Němců z ČSR, ale nabádal veřejnost k rozvážnějšímu postupu.

Viz *Zůstaneme věrni svým velikým tradicím československým*. Čin 13.5.1945, 6, s. 2.

PADEVĚT, J. *Kronika*. s. 120.

⁷⁸⁸ STANĚK, Tomáš a VON ARBURG, Adrian. *Organizované divoké odsuny? Úloha ústředních státních orgánů při provádění "evakuace" německého obyvatelstva (květen až září 1945)*. 2. část: Československá armáda vytváří "hotové skutečnosti", vláda je před cizinou legitimizuje. *Soudobé dějiny* 2006, 13, s. 14.

opakovala 18. května. Všichni němečtí muži byli pod dohledem Sovětů odvezeni vlakem do Tanvaldu, kde jim byly zabaveny veškeré předměty, které měli u sebe (včetně šatů, místo kterých obdrželi staré oblečení z místních skladů). Následně vojáci Němce propustili a dovolili jim vrátit se domů. Tyto případy nucených přesunů nebyly ještě považovány za takzvané odsuny. Šlo spíše o formu šikany zaměřené proti rokytnickým Němcům, z nichž se většina mohla následně vrátit domů.

Sovětské vojáky měli také hromadně znásilňovat rokytnické ženy německé národnosti. Ty se snažily na noc přehnout do lesů, kde je však vojáci hledali a v některých případech stříleli. Okrádání Němců a jejich rabování rokytnických domů bylo samozřejmostí.⁷⁸⁹ V takové situaci se někteří rokytničtí Němci uchýlili k nejzazšímu řešení. Z neúplného seznamu, vytvořeného H. Pichlerem, vyšlo najevo, že během května a června 1945 spáchalo sebevraždu 24 Němců z Rokytnice (což se dělo i v dalších oblastech republiky – celkem přes 5 000 osob).⁷⁹⁰ Další 15 rokytnických Němců bylo popraveno.⁷⁹¹ Nejsou však známy podobné případy z nedalekých českých Pasek nad Jizerou, kde žila výrazně menší německá menšina. Také se nedochoval žádný důkaz o účasti paseckých Čechů na terorech a šikaně v Rokytnici.

Tehdejší čerstvě dosazený předseda rokytnického národního výboru Miroslav Štěpánek, Čech z Pasek nad Jizerou, podle vlastních slov s útoky na Němce ve městě nesouhlasil, nedokázal jim však zabránit:

*„Míra Štěpánek mně, a to několikrát, vyprávěl o tom, jak za ním členové revolučních gard přišli, aby jim napsal rozsudek smrti nad jedním Němcem. On je odbyl tím, že nikomu život nedal, a že jej taky nemá právo nikomu vzít. Odešli s tím, že to udělají i bez jeho souhlasu. (...) naproti radnici (...) dotyčného Němce postavili a plnou dávkou ze samopalu jej nejen zastřelili, ale, jak říkal Míra, úplně jej rozstříleli.“*⁷⁹²

Od května a června 1945 probíhal v ČSR zároveň takzvaný „divoký odsun.“ Tato první vlna vysídlování německého obyvatelstva se nesla v duchu nejednotné organizace velení a postupu. Nuceného přesunu Němců k hranicím se účastnila nejen československá armáda, ale i revoluční gardy a různá další lidová ozbrojená uskupení. Ani úřední nařízení ministerstev vydávaná v průběhu června nebyla jednotná. Ke zveřejnění jistých zásad došlo 8. června nařízením ministerstva vnitra, ale až 15. června byla jednoznačně

⁷⁸⁹ PICHLER, H. *Stará vlast*, s. 407-409.

⁷⁹⁰ STANĚK, Tomáš. *Odsun Němců z Československa 1945-1947*. Praha: Academia, 1991, s. 55.

⁷⁹¹ PICHLER, H. *Stará vlast*, s. 407-408.

⁷⁹² Kronika Drahoslava Waldmanna, s. 59.

prováděním odsunu pověřena československá armáda. První měli být z ČSR vyhnáni říšští Němci (nikoliv obyvatelé Protektorátu). Německých antifašistů se odsun týkat neměl. Také měly být zastaveny všechny neorganizované přesuny Němců, které nařídily místní samosprávy. I přes tato nařízení se však situace neuklidnila, protože armáda postupovala v řadě případů na základě jiných nařízení a rozkazů. První vlna vysídlování Němců byla charakteristická tvrdým zacházením vůči vyháněným. Vysídlení Němců z ČSR bylo navíc zkomplikováno nejednotným postojem polských a sovětských jednotek, které v některých případech nechtěly vyhnané Němce přijímat. To se týkalo například i Němců z okolí Pasek nad Jizerou. Z oblasti západních Krkonoš byly transporty směřovány do Liberce, odkud byli němečtí vyhnanci dále transportováni k Žitavě za československou hranici do sovětského okupačního pásma, kde je ovšem Sověti nechtěli přijmout.⁷⁹³ Přesto vyhnání Němci ve velkém přecházeli státní hranice, protože neměli kam jinač jít. Uprchlíci pak neorganizovaně putovali na západ a usazovali se u místních usedlíků v Sasku a Durynsku.

V sousedství Pasek nad Jizerou se transporty týkaly měst Rokytnice na Jizerou, odkud bylo v rámci pěti transportů odsunuto zhruba 1 500 německých obyvatel,⁷⁹⁴ a Jablonce nad Jizerou, z kterého bylo odvezeno do září 1945 několik desítek osob.⁷⁹⁵ Přesné údaje o celkovém počtu odsunutých Němců do konce roku 1945 nebylo možné dohledat. Odhadem bylo vyhnáno z ČSR asi 660 tisíc lidí německé národnosti a – započteme-li dobrovolný odchod – do konce roku 1945 zemi opustilo přes 700 tisíc Němců.⁷⁹⁶

Od 17. července do 2. srpna 1945 probíhala Postupimská konference, kde se mimo jiné řešila také otázka vysídlení německé menšiny z ČSR a z dalších států střední Evropy.⁷⁹⁷ Řešení problému formou odsunu Němců z ČSR bylo schváleno, byla však

⁷⁹³ STANĚK, T. *Odsun*. s. 64.

⁷⁹⁴ PICHLER, H. *Stará vlast*. s. 416.

⁷⁹⁵ SOA Litoměřice – SokA Semily, f. Městský národní výbor Jablonec nad Jizerou 1945–1990 (1991) (dále jen MěstNV Jablonec nad Jizerou), inv. č. 63, sign. XVIII/1, kart. 3, Seznamy osob německé národnosti a osobní dotazníky, Seznam osob německé národnosti v Jablonci nad Jizerou.

⁷⁹⁶ NĚMEČEK, Jan. *Cesta k dekretům a odsunu Němců: datová příručka*. Praha: Littera Bohemica, 2002, s. 98.

⁷⁹⁷ Postupimská konference trvala od 17. července do 2. srpna 1945. Jednalo se o schůzi tří velmocí, kde se řešilo poválečné uspořádání Evropy, především pak Německa. Byly stanoveny nové hranice některých států – například ČSR ztratilo Podkarpatskou Rus ve prospěch Sovětského svazu. Také byly stanoveny cíle pro poválečnou politiku Německa (tzv. program 4D – demilitarizace, denacifikace, demokratizace a dekartelizace). Řešila se také otázka Japonska, které v té době ještě vedlo válku v Tichomoří. Konference se účastnili Josif Vissarionovič Stalin (za SSSR), Clement Attlee (za Velkou Británií) a Harry Truman (za USA). Výsledkem konference byla Postupimská dohoda, kterou podepsaly všechny strany. Viz KŘEN, J. *Dvě století*. s. 526

vznesena žádost, aby bylo hromadné vysídlování ze země dočasně pozastaveno. 8. srpna 1945 na tento požadavek československá vláda přistoupila a odsuny zastavila.⁷⁹⁸ V mezidobí, než došlo k vyhnání drtivé většiny zbývajících německých rodin, byli lidé německé národnosti, kteří neodešli během odsunu v roce 1945, nasazeni na práci. Velká část Němců byla vyhnána z domovů a přesunuta do pohraničí, kde zůstala. I v okolí Pasek nad Jizerou byli Němci nasazeni na práci. Dobrým příkladem byla zkonfiskovaná pasecká papírna, kde v květnu 1945 zůstalo na práci jen 17 dělníků. Místo Čechů byli do továrny nasazeni Němci z okolí Smržovky.⁷⁹⁹ Díky přestávce ve vysídlování se situace v pohraničí, kde do té doby vládl chaos a teror, začala uklidňovat. Přispělo k tomu i postupné rušení revolučních gard na základě výnosu ministerstva národní obrany č.j. 2979 z 13. června 1945 a výnosu ministerstva vnitra ze 3. srpna 1945.⁸⁰⁰

Druhá vlna odsunů, tentokrát již organizovaná, proběhla v roce 1946. Takzvaný soustavný odsun, směřující nedříve do amerického okupačního pásma a později i do sovětského, začal probíhat na konci ledna 1946. V pohraničí byly pro odsun připraveny sběrné tábory, do kterých byli Němci nejdříve koncentrováni. V celé republice jich vzniklo 107 (z toho 75 v Čechách).⁸⁰¹ Němci ze západních Krkonoš byli soustředěni v bývalých pracovních táborech ve Vrchlabí.⁸⁰² Pro tyto transfery bylo charakteristické, že byly prováděny za určitých „humánních“ podmínek.⁸⁰³ Najednou měla být transportovaná celá rodina (nikoliv jednotlivci). Odsunutí také mohli převážet zavazadla o hmotnosti do 50 kilogramů, v nichž však nesměli odnášet cennosti. Ve Vrchlabí tak SNB zabavila přes 350 tisíc korun a velké množství šperků.⁸⁰⁴ Němci ze západních Krkonoš byli v roce 1946 ve většině případů odvedeni z Vrchlabí do americké okupační

⁷⁹⁸ Přestože na požadavek československá vláda nejdříve nereagovala, následně byla upomínána Sověty, kteří nebyli schopni zvládnout masivní vlnu německých uprchlíků, kteří z ČSR přicházeli.

Viz STANĚK, T. a VON ARBURG, A. *Organizované divoké odsuny*. s. 353, 359.

⁷⁹⁹ JECH, J. *100 let*. s. 33.

⁸⁰⁰ MAREK, Jindřich. Causa RG – revoluční či rabovací gardy? *Vojenský historický ústav* [online]. 2020 [cit. 2025-03-01]. Dostupné z: <https://www.vhu.cz/causa-rg-revolucni-ci-rabovaci-gardy/>

⁸⁰¹ STANĚK, T. *Odsun*. s. 170.

⁸⁰² BARTOŠ, Miloslav. *(Malé) ohlédnutí za druhou světovou válkou*. Krkonoše 1995, 5, s. 21.

⁸⁰³ Pro druhou vlnu odsunů německého obyvatelstva se vžilo označení „humánní transfer“ nebo odsun za „humánních“ podmínek. Svým způsobem však toto označení působí jako protimluv. Problematice se věnoval Martin Brown, který připomněl, že už i samotné pojmy odsun a transfer, v odborné literatuře volně zaměňované, nejsou identické.

Spojování pojmu odsunu s humánností je již naprosto nevhodné, protože, jak uznal už oxfordský profesor John David Mabbot v roce 1940, vynucený přesun obyvatelstva (jakkoliv dobře organizovaný) je ze své podstaty nehumánní.

Viz BROWN, Martin. *Je „transfer“ pouhým eufemismem pro etnickou čistku?: Kořeny pojmu a vývoj anglicky psané debaty o odsunu sudetských Němců z Československa*. In: HOUŽVIČKA, Václav (ed.) *Odsun Němců z Československa 65 let poté*. Brno: CDK, 2012, s. 42.

⁸⁰⁴ STANĚK, T. *Odsun*. s. 174.

zóny – v první půli roku do Bavorska (Furth im Wald) a poté do Durynska (Bad Brambach). Odtud byli uprchlíci odsouváni dále na západ do Německa.⁸⁰⁵ Ve velkém se vysídlování týkalo i oblasti Pasek nad Jizerou. Kupříkladu z nedalekého Jablonce nad Jizerou bylo v transportech ve dnech 17. dubna a 14. září odvezeno na 120 lidí.⁸⁰⁶

Celkově bylo v rámci „humánního“ odsunu z ČSR odsunuto 2,5 milionu Němců (z toho do amerického pásma 1 750 000 osob a do sovětského pásma 750 000 osob).⁸⁰⁷

Informace o útocích revolučních gard nebo Sovětů přímo na pasecké Němce se nedochovaly. I odsun jich samotných bylo náročné zmapovat. V první řadě nebylo možné zcela jednoznačně zodpovědět otázku, kolik Němců žilo v Pasekách v roce 1945. Dle sčítání lidu z roku 1930 se k německé národnosti přihlásilo 41 obyvatel. V roce 1939 jich pak bylo 79. Toto druhé číslo však ve skutečnosti nemuselo být tak vysoké, protože někteří lidé československé národnosti se mohli v tehdejší politické situaci rozhodnout přihlásit se raději k německé z prosté obavy.⁸⁰⁸

Pravděpodobně část paseckých Němců, ať už starousedlíků nebo příchodců po roce 1938, opustila Paseky ze strachu dobrovolně ještě před příchodem Rudé armády. Ani o tom však neexistuje mnoho dochovaných svědectví. Jednu z mála konkrétnějších zmínek zapsal Hynek Jón (čp. 80), který zavzpomínal, že Němci opouštěli Paseky již od 2. května 1945, tedy šest dní před osvobozením obce.⁸⁰⁹

K nucenému vyhnání paseckých Němců došlo, podobně jako v celém regionu, primárně v letech 1945 a 1946. Nedochovala se však žádná ucelená statistika, spíše kusé informace vypovídající o vyhnání jednotlivců. 17 paseckých Němců bylo jistě odsunuto v rámci divokého odsunu. 21. června 1945 se tito lidé museli hlásit před rokytnickou radnicí. Odtud byli pravděpodobně 25. června odvezeni za Žitavu do sovětského okupačního pásma. Další menší skupina asi pěti Němců z Pasek měla odejít v průběhu května 1945 dobrovolně do Rokytne nad Jizerou. Důvody jejich odchodu nebyly jasné, ale možná se domnívali, že budou ve městě s německou většinou obyvatelstva ve větším bezpečí (což ale byla mylná představa). Další větší skupina Němců byla odsunuta v rámci organizovaného odsunu v roce 1946.

⁸⁰⁵ PICHLER, H. *Stará vlast*. s. 421.

⁸⁰⁶ SOA Litoměřice – SokA Semily, f. MěstNV Jablonec nad Jizerou, inv. č. 63, sign. XVIII/1, kart. 3, Seznamy osob německé národnosti a osobní dotazníky, 2429/46 Stav Němců určených k odsunu.

⁸⁰⁷ NĚMEČEK, J. *Cesta*. s. 97

⁸⁰⁸ PAŽOUT, Jaroslav. *K dějinám fondu Sčítání obyvatelstva v roce 1939*. *Paginae Historiae* 2008, 16, s. 336.

⁸⁰⁹ Památník zapadlých vlastenců v Pasekách nad Jizerou. Hynek Jón v Pasekách nad Jizerou: Mé Paměti! s. 16.

Odhadem mohlo v Pasekách nad Jizerou ke konci války žít zhruba 50 až 60 Němců. 5. listopadu 1946 mělo žít v Pasekách nad Jizerou už pouze deset občanů německé národnosti.⁸¹⁰ Z toho čtyři Němci měli být z odsunů vyjmuti. Jednalo se jednak o Antonii Mittnerovou, která směla v Pasekách zůstat kvůli vysokému věku, a pak o další tři osoby žijící ve smíšeném manželství. Dvě z nich byly Marie Ullmannová (nar. 28. března 1870) a Marta Schierová (nar. 9. září 1918).⁸¹¹ Třetí jméno se nedochovalo. Nebylo však jasné, zda tyto osoby opravdu v Pasekách zůstaly, protože byly uvedeny v seznamu pro odsun ze září 1946. M. Ullmannová měla mít navíc za manžela Jindřicha Ullmanna, člena SS, který pracoval za války v koncentračním táboře v Dachau.⁸¹² V pozdějších seznamech obyvatel obce už tato tři jména nefigurovala. Bylo tedy pravděpodobné, že obec buď dobrovolně opustili nebo byli donuceni k odchodu. Dle pamětnice nežil v obci po roce 1948 již ani jediný Němec.⁸¹³

Tabulka vystěhovaných Němců z Pasek nad Jizerou v letech 1945-46.⁸¹⁴

Jméno a datum narození	Den/rok transportu
Feisner Roland (nar. 15. června 1942)	?
Feisnerová Hannelore (nar. 24. září 1939)	?
Feisnerová Ilsa (nar. 31. ledna 1913)	?
Hartig Alfréd ⁸¹⁵	Asi 1946
Knappe Erich (nar. 18. října 1921)	1946

⁸¹⁰ SOA Litoměřice – SokA Semily, f. MNV Paseky nad Jizerou, inv. č. 57, sign. 17.1, kart. 19, Kultura, Počet obyvatel.

⁸¹¹ SOA Litoměřice – SokA Semily, f. MNV Paseky nad Jizerou, inv. č. 1, kn. 1, Zápis z 29. srpna 1946, s. 1-2.

⁸¹² SOA Litoměřice – SokA Semily, f. MNV Paseky nad Jizerou, inv. č. 28, sign. 2.6, kart. 4, Vojenské záležitosti, Prohlášení 288/47.

⁸¹³ NESVADBOVÁ, Vlasta, obyvatelka Pasek nad Jizerou [ústní sdělení]. Paseky nad Jizerou čp. 272, 12. ledna 2025.

⁸¹⁴ Tato tabulka zcela jistě nepředstavuje kompletní soupis odsunutých Němců. Vysídlena byla také například rodina Hernychových, která bydlela v domě čp. 63. Přesné údaje o členech rodiny ani jejich další osud však nebyl znám.

Zároveň nebylo možné vyloučit, že některé osoby, které byly v dokumentech jmenovány, nakonec odsunuty nebyly nebo se mohly po nějakém čase vrátit. Jednalo se však o pouhé jednotlivce. Viz SOA Litoměřice – SokA Semily, f. MNV Paseky nad Jizerou, inv. č. 29, sign. 3.1, kart. 4, Evidence obyvatelstva, sčítání lidu, Odsun Němců.

⁸¹⁵ O činnosti A. Hartiga za války se dochovaly podrobnější zprávy, protože si je od MNV vyžádalo ONV Jilemnice. Dle zpráv MNV se mělo jednat o přesvědčeného nacistu, jehož matka měla udávat pasecké občany (pravděpodobně z Havírny), kteří pomáhali ruským zajatcům. Sám Hartig měl dle obvinění podepsaného 11 občanů z Pasek vlastnit uniformu SA a měl být cvičitelem u Hitlerjugend. Bylo pravděpodobné, že spolu s ním odsunuli i jeho rodinu, tedy Miladu Hartigovou (nar. 1909) a Karla Hartiga (nar. 1946). O jejich odsunutí však nebyly dochované žádné důkazy.

Viz SOA Litoměřice – SokA Semily, f. MNV Paseky nad Jizerou, inv. č. 1, kn. 1, Zápis z 29. srpna 1946, s. 1-2.

Knappe Rudolf (nar. 7. června 1890)	1946
Knappová Marie (nar. 13. září 1886)	1946
Linke Bedřich (nar. 22. dubna 1891)	1946
Malík Antonín Jan (nar. 22. ledna 1897)	?
Malíková Hildegarda (nar. 9. února 1906)	?
Malíková Ingrid (nar. 31. března 1931)	?
Mittnerová Filomena (nar. 20. září 1872)	21. června 1945
Mohr Robert (nar. 6. července 1866)	21. června 1945
Mohrová Anna (nar. 17. ledna 1897)	21. června 1945
Patrmanová Zuzana (nar. 6. června 1923)	1946
Pfeifer Herman (nar. 13. března 1920) ⁸¹⁶	-
Pfeifer Josef (nar. 10. července 1894)	21. června 1945
Pfeiferová Emilie (nar. 19. listopadu 1866) ⁸¹⁷	21. června 1945
Pfeiferová Vilemína (nar. 12. února 1887)	21. června 1945
Pfeifrová Edeltraut (nar. 12. ledna 1922)	21. června 1945
Pohl Gustav (nar. 13. dubna 1878)	21. června 1945
Pohlová Adéla (nar. 26. února 1928)	16. července 1946
Pohlová Anna (nar. 8. července 1878)	21. června 1945
Pohlová Renata (nar. 2. února 1945)	21. června 1945
Preusler Adolf (nar. 17. března 1887)	?
Preuslerová Berta (nar. 18. listopadu 1890)	?
Recková Hanna (nar. 12. února 1920)	21. června 1945
Riedel Karel (nar. 17. prosince 1907)	?
Riedelová Ema (nar. 7. srpna 1909)	?
Schmidt František (nar. 1. října 1890)	21. června 1945
Schmidtová Marie (nar. 8. února 1893)	21. června 1945
Schmied Rudolf (nar. 11. února 1902)	?
Scholcová Emma (nar. 12. května 1925)	?
Scholz Josef (nar. 14. prosince 1878)	21. června 1945

⁸¹⁶ H. Pfeifer se za neznámých okolností doslal do Kosmonos, kde v listopadu 1945 zemřel.

Viz SOA Litoměřice – SokA Semily, f. MNV Paseky nad Jizerou, inv. č. 29, sign. 3.1, kart. 4, Evidence obyvatelstva, sčítání lidu, Seznam vystěhovaných Němců MNV v Pasekách n. Jiz.

⁸¹⁷ E. Pfeiferová (rozená Schmiedtová) byla dle seznamů účastna transportu 2. června 1945. Dle pozdější zprávy z roku 1946 ale měla za neznámých okolností zemřít na utonutí.

Scholz Josef (nar. 27. listopadu 1939)	21. června 1945
Scholzová Anna (nar. 1. března 1935)	21. června 1945
Scholzová Anna (nar. 4. prosince 1896)	21. června 1945
Scholzová Elsa (nar. 24. července 1926)	21. června 1945
Scholzová Erna (nar. 30. července 1936)	21. června 1945
Simová Marta (nar. 18. března 1884)	1945 (transport z Příchovic)
Štěpánek Prokop (nar. 4. července 1876)	21. června 1945
Štěpánková Božena (nar. 9. ledna 1879)	?
Štěpánková Olga (nar. 16. října 1923)	21. června 1945
Vogt Walter (nar. 26. července 1893)	?
Vogtová Hedvika (nar. 30. srpna 1895)	21. června 1945
Vogtová Ilsa (nar. 5. června 1929)	21. června 1945

Pro české obyvatele Pasek nad Jizerou měl odsun v Krkonoších řadu důsledků. Nejdříve, během odsunů a krátce po nich, probíhala konfiskace, respektive rozprodej německého majetku z prázdných domácností. Jak napsal historik Tomáš Staněk, vlastnit v pohraničí nábytek nebo jiné domácké předměty po Němcích nebylo nic neobvyklého.⁸¹⁸ F. K. Pacholík, který měl v roce 1945 na starost sepisování majetku po Němcích v Rokytnici nad Jizerou, zapsal, jak odprodej probíhal:

*„Tak se taky jednou stalo, že přišel jeden mladý člověk na národní výbor v Rokytnici a poprosil předsedu, má-li někde nějaký slušný nábytek, že by si rád koupil. (...) Přišli jsme do činžáku a já mu ukázal ten byt. Byly tam dvě postele, noční stolky, dvě skříně, stůl, několik židlí (...). Všechno se lesklo novotou. Já mu dal seznam a poslal ho na národní výbor, aby si ho tam zaplatil.“*⁸¹⁹

Chování běžných Čechů tedy vypovídalo o tom, jak o celé záležitosti odsunu svých německých sousedů přemýšleli. Přesně to ilustroval i následující zápis Drahoslava Waldmanna:

*„Odsun Němců, který později nastal, nebyl v mnoha případech humánní, ale pokud byl prováděn humánně, byl spravedlivý. Tak jsme to tenkrát my všichni cítili a chápali, protože vina byla na nich samých. Byli to oni, kteří tu hroznou válku rozpoutali.“*⁸²⁰

⁸¹⁸ STANĚK, T. *Odsun*. s. 174.

⁸¹⁹ PACHOLÍK, F. K. *Všelijaký poudání*. s. 50.

⁸²⁰ Kronika Drahoslava Waldmanna, s. 59.

Výše popisované násilí a odsuny probíhající na území ČSR bylo potřeba legitimizovat. Po květnu 1945 přetrvávalo ČSR ve válečného stavu vůči Německu, což právně umožňovalo vykonávat další restriktivní opatření vůči nepopulárním menšinám a kolaborantům.

Kromě Němců, jako menšiny, se bylo nutno vypořádat také s válečnými zločinci. 19. června došlo k vydání takzvaného velkého retribučního dekretu (č. 16/1945 Sb.), podepsaného prezidentem E. Benešem.⁸²¹ Na základě tohoto a dalších dekretů byly ustanoveny mimořádné lidové soudy, které soudily nacistické zločince a kolaboranty na území ČSR. Specifikem byla omezená práva obviněných, kteří se proti rozsudku nemohli odvolat. V letech 1945 až 1948 bylo souzeno 33 tisíc osob (z toho 50 % Němců a 15 % Maďarů). K trestu smrti bylo odsouzeno 730 obviněných. Popravy byly většinou vykonávány do dvou hodin od vynesení rozsudku.⁸²²

Jediným známým odsouzeným, který byl trvalým pobytem hlášen v Pasekách nad Jizerou, byl Bohumil Čermák (nar. 13. ledna 1920 ve Zlaté Olešnici). Obviněn byl z toho, že přestože byl Čech, přihlásil se k německé národnosti a v letech 1940 až 1945 sloužil v německé armádě. Navíc byl povýšen na četaře a vyznamenán záslužným křížem II. třídy. Prvně byl B. Čermák vyslechnut na stanici SNB v Jablonci nad Jizerou, odkud byl převezen k dalšímu výslechu k okresnímu soudu v Rokytnici nad Jizerou. V říjnu 1945 byl nakonec obžalovaný převezen do Jičína, aby byla celá jeho záležitost projednána u místního lidové soudu. B. Čermák před soudcem odmítal obvinění a argumentoval tím, že se k německé národnosti nehlásil dobrovolně a jako voják, kterým se také nestal dobrovolně, se nezapojil do bojových akcí.⁸²³ Zásadním svědkem obžaloby byl bývalý pasecký starosta W. Vogt, který u soudu vypověděl, že se B. Čermák hlásil k německé zcela dobrovolně a stejně tak se sám rozhodl nastoupit do německé armády.⁸²⁴ B.

⁸²¹ Dekret č. 16/1945 Sb. Dekret presidenta republiky o potrestání nacistických zločinců, zrádců a jejich pomahačů a o mimořádných lidových soudech. *E-Sbírka* [online]. [cit. 2025-04-03]. Dostupné z:

<https://www.e-sbirka.cz/sb/1945/16?odkazId=21988199&predmetneDatum=2004-12-31&zalozka=text>

⁸²² NĚMEČKOVÁ, Daniela. *Lidová spravedlnost: Mimořádné lidové soudy v letech 1945-1948*. Praha: Auditorium, 2021, s. 67-68.

⁸²³ Hlavním bodem soudního sporu se stala otázka toho, zda B. Čermák vstoupil do německé armády dobrovolně nebo ne. V roce 1939 bylo k jednomu z odvodů do wehrmachtu přivedeno asi 200 Čechů ze Sudet, mezi nimiž byli i občané z Pasek. Dobroslav Nosek (čp. 244), Václav Bělohožník (čp. 149) a Josef Štěpánek (čp. 153) vypověděli, že, přestože k odvodu museli dorazit povinně, samotné narukování do armády bylo dobrovolné a jediným, kdo zůstal déle u komise, byl právě B. Čermák.

⁸²⁴ Svědectví bývalého paseckého starosty však zpochybnil další pasecký občan Jan Vacek, který v Pasekách za války vyučoval. Ten tvrdil, že W. Vogt měl B. Čermáka za okupace navrhnout na přijetí do organizace Todt, aby se jej zbavil, protože B. Čermák pracoval v konzumu, o který měl W. Vogt zájem. To, proč byl B. Čermák dle J. Vacka údajně z donucení rekrutován, učitel nevěděl. Vackův názor sdílelo i dalších 17 paseckých občanů, kteří soudu odeslali dopis, ve kterém se postavili na stranu obviněného.

Čermák byl nakonec dne 16. září 1946 odsouzen ke čtyřem letům těžkého žaláře. Část trestu si odpykal ve vězení v Jičíně, ale v roce 1948 mu byla udělena prezidentská milost a B. Čermák se dostal na svobodu.⁸²⁵

Nižší instancí těchto soudů byly trestní nalézací komise (dále jen TNK), které řešily menší případy a větší předávaly soudům. TNK byly zavedeny takzvaným malým retribučním dekretem (č. 138/1945 Sb.) 27. října 1945.⁸²⁶ TNK byla zřízena také v Jilemnici, kde fungovala od 2. února 1946 do 2. května 1947 (a krátce ještě v roce 1948 v rámci druhé retribuční). Jilemnická komise soudila celkem 261 osob, z nichž bylo uznáno vinnými 46 obviněných. Lidé byli souzeni za provinění proti národní cti, konkrétně nejčastěji za udavačství a styk s Němci.⁸²⁷ Z Pasek nad Jizerou byli komisi souzeni čtyři občané: Theodor Koldovský (čp. 251), Josef Adámek (čp. 255), Rudolf Schmidt (čp. 225) a Josef Urbanec.⁸²⁸

Prvním souzeným byl Theodor Koldovský (nar. 3. listopadu 1880), mlynář, jenž měl za války spolupracovat s německým majitelem pasecké papírny Brunem Mahlou, který přídatkové lístky nevydával českým zaměstnancům poctivě. T. Koldovský pak dle obžaloby za války prodával paseckým Čechům své zboží na neúměrné ceny.⁸²⁹ Vina se však pravděpodobně neprokázala, 13. května 1947 TNK trestní stíhání Koldovského zastavila a ten byl osvobozen.⁸³⁰

O soudním řízení vedeném proti Josefu Adámkovi se nedochovaly podrobné záznamy. Ze zápisu schůze MNV vyšlo najevo, že J. Adámek měl nadměrně spolupracovat s Němci. Jeho příbuzný (švagr) byl ředitelem německé firmy a měl J. Adámkovi zajistit pracovní místo. J. Adámek měl též v místních novinách zesměšnit

Viz SOA Litoměřice – SokA Semily, f. MNV Paseky nad Jizerou, inv. č. 30, sign. 3.2, kart. 5, Státní občanství, vysvědčení zachovalosti a národní spolehlivosti, 57/45/2.

⁸²⁵ SOA Hradec Králové, f. Mimořádný lidový soud Jičín 1945-1948, nezpracováno, sign. LS 137/46, Bohumil Čermák, s. 5, 11, 14, 85, 137, 138, 146.

⁸²⁶ *Dekret č. 138/1945 Sb. o trestání některých provinění proti národní cti, vydaný 27. října 1945* se zabýval trestáním menších trestních činů kolaborantů a okupantů z doby okupace. Zároveň dával dekret značnou rozhodovací pravomoc do rukou národních výborů, protože ty byly zodpovědné za sestavování TNK. Viz FROMMER, Benjamin. *Národní očista: Retribuce v poválečném Československu*. Praha: Academia, 2010, s. 256.

⁸²⁷ LOUDA, Jiří. *Tzv. malá retribuce na Semilsku. Trestní nalézací komise Jilemnice, Semily a Trutnov*. In: SVOBODA, Milan (red.). *Fontes Nissae: Prameny Nisy: regionální historický sborník*. Liberec: Technická univerzita v Liberci, 2015, 16, s. 49, 57.

⁸²⁸ SOA Litoměřice – SokA Semily, f. TNK Jilemnice, nezpracováno, kart. 1, Seznam osob.

⁸²⁹ Nepřímo se tak T. Koldovský podílel na smrti paseckého dělníka Tryzny. Ten měl z mlýnu odnést Koldovského mouku bez zaplacení potravinovými lístky a, když po něm bylo vyhlášeno pátrání, spáchal sebevraždu.

Viz SOA Litoměřice – SokA Semily, f. TNK Jilemnice, nezpracováno, kart. 6, TNK 26/46 – 12695/46.

⁸³⁰ Tamtéž.

členy paseckého MNV.⁸³¹ Rozhodnutí TNK se nedochovalo, ale v jednom ze seznamů obviněných byla u jména Josefa Adámka připsaná poznámka „trest.“ Rozhodnutí komise padlo 7. května 1946.⁸³² Druh a rozsah trestu se však nedochoval.

Rudolf Schmidt (nar. 11. února 1902) pracoval za okupace v Pohlových závodech v Havírně jako prokurista. Podle svědectví osmi českých pracovníků měl R. Schmidt české dělníky šikanovat a schválně je posílat na těžké práce do Říše k firmě Dr. Bank Lasphe, kde byli Pasečtí totálně nasazeni po boku ruských zajatců. Dále měl předat českého dělníka Otta Kučeru bezdůvodně německým četníkům, kteří ho drželi v zajetí od 17. února 1943 do 2. února 1944. Nejdříve to vypadalo, že Schmidt vyvázne bez trestu, jelikož komise podala v listopadu 1946 návrh k zastavení jeho případu. Němec, který nebyl jako specialista odsunut, následně opustil Paseky a odstěhoval se do Bratislavy. Komise však soud obnovila a 30. dubna 1947 byl Schmidt odsouzen ke dvěma měsícům vězení a veřejnému pokárání za spolupráci s Němci a týrání Čechů. Proti rozhodnutí komise se obviněný pokusil odvolat, ale neuspěl.⁸³³

Posledním z výše uvedených byl Josef Urbanec, dílovedoucí v lepenkárně Gebrüder Mahla. Toho obvinili čtyři Pasečtí, že měl v letech 1938 až 1945 šikanovat dělníky ve firmě. Takto vypověděl například svědek Karel Prajzler:

*„Vrchní Urbanec využíval nás 14letých chlapců. Dával nám dělat pařáky, práci těžkou i pro dospělé muže. Vymetal s námi všechny díry po továrně a, když nebylo vše podle jeho, dost rychle nadával nám do chlapců mizerných a hrozil, že nás nechá zavřít.“*⁸³⁴

V době soudu obviněný již nebydlel v Pasekách, ale v Lochovicích (nedaleko Prahy). J. Urbance komise odsoudila 22. srpna 1946 za hrubé zacházení s dělnictvem k pokutě 3 000 korun (v případě nezaplacení mu hrozily tři týdny vězení). Avšak odsouzený se proti verdiktu odvolal a přidal prohlášení deseti podepsaných zaměstnanců, že se v době okupace choval k dělníkům stejně jako před rokem 1938. Případný tvrdší přístup tedy neměl souviset s ideologickou zaujatostí, ale s povahou J. Urbance. Prohlášení podepsaných bylo velmi pravděpodobně pravdivé, protože nezávisle na soudu vypověděli pamětníci v 80. letech 20. století, že s J. Urbancem byly podobné problémy

⁸³¹ SOA Litoměřice – SokA Semily, f. MNV Paseky nad Jizerou 1945-1975, inv. č. 1, kn. 1, Zápis z 29. srpna 1946, s. 3.

⁸³² SOA Litoměřice – SokA Semily, f. TNK Jilemnice, nezpracováno, kart. 1, Bezpečnostní vyšetřovací komise ONV v Jilemnicích.

⁸³³ SOA Litoměřice – SokA Semily, f. TNK Jilemnice, nezpracováno, kart. 10, TNK 132/46 – 1879/49, TNK 132 Přehled spisů, Trestní nález.

⁸³⁴ SOA Litoměřice – SokA Semily, f. TNK Jilemnice, nezpracováno, kart. 11, TNK 51/46 – Prohlášení.

už za první republiky.⁸³⁵ Uzavření soudního sporu zůstalo nejasné, protože se dokument o rozhodnutí o odvolání nedochoval.

Kromě TNK však v oblasti Pasek fungovala i tajná policie, která prověřovala spolehlivost některých osob. Například Miladě Bachtíkové (nar. 24. července 1913) nebylo v listopadu 1945 vydáno vysvědčení národní spolehlivosti, protože se v roce 1944 vdala za Němce. Vyšetřování z udavačství byli také Oldřich Hanout, Anna Štěpánková, Anna Kučerová, Jindřich Kiršlégr a Oldřiška Hančová.⁸³⁶

Čechy z Pasek nad Jizerou zasáhl poválečný odsun Němců a trestání obyvatelstva i nepřímo z dlouhodobého hlediska, stejně jako celý region Krkonoš. Řada Čechů z Pasek dobrovolně přesídlila do okolních obcí, hlavně do Rokytnice nad Jizerou, kde zůstala po Němcích prázdná obydlí. Pamětník J. Waldmann zavzpomínal, že například z odlehklých Zaby, několika paseckých chalup stojících na samotě v lese, se všichni Češi po válce okamžitě odstěhovali do rokytnické části Vilémov, do domů, kde dříve bydleli Němci.⁸³⁷ Češi přestěhování z Pasek nad Jizerou se také zapojili do obecní samosprávy v Rokytnici nad Jizerou. Na rokytnické radnici pracovali Miroslav Štěpánek, Jan Vacek a Dobroslav Nosek.⁸³⁸

Většinou byl celkový odliv obyvatelstva v Krkonoších přímo způsoben odsunem Němců. V případě Pasek se však nejednalo jen o emigraci paseckých Němců, kteří ostatně v obci vždy představovali menšinu obyvatel, ale hlavně o Čechy, kteří se stěhovali do uvolněných domů a bytů ve větších obcích. Další Pasečtí opouštěli svá obydlí také z důvodu lepších pracovních podmínek ve vzdálenějších městech, což souviselo s vlnou znárodňování po roce 1948. Porovnáme-li sčítání lidu z roku 1930, kdy žilo v Pasekách asi 1044 osadníků, se sčítáním v roce 1950, kdy byl odsun Němců již prakticky ukončen, zjistíme, že obec opustilo za 20 let 449 lidí. K roku 1950 tak žilo v Pasekách pouhých 595 místních.⁸³⁹ Trend postupného vylidňování z obce dále pokračoval, a to až do 21. století.

Jak už bylo zmíněno, přestože nepřímým důsledkem odsunu německého obyvatelstva z Krkonoš byla emigrace z Pasek nad Jizerou, nebylo to tak, že by úbytek obyvatelstva v obci způsobil jen odchod místních paseckých Němců. Toto je důležité

⁸³⁵ JECH, J. 100 let. s. 23.

⁸³⁶ SOA Litoměřice – SokA Semily, f. MNV Paseky nad Jizerou, inv. č. 30, sign. 3.2, kart. 5, vysvědčení zachovalosti a národní spolehlivosti, 57/45/2.

⁸³⁷ WALDMANN, Josef. *Zabyly – Zabilé*. Pasecké čtení 2005, 3, s. 5.

⁸³⁸ Kronika Drahoslava Waldmanna, s. 58-59.

⁸³⁹ *Statistický lexikon obcí Republiky Československé 1955: podle správního rozdělení 1. ledna 1955, sčítání lidu, domů a bytů 1. března 1950*. Praha: Státní úřad statistický a min. vnitra, 1955, s. 159.

zdůraznit, protože v některých odborných pracích nebyl tento fakt v souvislosti s obcí Paseky nad Jizerou dostatečně pojmenován a jasně vysvětlen.⁸⁴⁰

V letech 1945 až 1948 probíhalo v Pasekách kromě sčítání lidu v rámci ČSR ještě sčítání z iniciativy MNV, takže bylo možné dohledat statistiky k jednotlivým rokům.

Tabulka počtu obyvatel v Pasekách nad Jizerou v letech 1945-1948.⁸⁴¹

Rok	Počet obyvatel
1945	705
1946	630
1947	600
1948	596

4.3 Konfiskace, znárodnění a podnikání do konce roku 1948

Jednou ze zásadních zkušeností, které ovlivnily mínění široké veřejnosti i politiků v poválečné době, byl prožitek z hospodářské krize třicátých let, považované za jednu z příčin druhé světové války. Už v předválečné době získávaly na popularitě koncepty, jejichž ústřední myšlenka spočívala ve výraznějším zapojení státu do řízení hospodářství. Po roce 1938 se začali českoslovenští politici v exilu (i v Londýně) čím dál více sbližovat se Sovětským svazem, který se dlouhodobě profiloval jako socialistický stát. Za války byli navíc v exilové československé vládě výrazně zastoupeni sociální demokraté, jejichž čelní představitelé Z. Fierlinger a Bohumil Laušman myšlenku státního vlastnictví podporovali, a to podobně jako českoslovenští komunisté, kteří si vydobyli silnou pozici v poválečné československé vládě.⁸⁴² Ideu převodu části soukromého majetku na státní

⁸⁴⁰ V kapitole Pavla Klapky *Utváření kulturní krajiny v 19. a 20. století* v knize *Krkonoše: příroda, historie, život* nebylo vyliďňování z obce Paseky nad Jizerou explicitně popsáno, ale bylo zde napsáno, že v českých obcích Krkonoš nedocházelo k takové vlně vyliďňování, což ale v případě Pasek nad Jizerou neplatí. To potvrdila i k článku přiložená mapa vyliďňování Krkonoš v letech 1930 až 1961, kde byly Paseky označeny jako jedna z nejvíce vyliďňovaných obcí.

V bakalářské práci Daniela Preislera *Poválečná výměna obyvatel v západních Krkonoších* formuloval autor práce popis emigrace z Pasek nad Jizerou tak nešťastně, že to působilo, jako by v Pasekách nad Jizerou (a ve Vítkovicích) došlo k nejpočetnější vlně emigrace Němců v západních Krkonoších.

Ve skutečnosti však většinu migrantů tvořili Češi, kteří se přesouvali na jiná místa v rámci ČSR.

Viz FLOUSEK, J., HÁJKOVÁ, O., ŠTURSA, J., et al. *Krkonoše*. s. 746.

PREISLER, Daniel. *Poválečná výměna obyvatel v západních Krkonoších*. Brno, 2020. Bakalářská práce. Masarykova univerzita, Filozofická fakulta, Historický ústav, Vedoucí práce Mgr. Tomáš Dvořák, Ph.D., s. 35.

⁸⁴¹ SOA Litoměřice – SokA Semily, f. MNV Paseky nad Jizerou, inv. č. 15, sign. 1.1, kart. 1, Statutární záležitosti, čj. 295/47, čj. 335/47.

⁸⁴² HORÁK, Pavel. *Bohumil Laušman: politický životopis: riskantní hry sociálnědemokratického lídra*. Praha: Mladá fronta, 2012, s. 185.

podporoval taktéž prezident Edvard Beneš a odbory (Ústřední radu odborů měli pod kontrolou komunisté).⁸⁴³ Celé situaci nahrával i fakt, že v květnu 1945 nebyly obnoveny pravicové a středopравicové prvorepublikové strany.⁸⁴⁴ Otázkou tak nebylo zda, ale v jakém rozsahu provést převod soukromého majetku na státní.

Prvním způsobem, jak mohl stát získat majetek, byla jeho konfiskace. Po válce se nabízelo zabavení majetku po Němcích, Maďarech a kolaborantech. Jeho konfiskace se jevila jako ideální způsob, protože majetek propadl bezplatně státu a zároveň bylo možné zestátnění těchto majetků považovat za spravedlivý trest v očích široké veřejnosti. Zabavování majetků se věnoval částečně dekret č. 5/1945.⁸⁴⁵ Na základě tohoto dekretu nebyl vybraným „nespolehlivým“ osobám majetek přímo odebrán, ale byl dán do dočasného opatrovnictví národní správě (zavedené článkem X Košického vládního programu). V Pasekách nad Jizerou zastával funkci národního správce, který měl majetek dočasně spravovat, Julius Schlesinger (nar. 27. října 1888) z čp. 112.⁸⁴⁶

Explicitně konfiskaci, tedy odebrání vlastnických práv původních majitelů, pak zaváděly dekret č. 12/1945 Sb. z 23. června 1945 a dekret č. 108/1945 Sb. z 25. října 1945.⁸⁴⁷ Zkonfiskovaný majetek však dále zůstával pod kontrolou národních správců a jeho další vlastnictví nebylo určeno. V případě podniků tak bylo poměrně snadno možné

⁸⁴³ POKORNÝ, Jiří, KRATINOVÁ, Alžběta, JONÁKOVÁ, Anna, et al. *Historie, odbory a společnost: cesta k lepší budoucnosti*. Praha: ČMKOS, 2020, s. 110.

⁸⁴⁴ Neobnoveny byly například agráři, Slovenská ľudová strana nebo Národní demokracie. Přestože tyto strany by nemusely znárodnění jako takové zcela odmítat (což potvrdily už během první republiky například národní demokraté), pravděpodobně by odmítaly takovou podobu, kterou prosadila Národní fronta.

Viz KAPLAN, Karel. *Československo v letech 1945-1948, 1. část*. Praha: SPN, 1991, s. 28.

VOJÁČEK, Ladislav. *Prvorepublikové kořeny některých opatření z poválečného období (1945–1948)*. In: HRABCOVÁ, Dana (ed.) *Dny práva 2012 – Days of Law 2012*. Brno: Masarykova univerzita, 2013, s. 746.

⁸⁴⁵ *Dekret presidenta republiky ze dne 19. května 1945 o neplatnosti některých majetkově-právních jednání z doby nesvobody a o národní správě majetkových hodnot Němců, Maďarů, zrádců a kolaborantů a některých organizací a ústavů* se také věnoval restituci a zároveň zneplatňoval veškeré majetkové jednání po 29. září 1938.

Viz KUKLÍK, Jan a NĚMEČKOVÁ, Daniela. *Majetkové změny v ČSR V letech 1945-1948*. Paměť a dějiny 2017, 1, s. 3.

⁸⁴⁶ SOA Litoměřice – SokA Semily, f. ONV Jilemnice, inv. č. 204, sign. IV/2-35, kart. 44, Spolky Paseky nad Jizerou 1-6.

⁸⁴⁷ KUKLÍK, Jan. *Znárodněné Československo: od znárodnění k privatizaci – státní zásahy do vlastnických a dalších majetkových práv v Československu a jinde v Evropě*. Praha: Auditorium, 2010, s. 155.

Dekret č. 12/1945 Sb. Dekret presidenta republiky o konfiskaci a urychleném rozdělení zemědělského majetku Němců, Maďarů, jakož i zrádců a nepřátel českého a slovenského národa. *E-Sbírka* [online]. [cit. 2025-04-05]. Dostupné z: <https://www.e-sbirka.cz/sb/1945/12?zalozka=text>

Dekret č. 108/1945 Sb. Dekret presidenta republiky o konfiskaci nepřátelského majetku a Fondech národní obnovy. *E-Sbírka* [online]. [cit. 2025-04-05]. Dostupné z: <https://www.e-sbirka.cz/sb/1945/108?zalozka=text>

určovat a měnit jejich připojení k jiným subjektům (národní podniky, družstva, obce atd.). O přidělu těchto průmyslových majetků rozhodovala ministerstva.⁸⁴⁸

V Pasekách nad Jizerou došlo v roce 1945 ke konfiskaci tří velkých německých průmyslových podniků. V první řadě se jednalo o firmu Anton Pohl, Paseky nad Jizerou, která byla nejdříve jako německá zkonfiskovaná dne 24. května 1945. Následně na ni byla 14. června 1945 uvalena národní správa. Za národního správce byl ustanoven zdejší dlouholetý zaměstnanec Julius Schlesinger. Od 9. září 1946 podnik spadl pod Závody na hračky a dřevěné zboží, národní podnik v Albrechticích, a později od 8. června 1948 pod Závody na hračky a dřevěné zboží, národní podnik v Jablonci nad Nisou. Nově byl pasecký podnik znám pod jménem Závod cívkárna Paseky nad Jizerou. Výroba cívek zůstala v druhé polovině 40. let zachována a podniku se dařilo. Jediným problémem, kterým závod trpěl, byl nedostatek dělníků způsobený odsunem Němců, kterých pracovalo ve firmě asi 20. V podniku proto bylo zaměstnáno v druhé polovině 40. let jen zhruba 80 dělníků.⁸⁴⁹

Další firmou, kterou stát zkonfiskoval po německém vlastníkovi, byla soustružnická dílna František Mittner, továrna pro textilní průmysl na dřevěné zboží. Konfiskace majetku proběhla 24. května a národním správcem se stal Josef Kobr z Buřan. Firmě se za války evidentně moc nedařilo, protože počet zaměstnanců klesl ze 40 na pouhých 20. Po odsunu Němců zaměstnávala firma už jen čtyři lidi. Zajímavé však bylo, že firma přesto vyvážela zboží do dalekého zahraničí, což vyšlo najevo na základě dochovaných pohledávek vůči dlužníkům z roku 1945.⁸⁵⁰ Klienti podniku pocházeli například z Dánska nebo Indie. V dalších spisech již firma uváděna nebyla, pravděpodobně tedy zanikla ještě v roce 1945.

Největší zabavenou firmou v Pasekách, která následně přešla pod kontrolu státní správy, byla továrna Bratří Mahlové, která měla za války kolem 120 zaměstnanců. V prvních poválečných měsících však firma strádala, protože ji řada dělníků opustila (odešli hlavně zahraniční totálně nasazení dělníci, ale také místní, kteří v závodě za okupace zažili tvrdé pracovní podmínky). Situace byla řešena nasazováním německých dělníků nebo též 16 slovenských dělníků z obce Volica (ta byla zničena za války

⁸⁴⁸ HLUŠIČKOVÁ, Růžena. *Boj o průmyslové konfiskáty v Československu v letech 1945-1948*. Praha: Práce, 1983, s. 38-42.

⁸⁴⁹ SOA Litoměřice – SokA Semily, f. ONV Jilemnice, inv. č. 370, sign. VI/1, kart. 102, Ant. Pohl Paseky n. J. Zpráva, s. 2-3.

⁸⁵⁰ SOA Litoměřice – SokA Semily, f. ONV Jilemnice, inv. č. 370, sign. VI/1, kart. 102, Poznámky k převzetí fy. Mittner.

během Karpatsko-dukelské operace).⁸⁵¹ Národním správcem se stal od 2. října 1945 Jan Krejčí, který byl ve svém novém zaměstnání mimořádně úspěšný. Například v roce 1947 měla firma obrát 16 milionů korun, což byl velký rozdíl oproti roku 1945, kdy činil obrát pouhých sedm milionů korun. J. Krejčí proto dostával kromě běžného platu často také odměny.⁸⁵² Podařilo se rovněž stabilizovat počet zaměstnanců skoro na původní počet, jelikož v roce 1946 měla firma již 104 zaměstnanců (větší část dřívějších dělníků se vrátila a další byli zaměstnání nově).⁸⁵³

V listopadu 1947 byla papírna začleněna do Krkonošských papíren, národního podniku v Hostinném. Od té doby změnila továrna název na Krkonošské papírny, národní podnik, závod Paseky nad Jizerou. V lednu následujícího roku byl J. Krejčí propuštěn a nahradil ho Jiří Sedláček. Důvody personálních změn ve vedení nebyly uvedené, ale pravděpodobně souvisely s novým přiřazením podniku. V letech 1945 až 1948 pokračovala výroba v produkci lepenky podobně jako dříve.⁸⁵⁴

Navazující Dekret č. 108/1945 Sb. se týkal konfiskace malé a střední majetkové podstaty, což řešily příslušné ONV a MNV, případně zemské národní výbory. Zabavení se mělo týkat veškerého majetku, který nebyl pro původní majitele nezbytný k životu a k práci (oděv, peřiny, pracovní nástroje a potraviny).⁸⁵⁵ Okamžitě v roce 1945 začala proto nová obecní samospráva v Pasekách zabavovat movitý majetek po Němcích. Již v červenci byla zabavena a rozebrána včelstva po W. Vogtovi, A. Preislerovi a J. Schmidtovi.⁸⁵⁶ Další konfiskace probíhaly koncem října. Dochoval se seznam zabavených šperků (osm kusů), mincí (čtyři kilogramy) a vkladních knížek, na nichž bylo celkově uloženo 26 754 říšských marek.⁸⁵⁷ V září 1946 probíhal rozprodej zabaveného oblečení na pasecké faře. Celkově bylo prodejem německého majetku utrženo do prosince 1946 přes 19 tisíc korun.⁸⁵⁸ Na co byly vydělané peníze použity, ale nebylo jasné.

⁸⁵¹ SOA Litoměřice – SokA Semily, f. MNV Paseky nad Jizerou, inv. č. 29, sign. 3.1, kart. 4, Evidence obyvatelstva, sčítání lidu, 944/46.

⁸⁵² SOA Litoměřice – SokA Semily, f. ONV Jilemnice, inv. č. 370, sign. VI/1, kart. 102, 9852/47.

⁸⁵³ JECH, J. 100 let. s. 38.

⁸⁵⁴ Tamtéž, s. 38.

⁸⁵⁵ KUKLÍK, J. *Znárodněné Československo*. s. 155-156.

⁸⁵⁶ SOA Litoměřice – SokA Semily, f. MNV Paseky nad Jizerou, inv. č. 32, sign. 4.1, kart. 6, Evidence a správa majetku, č.j. 35.

⁸⁵⁷ SOA Litoměřice – SokA Semily, f. MNV Paseky nad Jizerou, inv. č. 32, sign. 4.1, kart. 6, Evidence a správa majetku, Seznam cenin po vystěhovaných Němcích, Seznam vkladních knížek zabavených Němcům v Pasekách n. J.

⁸⁵⁸ SOA Litoměřice – SokA Semily, f. MNV Paseky nad Jizerou, inv. č. 32, sign. 4.1, kart. 6, Evidence a správa majetku, Přehled celkového vyúčtování.

Specificky byly řešeny konfiskace a přiděly rodinných domů. Nejdříve byly jednotlivé uprázdněné nemovitosti předány do prozatímní národní správy konkrétním občanům. Zkonfiskovány byly domy rodiny Hernychových (čp. 63), rodiny Pohlových (čp. 57), rodiny Schmidtových (čp. 93), O. Mittnerové (čp. 224), J. Pfeifera (čp. 227), R. Mohra (čp. 249), J. Schmidta (čp. 254) a byt H. Vogtové (čp. 264).⁸⁵⁹ Přiděly mělo od roku 1948 ve své kompetenci MNV, v jehož katastru dům stál. Dům byl v některých případech přidělen uživateli domu, který v něm bydlel po roce 1945 (většinou i národní správce domu) a byl československé národnosti. Jindy národní správcové domy prodali za cenu schválenou MNV. V Pasekách se ceny prodaných domů pohybovaly od 8 do 12 tisíc korun.⁸⁶⁰

V roce 1946 byly též zabaveny pozemky hraběte Alaina Rohana (nar. 26. července 1893 v Sychrově),⁸⁶¹ který do té doby vlastnil v katastru obce pozemky o celkové výměře přes 748 hektarů.⁸⁶² V jeho případě bylo zabavení majetku odůvodněno tím, že A. Rohan vystupoval před r. 1945 jako přesvědčený nacist a sloužil v německé armádě. Ze zkonfiskovaných lesů získala obec do správy 27 hektarů (především svahy kopce Mechovice). Zbytek spravoval stát.⁸⁶³

⁸⁵⁹ SOA Litoměřice – SokA Semily, f. MNV Paseky nad Jizerou, inv. č. 40, sign. 6.1, kart. 14, Národní správa, 1518/1612/48.

SOA Litoměřice – SokA Semily, f. Okresní národní výbor Semily (1906) 1945–1990 (2002), inv. č. 2464, sign. 213, kart. 2230, Návrh na přiděl rodinného domku čis. pop. 227, čis. pop. 249.

⁸⁶⁰ SOA Litoměřice – SokA Semily, f. MNV Paseky nad Jizerou, inv. č. 1, kn. 1, Zápis z plenární schůze 8.12.1948, s. 1.

⁸⁶¹ Alain Rohan byl šlechticem z rodu Rohanů a od roku 1914 hlavou celé rodiny. V roce 1919 dostudoval práva a získal doktorát. Za první republiky se musel vypořádávat s důsledky první pozemkové reformy, kvůli níž ztratil část majetků (včetně Rohanského paláce v Praze). Nebylo proto překvapivé, že ve 30. letech podporoval nacismus šířící se ze sousedního Německa a přímo také Konráda Henleina. Po roce 1945 byl Rohanovi zabaven i zbylý majetek a on byl zatčen a následně vysídlen přes Žitavu. Další léta strávil šlechtic v Rakousku, kde zemřel 2. září 1976.

Rohanova víra v nacistickou ideologii však nemusela být zcela vyhraněná. Ve 30. letech například přispěl Čechům v Pasekách nad Jizerou na stavbu sokolovny.

Viz JÚZLOVÁ, Jana a KADLEC, Miloš. *Rohanové raději zemřít nežli se poddat*. Praha: Euromedia Group, 2012, s. 89-95.

Památník Zapadlých vlastenců v Pasekách nad Jizerou. SOKOL v Pasekách nad Jizerou, s. 4.

JENŠOVSKÝ, Václav. *K 65. výročí konce 2. světové války. V Českém ráji nacistická zvěsilost narazila na stovky statečných, dokonce i v apokalyptickém čase "heydrichiády"...* [2. část]. In: JENŠOVSKÝ, Václav (ed.). *Od Ještěda k Troskám: vlastivědný sborník Českého ráje a Podještědí: Československo, Mnichovohradištsko, Sobotecko, Turnovsko a Železnobrodsko*. Turnov: Muzeum českého ráje, 2010, 17, s. 176.

⁸⁶² Pozemková reforma, která probíhala dle usnesení Národního shromáždění od roku 1919 a týkala se zestátnění a přerozdělení zemědělské půdy a lesů, nebyla v době první republiky dokončena. Reforma se týkala právě i majetků šlechty. Navázaly na ni prezidentské dekrety a zákony z let 1945 až 1947.

Viz KUKLÍK, J. *Znárodně Československo*. s. 271-275.

⁸⁶³ SOA Litoměřice – SokA Semily, f. MNV Paseky nad Jizerou, inv. č. 32, sign. 4.1, kart. 6, Evidence a správa majetku, 423/46.

V Pasekách nad Jizerou byl zajímavý případ paseckého konzumu čp. 265. Za první republiky vlastnilo obchod konzumní družstvo, jehož členové byly v roce 1938 vyplaceni Walterem Vogtem, který se stal vlastníkem domu. V roce 1945 však byla W. Vogtovi, jako Němci, nemovitost zabavena. Dále se řešilo, zda bude obnoveno družstvo nebo bude obchod spravovat obec. V září 1945 se bývalí družstevníci usnesli, že konzum získá do vlastnictví obec. Krátký čas prodejnu spravoval František Štěpánek, ale ještě v roce 1945 byl obchod pronajat Stanislavu Jůzovi. Od roku 1949 pak obchod převzalo Pohorské konsumní, výrobní a úsporné družstvo Semily (dále jen PKD Semily), a to po vleklém soudním sporu.⁸⁶⁴ Kromě obchodu v čp. 265 fungovala pod správou PKD Semily ještě prodejna v domě čp. 148.⁸⁶⁵ Jediným soukromníkem provozujícím obchod s potravinami tak zůstal Josef Adámek v Havírně, ale jen do roku 1948, kdy kvůli svému stáří provoz uzavřel.⁸⁶⁶ V provozu pak zůstala už jen soukromá trafika Karla Nesvadby v čp. 6.⁸⁶⁷

Dalším způsobem, jak mohl stát získat majetek, bylo znárodnění. Zásadním dokumentem, kterým začal proces znárodnění, byl *dekret presidenta republiky o znárodnění dolů a dalších podniků* (č. 100/1945 Sb.).⁸⁶⁸ Podmínky pro zestátnění se v jednotlivých průmyslových odvětvích lišily. Klíčovým určovatelem, měl-li být daný podnik znárodněn, byl počet zaměstnanců. Většinově byly znárodněny podniky nad 500 zaměstnanců, v některých případech však mohly být zestátněny i firmy mající nad 150 zaměstnanců a ve výjimečných případech vůbec nebylo nutné brát na počet zaměstnanců zřetel. Majetek zestátněných podniků propadl státu, respektive národním podnikům.

Znárodnění mělo představovat cestu k ekonomické stabilizaci. V tomto ohledu se jednalo do značné míry o celoevropský trend, protože v druhé polovině 40. let byl

⁸⁶⁴ Dle dochovaných archiválií nebyl obchod čp. 265 pronajat S. Jůzovi legálně, protože už v tu dobu mělo na nemovitost nárok PKD Semily, které pak musel řešit celou záležitost soudně. Podle názorů PKD Semily byl S. Jůzovi umožněn pronájem z toho důvodu, že byl příbuzným s tehdejšími předsedou MNV Miloslavem Čermákem.

Viz SOA Litoměřice – SokA Semily, f. MNV Paseky nad Jizerou, inv. č. 40, sign. 6.1, kart. 14, 489/46, 953/47, 1017/49.

SOA Litoměřice – SokA Semily, f. MNV Paseky nad Jizerou, inv. č. 40, sign. 6.2, kart. 14, Seznam průmyslových podniků a řemeslných živností v Pasekách n. Jiz.

⁸⁶⁵ Tamtéž, 953/47.

⁸⁶⁶ ŠTĚPÁNKOVÁ, Marie, rodačka z Pasek nad Jizerou [ústní sdělení]. Paseky nad Jizerou čp. 174, 11. ledna 2025.

⁸⁶⁷ SOA Litoměřice – SokA Semily, f. MNV Paseky nad Jizerou, inv. č. 40, sign. 6.2, kart. 14, Seznam průmyslových podniků a řemeslných živností v Pasekách n. Jiz.

⁸⁶⁸ NA, f. ÚPV, usnesení vlády, inv. č. nezpracováno, Dekret presidenta republiky z 24. 10. 1945 č. 100/1945 Sb. o znárodnění dolů a některých průmyslových podniků.

předchozími událostmi koncept kapitalismu silně zdiskreditován a socialismus považovala řada politiků za vhodnou alternativu.⁸⁶⁹ Například v silně společensky vnímaném problému nezaměstnanosti 30. let obstál Sovětský svaz (kde nezaměstnanost nebyla fakticky možná) dobře.⁸⁷⁰

V kontextu ČSR však nešlo jen o ekonomické opatření, ale také o ideologickou spravedlnost v souladu s ideály socialismu. Řada velkých soukromých podniků byla vlastněna a řízena lidmi, kteří měli ve 30. letech „vykořisťovat“ společnost. Za války tyto podnikatelé často dle veřejného mínění spolupracovali s nacisty. Zestátnění podniků bylo zároveň způsobem, jak se s touto společenskou vrstvou vypořádat.

První vlna znárodnění se v Pasekách nedotkla žádného podniku. V roce 1948 však znárodnění pokračovalo druhou vlnou na základě zákonů schválených Národním shromážděním 27. a 28. dubna 1948, které se již mělo dotknout podniků s 50 a více zaměstnanci. Ve skutečnosti však podmínka o počtu zaměstnanců nebyla dodržovaná a pod národní správu se dostala většina firem, které měly nad 20 pracovníků.⁸⁷¹ Již v únoru a březnu byly do podniků dosazovány národní správy. Takto byl v Pasekách znárodněn závod Josef Nesvadba, továrna na dřevěné zboží, Paseky nad Jizerou. K dosazení národní správy došlo 1. března 1948. Národním správcem byl ustanoven Slavomír Nesvadba (čp. 94). Závod spadal pod Závody na hračky a dřevěné zboží, národní podnik Albrechtice.⁸⁷² Jednalo se přitom o jeden z těch podniků, které byly znárodněny neprávem, protože na pile pracovalo zhruba jen 25 dělníků.⁸⁷³

Druhá vlna znárodnění pokračovala i zestátněním drobného podnikání po celé ČSR, a to především v letech 1952-53 a 1956.⁸⁷⁴ Spolu s tím začala v roce 1948 příprava kolektivizace zemědělství, která se výrazně negativně dotkla drobných hospodářů v Pasekách nad Jizerou (především v podobě nesplnitelných požadavků na odvod dávek),

⁸⁶⁹ KUKLÍK, J. *Znárodněné Československo*. s. 322-324.

⁸⁷⁰ RÁKOSNÍK, J. a NOHA, J. *Kapitalismus*. s. 136.

⁸⁷¹ BĚLINA, P., HALADA, J., HRBEK, J., et al. *Dějiny*. s. 345-346.

⁸⁷² SOA Litoměřice – SokA Semily, f. ONV Jilemnice, inv. č. 370, sign. VI/1, kart. 102, Josef Nesvadba Paseky n. J. – Zavedení národní správy.

⁸⁷³ SOA Litoměřice – SokA Semily, f. MNV Paseky nad Jizerou, inv. č. 15, sign. 1.1, kart. 1, Statutární záležitosti, Dotazník, č.j. 295/47.

⁸⁷⁴ JANČÍK, Drahomír, LONDÁK, Miroslav, DUFEK, Pavel, et al. *Hospodářství a společnost*. In: KOCIÁN, Jiří a DEVÁTÁ, Markéta (ed.). *Únor 1948 v Československu: nástup komunistické totality a proměny společnosti*. Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 2011, 3, s. 185.

jak vypověděli pamětníci.⁸⁷⁵ Zkoumání vývoje v 50. letech však již není obsahem této práce. Níže uvedené podniky zůstaly v provozu a do roku 1948 byly soukromé.

Po roce 1945 fungovalo v Pasekách nad Jizerou celkem šest hostinců.⁸⁷⁶ V soukromém vlastnictví zůstalo také ruční tkalcovství Františka Bártla, které převzal v roce 1946 syn František, a obchod s látkami Alexandra Štěpánka.⁸⁷⁷ Podnikání znovu obnovil po válce Hynek Jón, který vlastnil mechanickou tkalcovnu čp. 80. Co se řemeslnických profesí týkalo, v Pasekách vykonávali živnost tři obuvníci, dva krejčí, tři truhláři, dva koláři, jeden kovář a jeden pletař (výroba pleteného zboží).⁸⁷⁸

Jak je zřejmé, většina drobných podnikatelů, mohla-li, pokračovala ve své činnosti i po válce. To se ale netýkalo mlynáře Theodora Koldovského, který uzavřel provoz Makovského mlýna čp. 85 a věnoval se raději restaurátérství.⁸⁷⁹ Druhý, ještě ve 30. letech fungující mlýn v Havírně, byl v provozu jen do roku 1938.⁸⁸⁰ V roce 1945 se tak mlynářské řemeslo z Pasek definitivně vytratilo.

4.4 Běžný život po válce

Pro běžné občany byla poválečná léta 1945 až 1948 obdobím na jednu stranu radostným, protože se těšili z konce války a většinou i z konce nacistické okupace obce. Byla to však také doba nejistoty, protože se poválečné čistky a nepokoje, které je

⁸⁷⁵ ŠTĚPÁNKOVÁ, Marie, rodačka z Pasek nad Jizerou [ústní sdělení]. Paseky nad Jizerou čp. 174, 11. ledna 2025.

NESVADBOVÁ, Vlasta, obyvatelka Pasek nad Jizerou [ústní sdělení]. Paseky nad Jizerou čp. 272, 12. ledna 2025.

⁸⁷⁶ Jednalo se o hostinec v čp. 242 Boženy Hajnové, čp. 222 Františka Hlouška, čp. 203 Marie Soukupové, čp. 251 Theodora Koldovského a Michala Zemánka (po roce 1947 Jana Krejčí), čp. 169 Roberta Schlesingera a čp. 177 Františka Pochopa.

Viz SOA Litoměřice – SokA Semily, f. MNV Paseky nad Jizerou, inv. č. 40, sign. 6.1, kart. 14, Seznam průmyslových podniků a řemeslných živností v Pasekách n. Jiz.

⁸⁷⁷ SOA Litoměřice – SokA Semily, f. MNV Paseky nad Jizerou, inv. č. 40, sign. 6.2, kart. 14, František Bártl obnovení živnosti č.j. 11390/45,

⁸⁷⁸ Obuvnictví se v obci věnovali Karel Votoček (čp. 120), Vilém Hanč (čp. 70) a Oldřich Jarý (čp. 16). Krejčími byli Vladimír Šimůnek (čp. 147) a Jan Malinský (čp. 174). Dále pracovali v Pasekách nad Jizerou truhláři Miloslav Čermák (čp. 22), Karel Hajna (čp. 261) a Jaroslav Brúna (čp. 229). Kolářství provozovali Ladislav Burgert (čp. 220) a Soběslav Nesvadba (čp. 147). V případě potřeby chodili místní do kovářny k Josefu Škrabálkovi (čp. 7). Pletením se zabýval Bedřich Soukup (čp. 159).

Viz Památník Zapadlých vlastenců v Pasekách nad Jizerou. Bez signatury, Společenstvo obuvníků. SOA Litoměřice – SokA Semily, f. MNV Paseky nad Jizerou, inv. č. 40, sign. 6.2, kart. 14, Seznam průmyslových podniků a řemeslných živností v Pasekách n. Jiz, 30/47.

⁸⁷⁹ SOA Litoměřice – SokA Semily, f. MNV Paseky nad Jizerou, inv. č. 40, sign. 6.2, kart. 14, Vzdání se živnosti.

⁸⁸⁰ Havírenský nebo Bartlův mlýn byl jedinečnou památkou lidové architektury. Ve svém díle Zapadlí vlastenci ho prvně zmínil Karel Václav Rais pod fiktivním jménem Žalaččin mlýn už v roce 1893. V roce 1931 o něm psal prozaik a dramatik Józsa Mikula, bratr básníka Ivana Javora. J. Mikula na jednu stranu vzpomínal na honosné štíty roubeného stavení, ale zároveň vnímal, že stavba byla už v té době ve velmi špatném stavu. Rodina Mikulových v mlýně ve 30. letech žila a hospodařila (asi do roku 1934).

V 50. letech opuštěný mlýn zchátral do takového stavu, že se stavba zcela zhroutila. Viz KUBÁT, Miroslav. *Mlýn z paseckých vzpomínek*. Krkonoše 1984, 10, s. 25.

provázely, mohly velmi snadno dotknout i nevinných občanů, například jen na základě nepravdivého udání. Dobrým příkladem bylo vyšetřování Oldřicha Hanouta, který, přestože se zapojil do protiněmeckého odboje, byl vyšetřován na základě udání anonyma.⁸⁸¹ Situace se začala částečně uklidňovat koncem roku 1945, kdy byl vydán dekret č. 137/1945 Sb.⁸⁸² Od té doby mohl být dán obžalovaný do vazby až na pokyn lidového soudu a osoby vyšetřované TNK zůstávaly během soudního řízení na svobodě.⁸⁸³

V pohraničním regionu se v té době pohybovali různí jednotlivci (často i ve skupinách), ať už šlo o válečné uprchlíky a zajatce nebo členy revolučních gard, kteří mohli být pro běžné občany rizikem. MNV proto zvažoval v roce 1946 zřízení hlídek, které by kontrolovaly dění v obci. V Pasekách už ale nebyla četnická stanice, a navíc byla ves rozlohou natolik rozsáhlá, že hlídky v malém počtu by neměly nejspíš žádný účinek.⁸⁸⁴ Bylo proto rozhodnuto, že občané mají hlásit každé sebemenší podezření rovnou SNB v Jablonci nad Jizerou, kam Paseky spadaly.⁸⁸⁵ Neklidné časy pokračovaly i následně, protože únorový komunistický převrat roku 1948 dával tušit, že dojde k velkým hospodářským změnám, které měly negativně ovlivnit životy Paseckých v dalších desetiletích.

Problémem byla rovněž komplikovaná měnová situace v zemi. V Pasekách nad Jizerou občané platili, podobně jako ve zbytku československého pohraničí, do května 1945 říšskou markou. Poté bylo na celém území ČSR v oběhu hned několik měn. Situaci měla vyřešit měnová reforma z 1. listopadu 1945, která zaváděla jednotnou měnu – československou korunu. Reforma ale stanovovala, že lidé mohli směnit

⁸⁸¹ O. Hanout byl nakonec očištěn, protože vyšetřování SNB žádnou protistátní činnost neodhalilo. Viz SOA Litoměřice – SokA Semily, f. MNV Paseky nad Jizerou, inv. č. 30, sign. 3.2, kart. 5, vysvědčení zachovalosti a národní spolehlivosti, Protokol z 2.11.1945.

⁸⁸² Ústavní dekret č. 137/1945 Sb. Ústavní dekret presidenta republiky o zajištění osob, které byly považovány za státně nespolehlivé, v době revoluční. *E-Sbírka* [online]. [cit. 2025-04-06]. Dostupné z: <https://www.e-sbirka.cz/sb/1945/137?zalozka=text>

⁸⁸³ MACHALA, J. *Retribuce*. s. 42-43.

⁸⁸⁴ SOA Litoměřice – SokA Semily, f. MNV Paseky nad Jizerou, inv. č. 1, kn. 1, Zápis z 31. ledna 1946, s. 1.

⁸⁸⁵ Už v době druhé světové války se řešilo, jakým způsobem bude vyřešen poválečný bezpečnostní aparát v osvobozeném ČSR. Problematikou se zabýval hlavně komunista Václav Nosek, který byl ministrem vnitra v první poválečné vládě. Ještě v Košicích byl vládou 17. dubna 1945 přijat návrh na novou organizaci bezpečnostních složek. Zrušeno bylo četnictvo a vznikl jednotný bezpečnostní aparát. 30. června byl výnosem vyhlášen SNB, který byl výkonným orgánem okresních a zemských národních výborů. Do jeho řad vstoupili většinou bývalí četníci a policisté.

Viz KVAPILOVÁ, Iva. *Přehled organizačního vývoje Sboru národní bezpečnosti v letech 1945-1950 se zaměřením na veřejně bezpečnostní (resp. pořádkovou a kriminální) složku*. Sborník Archivu Ministerstva vnitra 2003, 1, s. 68-69.

PEJČOCH, Ivo, TOMEK, Prokop a kol. *Od svobody k nesvobodě*. Praha: Vojenský historický ústav Praha, 2011, s. 68.

v poměru jedna ku jedné pouze 500 korun. Další peníze byli občané nuceni uložit na vázané vklady. Výběr vázaných vkladů byl možný jen s povolením MNV, který ovšem toto povalení vydával jen výjimečně. Při další měnové reformě roku 1953 došlo ke zrušení vázaných vkladů, a běžní obyvatelé tak přišli o uložené úspory.⁸⁸⁶ Měnová reforma z roku 1953 zároveň znamenala konec přidělového systému, protože ještě v letech 1945-1953 přetrvával na území ČSR přiděl základního zboží (hlavně potravin) na lístky.⁸⁸⁷

40. léta ale přinesla současně i jistý technologický pokrok, který se na životě místních pozitivně projevil. Došlo k výraznému posunu v dopravě, přestože do té doby zůstávala většina obecních cest stále nesjízdných pro motorová vozidla.⁸⁸⁸ Motorové dopravní prostředky již nebyly úplnou vzácností – například národní správa pasecké lepenkárny spravovala hned čtyři nákladní auta. Kromě toho auto vlastnili čtyři občané a jedno auto sloužilo pro potřeby MNV. Rozšířilo se také množství motocyklů, kterých dle stavu z října 1945 jezdilo po obci 20.⁸⁸⁹ Kromě toho bylo k dopravě, a hlavně rovněž pro zemědělskou činnost, využíváno 10 koní, kteří byli v obci k roku 1945 chováni.⁸⁹⁰ V zemědělství však nedošlo po válce k žádnému výraznějšímu pokroku, protože na horské polnosti v prudkých svazích nebylo možné využít nic jiného než lidskou, potažmo koňskou sílu. V minulé podkapitole zmíněná emigrace, tedy snižování počtu stálých osadníků, zapříčinila, že se celkový rozsah upravených polí v katastru obce zmenšoval a nahrazovaly je louky a lesy.

S odlivem obyvatelstva souviselo také to, že došlo k celkovému úbytku vzdělávacích a kulturních pracovišť a organizací (včetně úbytku jejich členů) v Pasekách. Pro období po roce 1945 bylo charakteristické zmenšování počtu zaměstnanců ve státní správě v malých obcích, což se dotklo i Pasek. Hned po roce 1945 byla definitivně uzavřena škola v Havírně, která sloužila v předchozích letech okupace jako zimní expozitura. Dříve dvoutřídní obecní škola v Pasekách byla přeměněna na jednotřídní.

⁸⁸⁶ PADEVĚT, J. *Kronika*. s. 239.

⁸⁸⁷ ŠTĚPEK, Jiří. *Přídělové systémy na československém území v letech 1939-1953*. Archivní časopis 2010, 60, s. 366, 383.

⁸⁸⁸ Pasecké MNV si bylo tohoto nedostatku vědomo. V zápisech ze schůzí MNV v letech 1945 až 1948 bylo možné nalézt spousty zmínek o potřebě opravit obecní cesty, třeba i převodem jejich vlastnictví do majetku okresu.

Viz SOA Litoměřice – SokA Semily, f. MNV Paseky nad Jizerou, inv. č. 1, kn. 1, Zápis z 31. ledna 1946, s. 1.

⁸⁸⁹ SOA Litoměřice – SokA Semily, f. MNV Paseky nad Jizerou, inv. č. 32, sign. 4.1, kart. 6, Evidence a správa majetku, Soupis a registratura motor. vozidel v Pasekách n./Jiz. č.j. 78/45.

⁸⁹⁰ SOA Litoměřice – SokA Semily, f. MNV Paseky nad Jizerou, inv. č. 48, sign. 10.2, kart. 15, Zemědělská výroba, Soupis koní č.j. 110/45.

Pasecké děti proto musely od páté třídy docházet pěšky do školy v Jablonci nad Jizerou.⁸⁹¹

V důsledku zmenšení počtu paseckých škol došlo k velkému snížení počtu žáků, kterých bylo ve školním roce 1945-46 na škole jen 23. Na škole docházelo také k častým personálním změnám na pozici řídícího učitele. Postupně se zde vyměnili Jaroslav Trnka od září 1945 do dubna 1946, Gabriela Krýzlová od května 1946 do června 1947 a nakonec od září 1948 Alois Bulušek (nar. 3. ledna 1919 ve Valteřicích). Poslední jmenovaný převzal školu ve stavu, kdy byl počet žáků na historickém minimu – zařízení navštěvovalo pouze 15 dětí. A. Bulušek se ale ukázal jako schopný učitel. Z velké části díky jeho zásluze došlo k opětovnému nárůstu žáků a v roce 1955 ke znovuzavedení druhé třídy.⁸⁹² Na A. Bulušku vzpomínala M. Štěpánková, která do jeho hodin docházela v 50. letech. Popisovala ho jako člověka mnoha zájmů – věnoval se malování, fotografování, psaní kroniky a hraní divadla. Krkonošská ves v něm získala nejen dobrého učitele, ale i organizátora kulturního života.⁸⁹³

Kromě fungování místních škol se měla tendence zmenšování počtu úřadů projevit i na místní poště, kterou plánovalo ředitelství pošt zrušit. První náznak intence pocházel z roku 1946, kdy byl do obce zaslán návrh na zrušení místní pobočky.⁸⁹⁴ Obyvatelé Pasek proti tomuto návrhu protestovali a poštu se podařilo zachovat.⁸⁹⁵

Řadu dalších věcí museli však Pasečtí, podobně jako dříve, vyřizovat v okolních obcích. Například přímo v Pasekách nad Jizerou stále nebyla dostupná žádná odborná zdravotní péče. Pasečtí proto většinou docházeli do Jablonce nad Jizerou k lékařům Karlu Messnerovi a Vlastimilu Matouškovi.⁸⁹⁶ V poválečné době bylo také čím dál častější, že matky jezdily před porodem dítěte do nemocnice, což potvrdila M. Štěpánková narozená

⁸⁹¹ NESVADBOVÁ, Vlasta, obyvatelka Pasek nad Jizerou [ústní sdělení]. Paseky nad Jizerou čp. 272, 12. ledna 2025.

⁸⁹² SOA Litoměřice – SOKA Semily, f. Obecná škola Paseky nad Jizerou, sign. 338, s. 339-347.

⁸⁹³ ŠTĚPÁNKOVÁ, Marie, rodačka z Pasek nad Jizerou [ústní sdělení]. Paseky nad Jizerou čp. 174, 11. ledna 2025.

⁸⁹⁴ SOA Litoměřice – SOKA Semily, f. MNV Paseky nad Jizerou, inv. č. 40, sign. 6.4, kart. 14, Nebytové prostory (poštovní úřad), Zrušení pošt. úřadu v Pasekách n. Jiz. čj. 891/46.

⁸⁹⁵ V roce 1945 pracovali na paseckém poštovním úřadě tři zaměstnanci – vedoucí Marta Patůčková a listonoši Karel Voček a Josef Waldmann. M. Patůčkovou nahradil vzápětí Josef Havlík ze Zlaté Olešnice. V roce 1947 bylo rozhodnuto, že Karel Votoček bude kvůli malému vytížení přesunut na poštu v Jablonci nad Jizerou. O dva roky později byl podobným způsobem přesunut i J. Havlík. Poště o jednom zaměstnanci tak hrozilo úplné zavření. Pasečtí ale situaci vyřešili tím, že začali předplácet periodika ve velkém množství. V roce 1961 tak 540 obyvatel předplácelo 628 kusů novin a časopisů. Díky tomu se podařilo místním zavření poštovního úřadu zabránit.

Viz Památník zapadlých vlastenců v Pasekách nad Jizerou. Obecní kronika vedená od r. 1923, s. 89.

⁸⁹⁶ SOA Litoměřice – SOKA Semily, f. MNV Paseky nad Jizerou, inv. č. 54, sign. 15.1, kart. 19, Zdravotnictví, 796/46.

Památník zapadlých vlastenců v Pasekách nad Jizerou. Obecní kronika vedená od r. 1923, s. 83.

roku 1946 v nemocnici ve Vysokém nad Jizerou. Tu jako novorozeně přivezli rodiče do Pasek na saních tažených koňmi.⁸⁹⁷

S osvobozením se do Pasek vrátil kulturní život, nikoliv však v takovém rozsahu jako dříve. Spolková činnost byla za války v obci zcela přerušena a toto přerušení zapříčinilo, že část uskupení nebyla již po roce 1945 obnovena. Celkově lze říci, že válečné roky definitivně ukončily období největšího kulturního a společenského rozkvětu obce, což souviselo i se stálým úbytkem obyvatel, který byl charakteristický pro celé 20. století.⁸⁹⁸

Některá velká uskupení, jež měla před válkou velkou členskou základnu a dlouhou tradici, byla však i přes výše uvedené prakticky hned po válce obnovena. Tělocvičná jednota Sokol Paseky nad Jizerou obnovila svou činnost již 8. května 1945, což oznámila ONV v Jilemnici v srpnu 1945 prostřednictvím dochovaného dopisu. Na valné hromadě konané 7. června 1945 byli zvoleni stejní funkcionáři, kteří zastávali své pozice v roce 1938.⁸⁹⁹ Sokol, neaktivnější poválečný spolek v obci, řešil po roce 1945 především otázku navrácení sokolovny, budovy dostavěné v roce 1938, která však byla ještě v témže roce zabavena Němci. Po roce 1945 připadla sokolovna závodním výborům, které ji chtěly využívat pro rekreaci svých zaměstnanců (podobně jako předtím nacisté).⁹⁰⁰ Budova jim připadla z toho důvodu, že posledním vlastníkem sokolovny byla německá firma, které byla po válce nemovitost zabavena a dána do prozatímní národní správy. S tímto řešením pochopitelně pasecká tělovýchovná jednota nesouhlasila a vstoupila

⁸⁹⁷ ŠTĚPÁNKOVÁ, Marie, rodačka z Pasek nad Jizerou [ústní sdělení]. Paseky nad Jizerou čp. 174, 11. ledna 2025.

⁸⁹⁸ Toto tvrzení bylo do jisté míry diskutabilní. Přestože již nikdy nebyly spolky v Pasekách tak početné a aktivní jako tomu bylo na přelomu 19. a 20. století a v první půli 20. století do roku 1938, stále vznikaly nové možnosti kulturního využití. V 50. letech vznikl ve svahu nad kostelem venkovní divadelní amfiteátr, kde se hrála divadla, která pořádali pasečtí Sokolové.

V roce 1952 proběhl Pasecký festival, což byla pro obec velká událost. Týdenní slavnost se týkala především divadla a hudby. Divadelní inscenace nazkoušeli pasečtí divadelní ochotníci ve spolupráci s žáky jilemnického gymnázia. Na festivalu účinkovali hudebníci z Pasek i z širokého okolí. Celou akci zorganizovali jilemnický gymnaziální profesor Luděk Kult a členové paseckého Sokola. Na přes rok však komunistická cenzura pořádání dalšího ročníku festivalu nepovolila, a tak se slavnosti opětovně neopakovaly.

Dalo by se tak říci, že v následujících letech byly velké snahy o udržení kulturního života, které však narážely na nesmlouvavý komunistický režim 50. let.

Viz Památník zapadlých vlastenců v Pasekách nad Jizerou. Obecní kronika vedená od r. 1923, s. 78.

WALDMANN, Josef. *50 let uplynulo od prvního Paseckého festivalu*. Pasecké čtení 2002, 2, s. 4-5.

⁸⁹⁹ Funkci starosty spolku vykonával Julius Schlesinger z Pasek čp. 112, místostarostou byl Miroslav Štěpánek z domu čp. 262, náčelníkem Bedřich Beuer ze stavení čp. 77 a náčelnicí Anna Holubcová z čp. 233.

Viz SOA Litoměřice – SokA Semily, f. ONV Jilemnice, inv. č. 204, sign. IV/2-35, kart. 44, Spolky Paseky nad Jizerou 1-6.

⁹⁰⁰ Památník Zapadlých vlastenců v Pasekách nad Jizerou. SOKOL v Pasekách nad Jizerou, s. 5.

do soudního jednání s Fondem národní obnovy v Liberci, který nakonec uznal nárok paseckého Sokola na budovu, ale jen pod podmínkou zaplatí-li spolek částku, která byla údajně do budovy mezičasem investována. Nakonec dal soud za pravdu paseckému spolku, a ten tak nemusel za budovu nic doplácet. Sokolovna byla Paseckým vrácena v roce 1947.⁹⁰¹ V roce 1948 došlo ve vedení organizace ke změně – novým starostou se stal Miloslav Štěpánek (čp. 262).⁹⁰² Přestože prakticky nepochybně docházelo k vyvíjení sportovní a kulturní činnosti, nedochovaly se o ní žádné konkrétní informace. Jednota zůstala aktivní i po roce 1948.

Sbor dobrovolných hasičů v Pasekách nad Jizerou, jeden ze dvou hasičských sborů, začal také znovu fungovat, a to pod vedením Bohuslava Schováňka.⁹⁰³ V roce 1947 už bylo dle dotazníku ke sboru přihlášeno 36 členů, z toho bylo 35 schopno výjezdu. K dopravě stříkačky a mužstva se používalo soukromé auto nebo koně. Přestože bylo v obci k roku 1947 sedm funkčních zádržných nádrží na vodu, dostupnost k vodním zdrojům v případě požáru nebyla dostatečná. To souviselo s nesoustavnou zástavbou obce a horským terénem. Dalším, o něco menším problémem, který museli hasiči řešit, byl špatný stav cest vedoucích k jednotlivým stavením v obci.⁹⁰⁴

Pasečtí hasiči se přitom snažili vyvíjet také kulturní činnost. V letech 1946 až 1948 uspořádali každoročně jeden ples (od roku 1947 ve spolupráci s paseckým Sokolem). V roce 1948 se navíc plánovalo konání velké oslavy u příležitosti 60 let existence sboru, ale v nastalých politických podmínkách bylo od pořádání slavnosti upuštěno. V letech 1945 až 1948 nebyl sbor účasten žádného požáru.⁹⁰⁵

I členové Sboru dobrovolných hasičů v Havírně počali opětovně vyvíjet činnost. Požárníci z Havírnky uspořádali první poválečnou valnou hromadu už 14. července 1945,

⁹⁰¹ SOA Litoměřice – SokA Semily, f. Lidový soud Jilemnice, inv. č. 71, sign. Nc I 1949, kart. 9, Občanské spory, Právní věc Restituce, s. 2.

⁹⁰² Bývalý starosta spolku J. Schlesinger přešel do funkce místostarosty. Oba čelní představitelé si tak vyměnili místa. Ke změně došlo i na postech náčelníka a náčelnice, jimiž byli nově Oldřich Hanout (čp. 57) a Milada Štěpánková (čp. 262).

Viz SOA Litoměřice – SokA Semily, f. ONV Jilemnice, inv. č. 366, sign. IV/2-32, kart. 97, Spolky Paseky nad Jizerou 1-4, 9/48.

⁹⁰³ B. Schováňka zastupoval náměstek Miloslav Jarý. Velitelem byl Ludvík Patočka a zástupcem velitele Josef Kučera.

Viz SOA Litoměřice – SokA Semily, f. ONV Jilemnice, inv. č. 204, sign. IV/2-35, kart. 44, Spolky Paseky nad Jizerou 1-6, Seznam představenstva.

⁹⁰⁴ Tento problém chtěli požárníci řešit zakoupením nového odpruženého podvozku pro stříkačku. To, zda k zakoupení nového podvozku došlo, nebylo možné z dochovaných archivních materiálů zjistit.

Viz SOA Litoměřice – SokA Semily, f. MNV Paseky nad Jizerou, inv. č. 15, sign. 1.1, kart. 1, Statutární záležitosti, Dotazník, č.j. 295/47.

⁹⁰⁵ Památník zapadlých vlastenců v Pasekách nad Jizerou. Pamětní kniha sboru dobrovolných hasičů v Pasekách n. Jiz. s. 168-169.

kdy si zvolili nové vedení.⁹⁰⁶ Hasiči v Havírně měli k roku 1947 27 členů, z toho byly dvě ženy.⁹⁰⁷ O jejich další činnosti do roku 1948 se však dochovalo minimum zpráv.

Dva dochované dopisy s žádostí o přiděl včelařského cukru pro 127 včelstev naopak dokazují, že byl aspoň dílčím způsobem obnoven včelařský spolek, jehož předsedou byl Karel Pfeifer (čp. 150).⁹⁰⁸ Jako zcela nový spolek byl v březnu 1948 založen Svaz české mládeže v Pasekách nad Jizerou, v čele s předsedou Jaroslavem Soukupem. O jeho činnosti v letech 1945 až 1948 nebylo možné dohledat podrobnější informace. Zjistit šlo pouze to, že se vedení spolku scházelo v hostinci paní Boženy Hajnové (čp. 242).⁹⁰⁹ V roce 1949 pak organizace zanikla a nahradila ji nová – Svaz československé mládeže. Dle dekretu č. 130/1945 Sb. musela být v obci zřízena také místní rada osvětová (dále jen MRO), která byla v Pasekách devítičlenná. V jejím čele stáli Karel Votoček jako předseda a jako tajemník MRO od roku 1948 Alois Bulušek.⁹¹⁰ Rada měla dle dekretu pečovat o činnost osvětovou, tedy kulturní a politickou. V případě Pasek nad Jizerou však pamětníci vypověděli, že středobodem veškeré kulturní činnosti po roce 1945 byla místní sokolská jednota, a to i přes oficiální zrušení Sokola v roce 1956.⁹¹¹

Kromě spolků začala v obci v roce 1945 opětovně fungovat obecní knihovna, umístěná ve školní budově, a také sokolská knihovna zřízená v sokolovně. Obecním knihovníkem byl ustaven Petr Kučera (čp. 120), který byl ve funkci i před rokem 1938. V zimě na přelomu let 1945 a 1946 se police obou knihoven začaly rychle plnit starými výtisky, protože v říjnu 1938 byly knihy z obou sbírek rozebrány a ukryty mezi místními. Touto činností se podařilo zachovat 750 knih z původních kolekcí.⁹¹² Po roce 1945

⁹⁰⁶ Starostou spolku si zvolili hasiči F. K. Pacholík. Toho zastupoval Robert Šlesinger. Velitelem byl František Štěpánek a místoveličem Josef Patočka.

Viz SOA Litoměřice – SokA Semily, f. ONV Jilemnice, inv. č. 204, sign. IV/2-35, kart. 44, Spolky Paseky nad Jizerou 1-6, Přihlášení hasičské činnosti č.j. 12/45.

⁹⁰⁷ SOA Litoměřice – SokA Semily, f. MNV Paseky nad Jizerou, inv. č. 15, sign. 1.1, kart. 1, Statutární záležitosti, č.j. IV-2d-80-1947.

⁹⁰⁸ SOA Litoměřice – SokA Semily, f. MNV Paseky nad Jizerou, inv. č. 19, sign. 2.2, kart. 2, Spolupráce se společenskými organizacemi, Cukr pro pozdim. krmení včel.

⁹⁰⁹ SOA Litoměřice – SokA Semily, f. ONV Jilemnice, inv. č. 366, sign. IV/2-32, kart. 97, Spolky Paseky nad Jizerou 1-4, Spolek „Svaz české mládeže“ 5637/5-1947

⁹¹⁰ SOA Litoměřice – SokA Semily, f. MNV Paseky nad Jizerou, inv. č. 57, sign. 17.1, kart. 19, Kultura, Jmenování tajemníka MRO v Pasekách n. Jiz. 1162/48.

⁹¹¹ ŠTĚPÁNKOVÁ, Marie, rodačka z Pasek nad Jizerou [ústní sdělení]. Paseky nad Jizerou čp. 174, 11. ledna 2025.

⁹¹² SOA Litoměřice – SokA Semily, f. MNV Paseky nad Jizerou, inv. č. 57, sign. 17.1, kart. 19, Kultura, Hlášení ohledně knihovny.

obnovili místní i chrámový sbor, jehož členové v kostele zpívali několikrát do roka až do 50. let. Ústředními postavami byli Hynek Jón a Petr Schovánek.⁹¹³

V obci měli Pasečtí nově možnost i dalšího kulturního vyžití v podobě putovního kina, které poprvé dorazilo do obce pravděpodobně v říjnu 1948. Filmová projekce vyvolala smíšené pocity, neboť se promítaly výhradně snímky s výchovně ideologickým zaměřením.⁹¹⁴ Putovní kino bylo možné navštívit každoročně vždy po dobu 14 dní, a to až do roku 1960.⁹¹⁵

Co se týče pracovní náplně, větší část Paseckých pokračovala v práci v místních továrnách, do nichž i během okupace horalé nuceně docházeli. Někteří se vrátili na svá drobná hospodářství a kombinovali práci na vlastním s prací v závodech. Na konci 40. let a v dalším období pracovala většina místních v papírně v Makově nebo v závodech ve Vilémově.⁹¹⁶ Také se znovu objevil dříve populární přivýdělek – návlek korál. Někteří občané si přivydělávali řezbářstvím, jako například Karel Votoček, který vyráběl betlémy a Krakonoše. Této výrobě se věnoval také Josef Waldmann (ten ale více až v pozdější době, v 60. a 70. letech).⁹¹⁷ Starousedlíci, kteří v krkonošské vsi zůstali bydlet, se v některých ohledech snažili udržet starý způsob života, a to i v pozdější době, což potvrdil například Luboš Waldmann (nar. 1959), který vzpomínal, že v dětství jedl u prarodičů v Pasekách hlavně jednoduchá jídla.⁹¹⁸

⁹¹³ ŠTĚPÁNKOVÁ, Marie, rodačka z Pasek nad Jizerou [ústní sdělení]. Paseky nad Jizerou čp. 174, 11. ledna 2025.

⁹¹⁴ SOA Litoměřice – SokA Semily, f. MNV Paseky nad Jizerou, inv. č. 57, sign. 17.1, kart. 19, Kultura, Československý státní film odd. úzkých filmů v Pasekách nad Jizerou, s. 1-2.

⁹¹⁵ Památník zapadlých vlastenců v Pasekách nad Jizerou. Obecní kronika vedená od r. 1923, s. 80.

⁹¹⁶ ŠTĚPÁNKOVÁ, Marie, rodačka z Pasek nad Jizerou [ústní sdělení]. Paseky nad Jizerou čp. 174, 11. ledna 2025.

⁹¹⁷ Mýtický duch hor Krakonoš byl postavou rozšířenou původně lidovým vyprávěním. Vznikl ve dvou podobách – v německé a české, což bylo v českoněmeckém pohraničí zcela logické. Postava Krakonoše byla charakteristická tvrdým chováním (souvisejícím s náročnými přírodními podmínkami Krkonoš). Jednalo se ale o ducha spravedlivého, který pomáhal hlavně potřebným a chudým lidem. Na konci 18. století pronikl Krakonoš do literatury a ve 20. století do televize. Stal se z něj proto symbol nejvyšších českých hor a starých časů.

Výroba dřevěných postav Krakonošů byla rozšířena až s nastupující vlnou turismu ve 20. století. V Pasekách nad Jizerou nebyla tak častá jako jinde, ale několik rodin se jí okrajově zabývalo.

Viz ŠTĚPÁNKOVÁ, Marie, rodačka z Pasek nad Jizerou [ústní sdělení]. Paseky nad Jizerou čp. 174, 11. ledna 2025.

ŠVEC, Jiří. *Zajímavosti: Krakonoš*. Krkonoše 1976, 5, s. 30.

HONZL, Ivan: *Několik příspěvků k představám o Krakonošovi*. In: ŠVEC, Jiří (red.). *Krkonoše - Podkrkonoší: vlastivědný sborník prací pod patronací filosofické fakulty UP v Olomouci*. Havlíčkův Brod: Východočeské nakladatelství, 1983, 7, s. 343.

KOUDELKOVÁ, Eva. *První česká knížka o Krakonoši*. In: KOUDELKOVÁ, Eva (ed.). *Čtení o Krakonošovi: sborník studií (převážně) o literárních podobách vládce hor*. Liberec: Bor, 2002, s. 36.

FLOUSEK, J., HÁJKOVÁ, O., ŠTURSA, J., et al. *Krkonoše*. s. 521.

⁹¹⁸ WALDMANN, Luboš, obyvatel Pasek nad Jizerou [ústní sdělení]. Paseky nad Jizerou čp. 2, 11. ledna 2025.

Mladší ročníky, které za války dokončily obecní školu a musely hned začít pracovat, se nyní hlásily do učení a do měšťanských škol, což byl například případ Jiřího Sajdla (nar. 13. července 1927).⁹¹⁹

V letech 1947 a 1948 začal v obci též pozvolna ožívat turismus, který byl za války a v prvních divokých poválečných letech utlumen. Pro pasecké osadníky to byla pozitivní zpráva, protože na návštěvnících vydělávala jak místní obec, tak někteří obyvatelé. Z domů, které zůstaly opuštěné po odstěhovaných „Pasečácích“, se však začaly stávat rekreační objekty až později. Takzvané chalupaření se v Pasekách rozmohlo až v 60. a 70. letech.⁹²⁰ Ve 40. a 50. letech tedy Paseky navštěvovali hlavně turisté, ale nikoliv v takových počtech jako za první republiky.⁹²¹ Z doby 1945 až 1948 se také dochoval odkaz na zajímavý případ, kdy měli rekreanti výrazně poničit jeden z pronajatých domů v Pasekách, v části obce Zabyly.⁹²² Nebylo jasné, jak byl případ vyřešen, ale situace poukázala na to, jak se turisté v opuštěných staveních v obci mnohdy chovali. I v obecní kronice zazněla (v obecné rovině) kritika turistů, kteří se někdy chovali vůči místním bezohledně.⁹²³

Pro pasecké obyvatele tak byla doba let 1945 až 1948 spíše dobou převratných změn než návratů. Politické změny v roce 1948 navíc přinesly další novoty, které se měly na životě běžných krkonošských usedlíků v následujících letech podepsat především negativně.

⁹¹⁹ SOA Litoměřice – SokA Semily, f. MNV Paseky nad Jizerou, inv. č. 46, sign. 9.1, kart. 15, Pracovní síly, Potvrzení 762/46.

⁹²⁰ Památník zapadlých vlastenců v Pasekách nad Jizerou. Obecní kronika vedená od r. 1923, s. 84.

⁹²¹ ŠTĚPÁNKOVÁ, Marie, rodačka z Pasek nad Jizerou [ústní sdělení]. Paseky nad Jizerou čp. 174, 11. ledna 2025

⁹²² Františka Čechová se s rodinou v roce 1945 přestěhovala ze Zabyly z usedlosti čp. 210 do jednoho z opuštěných domů (po vysídlených Němcích) v nedalekém Vilémově. V roce 1948 rodina Čechových prodala prázdný dům v Pasekách čp. 210 skautskému oddílu z Železného Brodu. Skautky však měly v době pronájmu v domě založit požár, který budovu do značné míry poškodil. Čechovi pak pochopitelně celou věc řešili přes železnobrodské MNV a žádali finanční náhradu.

Viz SOA Litoměřice – SokA Semily, f. MNV Paseky nad Jizerou, inv. č. 25, sign. 2.4.1.3, kart. 3, Veřejný pořádek – přestupky, Oznámení z 13. září 1948.

⁹²³ Turisté měli v letních měsících ve velkém sbírat po lesích houby a lesní plody, což netěšilo místní, kteří museli přes léto pracovat a v lesích na ně už skoro nic nezbylo. Také Pasecké netěšilo, že takzvaní „letňáci“ (většinou z Prahy) nebyli většinově ochotni pomoci při pracích na poli.

Viz Památník zapadlých vlastenců v Pasekách nad Jizerou. Obecní kronika vedená od r. 1923, s. 85.

5. O místních domovních názvech

Výrazným specifikem obce, které částečně přetrvalo do 21. století, je fenomén místních názvů jednotlivých domů. Prakticky každá chalupa měla svoje jméno, a tak kromě názvů jednotlivých částí obce existovala i tato označení známá a používaná místními obyvateli pro snadnější orientaci – takzvané příšlapky.⁹²⁴ Důvod, proč byla pojmenování používána v takové míře, je neznámý. Mohlo to však souviset především s tím, že v Pasekách žila řada rodin s identickým příjmením. Z kronik bylo zřejmé, že častá příjmení v obci byla například Štěpánek, Kučera, Jarý, Čermák nebo Nesvadba. Také platilo, že obci nikdy nebyly pojmenovány jednotlivé ulice. Vzhledem k tomu mohlo docházet k časté záměně jmen, a bylo proto nutné pojmenovávat jednotlivé domy v Pasekách různě. Většina z názvů používaných ve 20. století se s vymíráním starší generace přestala používat, některé však zůstaly populární, což dokazuje jejich zapsání v aktuální podobě map (v roce 2025) na internetové stránce Mapy.cz.

Nejstarší pojmenování domu, které bylo používáno pravděpodobně po celou dobu existence obce Paseky, bylo Na Zvonici, jméno patřící domu čp. 2. Název souvisel s historickou funkcí budovy, respektive předmětu umístěného v blízkosti stavení, jak bylo zapsáno v kronice D. Waldmana:

*„V době, kdy v Pasekách ještě nebyl kostel, stály pod domem dva vzrostlé buky, mezi nimi byl umístěn zvon, na který se zvonilo. I když postavením kostela tato zvonice zanikla, příslotek domu „Na Zvonici“ nebo i „Zvonice“ se udržel do dneška.“*⁹²⁵

Některá oikonyma (vlastní jména místní) vznikla na základě funkce budovy, respektive činnosti, která byla v daném domě vykonávána někdy v minulosti. Například v domě čp. 8 U Záměrů byly, jak vypověděla paní Marie Štěpánková, skladovány míry a váhy, které Pasečtí používali.⁹²⁶

Místní názvy mohly vzniknout taky podle řemesel, které vykonával někdo z osadníků daného domu. Na dům čp. 151 zavzpomínal ve svých zápisech F. Patočka. Domu se říkalo U Kolářů dle ústní tradice proto, že první z rodu Patočků, jenž v něm bydlel, byl kolář.⁹²⁷

⁹²⁴ DUŠEK, L. *Krkonošští rodáci vzpomínají* 5, s. 73-74.

⁹²⁵ Kronika Drahoslava Waldmanna, s. 1.

⁹²⁶ ŠTĚPÁNKOVÁ, Marie, rodačka z Pasek nad Jizerou [ústní sdělení]. Paseky nad Jizerou čp. 174, 11. ledna 2025.

⁹²⁷ Památník zapadlých vlastenců v Pasekách nad Jizerou. Paměti a zápisky Františka Patočky. Dolní Rokytnice n/Jiz. čp. 146. s. 13.

Další domy byly pojmenovány podle rodiny nebo usedlíka. Například ve stavení čp. 11 bydlel na přelomu 18. a 19. století Josef Koldovský, kterému se říkalo Tomšík nebo také Žlutý voják. Nejspíše se jednalo o významnou osobnost, protože byl zmíněn i v úvodu obecní kroniky v souvislosti se školstvím a obchodem. Jednalo se o prvního doloženého člověka, který v Pasekách (do roku 1791) neoficiálně vyučoval místní děti. Zároveň to byl obchodník s přízí.⁹²⁸ Podle něj se tak vžilo pojmenování pro domek čp. 11. Žlutý voják.

Často názvy odkazovaly na polohu, kde se daná usedlost nacházela. Někdy se jednalo o umístění domu u jiné významné stavby. To se týkalo i domu čp. 148 Za Kostelem, který opravdu stál v blízkosti kostela svatého Václava. Jindy byla stavení pojmenována podle krajinné (přírodní) zvláštnosti. Tak tomu bylo dozajista u chalupy čp. 138 Na Skále, pod níž ve svahu jsou dodnes viditelné skalní útvary, nebo u domku čp. 63 V Zátoci, který stojí dodnes v meandru řeky Jizery.

Výjimečně nesou stavení svá jména po známějších jménech místních, a to i zahraničních. Dobrým příkladem je označení Bosna pro usedlost čp. 39. Přestože původ jména nebyl písemně dohledatelný, pochází dle ústně předávané informace od paseckého vojáka nebo vojáků, kteří měli za první světové války sloužit v Bosně a ve stavení následně žili. Podobně to bylo s opodál stojícím domem čp. 239 pojmenovaným Klobuk podle stejnojmenné vesnice v dnešní Bosně a Hercegovině.⁹²⁹

Níže byla uvedena tabulka všech dohledatelných pomístních názvů v době 20. až 50. let. Nebyly zkoumány změny ani původ všech pojmenování. Zároveň nebyla součástí výzkumu jména starší a novější, která nebyla ze zmíněného období. Zeleně byla v tabulce označena ta jména, která jsou dnes kodifikována na webovém serveru Mapy.cz.

Za pozornost stojí povšimnout si opakujícího se lingvistického specifika. Ve velké části podstatných jmen následujících po předložce používali horalé krácení vokálu (samohlásky) na poslední slabice v plurálu, především „ů“ na „u.“ O tomto jevu nebylo možné dohledat informace ani ve *Slovníku podkrkonošského nářečí* ani v *Podkrkonošském slovníku*.⁹³⁰ Z toho vyplynulo, že se nejednalo o nářeční specifikum typické pro Podkrkonoší. Pravděpodobnější bylo, že se jednalo o rys obecné češtiny, dodnes masově praktikované nespisovné formy jazyka určené primárně k běžné ústní

⁹²⁸ Památník Zapadlých vlastenců v Pasekách nad Jizerou. Obecní kronika vedená od r. 1923, s. 5.

⁹²⁹ ŠTĚPÁNKOVÁ, Marie, rodačka z Pasek nad Jizerou [ústní sdělení]. Paseky nad Jizerou čp. 174, 11. ledna 2025.

⁹³⁰ BACHMANNOVÁ, J. *Slovník*.

BACHMANNOVÁ, Jarmila. *Podkrkonošský slovník*. Praha: Academia, 1998.

(nikoliv psané) komunikaci.⁹³¹ Zapisovatelé pomístních názvů totiž zapsali názvy tak, jak se používaly v ústní podobě, a to proto, že v psaném textu se objevovala tato jména jen minimálně. Dohledatelné byly varianty se spisovně správným koncovým dlouhým vokálem i kráceným. Záleželo na zvyku konkrétního jednotlivce.

Tabulka pomístních názvů používaných v Pasekách nad Jizerou ve 20. až 50. letech 20. století.⁹³²

ČP	Označení z 20. a 30. let 20. stol.	Označení ze 40. a 50. let 20. stol.
čp. 1	Petrohrad	Petrohrad / Na Mňoukově / Na Vršku
čp. 2	Zvonice	Na Zvonici
čp. 3	Kazdice	Na Metelčici / Kazdice
čp. 4	Tomšov	Na Tomšově
čp. 5		U Jirů
čp. 6	Kazdice	Kazdice / Na Kazdici
čp. 7	U Tříčáků	U Tříčáků
čp. 8	U Záměrů	U Záměrů
čp. 9	Na Kalcovi	Cardalka / U Kalců
čp. 10		U Chrta
čp. 11	U Pavelků	U Pavylků / Žlutý voják
čp. 12	U Pavelků ⁹³³	U Pavylků / Na Vítově
čp. 13	U Kovářů	U Kovářů
čp. 14	U Vašků	U Vašku
čp. 15	Vedle Dvorku	U Martiny / U Jenčků
čp. 16	U Vršťálků	U Podivínů / U Vršťálku
čp. 17	U Konšanta	U Cifrinky / U Konšanta
čp. 18	U Ševců	U Míny / U Ševců pod Pičmonkou
čp. 19	U Vedralů	Na Vedralce / U Ševců
čp. 20	Na Pičmonce	Na Pičmonce
čp. 21	U Petrů	U Petrů / Hermína
čp. 22		U Maxy / U Maxů
čp. 23	U Melišků	U Melišky / U Rajmunda
čp. 24	Hrobařka	Hrobařka

⁹³¹ SGALL, Petr a HRONEK, Jiří. *Čeština bez příkras*. Jinočany: H & H, 1992, s. 34.

⁹³² Památník Zapadlých vlastenců v Pasekách nad Jizerou. Bez signatury, Soupis domů v obci. Paseky nad Jizerou.

Památník Zapadlých vlastenců v Pasekách nad Jizerou. Bez signatury, Patočkův seznam domovních názvů.

Soukromá sbírka. Bez signatury, Soupis domovních názvů od Marie Štěpánkové.

⁹³³ Dnes nový dům na místě původního stavení.

Viz BARIAKOVÁ, Andrea. *Historie číslování domů v Pasekách*. Pasecké listy 2025, 107, s. 13.

čp. 25	U Celfotrů	U Celfotrů / U Celfotra
čp. 26	Pasíčka	Hoření Pasíčka / Pasíčka / V Pasíčce
čp. 27	Chudobinec	Chudobinec / Ve Skalí / U Hajníka
čp. 28	U Stanováků	U Stanováka / Smorádek
čp. 29 ⁹³⁴		Domoviště u hrobařky
čp. 30 ⁹³⁵	Za Vrškem	Pod Hájem
čp. 31 ⁹³⁶		Domoviště u struhaře /U Stuhařů
čp. 32	U Pilařů	U Zajicu (Za Vrškem)
čp. 33	Tomšov	Sliváně / Nesvadbik na Tomšově
čp. 34	Na Dančici	Hameračka / Na Dančici / U Daňků
čp. 35	U Pilaře	Cestřáčkova / Bernádek
čp. 36	U Fortunáta	U Fortunáta / Závršek / U Kolářky
čp. 37	Lukášek	Šulcík /Šulčik u Hanouta
čp. 38	Melichov	Melichov /Na Melichově
čp. 39	Bosna	Bosna / U Pekaříka
čp. 40 ⁹³⁷		U Janců
čp. 41 ⁹³⁸	Popelačka	Popelačka / U Kočánka
čp. 42	U Červenů	U Červenů
čp. 43	U Jenčků	Amálin mlénský
čp. 44	Pánek	U Nykodýma
čp. 45	U Šulců	U Šulců
čp. 46 ⁹³⁹	U Matějů	Domoviště u Matěju / U Matějků
čp. 47	U Andrysů	U Andrysu
čp. 48 ⁹⁴⁰		U Daňků v Suchý
čp. 49		Faustyn v Suchý / Suchá
čp. 50	Ruznyn	Ruzyn / Davidů
čp. 51	Šindelář	U Šindeláru
čp. 52 ⁹⁴¹	U Ferdičků	Domoviště u Ferdičku

⁹³⁴ Dnes nový dům ve stejné části obce.

Viz BARIAKOVÁ, A. *Historie*. s. 13.

⁹³⁵ Dnes nový dům ve stejné části obce.

Viz Tamtéž.

⁹³⁶ Dnes nový dům v blízkosti původního.

Viz Tamtéž.

⁹³⁷ Dnes nový dům na místě původního stavení.

Viz Tamtéž.

⁹³⁸ Dnes na stejném místě dům s novým čp. 219.

Viz Tamtéž.

⁹³⁹ Dnes dům neexistuje.

Viz Tamtéž.

⁹⁴⁰ Dnes dům neexistuje.

Viz Tamtéž.

⁹⁴¹ Dnes nový dům v blízkosti původního stavení.

Viz Tamtéž.

čp. 53		U Antolínka
čp. 54		U Filipa / U Filipů
čp. 55	Zahaják	Zahaják / U Hanáků
čp. 56 ⁹⁴²		Havírenský mlýn
čp. 57		Na Polově
čp. 58		U Ševců
čp. 59		Na Hoře
čp. 60 ⁹⁴³	Dolení Boušín	Dolní Boušín
čp. 61	U Adámků	U Drekslíře / U Mostu
čp. 62 ⁹⁴⁴	U Červenů	U Emana
čp. 63	Dolení Zátoka	Dolení Zátoka / V Zátocce
čp. 64	Hoření Zátoka	Hoření Zátoka
čp. 65 ⁹⁴⁵		Zebín
čp. 66 ⁹⁴⁶	Domoviště po bratří Švejdlových	Domoviště po Švedlerových
čp. 67	Na Boře	Na Boře
čp. 68	Dolení Skála	Dolení Skála / Pod Skálou / Vatik
čp. 69 ⁹⁴⁷	Pod Skalí	Pod Skalou
čp. 70	Stanovák	U Stanováka
čp. 71	Boušín	Na Boušíně
čp. 72	Hajný	Hájenka Zabyly / V Oboře
čp. 73 ⁹⁴⁸	Spáleniště Zabyly	Spáleniště Zabyly / Na Zabylych
čp. 74	Zabyly	Hanout Zabyly / Jirka Zabylý
čp. 75 ⁹⁴⁹	Zabyly	Vilíček / Na Zabylech
čp. 76	U Janoušků	U Justýny / U Janoušků
čp. 77	Dolení Pilařovi	U Menclů / Dolní pilař
čp. 78		U Holubičky / U Vojtěchů

⁹⁴² Dnes nový dům v blízkosti původního stavení s novým čp. 312.

Viz BARIAKOVÁ, A. *Historie*. s. 13.

⁹⁴³ Dnes nový dům ve stejné části obce.

Viz Tamtéž.

⁹⁴⁴ Dnes nový dům ve stejné části obce.

Viz Tamtéž.

⁹⁴⁵ Dnes neexistuje, nové čp. 65 na jiném místě.

Viz Tamtéž.

⁹⁴⁶ Dnes neexistuje, nové čp. 66 na jiném místě.

Viz Tamtéž.

⁹⁴⁷ Dnes neexistuje, nové čp. 69 na jiném místě.

Viz Tamtéž.

⁹⁴⁸ Dnes neexistuje, nové čp. 73 na jiném místě.

Viz Tamtéž.

⁹⁴⁹ Dnes neexistuje.

Viz Tamtéž.

čp. 79 ⁹⁵⁰	Spáleníště u mostu	Spáleníště u mostu
čp. 80		Čermáku mlýn
čp. 81	U Vlků	U Lásku / Vápenník
čp. 82	U Kajetána	U Kajetána
čp. 83		Na Málově
čp. 84	U Zajíčku	U Zajíčku
čp. 85	Mlýn	Schovánku mlýn / Makovský mlýn
čp. 86	U Albinusu / Na Matějově	U Albinusu
čp. 87	Na Malici	Na Malici
čp. 88	U Němých	U Kaplanu / Plštík
čp. 89	Kasárny	Kasárna / V Kasárni
čp. 90	Na Obci	Na Obci
čp. 91	Pazderna	Pazderna
čp. 92		Ve Struhárně
čp. 93	U Pilařů	U Pilařů
čp. 94	V Chalupě	V Chalupě
čp. 95	U Sklenářů	U Sklenářů / U Sklářů
čp. 96	Ve Statku	Ve Statku
čp. 97	Tomšov	Na Tomšově / U Felixe
čp. 98 ⁹⁵¹	Hájenska	Spálená hájenka
čp. 99	Domoviště nad Rajmundem	Spáleníště nad Rajmundem
čp. 100	Podmezej	Pod Mezej
čp. 101 ⁹⁵²		Hoření Zátoka
čp. 102		U Pacholíků / Zápotočí
čp. 103 ⁹⁵³		Spáleníště u Antoušu
čp. 104 ⁹⁵⁴		Pod Mezí / Pod Mezej na kopci
čp. 105	Bor	Na Boře
čp. 106		Pičmánek / U Struhařů
čp. 107 ⁹⁵⁵	U Plecharu	U Plecharů / U Plechařů
čp. 108	U Chalupáku	U Chalupáku / Na Maturčici
čp. 109		U Cardalu / U Turpiše

⁹⁵⁰ Dnes neexistuje, nové čp. 79 na jiném místě.
Viz BARIAKOVÁ, A. *Historie*. s. 13.

⁹⁵¹ Dnes neexistuje, nové čp. 98 na jiném místě.
Viz Tamtéž.

⁹⁵² Dnes neexistuje, nové čp. 101 na jiném místě.
Viz Tamtéž.

⁹⁵³ Dnes neexistuje, nové čp. 103 na jiném místě
Viz Tamtéž.

⁹⁵⁴ Dnes nový dům ve stejné části obce.
Viz Tamtéž.

⁹⁵⁵ Dnes neexistuje.
Viz Tamtéž.

čp. 110		U Nácků / Na Vaštici
čp. 111 ⁹⁵⁶		Klempřák
čp. 112		U Kuby / U Kubů
čp. 113		U Vedralů
čp. 114	Pod Borem	Putykán / U Motejla
čp. 115		U Markéty / U Červeního
čp. 116 ⁹⁵⁷		U Pluchů
čp. 117	U Jiříčků	U Prášků
čp. 118		U Fridolína / Za Hájem Šulčík
čp. 119	V Suché	U Leukadye
čp. 120	Vedralka	Vedralka / U Kostela
čp. 121	Fara	Fara
čp. 122	Putyka	Putyka
čp. 123	Na Dvorku	Ve Dvorku
čp. 124	Za Vrškem	V Křoví
čp. 125		U Vršťala
čp. 126	Motejlek	Motejlek / U Hrobaře
čp. 127	Pod Záměrovi	U Záměrky
čp. 128	U Šulců	U Direktora / Šulčík
čp. 129		U Kostelníku / U Kostela
čp. 131		U Ondřeje / U Antoušu
čp. 132		U Blažeje
čp. 133	V Lomničce	Klotylida / Lomička
čp. 135 ⁹⁵⁸	Pod Perličkem	Kovárna / U Metelků
čp. 136 ⁹⁵⁹		Domoviště nad Pičmonkou
čp. 137	U Tomášku	U Tomášku
čp. 138	Na Skále	Na Skále / Na Hoření skále
čp. 139		Bartolomka
čp. 140	Na Vystrkově	Na Vystrkově / Honák

⁹⁵⁶ Dnes neexistuje, nové čp. 111 na jiném místě.

Viz BARIAKOVÁ, A. *Historie*. s. 13.

⁹⁵⁷ Dnes neexistuje, v blízkosti nové čp. 311.

Viz Informace o pozemku č.p. 311. *Český úřad zeměměřický a katastrální. Nahlížení do katastru nemovitostí*. [online]. [cit. 2025-04-17]. Dostupné z:

https://nahlizenidokn.cuzk.gov.cz/ZobrazObjekt.aspx?encrypted=NAHL~VvJbV9sKGAYe7RmyHtMqV MmCPNXQZaR4NHsBFCVNwrp9LMbiAeoNNDhJSQIPsefC2zB0-2HsnHVYSaqG2oMAZ2wfe85swSrkyMujFTsmBJfQviORVAOFV6F8gIc-V3q1pMUCjGUse8xtJY0zct3gJ8h60UzT9R5Pf_PJgAWPgmKiabsdaucCqRDMeJkXM-qLrEMH-IcZxVbzxE8GPTIQ==

⁹⁵⁸ Dnes neexistuje.

Viz BARIAKOVÁ, A. *Historie*. s. 13.

⁹⁵⁹ Dnes neexistuje.

Viz Tamtéž.

čp. 141	V Bahýnku	V Bahýnku
čp. 142 ⁹⁶⁰	Spáleniště	
čp. 143	Zabile	Rezák
čp. 144	Za Vrškem	U Pluchu
čp. 145	Vystrkov	Na Vystrkově
čp. 147		Hoření Kazdice / U Vojtišky
čp. 148	Za Kostelem	Za Kostelem
čp. 149	Ve Skali	Ve Skali / Truhlářiček / V Kamení ⁹⁶¹
čp. 150	Pod Skálou	Pod Skálou / Pekaříček
čp. 151		U Kolářů / Ve Fajfrově
čp. 152	Cest'ák	Cest'ák
čp. 153	V Lomničce	Půlšteník
čp. 154 ⁹⁶²	V Louce	U Monyčáka
čp. 155	U Vítů	U Hověníka
čp. 156 ⁹⁶³	Za Vrškem	Kočánek
čp. 157 ⁹⁶⁴	Ryšavý	Pohlův dům
čp. 158	Ve Skali	Ve Skali
čp. 159	Na Štěpánce	Na Štěpánce / Punčochář
čp. 160	V Koutě	V Zadním koutě
čp. 161	U Davidu	U Davidu
čp. 162	Půlkadlice	U Luňáka / Půlkarlice
čp. 163 ⁹⁶⁵		Pod Skálou
čp. 164	V Oboře	V Oboře
čp. 165	Kazamaty	V Kazamatě / Kazamáty
čp. 166	Žofie	U Žofie
čp. 167	Zabyly	Zabyly
čp. 168	V Louce	V Louce
čp. 169	Na Kopci	Na Kopci
čp. 170		U Kuchtíka / U Vilímků

⁹⁶⁰ Dnes neexistuje.

Viz BARIAKOVÁ, A. *Historie*. s. 13.

⁹⁶¹ Označení domu čp. 149 V Kamení je starší než pojmenování Ve Skali, které vzniklo v první půli 20. století. Název platil jednak pro celé trojdomí čp. 149, čp. 158 a čp. 159, jednak pro jednotlivé domy samostatně. Každý z domů však měl ještě individuální bližší označení. V případě domu čp. 149 se jednalo o označení Truhlářiček u Jumra nebo o označení U Blažejů.

Viz BĚLOŽNÍK, Miloš a WALDMANN, Josef. *Na pobyty V Kamení*. Pasecké čtení 2005, 1, s. 5.

⁹⁶² Dnes nový dům na místě původního stavení.

Viz BARIAKOVÁ, A. *Historie*. s. 13.

⁹⁶³ Dnes neexistuje.

Viz Tamtéž.

⁹⁶⁴ Dnes neexistuje.

Viz Tamtéž.

⁹⁶⁵ Dnes neexistuje, nové čp. 163 na jiném místě.

Viz Tamtéž.

čp. 171	Na Kopci	Tetka Jýchymka
čp. 172	Ve Vrchu	Ve Vrších
čp. 173	Listonoš	U Listonoše
čp. 174	V Koutě	V Předním koutě
čp. 175	Na Bergmance	
čp. 176	Na Kopci	Kuňák
čp. 177		U Pochopa
čp. 178	U Honzáčků	U Honzáčků
čp. 179	U Filipů / Za Kopcem	Na Filipce
čp. 180	U Vendelínů	U Nůšníku
čp. 181	Škola	Škola
čp. 182	Na Vršku	U Klemence
čp. 183		U Vašku
čp. 184		U Honáka
čp. 185 ⁹⁶⁶	U Hanzliku	U Hanzlíka
čp. 186		U Prášku
čp. 187	Starý dům nad hostincem	Antoušek
čp. 188	Pasíčka	Pasíčka
čp. 189	Kazamaty	V Kazamatě / Kazamaty
čp. 190	Truhlář Maxa	Truhlář Maxa
čp. 191	U Silvestru	U Silvestra
čp. 192	Na Bednářce	Na Bednářce
čp. 193	Šumburačka	Šumburk / Šenbrun
čp. 194	Nad Struhárnou	U Zlatníka
čp. 195	U Listonošu	U Listonošů
čp. 196	Starý dům	U Burgetu
čp. 197	Struhárna	Struhárna Pohl
čp. 198		Domoviště Šlejfovna
čp. 199	Hrachovec	Na Hrachovci
čp. 200	U Matěju	V Kumburku
čp. 202		Bímanka
čp. 203		U Soukupu / U Houslařů

⁹⁶⁶ Na webových stránkách mapy.cz je čp. 185 chybně vedeno jako kostel sv. Václava. Ve skutečnosti se jedná o dům stojící v Havírně.

Viz Informace o pozemku č.p. 185. Český úřad zeměměřický a katastrální. Nahližení do katastru nemovitostí. [online]. [cit. 2025-04-17]. Dostupné z: https://nahlizenidokn.cuzk.gov.cz/ZobrazObjekt.aspx?encrypted=NAHL~g5iBErHyTD8TnJOfen4QowXVU0TCACmQa0hDsdTq7Ob1fhGsmTJtnhgW4epWvmPqaghZ22SBX1bjc4Juui500x7LtOsEtenYtHaWN IODT_2XVToFa-FdGnUpT7_G1SWAC0FsJaFoUCZCxKJN9UGkvUJHiZANgPZD7yBx2VyxDXQN-bq8dPZYOSn1FH_8Yo4Tlf8_Aikf1qCsKU8PmP59g==

čp. 204 ⁹⁶⁷		Pod Pasíčkou
čp. 205 ⁹⁶⁸		Uhlířka
čp. 206	Zabilý	Palčik
čp. 207		U Hendřišku
čp. 208	Na Husarce	Na Husarce
čp. 210 ⁹⁶⁹	Zabily	
čp. 211	U Pavelku	
čp. 212 ⁹⁷⁰	Barabína	Barabina
čp. 213		U Adolfu
čp. 214 ⁹⁷¹		Pod Pasíčkou
čp. 215		U Sekretáře
čp. 216	U Vršťalu	U Vršťalu
čp. 217	Za Hájem	Fridolín
čp. 218		U Jancu
čp. 219 ⁹⁷²	Dolení struhárna	
čp. 220		U Kováře
čp. 221	Boháček	U Boháčku
čp. 222	Na Perličku, Na Prdku, Prdeček	Na Perličku, Na Prdku
čp. 223		U Mittneru
čp. 224	Struhárna	U Mittneru
čp. 225		Kanceláře u Pohla
čp. 226	Ve Skalí	U Drápků
čp. 227	Pila	Zemánkova pila
čp. 228	U Davidu	Jáchym Davidu
čp. 229	U Vágneru	Kočanka
čp. 230	Pod Konsumem	Pod Konzumem
čp. 231	U Jizery	U Vlčku
čp. 232	Stará struhárna Kraus	Pila Makov

⁹⁶⁷ Dnes neexistuje.

Viz Paseky nad Jizerou 204. *Mapy.cz* [online]. [cit. 2025-04-17]. Dostupné z: <https://mapy.cz/turisticka?q=paseky%20nad%20jizerou%20204&source=muni&id=784&ds=2&x=15.3947324&y=50.7388214&z=13>

⁹⁶⁸ Dnes nový dům v blízkosti.

Viz BARIAKOVÁ, A. *Historie*. s. 13.

⁹⁶⁹ Dnes neexistuje.

Viz BARIAKOVÁ, A. *Historie*. s. 13.

⁹⁷⁰ Dnes neexistuje.

Viz Paseky nad Jizerou 212. *Mapy.cz* [online]. [cit. 2025-04-17]. Dostupné z: <https://mapy.cz/turisticka?q=paseky%20nad%20jizerou%20212&source=muni&id=784&ds=2&x=15.3947324&y=50.7388214&z=13>

⁹⁷¹ Dnes neexistuje, nové čp. 214 na jiném místě.

Viz BARIAKOVÁ, A. *Historie*. s. 13.

⁹⁷² Dnes nový dům ve stejné části obce.

Viz Tamtéž.

čp. 233		U Holubcu / U Menclu
čp. 234		U Adámku
čp. 235	Papírna	Papírna
čp. 236		Zábrdovice
čp. 237 ⁹⁷³	Pila	Pohlova pila
čp. 238	Nad Papírnou	U Kejdanů
čp. 239	Klobuk	V Klobuku
čp. 240	U Kalců	U Kalců
čp. 241	U Papírny	Papírna
čp. 242	Hostinec	U Došku
čp. 243	Sušírna	Sušírna Pohl
čp. 244		U Kapelníka
čp. 245		Zemánek
čp. 246	U Šafáru	U Šafáru
čp. 247	Havírenská škola	Havírenská škola
čp. 248	Struhárna Kraus	Krausova struhárna
čp. 249		U Mohra
čp. 250	Hostinec	U Bábinky
čp. 251	Zapadlí vlastenci	U Zapadlých vlastenců
čp. 252		Janouch
čp.		
čp. 254	Pazderna	Pazderna
čp. 255		Pohořalý
čp. 256	U Koláru	U Kolářů
čp. 257 ⁹⁷⁴	Kovárna a sušírna Pohlova	U Pohla
čp. 258	Sušírna Pohlova	U Pohla
čp. 259	Tkalcovna	Jónova tkalcovna
čp. 260		U Boránka
čp. 262	Obchod	Alexandr / Pošta
čp. 263 ⁹⁷⁵		Pod Skálou
čp. 264		Školka

⁹⁷³ Dnes neexistuje, nové čp. 237 na jiném místě.

Viz. BARIAKOVÁ, A. *Historie*. s. 13

⁹⁷⁴ Dnes neexistuje.

Viz. Tamtéž

⁹⁷⁵ Dnes neexistuje, nové čp. 263 na jiném místě.

Viz Informace o pozemku č. p. 263. *Český úřad zeměměřický a katastrální. Nahlížení do katastru nemovitostí*. [online]. [cit. 2025-04-17]. Dostupné z:

https://nahlizendokn.cuzk.gov.cz/ZobrazObjekt.aspx?encrypted=NAHL~Sclt8Tu-aK0JPtRTMrSVCWNm8lC_tgAt2RjHNpixN73cULcj1ceHkMhw1EHjcEapb0VIH-g---2vqIM-ASZeekcS8yMO5uek0GTznSs5HUQIFV7QaOJlbdUq0fgKhC7uWJBKIKjIeV0stzFsluK-eKRMuoWwUpORouU0uqjYMsUcPxrqY7raoXpBbAlORo2aCPK6Y1o8wlFOjgSkjLVg==

čp. 265	Konsumní družstvo	Konzum
čp. 266		U Josífků
čp. 267 ⁹⁷⁶		U Pohla
čp. 268		U Pohla
čp. 269		Na Rozhledně
čp. 270		Sokolovna

⁹⁷⁶ Dnes neexistuje.
Viz BARIAKOVÁ, A. *Historie*. s. 13

Závěr

Cílem této práce bylo představit vývoj obce Paseky nad Jizerou v letech 1918–1948 v širším historickém kontextu. Během uvedeného období prošla obec zásadními politickými i socioekonomickými změnami, které ovlivnily každodenní život místních obyvatel. Paseky se v tomto období ocitly ve dvou státních útvarech s odlišnými politickými systémy – nejprve v demokratickém Československu, poté v nacistické třetí říši, a po roce 1945 se staly součástí postupně se měnícího poválečného Československa. Navzdory těmto změnám však v některých aspektech život místních zůstával neměnný – obyvatelé nadále kombinovali práci na drobných hospodářstvích s docházením do továren, a i nadále čelili ekonomickým obtížím, které se odrážely v jejich každodenním životě. Na druhé straně však ve vesnici přetrvávala bohatá spolková a kulturní činnost, která dokládala snahu místních o udržení komunitního života, a to i přes národnostní napětí, udávání a vzájemné obviňování, jež obec zasáhly během válečných i poválečných let.

Práce se zabývala jednak jednotlivými tématy, jejichž vývoj bylo možné sledovat a analyzovat konstantně po celou dobu 20. až 40. let. Mezi podrobně zkoumané okruhy patřilo školství, které prošlo dynamickými změnami. Zatímco v době první republiky se obě místní školy těšily relativní stabilitě, v letech 1938–1945 čelily těžko zvladatelnému nárůstu počtu žáků. A naopak, po roce 1945 došlo k přesně opačnému vývoji – jedna ze škol byla uzavřena a počet žáků se snížil na dosud nejnižší úroveň v historii Pasek.

Náboženské poměry v obci se zejména ve 20. letech výrazně proměňovaly, když pokračoval odklon místních obyvatel od katolické církve (patrný od počátku 20. století). Část paseckých věřících přešla k nově vzniklé Československé církvi husitské, zatímco jiní se přiklonili k ateismu. Ve 30. letech se však počet katolíků v obci stabilizoval a katolická komunita si až do roku 1948 udržela pevné postavení.

Zajímavé bylo, jak stálou pozici měly místní podniky a živnosti, které přežily hospodářský úpadek ve 30. letech a po válce většina z nich obnovila původní činnost, v případě větších podniků pod národní správou.

Kromě toho se práce zaměřila také na migraci obyvatelstva ve zkoumaném období. Tento aspekt byl sledován v kapitolách dvě až čtyři, neboť měl zásadní vliv na vývoj obce. Na počátku 20. století, až do roku 1918, byl patrný výrazný úbytek obyvatelstva, který se ve 20. letech zastavil. Pravděpodobně k tomu přispěl hospodářský a společenský rozvoj, který v té době Paseky nad Jizerou zažívaly. Ve 30. letech se však

v důsledku hospodářské krize opět zvýšila emigrace, jež dále zesílila po roce 1938 v reakci na německou okupaci. Paralelně s tím však v první polovině 40. let došlo k dočasné výměně obyvatelstva – do obce byli nuceně nasazeni zahraniční dělníci. Po roce 1945 většina těchto pracovníků odešla, společně s nimi byli odsunuti němečtí obyvatelé a část českých rodin se rozhodla přesídlit do uvolněných domů v okolních městech. Události 30. a 40. let tak zásadně ovlivnily demografický vývoj Pasek nad Jizerou a vedly k postupnému vylidňování obce. Tento trend pokračoval i v následujících desetiletích, přičemž opuštěné domy začaly stále více sloužit k rekreačním účelům.

Kromě těchto témat zkoumala práce zlomové okamžiky v historii obce v širším historickém kontextu. Zmíněno tak byly například to, jak Pasečtí vnímali konstituování nové demokratické republiky v roce 1918, jak Paseky ovlivnila krize 30. let a co za následky měl zábor obce v roce 1938 a následná druhá světová válka a poválečné vypořádání.

Práce má význam především regionální, protože dokresluje vývoj konkrétní obce v rámci oblasti Podkrkonoší. Zároveň ale ukazuje, jakým způsobem a do jaké míry se mohou projevit důsledky celonárodních politických změn i na malé podhorské obci.

Z hlediska dalšího výzkumu práce logicky nabízí zkoumání časového úseku druhé poloviny 20. století, které bylo i v této práci naznačeno. Také by bylo možné závěry této práce zpracovat a porovnat podrobněji s vývojem dalších okolních obcí. V neposlední řadě se nabízí vypracování větší práce, která by zkoumala celkový vývoj Pasek nad Jizerou až do současnosti, což je mým dalším záměrem.

Věřím, že tato diplomová práce splnila nejen výše nastíněné vědecké cíle, ale splní i další účel, a to představit nedávnou historii krkonošské vesnice a jejich obyvatel nezasvěceným zájemcům, kteří budou moci porovnat tehdejší poměry s těmi dnešními tak, jako to udělal jeden z paseckých pamětníků při rozhovoru s Jarmilou Bachmannovou v roce 2011:

„Já chodil do školy do Pasek všech osm roků, protože Hitler před námi měšťanky zavřel. (...) A dřív to bylo, jak přišlo robě ze školy, už byly někde třeba hrábě připravený, ale ono jim to neuškodilo. (...) A po válce, to nám nedali ani lístky na cukr a šátenky, tak každý táta říkal klukovi: „Koukej mazat někde do fabriky!“ (...) Ted’ je holt jiná doba.“⁹⁷⁷

⁹⁷⁷ Takzvaná šátenka bylo označení pro přidělovou poukázku na šaty.

Viz BACHMANNOVA, J. *Co my toho prožili*. s. 83.

Příruční slovník jazyka českého sv. 5. Praha: Státní nakladatelství, 1948-1951, s. 1024.

Seznam zkratek

AMZV – Archiv ministerstva zahraničních věcí

AO – archiv obce

CČSH – Církev československá husitská

ČSR – Československá republika

DNSAP – Deutsche nationalsozialistische Arbeiterpartei

DNP – Deutsche National Partei

DTV – Deutscher Turnverband

ed. – editor

et al – et alii (a jiní)

f. – fond

FS – Finanční stráž

FÚ – farní úřad

inv. č. – inventární číslo

kart. – kartón

KSČ – Komunistická strana Československa

MěstNV – městský národní výbor

MNO – Ministerstvo národní obrany

MNV – místní národní výbor

MRO – místní rada osvětová

NA – Národní archiv

NAID – National Archives Identifier

NJS – Národní jednota severočeská

ONV – okresní národní výbor

OS – okresní soud

OT – Organizace Todt

OÚ – okresní úřad

PMA – Prezídium ministerské rady

RAF – Royal Air Force

RZSML – Republikánská strana zemědělského a malorolnického lidu

SdFK – Sudetendeutsches Freikorps

SdP – Sudetendeutsche Partei

sign. – signatura

SNB – Sbor národní bezpečnosti

SNP – Slovenské národné povstanie
SOA – štátny oblastný archív
SOkA – štátny okresný archív
SOS – Stráž obrany štátu
SP – štátny prapor
SV – stanovište veliteľství
TNK – trestní nálezací komise
ÚAaM – Ústřední archiv a muzeum
ÚPV – Úřad předsednictva vlády
ÚV – Ústřední výbor
VHA – Vojenský historický archiv
VÚA – Vojenský ústřední archiv

Použité prameny

Archivní prameny

Archiv Biskupství litoměřického:

f. Biskupská konzistoř

Archiv firmy Detoa Albrechtice, s.r.o

Kronika o historii a vzniku firmy Detoa Albrechtice, s.r.o

Archiv Kanceláře prezidenta republiky:

f. Kancelář prezidenta republiky – protokol T (tajné), 1921–1944 (1953)

Archiv ministerstva zahraničních věcí:

f. II. sekce – politická 1918-1938

f. VI. Sekce – právní 1918-1939

Archiv Vlastivědného muzea pro Vysoké nad Jizerou a okolí:

f. Kroniky

f. OV 17 Církev československá

f. OV 57 Zahraniční letci

f. OV 59

f. OV 78 Paseky n. Jizerou

Metoděj Cyril Metelka. Dr. Karel Farský v paměti prvních příslušníků CČSH na Vysocku nad Jizerou.

Bundesarchiv – Berlin Lichterfelde:

BArch, R 3017/37658

Národní archiv:

f. Prezídium ministerské rady

f. Státní tajemník u říšského protektora v Čechách a na Moravě (ÚŘP-ST)

f. Úřad předsednictva vlády, usnesení vlády

f. Ústřední výbor KSČ, Klement Gottwald (100/24)

Památník zapadlých vlastenců v Pasekách nad Jizerou:

Česká zemská hasičská jednota: Sbor dobr. hasičů v Havírně. Seznam členů se stavem ku dni 31. března 1935.

Hynek Jón v Pasekách nad Jizerou: Mé Paměti!

Karty živnostníků

Kniha příchozích v hostinci a zájezdní hospodě Marie Jaré v Pasekách čp. 187

Obecní kronika vedená od r. 1923

Opční osvědčení

Paměti a zápisky Františka Patočky. Dolní Rokytnice n/Jiz. čp. 146

Pamětní kniha sboru dobrovolných hasičů v Pasekách n. Jiz.

Pozvání ku 48. sjezdu „Podkrkonošské župní hasičské jednoty č. 29.“

Přátelé družstevníci! (Dokument k výročí 10 let fungování konzumního družstva v Pasekách n. J.)

Prívěšek na krk – odznak odporu proti okupaci Pasek Němci z roku 1939

Seznam osob, které odevzdaly u obecního úřadu v Pasekách nad Jizerou radiopřijímače SOKOL v Pasekách nad Jizerou

Společenstvo obuvníků

Truhláři v Pasekách n./Jiz, Štěpán Čermák, Paseky 22, 82 let

Z historie soustružnictví dřeva v Pasekách n/J. – v Havírně

Státní oblastní archiv Hradec Králové:

f. Mimořádný lidový soud Jičín 1945-1948

f. Sbírká matrik Východočeského kraje

Státní oblastní archiv Litoměřice:

f. Sbírká matrik Severočeského kraje

Státní oblastní archiv Litoměřice – Státní okresní archiv Děčín:

f. Velkostatek Navarov

Státní oblastní archiv Litoměřice – Státní okresní archiv Jablonec nad Nisou:

f. Landrát Jablonec nad Nisou 1938-1945

f. Úřední soud (Amtsgericht) Tanvald 1938-1945

Státní oblastní archiv Litoměřice – Státní okresní archiv Semily:

f. Archiv obce Paseky nad Jizerou 1828-1945 (1953)

f. Farní úřad Paseky nad Jizerou 1789-1961

f. Městský národní výbor Jablonec nad Jizerou 1945–1990 (1991)

f. Městský národní výbor Rokytnice nad Jizerou (1903) 1945–1990 (1992)

f. Místní národní výbor Paseky nad Jizerou 1945-1975 (1978)

f. Obecná škola Paseky nad Jizerou 1823-1943

f. Okresní národní výbor Jilemnice 1945-1960

f. Okresní národní výbor Semily (1906) 1945–1990 (2002)

f. Okresní soud Vysoké nad Jizerou (1824) 1876-1949

f. Okresní úřad Jilemnice 1855-1942

f. Okresní úřad Jilemnice: Presidiální spisy 1895-1942

f. Okresní zastupitelstvo Vysoké nad Jizerou 1877-1928

f. Sokol – Župa krkonošská 1883–2001

f. ZDŠ Paseky n. J. (1893) 1953-1979

Ústřední archiv a muzeum Církve československé husitské

f. Archiv Ústřední rady

Vojenský ústřední archiv – Vojenský historický archiv:

f. MNO, hlavní štáb, Ředitelství opevňovacích prací (ŘOP, 1935–1944)

Knižní prameny:

1940: Das Sudetenbuch: Handbuch für den Reichsgau Sudetenland; 1. Jahrgang: mit ausführlichen Ortsverzeichnis. Teplitz-Schönau: Wächter Verlag, 1940.

1941: Das Sudetenbuch: Handbuch für den Reichsgau Sudetenland; 2. Jahrgang: mit ausführlichen Ortsverzeichnis. Teplitz-Schönau: Wächter Verlag, 1941.

Adresář Republiky československé pro průmysl, živnosti, obchod a zemědělství: Adressbuch der Čechoslovakischen Republik für Industrie, Gewerbe, Handel und Landwirtschaft. Praha: vlastním nákladem firmy Rudolf Mosse, 1934.

Adresář Republiky československé pro průmysl, živnosti, obchod a zemědělství: Adressbuch der Čechoslovakischen Republik für Industrie, Gewerbe, Handel und Landwirtschaft. Praha: vlastním nákladem firmy Rudolf Mosse, 1933.

Adresář Republiky československé pro průmysl, živnosti, obchod a zemědělství: Adressbuch der Čechoslovakischen Republik für Industrie, Gewerbe, Handel und Landwirtschaft. Praha: vlastním nákladem firmy Rudolf Mosse, 1938.

Adresář Republiky československé pro průmysl, živnosti, obchod a zemědělství =: Adressbuch der Čechoslovakischen Republik für Industrie, Gewerbe, Handel und Landwirtschaft. Praha: vlastním nákladem firmy Rudolf Mosse, 1930.

BREINER, Franz. *Kalender des Deutschen Kulturverbandes, Jg 13: für das Jahr 1934.* Prag: Verlag des Deutschen Kulturverbandes, 1934.

Catalogus venerabilis cleri saecularis et regularis dioeceseos Reginae-Gradecensis pro anno domini nostri Jesu Christi 1938. Reginae-Gradecii: Episcopale consistorium, 1938.

Das Ortsbuch für das Deutsche Reich. Ergänzungsband: Ostmark, Sudetengau, Memelland. Hrsg. in Verbindung mit der Deutschen Reichsbahn und der Deutschen Reichspost. Berlin: Deutsche Verlagsgesellschaft, 1940.

Die Gemeinden des Reichsgaues Sudetenland: Ausführliche amtliche Ergebnisse der Volks-, Berufs- und Betriebszählung: vom 17. Mai 1939 für jede einzelne Gemeinde. Nach dem Gebietsstand vom 1. Juli 1941. Warnsdorf: Verlag Ed. Strache, 1941.

Henlein se ztotožnil s nacismem. Lidové noviny 1938, 46/207 (ranní vydání).

Hitler podává ruku a hrozí. Lidové noviny 1938, 46/92.

JENÍČEK, Jiří. *Armáda a film.* Lidové noviny 1936, 44/106.

MENCL, Václav, ed. *Památník věrnému českému srdci: K jubileu čtyřicetiletého kněžství vlasteneckého kněze Václava Holuba: rodáka ze Spál. Poříčí, faráře v Praze – Liboci 1898-10.VII.-1938.* Blatná: Kroužek přátel za redakce Václava E. Mencla, 1938.

Ordinariátní list Litoměřické biskupské diecéze. 1916-1920. Litoměřice: Knihtiskárna Union, 1920.

Ortsbuch für den Reichsgau Sudetenland. Haida: Albert & Hanselik, 1939.

Podrobný seznam míst zemí rakouských: zpracován na základě výsledků sčítání lidu ze dne 31. prosince 1910, IX: Čechy. Vídeň: C.k. dvorní a státní tiskárny, 1916.

Reichsgesetzblatt Teil I: Jahrgang 1939: Erstes Halbjahr: Herausgegeben vom Reichsministerium des Innern. Berlín: Reichsverlagsamt, 1939.

Statistický lexikon obcí Republiky Československé 1955: podle správního rozdělení 1. ledna 1955, sčítání lidu, domů a bytů 1. března 1950. Praha: Státní úřad statistický a min. vnitra, 1955.

Statistický lexikon obcí v Čechách: úřední seznam míst podle zákona ze dne 14. dubna 1920, čís. 266 Sb. zák. a nař.: vydán ministerstvem vnitra a Státním úřadem statistickým na základě výsledků sčítání lidu z 15. února 1921. Praha: Státní úřad statistický, 1924.

Statistický lexikon obcí v zemi České: úřední seznam míst podle zákona ze dne 14. dubna 1920, čís. 266 Sb. zák. a nař.: vydán ministerstvem vnitra a Státním úřadem statistickým na základě výsledků sčítání lidu z 1. prosince 1930. Praha: Orbis, 1934.

TVRDOŇ, Antonín. *Spolky, ústavy a zařízení pro péči o chudé a péči o mládež ochrany potřebnou v republice Československé: seznam podle stavu v roce 1934.* Praha: Státní úřad statistický, 1936.

Zprávy státního úřadu statistického republiky československé. Řada D, číslo 1-16. Praha: Státní úřad statistický, 1946.

Nepublikované prameny (soukromé sbírky):

Kniha pamětní farní osady Pasek n/Jiz od r. 1895: II. díl

Kronika Drahoslava Waldmanna

Soupis domovních názvů od Marie Štěpánkové

Prameny čerpané v elektronické podobě

151. schůze. Čtvrtek 17. listopadu 1938. *Poslanecká sněmovna Parlamentu České republiky* [online]. [cit. 2025-03-17]. Dostupné z:

<https://www.psp.cz/sqw/hp.sqw?k=185>

155. schůze. Sobota 19. listopadu 1938. *Poslanecká sněmovna Parlamentu České republiky* [online]. [cit. 2025-03-17]. Dostupné z:

<https://www.psp.cz/eknih/1935ns/ps/stenprot/155schuz/s155001.htm>

1938-09-12 - Adolf Hitler - Rede auf dem Reichsparteitag über die Sudetenkrise. *Internet Archive* [online]. 2017 [cit. 2025-03-17]. Dostupné z:

<https://archive.org/details/19380912AdolfHitlerRedeAufDemReichsparteitagUeberDieSudetenkrise34m30s>

300/1938 Sb. o otázkách státního občanství s Německem. *Wolters Kluwer ASPI* [online]. [cit. 2025-03-18]. Dostupné z:

<https://www.aspi.cz/products/lawText/1/7358/1/2/smlouva-c-300-1938-sb-mezi-cesko-slovenskou-republikou-a-nemeckou-risi-o-otazkach-statniho-obcanstvi-a-opce/smlouva-c-300-1938-sb-mezi-cesko-slovenskou-republikou-a-nemeckou-risi-o-otazkach-statniho-obcanstvi-a-opce>

555/1919 Sb. , jímž se prohlašuje 28. říjen za svátek státní. *Wolters Kluwer ASPI* [online]. [cit. 2025-04-08]. Dostupné z: <https://www.aspi.cz/products/lawText/1/1456/1/2/zakon-c-555-1919-sb-jimz-se-prohlasuje-28-rijen-za-svatek-statni/zakon-c-555-1919-sb-jimz-se-prohlasuje-28-rijen-za-svatek-statni>

65/1925 Sb. o svátcích a památných dnech republiky Československé. *Wolters Kluwer ASPI* [online]. [cit. 2025-03-18]. Dostupné z:

<https://www.aspi.cz/products/lawText/1/3865/0/2/zakon-c-65-1925-sb-o-svatcich-a-pamatnych-dnech-republiky-ceskoslovenske/zakon-c-65-1925-sb-o-svatcich-a-pamatnych-dnech-republiky-ceskoslovenske>

Agitační leták k účasti na doplňovacích volbách do Říšského sněmu, 1938. *Vojenský historický ústav Praha* [online]. [cit. 2025-03-18]. Dostupné z:

<https://www.vhu.cz/exhibit/agitacni-letak-k-ucasti-na-doplnovacich-volbach-do-riskeho-snemu-1938/>

Dekret č. 108/1945 Sb. Dekret presidenta republiky o konfiskaci nepřátelského majetku a Fondech národní obnovy. *E-Sbírka* [online]. [cit. 2025-04-05]. Dostupné z:

<https://www.e-sbirka.cz/sb/1945/108?zalozka=text>

Dekret č. 12/1945 Sb. Dekret presidenta republiky o konfiskaci a urychleném rozdělení zemědělského majetku Němců, Maďarů, jakož i zrádců a nepřátel českého a slovenského národa. *E-Sbírka* [online]. [cit. 2025-04-05]. Dostupné z: <https://www.e-sbirka.cz/sb/1945/12?zalozka=text>

Dekret č. 16/1945 Sb. Dekret presidenta republiky o potrestání nacistických zločinců, zrádců a jejich pomahačů a o mimořádných lidových soudech. *E-Sbírka* [online]. [cit. 2025-04-03]. Dostupné z: <https://www.e-sbirka.cz/sb/1945/16?odkazId=21988199&predmetneDatum=2004-12-31&zalozka=text>

Karel Vrána (* 1942): Táta hlídal v době mého narození muniční sklady v Norsku. *Paměť národa* [online]. [cit. 2025-04-09]. Dostupné z: <https://www.pametnaroda.cz/cs/vrana-karel-20231027-0>

Nařízení vlády č. 4/1945 Sb. Vládní nařízení o volbě a pravomoci národních výborů. *E-Sbírka* [online]. [cit. 2025-04-03]. Dostupné z: <https://www.e-sbirka.cz/sb/1945/4?odkazId=20642291&zalozka=text>

National Archives Catalog [online]. [cit. 2025-02-17]. Dostupné z: <https://catalog.archives.gov/id/1747981>

The British National Archives – Kew, Air Ministry: Fighter Command: Registered Files, AIR 16/487, Despatch on War Operations, Feb. 1942 - May 1945, by Air Chief Marshal Sir A.T. Harris, A.O.C. in C Bomber Command. *The British National Archives* [online]. [cit. 2025-03-17]. Dostupné také z: <https://web.archive.org/web/20120812234016/http://www.nationalarchives.gov.uk/education/heroesvillains/g1/cs3/g1cs3s1.htm#>

The British National Archives – Kew, Foreign Office and Foreign and Commonwealth Office: Protocols of Treaties, FO 93/1/220A, Agreement. Munich Agreement. *The British National Archives* [online]. [cit. 2025-03-17]. Dostupné také z: <https://blog.nationalarchives.gov.uk/the-munich-agreement/>

The U.S. National Archives and Records Administration, Collection DDE-EPRE: Eisenhower, Dwight D: Papers, Pre-Presidential, 1916-1952, Series: Principal Files, NAID: 186473, D-Day Statement to Soldiers, Sailors, and Airmen of the Allied Expeditionary Force. *National Archives Catalog* [online]. [cit. 2025-02-17]. Dostupné z: <https://catalog.archives.gov/id/186473>

The U.S. National Archives and Records Administration, Record group: 11 General Records of the United States Government, 1778–2006, Series: Enrolled Acts and Resolutions of Congress, NAID: 299857, An Act of April 3, 1948, Public Law 80-472,

62 STAT 137, to Promote World Peace and the General Welfare, National Interest, and Foreign Policy of the United States through Economic, Financial, and Other Measures Necessary to the Maintenance of Conditions Abroad in Which Free Institutions May Survive and Consistent with the Maintenance of the Strength and Stability of the United States. *National Archives Catalog* [online]. [cit. 2025-02-17]. Dostupné z: <https://catalog.archives.gov/id/299857>

The U.S. National Archives and Records Administration. Record Group 218: Records of the U.S. Joint Chiefs of Staff, 1941–1977, Series: Instruments of German Surrender, NAID: 1747981, Act of Military Surrender.

The U.S. National Archives and Records Administration. Record Group 218: Records of the U.S. Joint Chiefs of Staff, 1941–1977, Series: Instruments of Japanese Surrender, NAID:1752336, Instrument of Surrender. *National Archives Catalog* [online]. [cit. 2025-02-17]. Dostupné z: <https://catalog.archives.gov/id/1752336>

Ústavní dekret č. 137/1945 Sb. Ústavní dekret presidenta republiky o zajištění osob, které byly považovány za státně nespolehlivé, v době revoluční. *E-Sbírka* [online]. [cit. 2025-04-06]. Dostupné z: <https://www.e-sbirka.cz/sb/1945/137?zalozka=text>

Věra Skrbková (* 1926): Od vyhlášení protektorátu lidé nevěřili jeden druhému. *Paměť národa* [online]. [cit. 2025-04-09]. Dostupné z: <https://www.pametnaroda.cz/cs/skrbkova-vera-20200730-0>

Vládní nařízení č. 270/1936 Sb., o stráží obrany státu, Vlády Československé republiky. *Wolters Kluwer ASPI* [online]. [cit. 2025-02-20]. Dostupné z: <https://www.aspi.cz/products/lawText/1/6690/0/2/vladni-narizeni-c-270-1936-sb-o-strazi-obrany-statu/vladni-narizeni-c-270-1936-sb-o-strazi-obrany-statu>

War Time Card File (Registration cards, employees' record books, individual correspondence) A-Z. *The Arolsen Archives* [online]. [cit. 2024-11-01]. Dostupné z: <https://collections.arolsen-archives.org/en/search/person/75769290?s=antonin%20vrana&t=222899&p=0>

Použitá literatura

Literatura

- ADÁMEK, Josef a WALDMANN, Josef. *Pan Adámek z Havírny (Dokončení rozhovoru s nejstarším paseckým občanem)*. Pasecké čtení 2003, 4.
- ADÁMEK, Josef a WALDMANN, Josef. *Pan Adámek z Havírny (Pokračování rozhovoru s nejstarším paseckým občanem)*. Pasecké čtení 2003, 3.
- ADÁMEK, Josef a WALDMANN, Josef. *Pan Adámek z Havírny*. Pasecké čtení 2003, 2.
- BACHMANNOVÁ, Jarmila. *Co my toho prožili: Vyprávěnky z Podkrkonoší I*. Liberec: Nakladatelství Bor, 2012.
- BACHMANNOVÁ, Jarmila. *Hovořit je vždycky o čem: Vyprávěnky z Podkrkonoší III*. Liberec: Nakladatelství Bor, 2017.
- BACHMANNOVÁ, Jarmila. *Jak to bylo dřív. Vyprávěnky z Podkrkonoší II*. Liberec: Nakladatelství Bor, 2013.
- BACHMANNOVÁ, Jarmila. *Podkrkonošský slovník*. Praha: Academia, 1998.
- BACHMANNOVÁ, Jarmila. *Slovník podkrkonošského nářečí*. Praha: Academia, 2016.
- BARIAKOVÁ, Andrea. *Historie číslování domů v Pasekách*. Pasecké listy 2025, 107.
- BARTOŠ, Josef, KOVÁŘOVÁ, Stanislava a TRAPL, Miloš. *Osobnosti českých dějin*. Olomouc: Alda, 1995.
- BARTOŠ, Miloslav. *(Malé) ohlédnutí za druhou světovou válkou*. Krkonoše 1995, 5.
- BEDNAŘÍK, Petr, JIRÁK, Jan a KÖPPLOVÁ, Barbora. *Dějiny českých médií: od počátku do současnosti*. Praha: Grada, 2011.
- BĚLINA, Pavel, HALADA, Jaroslav, HRBEK, Jaroslav, et al. *Dějiny zemí Koruny české II: Od nástupu osvícenství po naši dobu*. Praha: Paseka, 2021.
- BENDA, Jan. *Teror v pohraničí českých zemí v letech 1938-1945. K příčinám útěku a vyhnání Čechů, Židů a německých antifašistů*. Praha: Powerprint, 2021.
- BERAN, Ladislav Josef a SCHWARZ, Josef. *Odepřená integrace: systémová analýza sudetoněmecké politiky v Československé republice 1918-1938*. Praha: Pulchra, 2009.
- BERAN, Lukáš a VALCHÁŘOVÁ, Vladislava. *Industriál libereckého kraje: technické stavby a průmyslová architektura: průvodce*. Praha: ČVUT, Výzkumné centrum průmyslového dědictví, 2007.
- BIMAN, Stanislav. *Vojenské obsazení území připojeného k Německu podle mnichovské dohody a období jeho vojenské správy (1. - 20. října 1938)*. In: RADVANOVSKÝ,

- Zdeněk (ed.). Historie okupovaného pohraničí 1938-1945. Ústí nad Labem: Univerzita J. E. Purkyně, 1998, 1.
- BLÁHOVÁ, Marie, FROLÍK, Jan, PROFANTOVÁ, Naďa, et al. *Velké dějiny zemí Koruny české*. Praha: Paseka, 2007. sv. 15b.
- BRANDES, Detlef. *Germanizovat a vysídlit: Nacistická národnostní politika v českých zemích*. Praha: Prostor, 2015.
- BROKLOVÁ, Eva. *Československá demokracie: politický systém ČSR 1918-1938*. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON), 1992.
- BROWN, Martin. *Je „transfer“ pouhým eufemismem pro etnickou čistku?: Kořeny pojmu a vývoj anglicky psané debaty o odsunu sudetských Němců z Československa*. In: HOUŽVIČKA, Václav (ed.) *Odsun Němců z Československa 65 let poté*. Brno: CDK, 2012.
- BRÜGEL, Johann Wolfgang, DVOŘÁČEK, Petr, PREČAN, Vilém, KURAL, Václav. *Češi a Němci 1918-1938*. Praha: Academia, 2006.
- BRUŽEŇÁK, Vladimír. *Četníci proti přesile: 13. září 1938 a krvavá vzpoura henleinovců na Sokolovsku*. Paměť a dějiny 2018, 1.
- BULUŠEK, Alois. *Z historie paseckého divadla*. Krkonoše 1975, 1.
- BURGERT, Ladislav. *K historii rozhledny „Štěpánka“*. Pasecké čtení 2007, 1.
- BURGERT, Ladislav. *O sklářích*. Pasecké čtení 2005, 2.
- BURIAN, Michal. *Sudetoněmecké nacionalistické tělovýchovné organizace a československý stát v letech 1918 až 1938*. Praha: Karolinum, 2012.
- BUTTA, Tomáš a FRÝDL, David. *90 let Církve československé husitské*. Praha: Církev československá husitská ve spolupráci s Náboženskou obcí CČSH v Praze 1, 2010.
- CABADA, Ladislav. *Český stranický systém 1890-1939*. Plzeň: Západočeská univerzita, Fakulta humanitních studií, 2000.
- ČAPKA, František a KLÍMA, Bohuslav. *Nástin českých dějin*. Brno: Masarykova univerzita, 2001.
- ČAPKA, František a LUNEROVÁ, Jitka. *1948: Vítězný únor: Cesta k převratu*. Brno: CPress, 2012.
- ČAPKA, František. *Politické strany první republiky*. Ostrava: CERM, 1998.
- ČELOVSKÝ, Bořivoj a STRÁNSKÝ, Pavel. *Mnichovská dohoda 1938*. Šenov u Ostravy: Tilia, 1999.
- ČINOVEC, Igor, NAVRÁTIL, Ivo a ČINOVCOVÁ, Ilona. *Okresní národní výbor Jilemnice (1908) 1945-1960: Inventář*. Bystrá nad Jizerou: Okresní archiv Semily, 1985.

- DEJMEK, Jindřich. *Kramářovy názory na zahraniční politiku*. In: KVAČEK, Robert a LOUŽEK, Marek (ed.). *Karel Kramář. 150 let od narození: Sborník textů*. Praha: CEP, 2011.
- Der Landkreis Gablonz. 1:75 000*. Gablonz/Neiße: Emil Böhme, 1943.
- DUŠEK, Libor. *Krkonošští rodáci vzpomínají 2: Dramatické příběhy z válečných i poválečných let*. Líbeznice: Víkend, 2018.
- DUŠEK, Libor. *Krkonošští rodáci vzpomínají 5: Dramatické příběhy z válečných i poválečných let*. Líbeznice: Víkend, 2023.
- DUŠEK, Libor. *Tajemní spiritisté*. Krkonoše – Jizerské hory 2010, 8.
- EVANS, Richard. *Třetí říše u moci 1933-1939*. Plzeň: Beta-Dobrovský, 2009.
- FASORA, Lukáš. *Podkarpatská Rus v dějinách Československa*. Brno: CERM, 1998.
- Fastrova turistická mapa Krkonoš ve 4 listech. 1:50 000*. Louny: Edv. Fastr, 1928.
- FEIERABEND, Ladislav Karel a BILÍKOVÁ, Magda. *Politické vzpomínky I*. Brno: Atlantis, 1994.
- FIDLER, Jiří a SLUKA, Václav. *Encyklopedie branné moci Republiky československé 1920-1938*. Praha: Libri, 2006.
- FLOUSEK, Jiří, HÁJKOVÁ, Olga, ŠTURSA, Jan, et al. *Krkonoše: příroda, historie, život*. Praha: Baset, 2007.
- FROMMER, Benjamin. *Národní očista: Retribuce v poválečném Československu*. Praha: Academia, 2010.
- FRÝDL, David. *Vztah Karla Farského k Vysokému nad Jizerou ve svědectví Metoděje Cyrila Metelky*. In: BUTTA, Tomáš (ed.). *Karel Farský – Sborník věnovaný 90. výročí modernistického kněze, učitele a patriarchy ČČSH*. Praha: Církev československá husitská, 2017.
- FUKSA, Ivan, JUŘENA, Jan, KRATOCHVÍL, Jiří, MIKOLÁŠEK, et al. *Vojenská historie Krkonoš v letech 1918–1945. 1*. Vrchlabí: Správa Krkonošského národního parku, 2019.
- GALANDAUER, Jan. *František Ferdinand d'Este: následník trůnu*. Praha: Paseka, 2000.
- GALÍK, Josef. *Panorama české literatury: (literární dějiny od počátků do současnosti)*. Olomouc: Rubico, 1994.
- GEBEL, Ralf. *„Domů do říše“: Konrád Henlein a říšská župa Sudety (1938-1945)*. Praha: Argo, 2018.
- GRÜNBERG, Karol. *Adolf Hitler: životopis Führera*. Litvínov: Dialog, 1994.

- HÁJKOVÁ, Dagmar, KESSLER, Vojtěch, HORÁK, Pavel a MICHELA, Miroslav. *Sláva republice!: Oficiální svátky a oslavy v meziválečném Československu*. Praha: Academia, Masarykův ústav a Archiv AV ČR, 2018.
- HAMÁK, Bedřich a VONDROVSKÝ, Ivo. *Mobilizovaná československá armáda 1938: (30. září 1938)*. Dvůr Králové nad Labem: FORTprint, 2010.
- HANZLÍK, František. *Únor 1948: výsledek nerovného zápasu*. Praha: Prewon, 1997.
- HÁSEK, Prokop. *Floriánovy úsměvy*. Hradec Králové: Kruh, 1982.
- HLUŠIČKOVÁ, Růžena. *Boj o průmyslové konfiskáty v Československu v letech 1945-1948*. Praha: Práce, 1983.
- HOLUB, Ota. *Stalo se v roce 1938 (2). Marný protest*. Krkonoše 1983, 11.
- HOLUB, Ota. *Stalo se v roce 1938 (3). Ať si nás vezmou celé*. Krkonoše 1983, 12.
- HONZL, Ivan: *Několik příspěvků k představám o Krakonošovi*. In: ŠVEC, Jiří (red.). Krkonoše - Podkrkonoší: vlastivědný sborník prací pod patronací filosofické fakulty UP v Olomouci. Havlíčkův Brod: Východočeské nakladatelství, 1983, 7.
- HORÁČEK, Jaromír. Jilemnicko. *Světová válka – Převrat*. Jilemnice: Grafia, 1938.
- HORÁČEK, Jaromír. *Není ochotník jako ochotník*. In: KUBÁT, Miroslav (ed.). Divadlu vysockému na mnoho mil rovno nebylo: Sborník k dvoustému výročí ochotnického divadla v Podkrkonoší. Hradec Králové: Kruh, 1986.
- HORÁK, Pavel. *Bohumil Laušman: politický životopis: riskantní hry sociálnědemokratického lídra*. Praha: Mladá fronta, 2012.
- HRBEK, Jaroslav. *Draze zaplacená svoboda: osvobození Československa 1944-45 II*. Praha: Paseka, 2007.
- HRDLIČKA, Jaroslav. *Československá (husitská) a římskokatolická církev: Léta 1920-1991*. Církevní dějiny 2008, 2.
- HROMÁDKA, Karel, FIALA, Miroslav a KMONÍČEK, Josef. *Prímým pohledem. Květen 1945 ve východočeských kronikách*. Hradec Králové: Kruh, 1985.
- HRUBECKÝ, Jan a VANĚČEK, Jiří. *BOJ v těžkém opevnění: O osádkách pevností a jejich činnosti v míru i v boji*. Olomouc: Jiří Vaněček, 2024.
- IVANOV, Miroslav a RICHTER, Karel. *Atentát na Reinharda Heydricha*. Opava: Hart, 2003.
- JAKEŠOVÁ, Miroslava, KVAČEK Robert, NAVRÁTIL, Jaromír. *Dějiny Československa II. 1648-1918*. Praha: SPN, 1990.
- JAKUBEC, Pavel a PAŽOUT, Jaroslav. *Vznik Československa a provincie Deutschböhmen*. Praha: Scriptorium, 2019.

- JANČÍK, Drahomír, LONDÁK, Miroslav, DUFEK, Pavel, et al. *Hospodářství a společnost*. In: KOCIÁN, Jiří a DEVÁTÁ, Markéta (ed.). Únor 1948 v Československu: nástup komunistické totality a proměny společnosti. Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 2011, 3.
- JANDURA, Petr. *Jak přišly synkopy do hor*. Zpravodaj Větrník 2009, 2.
- JANDUROVÁ, Zdeňka. *Ve stínu Mnichova*. Krkonoše 1978, 9.
- JECH, Jaromír. *100 let papírny v Pasekách nad Jizerou*, Paseky nad Jizerou: Literární spolupráce Jaromír Jech, 1983.
- JECH, Jaromír a KOUDELKOVÁ, Eva. *Vlastenec, který nezapadl: Dvě století Věnceslava Metelky*. Liberec: Nakladatelství Bor, 2017.
- JENŠOVSKÝ, Václav. *K 65. výročí konce 2. světové války. V Českém ráji nacistická zběsilost narazila na stovky statečných, dokonce i v apokalyptickém čase "heydrichiády"...* [2. část]. In: JENŠOVSKÝ, Václav (ed.). *Od Ještěda k Troskám: vlastivědný sborník Českého ráje a Podještědí: Českodubsko, Mnichovohradištsko, Sobotecko, Turnovsko a Železnobrodsko*. Turnov: Muzeum českého ráje, 2010, 17.
- JÍLEK – OBERPFALZER, František. *Ze života našich otců*. Liberec: Krajské nakladatelství, 1960.
- JUŘENA, Jan. *Okupace 1938: německý zábor Krkonoš a Podkrkonoší*. Krkonoše – Jizerské hory 2013, 11.
- JUŘENA, Jan. *Soumrak nad českým Podkrkonoším: Německá okupace Novopacka a Jilemnicka v roce 1938*. Dvůr Králové nad Labem: FORTprint, 2013.
- JŮZLOVÁ, Jana a KADLEC, Miloš. *Rohanové raději zemřít nežli se poddat*. Praha: Euromedia Group, 2012.
- KADERÁVEK, Václav a TRTÍK, Zdeněk. *Život a víra ThDr. Karla Farského*. Praha: Ústřední církevní nakladatelství, 1982.
- KAPLAN, Karel a MARCO, Jindřich. *Nekrvavá revoluce*. Praha: Mladá fronta, 1993.
- KAPLAN, Karel. *Československo v letech 1945-1948, 1. část*. Praha: SPN, 1991.
- KAPLAN, Karel. *Pět kapitol o únoru*. Brno: Doplněk, 1997.
- KAPLAN, Karel. *Pravda o Československu 1945-1948*. Praha: Panorama, 1990.
- KÁRNÍK, Zdeněk. *České země v éře První republiky (1918-1938), Díl první: Vznik, budování a zlatá léta republiky (1918-1929)*. Praha: Libri, 2000.
- KÁRNÍK, Zdeněk. *Malé dějiny československé (1867-1939)*. Praha: Dokořán, 2008.
- KARPAŠ, Roman, LUŠTINEC, Jan a BARTOŠ, Miloslav. *Podkrkonoší: Riesengebirgsvorland*. Liberec: Nakladatelství 555, 2001.

- KASPER, Tomáš a KASPEROVÁ, Hana. *Dějiny pedagogiky*. Praha: Grada, 2008.
- KERKSHAW, Ian. *Do pekel a zpět: Evropa 1914-1949*. Praha: Argo, 2017.
- KOKOŠKA, Stanislav. *Obrana národa v dokumentech 1939-42*. Praha: Ústav pro studium totalitních režimů, 2017.
- KOŘÍNKOVÁ, Jana, ČÍŽKOVÁ, Zdeňka a NĚMČÍK, Lukáš. *170 COOP: 1847-2017: Z historie spotřebního družstevnictví na našem území*. Plzeň: Typos, tiskařské závody, s.r.o., 2017.
- KOUDELKOVÁ, Eva. *První česká knížka o Krakonoši*. In: KOUDELKOVÁ, Eva (ed.). *Čtení o Krakonošovi: sborník studií (převážně) o literárních podobách vládce hor*. Liberec: Bor, 2002.
- KOUDELKOVÁ, Eva. *Putování s medvědem. Sborník k výročí 650 let města Vysokého nad Jizerou /1354-2004/*. Liberec: Nakladatelství Bor, 2004.
- KŘEN, Jan. *Dvě století střední Evropy*. Praha: Argo, 2019.
- KUBÁT, Miroslav a HNÍK, Karel. *Navlékačky*. Krkonoše 1985, 6.
- KUBÁT, Miroslav. *Korále*. Krkonoše 1987, 1.
- KUBÁT, Miroslav. *Mlýn z paseckých vzpomínek*. Krkonoše 1984, 10.
- KUBÁTOVÁ, Marie. *Se sběratelčina zápisníku*. Krkonoše 1986, 5.
- KUBŮ, Eduard a ŠOUŠA, Jiří. *Fenomén hospodářské krize v českých zemích 19. až počátku 21. století: Cyklický vývoj ekonomiky v procesu gradující globalizace*. Pelhřimov: Filozofická fakulta Ostravské univerzity v Ostravě a Nová tiskárna Pelhřimov, 2015.
- KUČEROVÁ, Marcela. *Vysoké nad Jizerou před 50 lety: Září 1940*. Zpravodaj Větrník 1990, 9.
- KUKLÍK, Jan a NĚMEČKOVÁ, Daniela. *Majetkové změny v ČSR V letech 1945-1948*. Paměť a dějiny 2017, 1.
- KUKLÍK, Jan. *Znárodněné Československo: od znárodnění k privatizaci – státní zásahy do vlastnických a dalších majetkových práv v Československu a jinde v Evropě*. Praha: Auditorium, 2010.
- KUPKA, Vladimír. *Pevnosti a opevnění v Čechách, na Moravě a ve Slezsku*. Praha: Libri, 2001.
- KURAL, Václav. *„Sudety“ pod hákovým křížem*. Ústí nad Labem: Albis international, 2002.
- KURAL, Václav. *Konflikt místo společenství?: Češi a Němci v československém státě (1918-1938)*. Praha: R ve spolupráci s Ústavem mezinárodních vztahů, 1993.

- KURLANDER, Eric. *Život s Hitlerem: Liberální demokraté ve třetí říši*. Praha: Academia, 2020.
- KVAČEK, Robert. *Obtížné spojenectví: politicko-diplomatické vztahy mezi Československem a Francií 1937-1938, [Díl] 1*. Praha: Univerzita Karlova, 1989.
- KVAPILOVÁ, Iva. *Přehled organizačního vývoje Sboru národní bezpečnosti v letech 1945-1950 se zaměřením na veřejně bezpečnostní (resp. pořádkovou a kriminální) složku*. Sborník Archivu Ministerstva vnitra 2003, 1.
- LACINA, Vlastislav a PÁTEK, Jaroslav. *Dějiny hospodářství českých zemí od počátku industrializace do současnosti, Sv. 3: Období první Československé republiky a německé okupace 1918-1945*. Praha: Karolinum, 1995.
- LÁŠEK, Radan. *Krkonoše v roce 1938: Armáda a opevnění*. Praha: Codyprint, 2015.
- LÁŠEK, Radan. *Velitelé praporů SOS*. Praha: Codyprint, 2005.
- LEDVINKA, Václav a PEŠEK, Jiří. *Od středověkých bratrstev k moderním spolkům: sborník referátů a materiálů ze 17. vědecké konference Archivu hlavního města Prahy, uspořádané ve dnech 5. a 6. října 1999*. Praha: Scriptorium, 2000.
- LEHÁR, Jan, STICH, Alexandr, JANÁČKOVÁ, Jaroslava, HOLÝ, Jiří. *Česká literatura od počátků k dnešku*. Praha: NLN, 2020.
- LETOCHA, Josef. *Okupační veřejná správa Krkonoš a Podkrkonoší*. In: VAŠÍČEK, Zdeněk a WOLF, Vladimír (red.). *Krkonoše – Podkrkonoší: Vlastivědný sborník muzeum Trutnov. Hradec Králové: Kruh, 1976*.
- LINDROVÁ, Tereza. *Turistika v Krkonoších*. Vrchlabí: Správa Krkonošského národního parku, 2018.
- LOKVENC, Theodor. *Toulky krkonošskou minulostí*. Hradec Králové: Kruh, 1978.
- LOUDA, Jiří. *Tzv. malá retribuce na Semilsku. Trestní nalézací komise Jilemnice, Semily a Trutnov*. In: SVOBODA, Milan (red.). *Fontes Nissae: Prameny Nisy: regionální historický sborník*. Liberec: Technická univerzita v Liberci, 2015, 16.
- LUKÁŠ, Václav. *Vysoké nad Jizerou: pohledy do minulosti daleké i nedávné*. Vysoké nad Jizerou: Město Vysoké nad Jizerou, 1992.
- LUNGA, Radek a ROHÁČEK, Jiří. *Umlčené hlasy: rekviziční dokumentace zvonů českého, moravského a slezského pohraničí z let 1942-1943: sv. 1*. Praha: Artefactum, nakladatelství Ústavu dějin umění AV ČR, 2021.
- MACEK, Petr. *Slovník české hudební kultury*. Praha: Editio Supraphon, 1997.
- MACHALA, Jan. *Retribuce a parlamentní volby 1946*. Paměť a dějiny 2013, 2.

- MAJEWSKI, Piotr. *Sudetští Němci 1848–1948: Dějiny jednoho nacionalismu*. Brno: Conditio humana, 2014.
- MALÍŘ, Jiří a MAREK, Pavel. *Politické strany: vývoj politických stran a hnutí v českých zemích a Československu v letech 1861-2004 I*. Brno: Doplněk, 2005.
- MAREK, Pavel. *K problematice tzv. boje o kostely na počátku první Československé republiky*. In: KOUCKÁ, Ivana (ed.). *Acta Universitatis Palackianae Olomucensis. Historica – Sborník prací historických*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2008, 34.
- MARŠÁL, Stanislav a UHLÍŘ, Jan Boris. *Bomby na Prahu: nálety z roku 1945 objektivem Stanislava Maršála*. Praha: Prostor, 2011.
- MENŠÍKOVÁ, Michaela a COGANOVÁ, Daniela. *Místní národní výbor Paseky nad Jizerou 1945-1975 (1978). Inventář, NAD 374: Archivní pomůcka č. 730*. Semily: Státní okresní archiv Semily, 2010.
- MERTOŮVÁ, Kateřina. *Německý nacionalismus a fašismus na Chomutovsku: dokumenty z let 1932-1945*. Praha: TEPS, 1990.
- METELKA, Věnceslav, JECH, Jaromír a BOUDA, Cyril. *Ze života zapadlého vlastence*. Praha: Vyšehrad, 1982.
- MIHOLA, JIŘÍ a PEHR, Michal. *Lidově, národně, křesťansky: K dějinám Československé strany lidové (KDU-ČSL) 1919-2019*. Praha: Akropolis, 2019.
- MIKEŠ, Jan. *Elektrifikace Československa do roku 1938*. Praha, 2016. Disertační práce. Univerzita Karlova v Praze, Filozofická fakulta, Ústav hospodářských a sociálních dějin. Vedoucí práce Prof. PhDr. Marcela Efmertová, CSc.
- MOJŽISOVÁ, Veronika. *Vývoj nucené práce na území České republiky ve 20. století*. Ostrava: KEY Publishing s.r.o., 2014.
- MOMMSEN, Hans. *První světová válka a vztahy mezi Čechy, Slováky a Němci*. Brno: Matice moravská, 2000.
- MOTL, Stanislav. *Kam zmizel zlatý poklad republiky: o tom, jak jsme museli spojencům platit zlatem za to, že naši vojáci mohli po jejich boku umírat ve válce proti Hitlerovi*. Praha: Rybka Publishers, 2003.
- MÜLLER, Helmut, KUBŮ, František, KRIEGER, Karl Friedrich, et al. *Dějiny Německa*. Praha: NLN, 1999.
- NEDVĚDICKÝ, Kamil. *Únor 1948 jako počátek nelegitimního režimu*. *Securitas Imperii* 2010, 17.

- NECHVÁTAL, Bořivoj. *Zvony, zvonice a zvonkohra na Vyšehradě*. Archeologia historica 2020, 45.
- NĚMEČEK, Jan. *Cesta k dekretům a odsunu Němců: datová příručka*. Praha: Littera Bohemica, 2002.
- NĚMEČKOVÁ, Daniela. *Lidová spravedlnost: Mimořádné lidové soudy v letech 1945-1948*. Praha: Auditorium, 2021.
- NOVÁK, Otto. *Henleinovci proti Československu: z historie sudetoněmeckého fašismu v letech 1933-1938*. Praha: Naše vojsko, 1987.
- OLIVOVÁ, Věra. *Dějiny první republiky*. Praha: Karolinum, 2000.
- OLIVOVÁ, Věra. *Manipulace s dějinami první republiky*. Praha: Eva-Milan Nevole, 2001.
- PADEVĚT, Jiří. *Kronika třetí republiky*. Praha: Academia, 2023.
- PADRTA, František. *Landrát Jablonec nad Nisou (1938-1945): Inventář*. Jablonec nad Nisou: Státní okresní archiv v Jablonci nad Nisou, 1997.
- PACHOLÍK, František Karel. *Drobečky z pobejteck*. Liberec: Nakladatelství Bor, 2015.
- PACHOLÍK, František Karel. *Poudačky a vhačky*. Liberec: Nakladatelství Bor, 2011.
- PACHOLÍK, František Karel. *Prášenky a přitrefuňky*. Liberec: Nakladatelství Bor, 2023.
- PACHOLÍK, František Karel. *Všelijaký poudání*. Liberec: Nakladatelství Bor, 2020.
- PAŽOUT, Jaroslav. *K dějinám fondu Sčítání obyvatelstva v roce 1939*. Paginae Historiae 2008, 16.
- PEJČOCH, Ivo, TOMEK, Prokop a kol. *Od svobody k nesvobodě*. Praha: Vojenský historický ústav Praha, 2011.
- PELIKÁN, Zdeněk a KOUDELKOVÁ, Eva. *Můj příběh: Zdeněk Pelikán*. Brno: Tribun EU, 2021.
- PELIKÁN, Zdeněk a WALDMANN, Josef. *Před 60 lety skončila druhá světová válka*. Pasecké čtení 2005, 2.
- PELIKÁNOVÁ, Jaruška a KOUDELKOVÁ, Eva. *Vzpomínky: Jaruška Pelikánová*. Brno: Tribun EU, 2023.
- PERNES, Jiří. *Život plný nepřátel, aneb, Dramatický život a tragická smrt následníka trůnu Františka Ferdinanda d'Este*. Praha: Iris, 1994.
- PEROUTKA, Ferdinand. *Budování státu 1-2*. Praha: Academia, 2003.
- PIČMAN, Dobroslav. *Můj dědeček Michal Zemánek*. Pasecké čtení 2004, 1.
- PICHLER, Hans. *Stará vlast Rokytnice v Krkonoších*. Přeložila Klára ANTOŠOVÁ. Rokytnice nad Jizerou: město Rokytnice nad Jizerou, 2021.

- PILOUS, Vlastimil. *Havírenské dolování – Historie a příčiny největšího důlního neštěstí v Krkonoších*. Krkonoše – Jizerské hory 2019, 12.
- PÍŠA, Rudolf. *Státní půjčka aneb Něco za něco*. Věstník MCP 2011, 10.
- PIVCOVÁ, Zuzana. *Organizace Todt a její dokumentace uložená ve Vojenském historickém archivu v Praze*. Historie a vojenství: Časopis Historického ústavu Armády ČR 1994, 43.
- POKORNÝ, Jiří, KRATINOVÁ, Alžběta, JONÁKOVÁ, Anna, et al. *Historie, odbory a společnost: cesta k lepší budoucnosti*. Praha: ČMKOS, 2020.
- POLÁČKOVÁ, Andrea. *První republika 1918-1938: dějiny, osobnosti, denní život*. Brno: Extra Publishing, s.r.o., 2018, s. 40.
- POPÁLENÝ, Peter. *Cesta k volbám 1920 a jejich dopad na vnitropolitickou situaci ČSR*. In: DRAŠAROVÁ, Eva (ed.). *Paginae Historiae: Sborník národního archivu: Od krize ke krizi. Československo a Evropa 1918-1922*. Praha: Národní archiv, 2022, 1.
- PROCACCI, Giuliano, KLÍPA, Bohumír, VINŠOVÁ, Kateřina, et al. *Dějiny Itálie*. Praha: NLN, 1997.
- PREISLER, Daniel. *Poválečná výměna obyvatel v západních Krkonoších*. Brno, 2020. Bakalářská práce. Masarykova univerzita, Filozofická fakulta, Historický ústav, Vedoucí práce Mgr. Tomáš Dvořák, Ph.D.
- RÁKOSNÍK, Jakub a NOHA, Jiří. *Kapitalismus na kolenou: dopad hospodářské krize na evropskou společnost v letech 1929-1934*. Praha: Auditorium, 2012.
- RÁKOSNÍK, Jakub. *Milníky moderních českých dějin: krize konsenzu a legitimacy v letech 1848-1989*. Praha: Argo, 2018.
- RAŠKOVÁ, Eva. *Národní jednota severočeská - několik poznámek k založení, organizaci a činnosti*. Historica Olomucensia 2016, 51.
- RENNEROVÁ, Eva. *90 let od ničivé vichřice z října roku 1930*. Krkonoše – Jizerské hory 2020.
- ROUS, Ivan. *Industriál války*. Liberec: Severočeské muzeum v Liberci, 2012.
- ROUS, Ivan. *Objem výroby a vliv válečného průmyslu na území současného Liberecka a Jablonecka*. In: KAISEROVÁ, Kristina (ed.). *Poslední rok druhé světové války na území říšské župy Sudety a Protektorátu Čechy a Morava 1944-1945, Ústí nad Labem*: Univerzita J. E. Purkyně, 2024.
- ROUS, Ivan. *Tábory a válečná výroba*. Liberec: Kalendář Liberecka, 2012.
- RUDL, Aleš a MACHAR, Ivo. *Významné stromy České republiky*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2021.

- RÝDL, Jaroslav. *Paměť Tanvaldska: Vznik a vývoj bavlnářské firmy Tanvaldská přádelna bavlny a její význam pro Tanvald a celé povodí Kamenice a Desné*. Turnov: Muzeum Českého ráje, 2006.
- RYDVAL, Oldřich. *Semilsko v boji za svobodu 1938-1945*. Semily: OV ČSPB, 1985,
- RYCHLÍK, Jan. *Československo v období socialismu: 1945-1989*. Praha: Vyšehrad, 2020.
- ŘEHÁČEK, Marek, PIKOUS, Jan a KURTIN, Petr. *Putování za Štěpánkou*. Liberec: Nakladatelství Petr Polda, 2014.
- SAK, Robert, et al. *Kde domov můj, státní hymna v proměnách doby*. Praha: Úřad vlády ČR, 1998.
- SAMOTANOVÁ, Eva, CHROMÝ, Pavel a BURDA, Tomáš. *100 let proměn hranic našich regionů*. Praha: Ministerstvo vnitra, 2018.
- SEKANINA, Milan. *Kdy nám bylo nejhůře?: hospodářská krize 30. let 20. století v Československu a některá její východiska*. Praha: Libri, 2004.
- Seznam míst v království Českém sestaven na základě úředních dat k rozkazu c. k. místodržitelství*. Praha: Místodržitelská tiskárna, 1913.
- SGALL, Petr a HRONEK, Jiří. *Čeština bez příkras*. Jinočany: H & H, 1992.
- SCHELLE, Karel, et al. *Organizace veřejné správy v letech 1848-1948*. Brno: Masarykova univerzita, 1993.
- SILVA, Manuel Fernando. *Pasácci z Fatimy*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2012.
- SKRAMOUŠSKÝ, Jan. *Pušky rakousko-uherské branné moci*. Historie a vojenství: Časopis Historického ústavu Armády ČR 2014, 4.
- SLÁDEK, Milan. *Němci v Čechách: německá menšina v českých zemích a Československu 1848-1946*. Praha: Pragma, 2002.
- SLAVÍČEK, Jan, KOHOUTEK, Jiří, COGANOVÁ, Daniela, et al. *Krkonoše a jejich lidé v běhu času. Prameny, paměť, interpretace ve 20. století*. Praha: Historický ústav AV ČR, 2022.
- SMETANA, Václav. *Co znamenal příchod Rudé armády do Československa*. Paměť a dějiny 2015, 2.
- SOJKOVÁ, Jana. *100 let požárního sboru v Pasekách n. Jizerou*. Stará Paka: ZO SPO Paseky n. J., 1988.
- STANĚK, Tomáš a VON ARBURG, Adrian. *Organizované divoké odsuny? Úloha ústředních státních orgánů při provádění "evakuace" německého obyvatelstva (květen až*

září 1945). 2. část: Československá armáda vytváří "hotové skutečnosti", vláda je před cizinou legitimizuje. Soudobé dějiny 2006, 13.

STANĚK, Tomáš. *Odsun Němců z Československa 1945-1947*. Praha: Academia, 1991.

STEHLÍK, Eduard. *Francie a opevňování Československa ve 30. letech*. Historie a vojenství: Časopis historického ústavu Armády ČR 1999, 4.

STEJSKAL, Libor a STEJSKAL, Jan. *Drama '38: opevnění, Češi a Němci, mobilizace na Liberecku v roce 1938*. Liberec: KNIHY 555, 2003.

STRÁNSKÁ, Drahomíra. *Tvůrci lidového umění: Výroba v Pasekách n. Jiz. a v Sobotce*. Český lid 1956, 43.

Strašlivá bouře nad Pasekami nad Jizerou. Pojizerské listy 14.07.1939, 55.

SVOBODA, Tomáš, LAKOSIL, Jan a ČERMÁK, Ladislav. *Velká kniha o malých bunkrech: československé lehké opevnění 1936-1938*. Praha: Mladá fronta, 2011.

ŠAROCHOVÁ, Gabriela. *České země v evropských dějinách: Od roku 1918*. Litomyšl: Paseka, 2006.

ŠEDIVÝ, Ivan. *T. G. Masaryk: zrozen k mýtu*. Dějiny a současnost: historicko-vlastivědná revue Československé společnosti pro šíření politických a vědeckých znalostí a ministerstva školství a kultury 2007, 1.

ŠIMEČEK, Zdeněk a TRÁVNÍČEK, Jiří. *Knihy kupovati: dějiny knižního trhu v českých zemích*. Praha: Academia, 2014.

ŠOLTÉSZ, Štěpán. *Dějiny křesťanské církve*. Praha: Kalich, 1952.

ŠTĚPEK, Jiří. *Přídělové systémy na československém území v letech 1939-1953*. Archivní časopis 2010, 60.

ŠTINGL, Pavel a ŠTĚPÁNKOVÁ, Anna. *Z poznámek po návštěvách v paseckých chalupách*. Pasecké čtení 2002, 1.

ŠTOLLOVÁ Sandra. *Tělovýchovné spolky a turnerské hnutí jako nástroje sudetoněmecké iredenty: Podíl sudetoněmeckých tělovýchovných organizací na rozbití československého státu*. Středoevropské politické studie / Central European Political Studies Review 2018, 1.

ŠTURSA, Jan. *Krkonoše a lidé*. Vrchlabí: Správa Krkonošského národního parku, 2020.

ŠVEC, Jiří. *Zajímavosti: Krakonoš*. Krkonoše 1976, 5.

TARANDA, Petr. *Neklidná léta 1938-1945 na Jablonecku a Semilsku*. Liberec: Nakladatelství Bor, 2018.

TAUCHEN, Jaromír. *Práce a její právní regulace v Protektorátu Čechy a Morava (1939 – 1945)*. Praha: Wolters Kluwer (ČR), 2016.

- TONZAR, David. *Vznik a vývoj novodobé husitské teologie a Církev československá husitská*. Praha: Karolinum, 2002.
- UN. OFFICE OF LEGAL AFFAIRS. CODIFICATION DIVISION. *Reports of International Arbitral Awards: Recueil des sentences arbitrales*. Vol. 28. New York: UN, 2007.
- URBAN, Otto. *Česká společnost 1848-1918*. Praha: Svoboda, 1982.
- VÁCLAVÍK, David. *Český ateismus ve dvacátém století*. Soudobé dějiny 2007, 2-3
- VACULÍK, Jaroslav. *Přehled světových dějin v letech 1917-1945*. Brno: Masarykova univerzita, 2016.
- VEBER, Václav. *Dějiny Rakouska*. Praha: NLN, 2002.
- VEBER, Václav. *Osudové únorové dny 1948*. Praha: NLN, 2008.
- VENCOVSKÝ, František. *Karel Kramář*. Praha: Všechno, 1992.
- VENCOVSKÝ, František. *Měnová politika v české historii*. Praha: Česká národní banka, 2001.
- VINEN, Richard. *Evropa dvacátého století*. Praha: Vyšehrad, 2007.
- Viz HAVLÍČKOVÁ, Petra. *Košický vládní program (dále KVP) a „malý retribuční dekret“ (Důsledky revolučního práva KVP a retribuční): Kosice government programme and "Little retributive decree" (consequences of revolutionary law and retribution)*. In: HRABCOVÁ, Dana (ed.) *Dny práva 2012 – Days of Law 2012*. Brno: Masarykova univerzita, 2013.
- VANĚK, Miroslav. *Orální historie: metodické a "technické" postupy*. Olomouc: Univerzita Palackého, 2003.
- VESELÝ, Šimon. *Historie obce Paseky nad Jizerou do roku 1918*. Brno, 2022. Bakalářská práce. Masarykova univerzita, Pedagogická fakulta, Vedoucí práce Mgr. Petr Sedláček, Ph.D.
- VOJÁČEK, Ladislav. *Prvorepublikové kořeny některých opatření z poválečného období (1945–1948)*. In: HRABCOVÁ, Dana (ed.) *Dny práva 2012 – Days of Law 2012*. Brno: Masarykova univerzita, 2013.
- Volby do poslanecké sněmovny v květnu 1935*. Praha: Státní úřad statistický, 1936.
- VONDRÁČKOVÁ, Daniela. *Legionáři: rodáci, občané a obyvatelé okresu Semily*. Semily: Okresní úřad, 2002.
- VONDROVÁ, Eva, BARIAKOVÁ, Andrea a LUBÍKOVÁ, Petra. *50 let vlekaření v Pasekách nad Jizerou a jiné příběhy*. Paseky nad Jizerou: Obec Paseky nad Jizerou, 2014.

- WAIC, Marek. *Sokol v české společnosti 1862-1938: Sokol in der tschechischen Gesellschaft*. Praha: Univerzita Karlova, Fakulta tělesné výchovy a sportu, 1996.
- WALDMANN, Josef. *50 let od smrti Františka Vedrala*. Pasecké čtení 2002, 4,
- WALDMANN, Josef. *50 let uplynulo od prvního Paseckého festivalu*. Pasecké čtení 2002, 2.
- WALDMANN, Josef. *Hostinec a kramářství U Karlů*. Pasecké čtení 2004, 3.
- WALDMANN, Josef. *Hostinec U Houslařů*. Pasecké čtení 2005, 2.
- WALDMANN, Josef. *Hutnická cesta*. Pasecké čtení 2004, 2.
- WALDMANN, Josef. *Chtěl jsem být dobrý (Vzpomínka na faráře Antonína Kollmanna)*. Pasecké čtení 2002, 4.
- WALDMANN, Josef. *I v Havírně byla školka*. Pasecké čtení 2007, 1.
- WALDMANN, Josef. *Kdy byla v Pasekách naposled na Štědrý den mše o půlnoci*. Pasecké čtení 2000, 1.
- WALDMANN, Josef. *Motejlova kaplička*. Pasecké čtení 2004, 2.
- WALDMANN, Josef. *Pasecké poutě přes dvě století*. Pasecké čtení 2001, 3.
- WALDMANN, Josef. *Před 80 lety byl odhalen pomník padlým občanům ve světové válce 1914-1918*. Pasecké čtení 2004, 2.
- WALDMANN, Josef. *Svatý Václav – patron naší obce*. Pasecké čtení 2015, 3.
- WALDMANN, Josef. *Zabyly – Zabilé*. Pasecké čtení 2005, 3.
- WALDMANN, Luboš. *Makovská pila*. Pasecké čtení 2001, 1.
- WÖGERBAUER, Michael et al. *V obecném zájmu: cenzura a sociální regulace literatury v moderní české kultuře 1749-2014: Svazek 1*. Praha: Academia, 2015.
- ZÁMEČNÍK, Stanislav. *Za hranicí lidskosti: lékařské experimenty a otrocká práce v nacistických koncentračních táborech*. Praha: Paseka, 2010.
- Ze Zlaté Olešnice a okolí. Český zápas: list na obranu nábožensko-církevní svobody národa československého* 1921, 4.
- ZEDNÍČEK, Miroslav. *Kodex kanonického práva – Codex iuris canonici*. Praha: Zvon, české katolické nakladatelství, 1993.
- ZIMMERMANN, Volker. *Sudetští Němci v nacistickém státě: politika a nálada obyvatelstva v říšské župě Sudety (1938-1945)*. Praha: Prostor, 2001.
- ZUMAN, František. *Krkonošské papírny*. Praha: Česká akademie věd a umění, 1940.

Elektronické zdroje

Demografický obraz zemí Koruny české za první světové války v publikaci ČSÚ. *Český statistický úřad* [online]. [cit. 2025-04-07]. Dostupné z:

https://csu.gov.cz/demograficky_obraz_zemi_koruny_ceske_za_prvni_svetove_valky_v_publicaci_csu

Franz John: 26. Juli 1906, Pasek (Paseky nad Jizerou) – 1. Dezember 1942. *Gedenkstätte Plötzensee* [online]. [cit. 2024-10-28]. Dostupné z: <https://www.gedenkstaette-ploetzensee.de/totenbuch/recherche/person/john-frantisek>

Hlasy pro politické strany ve volbách do Poslanecké sněmovny Národního shromáždění ČSR v letech 1920 - 1935 v soudním okrese Vysoké nad Jizerou. *Český statistický úřad* [online]. [cit. 2024-10-28]. Dostupné z: https://csu.gov.cz/docs/107516/f85a54fe-9964-06b8-66a5-46b8ed61826f/so_19vysoke_n_j.pdf?version=1.0

Hlasy pro politické strany ve volbách do Poslanecké sněmovny Národního shromáždění ČSR v letech 1920 - 1935 v soudním okrese Rokytnice nad Jizerou. *Český statistický úřad* [online]. [cit. 2024-10-28]. Dostupné z: https://csu.gov.cz/docs/107516/90da4c6c-ef3c-b992-78e3-3a73049eb923/so_18rokytnice_n_j.pdf?version=1.0

Hlasy pro politické strany ve volbách do Poslanecké sněmovny Národního shromáždění ČSR v letech 1920 - 1935 v soudním okrese Tanvald. *Český statistický úřad* [online]. [cit. 2024-10-28]. Dostupné z: https://csu.gov.cz/docs/107516/642cbcbce-573f-2a7c-1bbc-8ec048da0954/so_13tanvald.pdf?version=1.0

Informace o pozemku č. p. 263. *Český úřad zeměměřický a katastrální. Nahlížení do katastru nemovitostí*. [online]. [cit. 2025-04-17]. Dostupné z:

https://nahliznidokn.cuzk.gov.cz/ZobrazObjekt.aspx?encrypted=NAHL~Sclt8Tu-aK0JPTrRTMrSVCWNm8lC_tgAt2RjHNpixon73cULcj1ceHkMhw1EHjcEapb0VIH-g--2vqIM-ASZeekcS8yMO5uek0GTznSs5HUQIFV7QaOJlbdUq0fgKhC7uWJBKIKjIeV0stzFsluK-eKRMuoWwUpORouU0uqjYMsUcPxrqY7raoXpBbAlORo2aCPK6Y1o8wlFOjgSkjLVg==

Informace o pozemku č.p. 185. *Český úřad zeměměřický a katastrální. Nahlížení do katastru nemovitostí*. [online]. [cit. 2025-04-17]. Dostupné z:

<https://nahliznidokn.cuzk.gov.cz/ZobrazObjekt.aspx?encrypted=NAHL~g5iBErHyTD8TnJOfen4QowXVU0TCACmQa0hDsdTq7Ob1fhGsmTJtnhgW4epWvmPqaghZ22SB>

[X1bjc4Juui500x7LtOsEtenYtHaWNlODT_2XVToFa-FdGnUpT7_G1SWAC0FsSJaFoUCZCxCJN9UGkvUJHiZANgPZD7yBx2VyxDXQN-bq8dPZYOsni1FH_8Yo4TIif8_Aikf1qCsKU8PmP59g==](#)

Informace o pozemku č.p. 311. *Český úřad zeměměřický a katastrální. Nahlížení do katastru nemovitostí*. [online]. [cit. 2025-04-17]. Dostupné z:

https://nahliznidokn.cuzk.gov.cz/ZobrazObjekt.aspx?encrypted=NAHL~VvJbV9sKG_Aye7RmyHtMqVMmCPNXQZaR4NHsBFCVNwvp9LMbiAeoNNDhJSQIpSefC2zB0-2HsnHVYSaqG2oMAZ2wfe85swSrkyMujFTsmBJfQviORVAOFV6F8gIc-V3q1pMUCjGUse8xtJY0zct3gJ8h60UzT9R5Pf_PJgAWPgmKiabsdaucCqRDMeJkXM-qLrEMH-IcZxVbzxE8GPTIQ==

KAŠŠÁK, Rastislav. Organizácia a charakter verejnej správy v Československu v rokoch 1945 – 1948. *EPI* [online]. [cit. 2025-02-17]. Dostupné z: <https://www.epi.sk/odborny-clanok/Organizacia-a-charakter-verejnej-spravy-v-Ceskoslovensku-v-rokoch-1945-1948.htm>

Košický vládní program posunul před 68 lety československou armádu do náruče východu. *Vojenský historický ústav Praha* [online]. 2013 [cit. 2025-03-04]. Dostupné z: <https://www.vhu.cz/kosicky-vladni-program-posunul-pred-68-lety-ceskoslovenskou-armadu-do-naruce-vychodu/>

KYVAL, Tomáš. Před sto lety, 24. října 1921, Československo mobilizovalo. *Vojenský historický ústav Praha* [online]. 2021 [cit. 2025-03-25]. Dostupné z: <https://www.vhu.cz/pred-sto-lety-24-rijna-1921-ceskoslovensko-mobilizovalo/>

LUBAS, Miloslav. Válečný pilot Miloslav Štěpánek bojoval s nacisty, synům však neřekl ani slovo. *Seznam Zprávy* [online]. 2024 [cit. 2025-02-21]. Dostupné z: <https://www.seznamzpravy.cz/clanek/magazin-historie-valecny-pilot-miloslav-stepanek-bojoval-s-nacisty-synum-vsak-nerekl-ani-slovo-262335>

MAREK, Jindřich. Causa RG – revoluční či rabovací gardy? *Vojenský historický ústav* [online]. 2020 [cit. 2025-03-01]. Dostupné z: <https://www.vhu.cz/causa-rg-revolucni-ci-rabovaci-gardy/>

Mobilizace v září 1938 trvala jen týden, vůle bránit se ale byla velická. *ČT24* [online]. 2013 [cit. 2025-03-17]. Dostupné z: <https://ct24.ceskatelevize.cz/clanek/domaci/mobilizace-v-zari-1938-trvala-jen-tyden-vule-branit-se-ale-byla-velika-316012>

Objekt CH1/80a/D2. *Www.ropiky.net: Informace o lehkém opevnění z let 1936-38* [online]. 2019 [cit. 2025-04-19]. Dostupné z:

https://www.ropiky.net/dbase_objekt.php?id=1075724407

Pamětníci mobilizace: Byla spontánní, její vyhlášení se stalo jakousi formalitou. *ČT24* [online]. 2008 [cit. 2025-03-17]. Dostupné z:

<https://ct24.ceskatelevize.cz/clanek/domaci/pametnici-mobilizace-byla-spontanni-jeji-vyhlaseni-se-stalo-jakousi-formalitou-159360>

Paseky nad Jizerou 204. *Mapy.cz* [online]. [cit. 2025-04-17]. Dostupné z:

<https://mapy.cz/turisticka?q=paseky%20nad%20jizerou%20204&source=muni&id=784&ds=2&x=15.3947324&y=50.7388214&z=13>

Paseky nad Jizerou 212. *Mapy.cz* [online]. [cit. 2025-04-17]. Dostupné z:

<https://mapy.cz/turisticka?q=paseky%20nad%20jizerou%20212&source=muni&id=784&ds=2&x=15.3947324&y=50.7388214&z=13>

Politické strany první republiky v českých zemích. *Český statistický úřad* [online]. [cit. 2025-03-31]. Dostupné z: <https://csu.gov.cz/docs/107508/78842393-ee65-cf07-e537-98c588b428b5/422008k04.pdf?version=1.0>

Sklářská huť. *Národní památkový ústav* [online]. [cit. 2025-04-06]. Dostupné z:

<https://pamatkovykatalog.cz/sklarska-hut-14941959>

STRAKA, Karel. Československý a evropský podzim 1938 – o co by se vlastně bojovalo? První část studie. *Vojenský historický ústav Praha* [online]. [cit. 2024-12-15].

Dostupné z: <https://www.vhu.cz/ceskoslovensky-a-evropsky-podzim-1938-%E2%80%92-o-co-by-se-vlastne-bojovalo/>

Přílohy

Výřez turistické mapy Krkonoš z roku 1928.⁹⁷⁸

Výřez mapy okresu Jablonec nad Nisou z roku 1943.⁹⁷⁹

⁹⁷⁸ *Fastrova turistická mapa Krkonoš ve 4 listech*. 1:50 000. Louny: Edv. Fastr, 1928, s. 4.

⁹⁷⁹ *Der Landkreis Gablonz*. 1:75 000. Gablonz/Neiße: Emil Böhme, 1943, s. 1.

Pohled na Kostel sv. Václava, faru a hostinec U Došků, 20. nebo 30. léta 20 stol.⁹⁸⁰

Pohled na Makov, foceno z protějšího břehu řeky Jizery, 20. léta 20. stol.⁹⁸¹

⁹⁸⁰ Památník Zapadlých vlastenců v Pasekách nad Jizerou.

⁹⁸¹ Tamtéž.

Hoření Paseky/Hořensko, 20. nebo 30. léta 20. stol.⁹⁸²

V popředí Riegerova továrna ve Vilémově, v pozadí za řekou Jizerou pasecká část Havírna, 30. léta 20. stol.⁹⁸³

⁹⁸² Památník Zapadlých vlastenců v Pasekách nad Jizerou.

⁹⁸³ Tamtéž.

Sbírka na valutovou půjčku a na zlatý poklad v Pasekách, 1919. ⁹⁸⁴

Slavnostní odhalení pomníku padlých z první světové války, 17. srpna 1924. ⁹⁸⁵

⁹⁸⁴ Památník Zapadlých vlastenců v Pasekách nad Jizerou.

⁹⁸⁵ Tamtéž.

Pasecká pouť, 20. léta 20. stol.⁹⁸⁶

Oslava výročí vzniku Sboru dobrovolných hasičů v Pasekách nad Jizerou, 1928.⁹⁸⁷

⁹⁸⁶ Památník Zapadlých vlastenců v Pasekách nad Jizerou.

⁹⁸⁷ Tamtéž.

Dílny Franze Mittnera, 20. nebo 30. léta 20. stol.⁹⁸⁸

Pohlovy závody, kolem roku 1935.⁹⁸⁹

⁹⁸⁸ Památník Zapadlých vlastenců v Pasekách nad Jizerou.

⁹⁸⁹ Tamtéž.

České slavnosti v Pasekách nad Jizerou, pravděpodobně hasičský sjezd v Havírně,
28. června 1938.⁹⁹⁰

Pasecký starosta Augustin Soukup.⁹⁹¹

⁹⁹⁰ Památník Zapadlých vlastenců v Pasekách nad Jizerou.

⁹⁹¹ Tamtéž.

Současná podoba atypických objektů 80a-b u cesty Planýrky.⁹⁹²

Průvčeský paseckého odbojáře z doby okupace.⁹⁹³

⁹⁹² Objekt CH1/80a/D2. *Www.ropiky.net: Informace o lehkém opevnění z let 1936-38* [online]. 2019 [cit. 2025-04-19]. Dostupné z: https://www.ropiky.net/dbase_objekt.php?id=1075724407

⁹⁹³ Památník Zapadlých vlastenců v Pasekách nad Jizerou.

Sokolovna v Pasekách nad Jizerou, druhá polovina 40. let 20 stol.⁹⁹⁴

Slavnostní převoz nových paseckých zvonů, 1947.⁹⁹⁵

⁹⁹⁴ Památník Zapadlých vlastenců v Pasekách nad Jizerou.

⁹⁹⁵ Tamtéž.

Sečení sena kosou bachlicí, první polovina 20. století.⁹⁹⁶

Svážení sena, první polovina 20. stol.⁹⁹⁷

⁹⁹⁶ Památník Zapadlých vlastenců v Pasekách nad Jizerou.

⁹⁹⁷ Tamtéž.